

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

З МАТЕРІАЛАМИ ІV МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

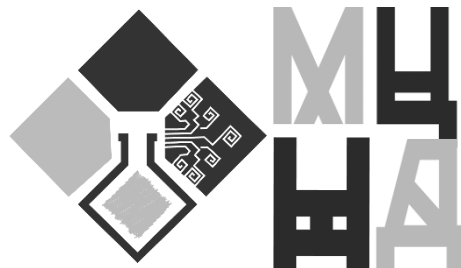
12 КВІТНЯ 2024 РІК

М. ДНІПРО, УКРАЇНА

**«ІННОВАЦІЙНІ ТЕНДЕНЦІЇ СЬОГОДЕННЯ В СФЕРІ
ПРИРОДНИЧИХ, ГУМАНІТАРНИХ ТА ТОЧНИХ НАУК»**

ЗБІРНИК НАУКОВИХ
ПРАЦЬ З МАТЕРІАЛАМИ
IV МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

ІННОВАЦІЙНІ ТЕНДЕНЦІЇ СЬОГОДЕННЯ В СФЕРІ ПРИРОДНИЧИХ, ГУМАНІТАРНИХ ТА ТОЧНИХ НАУК

| 12 квітня 2024 рік
м. Дніпро, Україна

Вінниця, Україна
«UKRLOGOS Group»
2024

Організація, від імені якої випущено видання:

ГО «Міжнародний центр наукових досліджень»

Номер запису організації в Єдиному реєстрі громадських об'єднань: 1499141.

Голова оргкомітету: Сотник С.Г.

Верстка: Зрада С.І.

Дизайн: Бондаренко І.В.

Рекомендовано до видання Вченою Радою Інституту науково-технічної інтеграції та співпраці. Протокол № 31 від 11.04.2024 року.

Конференцію зареєстровано Державною науковою установою у сфері управління Міністерства освіти і науки «Український інститут науково-технічної експертизи та інформації» в базі даних науково-технічних заходів України на поточний рік та бюлетені «План проведення наукових, науково-технічних заходів в Україні» (**Посвідчення № 46 від 05.01.2024**).

Збірник наукових праць з матеріалами конференції видано офіційно суб'єктом видавничої справи зі **Свідоцтвом ДК № 7860 від 22.06.2023**.

Матеріали конференції знаходяться у відкритому доступі на умовах ліцензії Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International License (CC BY-SA 4.0).

I-66

Інноваційні тенденції сьогодення в сфері природничих, гуманітарних та точних наук: збірник наукових праць з матеріалами IV Міжнародної наукової конференції, м. Дніпро, 12 квітня, 2024 р. / Міжнародний центр наукових досліджень. — Вінниця: ТОВ «УКРЛОГОС Груп, 2024. — 182 с.

ISBN 978-617-8312-24-4

DOI 10.62731/mcnd-12.04.2024

Викладено матеріали учасників IV Міжнародної наукової конференції «Інноваційні тенденції сьогодення в сфері природничих, гуманітарних та точних наук», яка відбулася 12 квітня 2024 року у місті Дніпро.

УДК 082:001

© Колектив учасників конференції, 2024

© ГО «Міжнародний центр наукових досліджень», 2024

ISBN 978-617-8312-24-4

© ТОВ «УКРЛОГОС Груп», 2024

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ I.

ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ, МАКРО- ТА РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

РИНОК ПРАЦІ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО ЧАСУ

Заєць Д.С. 9

ХАРАКТЕРИСТИКА СУЧАСНИХ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕНДЕНЦІЙ В СФЕРІ ПРИРОДНИЧИХ, ГУМАНІТАРНИХ ТА ТОЧНИХ НАУК

Плетньов М.В., Вахлакова В.В. 12

СЕКЦІЯ II.

ПІДПРИЄМНИЦТВО, ТОРГІВЛЯ ТА СФЕРА ОБСЛУГОВУВАННЯ

ОЦІНЮВАННЯ БАР'ЄРІВ, ЯКІ ПОСТАЮТЬ ПРИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВАМИ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЄКТІВ

Ємельянов О.Ю., Данилович О.Т. 14

СЕКЦІЯ III.

ФІНАНСИ ТА БАНКІВСЬКА СПРАВА; ОПОДАТКУВАННЯ, ОБЛІК І АУДИТ

ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ РОЗПОДІЛУ ВИТРАТ МАЙБУТНІХ ПЕРІОДІВ НА ОСНОВІ ЧИСТОГО ДОХОДУ ВІД ОСНОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Сук П.Л. 17

МЕТОДИ СТРАТЕГІЧНОГО АНАЛІЗУ ЗОВНІШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Воробець Є.О. 21

СЕКЦІЯ IV.

МАРКЕТИНГОВА ТА ЛОГІСТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ

ПОСЛІДОВНІСТЬ РОЗРОБКИ ПЛАНУ МАРКЕТИНГУ

Рожко В.І. 24

СЕКЦІЯ V.

МЕНЕДЖМЕНТ, ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

АВТОНОМІЯ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ: ВПЛИВ СУЧАСНИХ ТЕНДЕНЦІЙ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

Сидоренко Н.С., Наумик А.С., Брагіна К.С. 28

ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ПОСЛУГ ПІДПРИЄМСТВ ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ Краснокутський Є.С.....	30
ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ КОЛЕКТИВУ ОРГАНІЗАЦІЇ Деревянко В.В., Кубіцький С.О.	32
ТИПОЛОГІЯ КОНФЛІКТІВ НА ПІДПРИЄМСТВІ: ПІДХОДИТИ ДО ІДЕНТИФІКАЦІЇ ТА ОБҐРУНТУВАННЯ МЕТОДІВ ЇХ ВИРІШЕННЯ Джунь Д.О.....	38
УПРАВЛІННЯ КАДРОВОЮ ПОЛІТИКОЮ В ОРГАНАХ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ Пономарьов Д.І.	42

СЕКЦІЯ VI.

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

СІМЕЙНО-ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД У СОЦІАЛЬНІЙ РЕАБІЛІТАЦІЇ ДІТЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ Столярик О.Ю.....	44
СОЦІАЛЬНА (НЕФІНАНСОВА) ЗВІТНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА Шаховал А.....	47

СЕКЦІЯ VII.

МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

ДОСЛІДЖЕННЯ ДИНАМІКИ ВІДНОСИН МІЖ УКРАЇНОЮ ТА АФРИКАНСЬКИМИ КРАЇНАМИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОГО КОНФЛІКТУ: ПЕРСПЕКТИВИ СПІВПРАЦІ ТА СТРАТЕГІЇ ВЗАЄМОДІЇ Макієвський Д.О.....	51
СУЧАСНИЙ СТАН ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ АВСТРАЛІЇ Макарчук К.О.....	55

СЕКЦІЯ VIII.

ПРАВО ТА МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЮДЖЕТНОГО ПРОЦЕСУ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ Дедушев І.В.....	58
ЗАКОРДОННА ПРАКТИКА НОРМАТИВНО - ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОХОРОНИ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ Федорчук М.В.	61

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПРЕВЕНТИВНИЙ МЕХАНІЗМ ЯК ОДИН ІЗ ЗАСОБІВ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ У МІСЦЯХ НЕСВОБОДИ Черняк А.С.....	63
ОСОБЛИВОСТІ ДИСТАНЦІЙНОЇ РОБОТИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ Волинець Р.В., Бахновська І.П.....	66
ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ВИКОНАННЯ СУДОВОГО РІШЕННЯ У СПРАВАХ ПРО ПОНОВЛЕННЯ НА РОБОТІ Куріло Т.О.....	72
ПРЕДСТАВНИЦТВО ПІД ЧАС ВВЕДЕННЯ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ Шевельова А.О.	75
РОЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ НОТАРІАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ У РЕАЛІЗАЦІЇ СІМЕЙНИХ ПРАВОВІДНОСИН Остапчук А.Ю.....	78
СУЧАСНІ ФОРМИ ДЕРЖАВНОГО ПРАВЛІННЯ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА Сабакар А.Г.	81

СЕКЦІЯ ІХ. ІНСТИТУТ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, СУДОВА СИСТЕМА ТА НОТАРІАТ

РОЛЬ АДВОКАТА В ПРОЦЕСІ ВИКОНАВЧОГО ПРОВАДЖЕННЯ: ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ Перун М.В.....	84
---	----

СЕКЦІЯ Х. АГРАРНІ НАУКИ ТА ПРОДОВОЛЬСТВО

ДИНАМІКА РУХОМИХ СПЛУК КАЛІЮ В ҐРУНТАХ КІРОВОГРАДСЬКОЇ ОБЛАСТІ Задорожна С.В., Матвєєва В.О.....	87
---	----

СЕКЦІЯ ХІ. ВЕТЕРИНАРНІ НАУКИ

ЕКСПРЕС-ДІАГНОСТИКА БРУЦЕЛЬОЗУ СОБАК ЗАПОРУКА ПОПЕРЕДЖЕННЯ МІГРАЦІЇ ЗБУДНИКА ТА ЕПІЗООТИЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ЩОДО ЦЬОГО ЗАХВОРЮВАННЯ Кравцова О.Л., Алексеєва Г.Б., Поліщук О.Д., Метолапова Г.М., Гераймович В.Л.	89
--	----

СЕКЦІЯ XII. ХІМІЯ, ХІМІЧНА ТА БІОІНЖЕНЕРІЯ

СИНТЕЗ НАНОЧАСТИНОК СРІБЛА НА ОСНОВІ АЛІЗАРИНУ S Штепа Ю.О.	94
---	----

СЕКЦІЯ XIII. ЕЛЕКТРОНІКА ТА ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЇ

ЗАСТОСУВАННЯ СУХИХ МЕТОДІВ ОЧИЩЕННЯ ПЛАСТИН І ПІДКЛАДОК ПРИ ВИГОТОВЛЕННІ ВИРОБІВ ЕЛЕКТРОННОЇ ТЕХНІКИ Часник Д.В.	100
---	-----

ЗАХИСНИЙ КОНТУР ТА ШУНТУЮЧИЙ ПРОВІДНИК ЯК ЕЛЕМЕНТИ ДРУКОВАНОЇ ПЛАТИ У БОРОТЬБІ З ЕЛЕКТРОМАГНІТНИМИ ЗАВАДАМИ Білевський П.С.	103
--	-----

СЕКЦІЯ XIV. КОМП'ЮТЕРНА ТА ПРОГРАМНА ІНЖЕНЕРІЯ

ВПЛИВ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ НА ТЕСТУВАННЯ ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ Науменко І.А.	105
---	-----

СЕКЦІЯ XV. СИСТЕМНИЙ АНАЛІЗ, МОДЕЛЮВАННЯ ТА ОПТИМІЗАЦІЯ

НЕЧІТКА КОГНІТИВНА МОДЕЛЬ ОЦІНЮВАННЯ РІВНЯ БЕЗПЕКИ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ АВІАЦІЙНИХ ПІДПРИЄМСТВ Косошов О.М.	107
--	-----

СЕКЦІЯ XVI. ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА СИСТЕМИ

GENERATIVE AI METHODS IN NATURAL LANGUAGE UNDERSTANDING Савельєв Р.І.	113
---	-----

СЕКЦІЯ XVII. СОЦІОЛОГІЯ ТА СТАТИСТИКА

СТАТИСТИЧНІ ДАННІ ЯК КОНТРОЛЬ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ Лукашов О.В.	116
--	-----

СЕКЦІЯ XVIII. ФІЛОЛОГІЯ ТА ЖУРНАЛІСТИКА

ОСОБЛИВОСТІ УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНИХ НАУКОВО-ПОПУЛЯРНИХ ТЕКСТІВ <i>(НА МАТЕРІАЛІ ЖУРНАЛЬНИХ СТАТЕЙ)</i> Матвійчук К.Ю.	120
ПЕРЕХІД ВІД ГАЗЕТНО-ЖУРНАЛЬНОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ ДО ІНТЕРНЕТ ЖУРНАЛІСТИКИ Лахно К.В.	123
ПРЕЗЕНТАЦІЯ ЯК РІЗНОВИД ПУБЛІЧНОГО МОВЛЕННЯ Нос Н.М.	126
СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНИХ ФІЛЬМІВ Ткаченко А.Г.	128

СЕКЦІЯ XIX. РЕЛІГІЄЗНАВСТВО ТА БОГОСЛОВ'Я

ТЕХНОАНІМІЗМ В УКРАЇНІ: ПОШИРЕННЯ АНІМІСТИЧНОЇ ОНТОЛОГІЇ ЗА МЕЖІ ТРАДИЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ Пономаренко О.І.	130
--	-----

СЕКЦІЯ XX. ПЕДАГОГІКА ТА ОСВІТА

БІНАРНЕ ЗАНЯТТЯ ЯК ІННОВАЦІЙНА ФОРМА ПРОВЕДЕННЯ ЗАНЯТЬ ПРИ ПІДГОТОВЦІ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ Шахматова Т.В.	135
ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЛОГІЧНОГО МИСЛЕННЯ У ДІТЕЙ 5-6 РОКІВ В УМОВАХ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ Кошель А.П., Кошель В.М., Шинкаренко К.А.	138
ЦІННІСНІ ОРІЄНТИРИ ЗМІСТУ ПРЕДМЕТА «ЗАХИСТ УКРАЇНИ» Білан В.І.	145

СЕКЦІЯ XXI. ПСИХОЛОГІЯ ТА ПСИХІАТРІЯ

ОСОБЛИВОСТІ МЕНТАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я ЖІНОК ПІДПРИЄМЦІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ Зінов'єва Н.С.	147
---	-----

СЕКЦІЯ XXII. МЕДИЧНІ НАУКИ ТА ГРОМАДСЬКЕ ЗДОРОВ'Я

БІОФІЗИЧНА ОЦІНКА ПРОФІЛАКТИКИ ОСНОВНИХ СТОМАТОЛОГІЧНИХ ЗАХВОРЮВАНЬ У ДІТЕЙ НА ТЛІ НАДМІРНОЇ МАСИ ТІЛА Цушко І.О.....	150
ВИКОРИСТАННЯ ФІЗІОТЕРАПІЇ ДЛЯ ЛІКУВАННЯ ПСОРИАЗУ Сова В.С.....	152
ПІГІЄНІЧНА ОЦІНКА ТА ОПТИМІЗАЦІЯ ВИКОРИСТАННЯ ОДНОРАЗОВИХ ЗАХИСНИХ МЕДИЧНИХ ЗАСОБІВ Новікова А.М., Гарт А.О., Древаль М.В.	154
ПОШИРЕНІСТЬ ДЕРМАТОЛОГІЧНИХ ЗАХВОРЮВАНЬ СЕРЕД ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ, ЩО ЗНАХОДЯТЬСЯ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ Слюсаренко Д.С., Фісун А.М., Бутко В.В.	157
ПОШИРЕНІСТЬ НЕКРОТИЧНОГО ФАСЦІЇТУ СЕРЕД НАРКОЗАЛЕЖНИХ Цимбал М.М., Мощенко Є.М.....	159
РІДКІСНІ УСКЛАДНЕННЯ ПІСЛЯ ГІСТЕРОСКОПІЇ (ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ) Смุลка М.В.....	162
ЯК ГОСТРИЙ ТА ХРОНІЧНИЙ АЛКОГОЛІЗМ ВПЛИВАЄ НА ЗАХВОРЮВАННЯ НИРОК Уваров О.Г., Колядич Я.О.....	166

СЕКЦІЯ XXIII. ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА, СПОРТ ТА ФІЗИЧНА ТЕРАПІЯ

PARK VOLLEY-BALL IS UNCONVENTIONAL TYPE OF SPORT FOR EMPLOYMENTS ON CRISP AIR Ivakhnenko V.....	168
ФІЗИЧНІ ВПРАВИ - ОСНОВНИЙ ЗАСІБ ФІЗИЧНОЇ РЕКРЕАЦІЇ ЛЮДИНИ Топчієва Г.О.	170

СЕКЦІЯ XXIV. ІСТОРІЯ, АРХЕОЛОГІЯ ТА КУЛЬТУРОЛОГІЯ

ГАЛИЦЬКІ ДИПЛОМАТИ НА ПАРИЗЬКІЙ МИРНІЙ КОНФЕРЕНЦІЇ Дикий В.В.....	173
ПРОЄКТИ У СФЕРІ ТУРИЗМУ УКРАЇНИ Комарніцька О.В.	175
УКРАЇНСЬКО-ФРАНЦУЗЬКІ ВЗАЄМИНИ В ДОБУ ДИРЕКТОРІЇ УНР Баб'як М.О.....	178

СЕКЦІЯ І. ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ, МАКРО- ТА РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

РИНОК ПРАЦІ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО ЧАСУ

Заєць Дмитро Сергійович

Здобувач вищої освіти на бакалаврському рівні факультету управління та економіки
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, Україна

Науковий керівник: Піхняк Тетяна Андріївна

канд. екон. наук, доцентка кафедри менеджменту,
економіки, статистики та цифрових технологій

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, Україна

Ця тема є дійсно актуальною на даний проміжок часу, особливо з урахуванням того, що на сьогоднішній день Україна залишається в ситуації війни на сході країни і в окупованому Криму. Умови військових дій мають значний вплив на ринок праці і можуть призвести до серйозних змін у трудових відносинах, зайнятості, безробіття та міграції робочої сили. Тільки за період 24 лютого – 17 березня 2022 року було пошкоджено, зруйновано щонайменше 411 закладів освіти, 36 закладів охорони здоров'я, 1600 житлових будинків, 26 заводів, 15 аеропортів. Такий стан викликав припинення або обмеження діяльності підприємств, великі труднощі у впорядкуванні бізнес-процесів і логістики, а також спад споживчого попиту [1].

Останні дослідження та публікації в сфері ринку праці в Україні відзначають значний внесок вітчизняних науковців, таких як А. Колот, Е. Лібанова, І.Петрова, Л. Лісогор, В.Петюх, С. Тютюнникова, Л. Шевченка та інші. Дослідники активно обговорюють фактори, що впливають на попит та пропозицію на ринку праці, механізми його функціонування, а також тенденції та перспективи розвитку.

Наслідком повномасштабного вторгнення, велика кількість українців були змушені покинути межі України та мігрувати країнами. Міжнародна організація праці занотовує, що через війну Україну було покинуто майже 5 млн. робочих місць. У січні-квітні 2022 року послугами Державної служби зайнятості України скористувалися понад 559 тис. осіб, з яких 495 тис. зареєстрованих безробітних. У відповідь на шок на ринку праці держава відреагувала законодавчими змінами. Так, 21 квітня Верховна Рада прийняла закон, яким спрощується процедура отримання статусу безробітного та призначення допомоги по безробіттю під час війни [3]. Також роботодавцям було надано додатковий стимул для того, щоб вони наймали внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Внутрішньо переміщені особи, це люди які були змушені покинути свої домівки, через вторгнення небажаних гостей. Роботодавцям надається допомога у вигляді фінансової підтримки у сумі 6500 гривень. Такий захід може посприяти інтеграції ВПО в суспільство та забезпечити їм можливість отримати роботу та

заробляти на життя.

За інформацією Державної служби зайнятості, на сьогодні найбільший попит серед роботодавців спостерігається на кваліфікованих працівників робітничих спеціальностей. Підприємств активно шукають слюсарів, електриків, водіїв, продавців, кухарів, вихователів та ін. конкуренція на ринку праці доволі висока. У середньому на одну вакансію, що розміщена в системі Державної служби зайнятості, претендують 4 особи, а в сфері торгівлі це число сягає 8 шукачів роботи на одне місце. Лідером за рівнем конкуренції є сфера фінансів та страхування, де на одну вакансію припадає в середньому до 24 кандидатів.

Найбільша кількість вакансій зареєстрована у містах: Львові, Києві, Хмельницькому, Дніпрі. Нижче показано діаграму по кількості вакансій (рис.1)

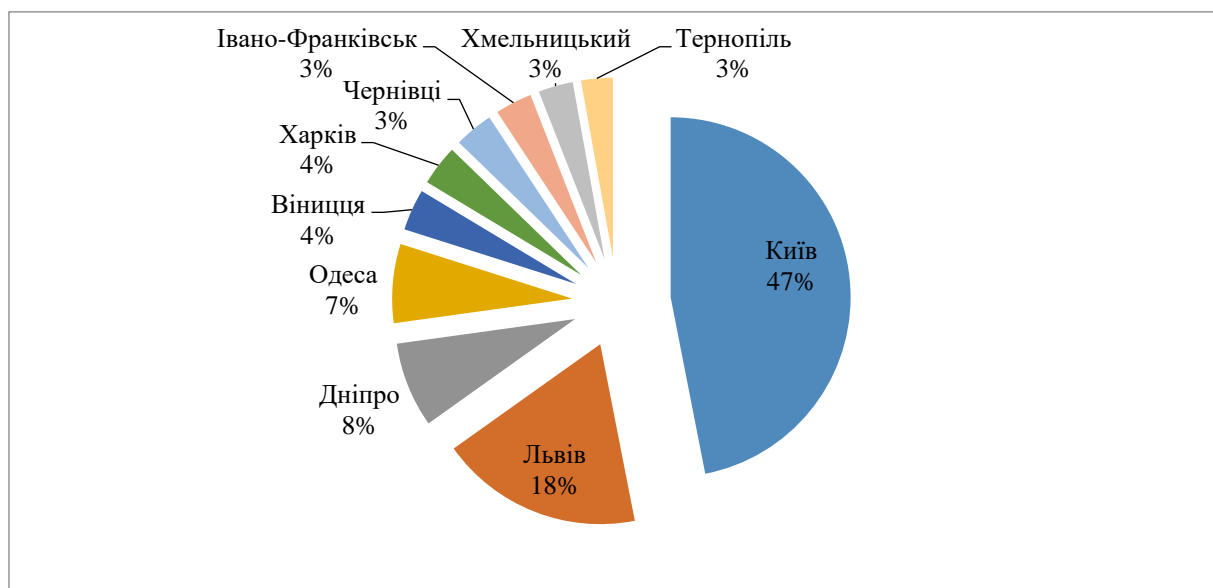

Рис. 1. Кількість вакансій міст України

На ринку праці сьогодні повністю домінують роботодавці – внаслідок падіння доходів багато компаній звільнили працівників та скоротили зарплати. Деякі великі компанії не зменшували свій персонал через загрозу втрати працівників у дефіцитних спеціальностях [2]. Це було необхідно для підтримки належного рівня виробництва зазвичай першими, хто потрапляють під скорочення, є працівники недостатньої кваліфікації, а готові зберігати співпрацю з тими, чиї ролі вирішальні для операційних процесів на виробництві.

Варто розуміти, що найближчим часом людей в Україні більше не ставатиме. І якщо рік тому можна було говорити, що роботодавець задавав тон на ринку праці, тепер умови може диктувати шукач роботи [2]. Винятком може бути ІТ-сфера, де на одну вакансію припадає близько 150 претендентів. Через нестачу працівників можна спостерігати зростання середнього рівня заробітних плат. Однак, ця ситуація спричиняє тиск на роботодавців. Тому, їм варто думати не лише про фінансову мотивацію, а й про те, як зробити умови роботи більш комфортними для працівників, щоб конкурувати за працівників.

Ринок праці в Україні переживає значні виклики через військовий конфлікт та міграцію населення. Війна призвела до змін у трудових відносинах, зайнятості та безробіття. Ринок праці зараз характеризується високим попитом на кваліфікованих працівників робітничих спеціальностей, при цьому конкуренція серед працездатних

осіб залишається високою.

Список використаних джерел:

1. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2022-04/oglyad_rinokpraci_0.pdf.
2. Ринок праці під час війни: чи є у українців шанси знайти собі нову роботу. Державний центр зайнятості. URL: <https://www.dcz.gov.ua/publikaciya/rynok-praci-pid-chas-viynychu-ye-u-ukrayinciv-shansy-znayty-sobi-novu-robotu>.
3. РИНОК ПРАЦІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1453/1398>.

ХАРАКТЕРИСТИКА СУЧАСНИХ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕНДЕНЦІЙ В СФЕРІ ПРИРОДНИЧИХ, ГУМАНІТАРНИХ ТА ТОЧНИХ НАУК

Плетньов Михайлов Васильович

кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри економіки і підприємництва
Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля, Україна

Вахлакова Вікторія Володимирівна

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки і підприємництва
Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля, Україна

Інноваційні тенденції сьогодення в сфері природничих, гуманітарних та точних наук є важливим аспектом сучасного розвитку освіти [1]. Про це свідчить популярність міжнародної науково-практичної конференції «Інноваційні тенденції сьогодення в сфері природничих, гуманітарних та точних наук», яка проводиться вже багато років [2]. Проте науковці та експерти виокремлюють такі основні характеристики цих тенденцій:

- міждисциплінарний підхід. В сучасному світі стає все більш важливим використання міждисциплінарних підходів у наукових дослідженнях. Це означає взаємодію між різними галузями науки, такими як природничі, гуманітарні та точні науки, для досягнення нових знань та інноваційних відкриттів;

- використання технологій штучного інтелекту. ШІ трансформує підходи до наукових досліджень, сприяючи аналізу великих обсягів даних, автоматизації процесів та розвитку нових методів прогнозування. У сферах природничих, гуманітарних та точних наук ШІ використовується для вирішення складних завдань та виявлення нових закономірностей;

- біотехнології і геноміка. Розвиток біотехнологій та геноміки відкриває нові можливості у біологічних та медичних дослідженнях. Інновації в цих галузях дозволяють розробляти нові методи лікування, покращувати сільське господарство та виробництво їжі, а також змінюють спосіб, яким ми розуміємо життя;

- екологічна сталість та стійкий розвиток. Врахування екологічних аспектів в усіх галузях наук є однією з основних інноваційних тенденцій. Сучасні дослідження включають в себе розробку екологічно стійких матеріалів, енергоефективних технологій та стратегій управління ресурсами.

- цифрові технології в гуманітарних науках. Розвиток цифрових технологій змінює підходи до досліджень у галузі гуманітарних наук. Це включає в себе аналіз великих текстових корпусів, використання візуалізацій для аналізу культурних явищ та вивчення впливу інформаційних технологій на суспільство.

- квантові технології. У галузі точних наук квантові технології є однією з найбільш перспективних інновацій. Вони мають потенціал революціонізувати обчислення, комунікації та криптографію, відкриваючи нові можливості у сфері наукових досліджень та технологічного розвитку;

Сучасні інноваційні тенденції в сферах природничих, гуманітарних та точних наук спрямовані на розв'язання складних проблем і вирішення сучасних викликів у

всіх сферах життєдіяльності суспільства, зокрема в економіці. Їх розвиток сприяє науковому прогресу та створенню креативних організаційно- економічних механізмів та господарських інструментів.

Список використаних джерел:

1. Fedorova, I., & Gonchar, D. Education as a humanistic form making factor axiosphere society in axiological relativism information age. Bulletin of the National Technical University of Ukraine Kyiv Polytechnic Institute. Philosophy. Psychology. Pedagogics, 2011, 32(2), P.69-173.
2. Інноваційні тенденції сьогодення в сфері природничих, гуманітарних та точних наук. Матеріали iii міжнародної наукової конференції. 29 вересня 2023 РІК м. Рівне, Україна. <https://repo.knmu.edu.ua/bitstream/123456789/32633/1/37-55-PB%20%281%29.pdf>.

СЕКЦІЯ II. ПІДПРИЄМНИЦТВО, ТОРГІВЛЯ ТА СФЕРА ОБСЛУГОВУВАННЯ

ОЦІНЮВАННЯ БАР'ЄРІВ, ЯКІ ПОСТАЮТЬ ПРИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВАМИ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЄКТІВ

Ємельянов Олександр Юрійович

д-р. екон. наук, професор, професор кафедри економіки підприємства та інвестицій
Національний університет «Львівська політехніка», Україна

Данилович Олена Тарасівна

аспірантка кафедри економіки підприємства та інвестицій
Національний університет «Львівська політехніка», Україна

Забезпечення належної ефективності діяльності підприємств в умовах конкурентного середовища функціонування потребує перманентного розвитку суб'єктів господарювання [1, 2], що, серед іншого, викликає необхідність формування потенціалу економічного розвитку компаній [3–6] та провадження ними інвестиційно-інноваційної діяльності [7–10], зокрема здійснення технологічного оновлення [11–16] та реалізації ресурсозберігаючих програм і проєктів [17–22]. Однак при цьому необхідною є попередня розробка підприємствами стратегій свого економічного розвитку [23–26]. При цьому важливо сформулювати дієві механізми подолання бар'єрів, які постають при реалізації суб'єктами господарювання інноваційних проєктів, що, своєю чергою, потребує попереднього оцінювання рівня цих бар'єрів.

З метою такого оцінювання були сформовані вибірки підприємств, що належать до п'яти галузей промисловості, а саме: машинобудування (30 підприємств); приладобудування (32 підприємства); фармацевтична промисловість (27 підприємств); харчосмакова промисловість (36 підприємств); виробництво будівельних матеріалів (40 підприємств).

Для вимірювання перешкод, які впродовж 2019–2021 рр. поставали при провадженні досліджуваними підприємствами інноваційної діяльності, було виділено послідовність етапів процесу реалізації суб'єктами господарювання інноваційних проєктів та застосовано показник відношення загальної кількості проєктів, які не пройшли певний етап, до кількості проєктів, які успішно подолали усі попередні етапи інноваційного процесу. Як впливає з результатів проведеного дослідження, найбільш важко долалися підприємствами три етапи інноваційного процесу, а саме: проведення досліджень та розробок, розроблення бізнес-планів інноваційних проєктів та впровадження нововведень. Зокрема, щодо першого з перелічених етапів, то співвідношення між кількістю проєктів, відхилених на даному етапі, до кількості проєктів, які пройшли попередні етапи, становило: для підприємств машинобудування – 0,197 часток одиниці; для підприємств

приладобудування – 0,215 часток одиниці; для підприємств фармацевтичної промисловості – 0,183 часток одиниці; для підприємств харчосмакової промисловості – 0,221 часток одиниці; для суб'єктів господарювання, що здійснюють виробництво будівельних матеріалів, – 0,302 часток одиниці.

Стосовно інноваційних проєктів, які передбачали лише впровадження нововведень (без їхньої самостійної розробки підприємствами), то найбільш складно долався підприємствами етап саме безпосереднього впровадження нововведень. Співвідношення між кількістю проєктів, відхилених на даному етапі, до кількості проєктів, які пройшли попередні етапи, становило: для підприємств машинобудування – 0,264 часток одиниці; для підприємств приладобудування – 0,307 часток одиниці; для підприємств фармацевтичної промисловості – 0,428 часток одиниці; для підприємств харчосмакової промисловості – 0,266 часток одиниці; для суб'єктів господарювання, що здійснюють виробництво будівельних матеріалів, – 0,379 часток одиниці.

Іншим способом вимірювання перешкод, які виникають при провадженні на підприємствах інноваційних процесів, повинно вступати оброблення результатів опитування менеджерів компаній. Ці результати показали, що менеджери підприємств усіх галузей промисловості, які розглядалися, виділили три головні перешкоди при провадженні ними інноваційної діяльності, а саме: недостатньо високий рівень платоспроможного попиту на інноваційну продукцію; великий ступінь ризикованості інноваційної діяльності та недостатні обсяги наявних або можливих до залучення ресурсів, які підприємства використовують або можуть використовувати у процесі своєї інноваційної діяльності. Як можна побачити з цього переліку бар'єрів, лише один з них є переважно внутрішнім, оскільки стосується ресурсного забезпечення інноваційної діяльності суб'єктів господарювання. Результати більш детального оцінювання перешкод на шляху провадження інноваційної діяльності досліджуваних підприємств показали, що, не дивлячись на певні галузеві відмінності у результатах опитування, найбільш проблемним для підприємств є забезпечення інноваційного процесу людськими, фінансовими та інформаційними ресурсами. При цьому найбільші перешкоди із таким забезпеченням постають на етапі проведення досліджень та розробок та на етапі впровадження нововведень.

Список використаних джерел:

1. Міщенко, Н. Г. & Міщук, А. І. (2016). Розвиток підприємства на основі інформаційного та інноваційного потенціалу. Науковий вісник Одеського національного економічного університету, (4(236)), 191–204.
2. Петрушка, Т. О. (2013). Оцінювання економічної ефективності ресурсозберігаючого розвитку промислових підприємств (дис. ... канд. екон. наук). НУ «Львівська політехніка». Львів, Україна.
3. Ємельянов, О. & Петрушка, Т. (2012). Інтенсифікація використання виробничих ресурсів промислових підприємств як чинник їх економічного розвитку. Схід, (6), 24–30.
4. Yemelyanov, O., Symak, A. & Zarytska, O. (2016). Modelling the process of forming the potential of economic development of an industrial enterprise. *Periodyk naukowy Akademii Polonijnej, Czestochowa, Akademia Polonijna w Czestochowie*, (3), 128–137.
5. Ємельянов, О. Ю., Висоцький, А. Л., Симак, А. В. & Петрушка, Т. О. (2017). Методичні засади оцінювання попиту на продукцію машинобудівних підприємств. *Маркетинг і менеджмент інновацій*, (3), 198–212.
6. Коновал, В. В. (2014). Оцінювання потенціалу розвитку підприємств легкої промисловості. *Вісник ХДУ*, (6 (2)), 206–209.
7. Kryvovyazyuk, I., Britchenko, I., Smerichevskyi, S., Kovalska, L., Dorosh, V. & Kravchuk, P. (2023).

- Digital Transformation and Innovation in Business: the Impact of Strategic Alliances and Their Success Factors. *Economic Studies (Ikonomicheski Izsledvania)*, (32 (1)), 3–17.
8. Козик, В. В., Ємельянов, О. Ю. & Петрушка, Т. О. (2014). Інвестиційно-інноваційний механізм забезпечення конкурентоспроможності промислових підприємств. *Проблеми економіки*, (1), 52–58.
 9. Смолій, Л. В. (2010). Формування інвестиційного механізму інноваційного розвитку буряківництва. *Інноваційна економіка*, (17), 168–171.
 10. Федулова, Л. І. (2013). Інноваційний вектор розвитку промисловості України. *Економіка України*, (4), 15–23.
 11. Амоша, О. І., Булеєв, І. П. & Шевцова, Г. З. (2007). Інноваційне оновлення техніко-технологічної бази промислового виробництва на синергетичних засадах: теорія і практика. *Економіка промисловості*, (1(36)), 3–9.
 12. Ємельянов, О. Ю., Петрушка, Т. О. & Клімковський, М. І. (2020). Методологічні засади оцінювання потенціалу технічного розвитку підприємств. *АГОГОС. ОНЛАЙН*.
 13. Ємельянов, О. Ю. & Петрушка, Т. О. (2013). Чинники та закономірності розвитку техніко-технологічної бази підприємств. *Схід*, (6), 85–91.
 14. Piva, M. & Vivarelli, M. (2018). Technological change and employment: is Europe ready for the challenge. *Eurasian Bus. Rev.*, (8(1)), 13-32.
 15. Caliskan, H. K. (2015). Technological change and economic growth. *Procedia Soc. Behav. Sci.*, (195), 649–654.
 16. Yemelyanov, O., Petrushka, I., Zahoretska, O., Petrushka, K. & Havryliak, A. (2023). Information support for managing energy-saving technological changes at enterprises. *Procedia Computer Science*, (217), 258–267.
 17. Бойчук, Н. Я. & Острянюк, М. М. (2017). Проблеми енергозбереження та підвищення енергоефективності економіки України. *Сучасні проблеми економіки і підприємництва*, (19), 25–34.
 18. Бурда, В. Є. (2013). Потенціал енергозбереження та напрями використання альтернативних джерел енергії у промисловості. *Економічний часопис – XXI*, (1-2), 45–48.
 19. Ємельянов, О. Ю., Петрушка, Т. О. & Крет, І. З. (2013). Методичні засади оцінювання економічної ефективності впровадження ресурсозберігаючих технологій на промислових підприємствах. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Проблеми економіки та управління»*, (754), 18–25.
 20. Іваненко, О. В. (2013). Формування потенціалу ресурсозбереження соціально-економічних систем. *Економіка. Фінанси. Право*, (8), 7–10.
 21. Некрасова, Л. А. & Хрїстова, А. В. (2017). Формування ресурсозберігаючої моделі розвитку підприємства. *Економіка: реалії часу*, (2 (30)), 79–84.
 22. Сотник, І. М. (2010). Економічне стимулювання ресурсозбереження у контексті сталого розвитку України. *Економіст*, (12), 72–75.
 23. Баранович, А. М. (2014). Теоретико-методичні засади формування стратегій розвитку підприємства. *Вісник ХДУ*, (2), 77–81.
 24. Македон, В. В. (2013). Розробка стратегії розвитку промислового підприємства. *Теоретичні і прикладні аспекти економіки та інтелектуальної власності*, (1(1)), 369–373.
 25. Шавшин, О. С. (2017). Стратегія інноваційного розвитку підприємства. *«Інтернаука». Сер.: Економічні науки*, (3(25)), 167–171.
 26. Харченко, В. А. (2014). Механізм формування системи стратегічного управління розвитком промислового підприємства. *Економіка промисловості*, (4 (68)), 97–104.

СЕКЦІЯ III.

ФІНАНСИ ТА БАНКІВСЬКА СПРАВА; ОПОДАТКУВАННЯ, ОБЛІК І АУДИТ

ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДУ РОЗПОДІЛУ ВИТРАТ МАЙБУТНІХ ПЕРІОДІВ НА ОСНОВІ ЧИСТОГО ДОХОДУ ВІД ОСНОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Сук Петро Леонідович

ORCID ID: 0000-0002-8556-7123

Д-р. екон. наук, професор, професор кафедри обліку і оподаткування
Відокремлений підрозділ Національного університету біоресурсів і
природокористування України "Ніжинський агротехнічний інститут", Україна

Принцип історичної (фактичної) собівартості визначає пріоритет оцінки активів, виходячи з витрат на їх виробництво та придбання [1; 2]. Щоб забезпечити дотримання цього принципу, треба віднести на собівартість продукції (товарів, робіт, послуг) лише ті витрати, які з нею пов'язані у звітному періоді. Тому якщо витрати, що здійснені у звітному періоді, визнаються у наступних періодах, то їх потрібно включити (списати) у собівартість продукції (товарів, робіт, послуг) у наступних періодах. Такі витрати називаються витрати майбутніх періодів (далі – ВМП).

ВМП відображаються в бухгалтерському балансі як активи. Бухгалтери розглядають ВМП як активи, оскільки вони пізніше забезпечать компанію певним товаром або послугою [3].

Для розподілу ВМП на наступні періоди використовують різні методи. Приміром, можна застосовувати метод розподілу ВМП на основі чистого доходу від основної діяльності.

Операційна діяльність поділяється на основну і іншу.

Операційна діяльність – основна діяльність підприємства, а також інші види діяльності, які не є інвестиційною чи фінансовою діяльністю.

Основна діяльність – операції, пов'язані з виробництвом або реалізацією продукції (товарів, робіт, послуг), що є головною метою створення підприємства і забезпечують основну частку його доходу [2; 4].

Фінансовим результатом основної (операційної) діяльності підприємства є чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг).

Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) – дохід, що визначається шляхом вирахування з доходу від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг (у тому числі платежів від оренди об'єктів інвестиційної нерухомості) наданих знижок, вартості повернутих раніше проданих товарів, доходів, що за договорами належать комітентам (принципалам тощо), та податків і зборів [2; 4; 5].

Термін "Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)" по-іншому можна назвати терміном "Чистий дохід від основної діяльності".

Чистий дохід від основної діяльності або чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) можуть бути критеріями для застосування відповідного

методу розподілу ВМП.

Чистий дохід від основної діяльності відображається у статті “Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)”, код рядка 2000 Звіту про фінансові результати (Звіту про сукупний дохід) (форма № 2) [2; 4].

Чистий дохід від основної діяльності обліковується на рахунку 70 “Доходи від реалізації” (субрахунках 701 “Дохід від реалізації готової продукції”, 702 “Дохід від реалізації товарів”, 703 “Дохід від реалізації робіт і послуг”) і рахунку 79 “Фінансові результати” (субрахунок 791 “Результат операційної діяльності”) [6; 7].

Відповідно до видів чистого доходу від основної діяльності, а також за субрахунками до рахунку 70 можна використовувати методи розподілу ВМП, які утворюються на основі: 1) доходу від реалізації готової продукції; 2) доходу від реалізації товарів; 3) доходу від реалізації робіт і послуг та інші методи.

Річна сума розподілу ВМП за методом на основі чистого доходу від основної діяльності обчислюється множенням суми розподілу ВМП, на коефіцієнт розподілу ВМП, який визначається діленням обсягу чистого доходу від основної діяльності за окремі періоди на плановий обсяг чистого доходу від основної діяльності за увесь період розподілу.

Розрахунок розподілу ВМП за методом на основі чистого доходу від основної діяльності здійснюється за формулами:

$$PCPBM\text{П} = CPBM\text{П} \times KPBMP,$$

де: $PCPBM\text{П}$ – річна сума розподілу ВМП; $CPBM\text{П}$ – сума розподілу ВМП; $KPBMP$ – коефіцієнт розподілу ВМП.

$$KPBMP = \text{ЧДОД} : \text{ПЧДОД},$$

де: ЧДОД – плановий або фактичний обсяг чистого доходу від основної діяльності за окремі періоди; ПЧДОД – плановий обсяг чистого доходу від основної діяльності за увесь період.

Можна використовувати також інший варіант розподілу ВМП за методом на основі чистого доходу від основної діяльності:

$$PCPBM\text{П} = \text{ЧДОД} \times KPBMP;$$

$$KPBMP = CPBM\text{П} : \text{ПЧДОД}.$$

Дистрибуцію (англ. *distribution* – розподіл) ВМП за методом на основі чистого доходу від основної діяльності можна вираховувати за двома способами: 1) від первісної (початкової) суми ВМП; 2) від залишкової (поточної) суми ВМП.

За допомогою прикладу здійснимо розподіл ВМП за методом на основі чистого доходу від основної діяльності.

Приклад. Початкова (первісна) сума ВМП – 87000 грн, строк розподілу – 15 років. Протягом періоду розподілу ВМП очікується одержати 470000 грн чистого доходу від основної діяльності, у тому числі: за 1-й рік – 68000 грн, за 2-й рік – 54000 грн, за 3-й рік – 49000 грн, за 4-й рік – 43000 грн, за 5-й рік – 40000 грн, за 6-й рік – 35000 грн, за 7-й рік – 32000 грн, за 8-й рік – 28000 грн, за 9-й рік – 25000 грн, за 10-й рік – 23000 грн, за 11-й рік – 20000 грн, за 12-й рік – 19000 грн, за 13-й рік – 16000 грн, за 14-й рік – 10000 грн, за 15-й рік – 8000 грн.

Вирахуємо коефіцієнти розподілу ВМП: за 1-й рік – 0,1446 (68000 : 470000 = 0,1446), за 2-й рік – 0,1148 (54000 : 470000 = 0,1148), за 3-й рік – 0,1042 (49000 : 470000 = 0,1042), за 4-й рік – 0,0915 (43000 : 470000 = 0,0915), за 5-й рік – 0,0851 (40000 : 470000 = 0,0851), за 6-й рік – 0,0747 (35000 : 470000 = 0,0747), за 7-й рік – 0,0681

(32000 : 470000 = 0,0681), за 8-й рік – 0,0596 (28000 : 470000 = 0,0596), за 9-й рік – 0,0532 (25000 : 470000 = 0,0532), за 10-й рік – 0,0489 (23000 : 470000 = 0,0489), за 11-й рік – 0,0426 (20000 : 470000 = 0,0426), за 12-й рік – 0,0404 (19000 : 470000 = 0,0404), за 13-й рік – 0,0340 (16000 : 470000 = 0,0340), за 14-й рік – 0,0213 (10000 : 470000 = 0,0213), за 15-й рік – 0,0170 (8000 : 470000 = 0,0170).

Відображення ВМП за 1-м способом (від початкової (первісної) суми ВМП) методу розподілу ВМП на основі чистого доходу від основної діяльності представлено в таблиці 1.

Таблиця 1

**Включення ВМП у витрати наступних періодів за методом
на основі чистого доходу від основної діяльності (1-й спосіб
(від початкової (первісної) суми ВМП))**

Рік	Сума розподілу ВМП, грн	Чистий дохід від основної діяльності, грн	Коефіцієнти розподілу ВМП	Річна сума розподілу ВМП, грн
1	87000	68000	0,1446	12580
2	87000	54000	0,1148	9988
3	87000	49000	0,1042	9065
4	87000	43000	0,0915	7961
5	87000	40000	0,0851	7404
6	87000	35000	0,0747	6499
7	87000	32000	0,0681	5925
8	87000	28000	0,0596	5185
9	87000	25000	0,0532	4628
10	87000	23000	0,0489	4254
11	87000	20000	0,0426	3706
12	87000	19000	0,0404	3515
13	87000	16000	0,0340	2958
14	87000	10000	0,0213	1853
15	87000	8000	0,0170	1479
х	Разом	470000	1	87000

[авторська розробка]

З даних таблиці 1 можна зробити висновок, що використання 1-го способу (від початкової (первісної) суми ВМП) методу розподілу ВМП на основі чистого доходу від основної діяльності дає можливість за 15 років повністю розподілити суму ВМП.

Шерінг (англ. *sharing* – розподіл, поділ) ВМП за 2-м способом (від залишкової (поточної) суми ВМП)) методу на основі чистого доходу від основної діяльності узагальнено в таблиці 2.

Таблиця 2

**Включення ВМП у витрати наступних періодів за методом
на основі чистого доходу від основної діяльності (2-й спосіб
(від залишкової (поточної) суми ВМП))**

Рік	Сума розподілу ВМП, грн	Чистий дохід від основної діяльності, грн	Коефіцієнти розподілу ВМП	Річна сума розподілу ВМП, грн
1	87000	68000	0,1446	12580
2	74420	54000	0,1148	8543
3	65877	49000	0,1042	6864
4	59013	43000	0,0915	5400
5	53613	40000	0,0851	4562
6	49051	35000	0,0747	3664
7	45387	32000	0,0681	3091
8	42296	28000	0,0596	2521
9	39775	25000	0,0532	2116

Продовження табл. 2

**Включення ВМП у витрати наступних періодів за методом
на основі чистого доходу від основної діяльності (2-й спосіб
(від залишкової (поточної) суми ВМП))**

Рік	Сума розподілу ВМП, грн	Чистий дохід від основної діяльності, грн	Коефіцієнти розподілу ВМП	Річна сума розподілу ВМП, грн
10	37659	23000	0,0489	1842
11	35817	20000	0,0426	1526
12	34291	19000	0,0404	1385
13	32906	16000	0,0340	1119
14	31787	10000	0,0213	677
15	31110	8000	0,0170	31110
x	Разом	470000	1	87000

[авторська розробка]

Як видно з таблиці 2, аллокація (англ. *allocation* – розподіл, розміщення) ВМП за допомогою методу на основі чистого доходу від основної діяльності (2-й спосіб (від залишкової (поточної) суми ВМП)) не забезпечує повного списання ВМП протягом строку їх розподілу, а в останньому році нерозподілений залишок ВМП буде віднесено у витрати періоду.

Висновки. Розподіл ВМП можна здійснювати за методом на основі чистого доходу від основної діяльності.

Внаслідок основної діяльності отримується чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) або чистий дохід від основної діяльності. Вони можуть бути параметрами для створення на їх основі методу розподілу ВМП.

За видами чистого доходу від основної діяльності і за субрахунками до рахунку 70 можна утворювати відповідні методи розподілу ВМП, що формуються на основі: 1) доходу від реалізації готової продукції; 2) доходу від реалізації товарів; 3) доходу від реалізації робіт і послуг та ін.

Розподіл ВМП за методом на основі чистого доходу від основної діяльності можна здійснювати за двома способами: 1) від первісної (початкової) суми ВМП; 2) від залишкової (поточної) суми ВМП.

Список використаних джерел:

1. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні (Закон України). № 996-XIV. (1999). Вилучено з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text>.
2. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 “Загальні вимоги до фінансової звітності” (Наказ Міністерства фінансів України). № 73. (2013). Вилучено з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text>.
3. Garcia M. (2024) Balance Sheet Classification of Deferred Expenses. Вилучено з: <https://smallbusiness.chron.com/balance-sheet-classification-deferred-expenses-80338.html>.
4. Методичні рекомендації щодо заповнення форм фінансової звітності (Наказ Міністерства фінансів України). № 433. (2013). Вилучено з: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0433201-13/conv#Text>.
5. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 15 “Дохід” (Наказ Міністерства фінансів України). № 290. (1999). Вилучено з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0860-99#Text>.
6. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій (Наказ Міністерства фінансів України). № 1591. (2011). Вилучено з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1557-11#Text>.
7. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій (Наказ Міністерства фінансів України). № 291. (1999). Вилучено з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99#Text>.

МЕТОДИ СТРАТЕГІЧНОГО АНАЛІЗУ ЗОВНІШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Воробець Євген Олександрович

здобувач вищої освіти факультету фінансів та обліку
Державний торговельно-економічний університет, м. Київ, Україна

Науковий керівник: Парасій-Вергуненко Ірина Михайлівна

ORCID ID: 0000-0001-6506-6965

доктор економічних наук, професор

Державний торговельно-економічний університет, м. Київ, Україна

Стратегічне управління підприємством це процес, який перебуває в постійному русі. Обставини, які впливають на підприємство, як з зовнішнього середовища, так і во внутрішньому середовищі, потребують коригувань загальної стратегії.

Процес планування управлінням підприємства охоплює більшість головних функцій та відповідних підрозділів : відділів продажів, маркетингу, фінансів, кадрів тощо. Відповідні ролі розподіляються за функціональними обов'язками підрозділів.

Для стратегічного аналізу зовнішнього середовища використовують широкий спектр методів, зокрема: аналіз витрат і ланцюгів постачання, оцінка конкурентоспроможності, SWOT-аналіз, PEST-аналіз, SPACE-аналіз, GAP-аналіз, матричний аналіз.

Аналіз витрат та ланцюжків постачання дає змогу оцінити основні види діяльності. Розкладаючи діяльність підприємства на окремі операції та бізнес-процеси, можна краще зрозуміти структуру витрат підприємства та визначити поведінку основних їх складових. Формування витрат за кожним видом діяльності та бізнес-процесом окремо дає широкі можливості для стратегічного аналізу. Використовуючи сучасні програми з обліку, можливо побудувати аналітику витрат як за елементами, так і за видами діяльності.

Аналізуючи динаміку витрат по періодах можна визначити певні тенденції розвитку підприємства та провести порівняльну характеристику з відкритими даними конкурентів.

Метод оцінки конкурентоспроможності підприємства ґрунтується на аналізі конкурентів. За вищезгаданим аналізом розподіляють учасників ринку на лідерів та аутсайдерів. Завдяки стратегічному аналізу оцінки конкурентної сили, формування показників конкурентної сили та переваг значною мірою сприяє в поліпшенні довготермінової ринкової позиції підприємства.

Важливим методом обґрунтування стратегічних альтернатив підприємства є GAP-аналіз, який призначений для аналізу розривів між поточним станом підприємства та бажаною траєкторією його розвитку, а також для пошуку шляхів, за якими наявний розрив може бути усунений, що забезпечить можливість досягнення поставлених цілей [1, 4].

Як зазначають Томчук О.Ф. та Градомська І.О., бажана траєкторія розвитку може визначатися потенціалом ринку, що включає в себе повний або гіпотетичний попит на продукцію; станом найбільш успішних у галузі конкурентів, що деталізується у

фінансових показниках; актуальними тенденціями розвитку бізнесу» [2, с. 310]. При проведенні цього аналізу важливим є оцінювання щільності зв'язку між фактичними та розрахунковими значеннями показників.

Найпоширенішим методом аналізу середовища є SWOT-аналіз (у перекладі з англ. – сила (strength), слабкість (weakness), можливості (opportunities) і загрози (threats)), що ґрунтується на підході, який дає змогу вивчати зовнішнє і внутрішнє середовища підприємства разом [3].

Набір характеристик, висновки за якими дає змогу скласти список слабких та сильних сторін підприємства, а також загроз і можливостей запропонували Томсон і Стрикланд.

Слабкі сторони:

- нема чітких стратегічних напрямів;
- нема спеціалістів ключової кваліфікації та компетенції;
- погіршення конкурентної позиції;
- вразливість щодо конкурентного тиску;
- низька прибутковість;
- слабе знання ринкової ситуації;
- неспроможність фінансувати необхідні зміни в стратегії.

Сильні сторони:

- добра репутація у покупців та клієнтів;
- відомий лідер ринку;
- переваги у сфері витрат;
- високий рівень компетенції;
- висока кваліфікація персоналу;
- винахідливий стратег у функціональних сферах діяльності підприємства.

Можливості:

- вихід на нові ринки;
- вертикальна інтеграція;
- прискорення зростання ринку.

Загрози:

- сповільнення зростання ринку;
- зростаючий конкурентний тиск;
- несприятлива політика держави;
- можливість появи нових конкурентів.

Всі ці та інші характеристики зовнішнього та внутрішнього середовища по-різному впливають на окремих суб'єктів господарювання. В кожній ситуації необхідно визначити індивідуальний набір характеристик та проаналізувати зв'язки між ними.

Використання вищезгаданих методів на етапах стратегічного аналізу дає можливість вчасно виявити та реагувати на зміни факторів як зовнішнього, так і внутрішнього середовища, порівнювати між собою напрями розвитку підприємства та визначати найбільш перспективні, встановлювати зв'язки між ними. Якісний стратегічний аналіз допоможе в формуванні та прийнятті управлінських рішень, які сприяють підвищенню конкурентоспроможності компаній в конкурентному середовищі.

Список використаних джерел:

1. Крайнюченко О. Ф., Петрович М. В. GAP-аналіз як ефективний інструмент для оцінювання стратегічних розривів: сутність та методологія. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2020. Випуск 42. С. 61–65.
2. Томчук О. Ф., Градомська І. О. Використання методів стратегічного управлінського аналізу під час прийняття управлінських рішень. Інфраструктура ринку. 2020. Випуск 41. С. 307–312.
3. Фаріон І. Д. Стратегічний аналіз: Навчальний посібник для студентів і аспірантів. – Тернопіль: ТНЕУ, 2009. – 635 с.
4. Юрчишин Я.В., Парасій-Вергуненко і.М., Назарова К.О. Методи вибору стратегічних альтернатив розвитку торговельного підприємства. Причорноморські економічні студії. 2023. Випуск 79.

СЕКЦІЯ IV. МАРКЕТИНГОВА ТА ЛОГІСТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ

ПОСЛІДОВНІСТЬ РОЗРОБКИ ПЛАНУ МАРКЕТИНГУ

Рожко Віктор Іванович

ORCID ID: 0000-0003-0153-6280

канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри маркетингу,
менеджменту та підприємництва

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Україна

У більшості компаній незалежно від використовуваного типу плану маркетингової діяльності його розробці передбачається розробка плану діяльності компанії в цілому. Маркетинг — це тільки гілка, хоча і дуже важлива, на дереві плану компанії. Інші гілки — це плани виробництва, досліджень і розробок, фінансів, кадровій діяльності і тому подібне.

Проте, оскільки, в умовах жорсткої конкуренції маркетинг є основною функцією підприємства, тоді план маркетингу домінує над іншими планами і розробляється в першу чергу, і ось чому [1]:

рішення в області маркетингу є пріоритетними, оскільки визначають, що саме підприємство проводитиме, за якою ціною і де продавати, як рекламувати;

зміст маркетингового плану надає безпосередній вплив на показники інших планів (питання ціноутворення, визначенні в маркетинговому плані, впливають на фінансові показники, рішення про розробку і випуск нової продукції робить вплив на виробничий план).

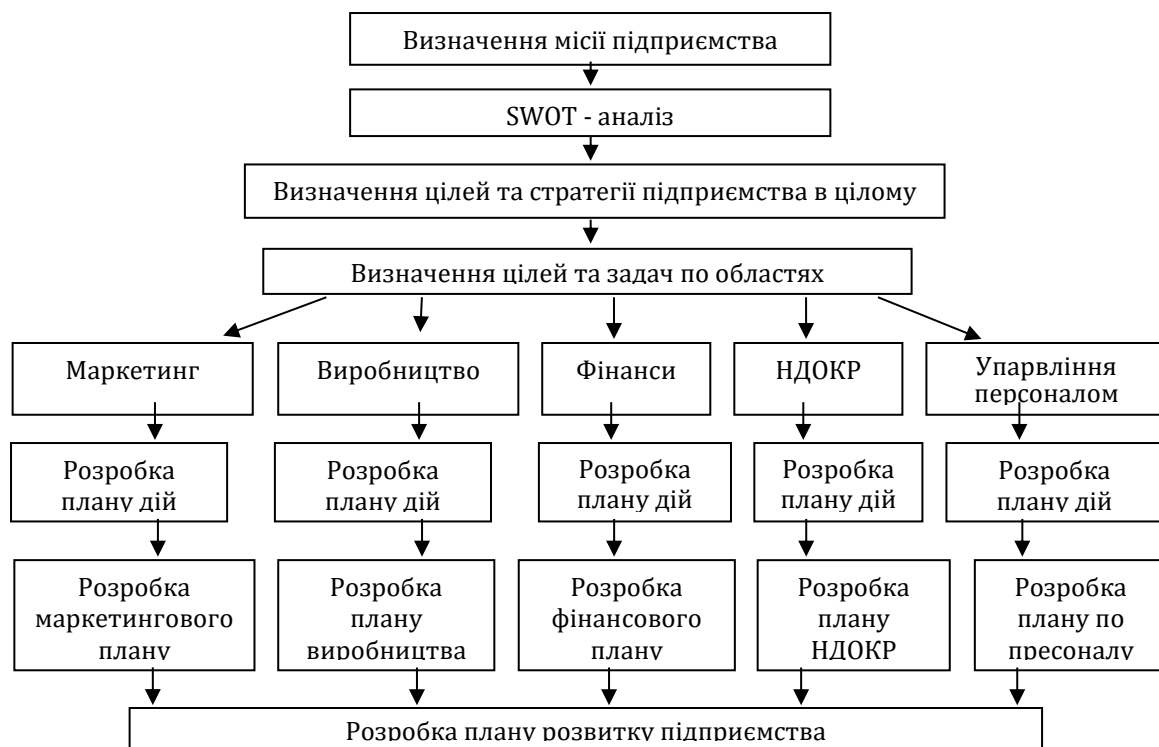

Рис. 1. Схема розробки плану діяльності підприємства

Оскільки маркетинг є основною функцією, що забезпечує зв'язок між бажаннями споживача і можливостями компанії, то формування місії бізнесу, проведення SWOT-аналізу і формування загальних цілей і стратегії підприємства також стає маркетинговим завданням [2].

Схема розробки плану діяльності підприємства зображена на рис. 1.

Щоб з'ясувати, навіщо потрібний план маркетингу, розглянемо проблеми, які виникають на підприємстві за відсутності плану маркетингу, а також ті результати, які підприємство отримує після його розробки (табл. 1).

План маркетингу:

систематизує і доносить до всіх співробітників підприємства ті ідеї, які до його складання знаходилися виключно в голові керівника;

дозволяє чітко встановити цілі і проконтролювати їх досягнення;

є документом, організуючим роботу всього підприємства;

дозволяє уникнути зайвих дій, що не приводять до намічених цілей;

дозволяє чітко розподіляти час і інші ресурси;

наявність плану мобілізує співробітників компанії.

Таблиця 1

Проблеми підприємства

Проблеми, викликані відсутністю плану маркетингу	Результати розробки плану маркетингу
У підприємства є декілька варіантів розвитку, але не вирішено, в якій з них краще вкладати гроші;	Визначений перелік привабливих напрямів розвитку, непривабливі відкинуті;
Невідомо, на яких покупців потрібно орієнтуватися в першу чергу;	Визначена група цільових споживачів і отриманий їх опис;
Невідомо, які види продукції треба розвивати, які удосконалювати, від яких відмовлятися.	Визначені сильні і слабкі сторони підприємства ясно, які проблеми потрібно вирішувати в першу чергу;
Підприємство розвивається «ривками», чіткі перспективи розвитку відсутні.	Встановлений чіткий план дій, який повинен привести до намічених цілей.

[авторська розробка]

План маркетингу допомагає підвищити ефективність роботи підприємства за рахунок чіткого визначення цілей і методів їх досягнення, усунення неясностей і зайвих дій, що не приводять до запланованих результатів [3].

Алгоритм розробки плану маркетингу

Крок 1 Визначення місії підприємства.

Місія — це короткий вираз основній меті організації, чітко сформульована причина його існування. У місії повинно бути відображено: хто ваші клієнти, які товари і послуги Ви їм пропонуєте, якими цінностями керуєтеся і до чого прагнете. Місія повинна бути дуже приваблива, але практично недосяжна.

При відсутності місії на підприємстві виникають наступні проблеми:

згодженість різних проектів;

труднощі при плануванні.

Формується негативний імідж і знижується лояльність працівників.

Навпаки, наявність місії:

визначає цілі підприємства;

спонукає співробітників до спільної роботи по досягненню цієї мети;

допомагає в плануванні;

полегшує залучення інвестицій;
дозволяє вигідно відрізнятись від конкурентів.

Висновки. Таким чином, можна зробити наступні пропозиції:
співробітникам — щоб працювати не тільки за зарплату, але і «за ідею»;
керівникам — для полегшення управління співробітниками;
клієнтам — щоб чітко усвідомити увагу підприємства до їх потреб.

Після того, як місія розроблена, її обов'язково потрібно упровадити в свідомість співробітників підприємства, його клієнтів, партнерів і громадськості.

Крок 2 SWOT-аналіз це аналіз сильних і слабких сторін підприємства, а також можливостей і погроз, витікаючих з найближчого оточення підприємства (зовнішнього середовища). Даний аналіз дає дуже чітке поняття про те, де знаходиться підприємство і що воно із себе вдає [4].

Процедура проведення SWOT-аналізу в загальному вигляді зводиться до заповнення матриці, в якій відображаються і потім зіставляються сильні і слабкі сторони вашого підприємства і можливості і загрози ринку. Це зіставлення дозволяє вам визначити, які кроки можуть бути зроблені для розвитку вашого підприємства, а також які проблеми вам необхідно терміново вирішити.

Крок 3 Визначення цілей і стратегії організації в цілому. Даний розділ є основою для розробки конкретної програми маркетингових дій.

Крок 4 Визначення завдань і програми дій реалізації. На даному етапі визначаються завдання відділу маркетингу в рамках загального плану підприємства, і розробляється програма дій, направлена на вирішення цих завдань.

Крок 5 Складання плану маркетингу і контроль за його виконанням. На даному етапі складається сам документ і визначаються значення параметрів, по яких згодом контролюється виконання плану маркетингу.

Після завершення цих етапів маркетингового планування необхідно ще раз переконатися в можливості досягнення поставлених цілей і прийнятих стратегій.

Для проведення такої перевірки можна використовувати дані таблиці 2.

Таблиця 2

Перевірка стратегічного плану

№ п/п	Критерій	Перевірочне питання
1	Доцільність	Чи надає план реальна і стійка перевага?
2	Обґрунтованість	Чи є припущення, покладені в основу плану, реалістичними; яке якість початкової інформації?
3	Здійсненність	Чи є необхідні ресурси і орієнтація на успіх?
4	Узгодженість	Чи узгоджені елементи плану між собою і чи відповідають вони характеристикам зовнішнього і внутрішнього середовища?
5	Уразливість	Який рівень ризику і які чинники зумовлюють успіх або поразка?
6	Гнучкість	Наскільки організація зв'язана в своїх рішеннях? Чи може вона їх відстрочити, скоротити зобов'язання, змінити цілі і стратегії?
7	Ефективність	Яка реальна фінансово-економічна привабливість плану? Чи сумісна вона з пріоритетними цілями організації?

[авторська розробка]

Не виключено, що необхідно провести тестування ринку, організувати пробні продажі, реалізувати якісь інші заходи, що дозволяють розглянути ухвалені рішення під іншою точкою зору.

Список використаних джерел:

1. Зоріна О. І. Сучасні маркетингові технології та їх специфіка. Інтернаука. 2017. № 9. С. 49–51.
2. Окландер М. А. Цифровий маркетинг – модель маркетингу ХХІ сторіччя: монографія / авт. кол.: М. А. Окландер, Т.О. Окландер, О.І. Яшкіна [та ін.]; за ред. д.е.н., проф. М.А. Окландера. Одеса: Астропринт, 2017. 292 с.
3. Клічук О. Роль сучасних інформаційних технологій у пошуку оптимальних рішень в економіці / О. Клічук // Нова педагогічна думка. 2015. № 1. С. 163–165.
4. Райс Е., Траут Дж. Маркетингові війни / пер. з англ. В. Стельмах. Харків : Вид-во “Ранок”: Фабула, 2019. 240 с.

СЕКЦІЯ V. МЕНЕДЖМЕНТ, ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

АВТОНОМІЯ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ: ВПЛИВ СУЧАСНИХ ТЕНДЕНЦІЙ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

Сидоренко Наталія Сергіївна

доктор юридичних наук, професор, професор
кафедри управління та адміністрування

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Наумик Антон Сергійович

здобувач вищої освіти ННІ права та інноваційної освіти

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Брагіна Каріна Сергіївна

здобувачка вищої освіти ННІ права та інноваційної освіти

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Сучасні умови ведення господарської діяльності людини, євроінтеграція та необхідність сталого розвитку науки і техніки України обумовлюють процеси поглиблення автономізації закладів вищої освіти України. Досвід високорозвинутих країн свідчить, що збільшення незалежності закладів освіти позитивно впливає на якість надаваних освітніх послуг.

Питання розвитку автономії закладів вищої освіти України досліджувала велика кількість провідних науковців України, зокрема такі: С. М. Квіт, В. М. Савіщенко, Н. С. Сидоренко, С. О. Шевченко, І. В. Козубай, А. Ф. Павленко, А. С. Наумик та інші, що підтверджує актуальність обраної теми.

Ефективність та життєздатність європейської системи вищої освіти визначається тим, що базовою її складовою є автономні університети, які потребують необхідної організаційної свободи, академічних прав, достатнього фінансування [1].

В контексті цього варто охарактеризувати основоположні принципи автономності закладів вищої освіти України, а саме:

1. Право на самостійне формування та впровадження освітніх програм;
2. Право на самостійне фінансове існування та ведення господарської діяльності;
3. Право на самостійне визначення необхідних матеріалів, підручників й інших матеріалів, необхідних для провадження освітньої діяльності тощо»
4. Право на інституційну свободу та самостійне визначення місії, візії тощо.

При здійсненні комплексного переходу закладів вищої освіти на умови автономності важливим є й збереження якості надання освітніх послуг та недопущення корупційних проявів, адже дезорганізаційний вплив корупції є досить

значним та може проявлятися в небезпеці «руйнування» закладу освіти, зменшення його привабливості для абітурієнтів та інших важливих організаційно-практичних аспектах діяльності [2;3].

Фактично, університетська автономія являє собою комплексний підсумок еволюційного розвитку та становлення громадянського суспільства.

Зазначимо, що не так давно ректори університетів отримали можливість на власний розсуд розпоряджатися майном і коштами університету. Між тим, у вищих навчальних закладах світу функціонує зовсім інша модель управління – корпоративна. Вона полягає у розмежуванні прав власників-акціонерів університету та їхніх менеджерів [4], що безумовно позитивно впливає на розвиток освітньої системи.

Важливим аспектом автономії сучасних закладів вищої освіти є й їх можливість самостійно здійснювати працевлаштування науково-педагогічних працівників й розподіляти їх між навчально-науковими підрозділами відповідно до своїх критеріїв та доцільності, що в свою чергу дозволяє оптимальним чином регулювати науково-педагогічний потенціал та кадровий баланс між структурними підрозділами закладу вищої освіти.

Важливими соціальними компонентами існування громадянського суспільства в Україні та світі є бажання громадян впливати на політико-адміністративні процеси, що відбуваються в державі; створювати незалежні професійні спілки та об'єднання; активізувати громадські ініціативи; здійснювати вплив на окремі рухи, що виражають інтереси певних соціальних груп чи прошарків населення [5], в контексті цього збільшується популярність й автономізації закладів вищої освіти задля впровадження нових методів розвитку.

Таким чином, вплив публічного управління на автономізацію закладів вищої освіти України є досить значним, тому процес подальшого дослідження зазначеної теми являє собою важливий аспект розвитку всієї освітньої системи України.

Список використаних джерел:

1. Vlasyuk O., Daragan T. The state of implementation of organizational autonomy in domestic institutions of higher. *Educological discourse*. 2021. Т. 33, № 2. С. 60–76. URL: \ <https://doi.org/10.28925/2312-5829.2021.2.5> (дата звернення: 08.04.2024).
2. Наумик А. С., Сидоренко Н. С., Шляхи протидії корупції та корупційним проявам в органах місцевого самоврядування України. *Студентський науковий журнал «UNIVERSUM»*. 2023. № 1. С. 57–60.
3. Сидоренко Н. С., Наумик А. С. Деякі аспекти організаційно-управлінських особливостей взаємодії органів державної влади та громадян у воєнний час. «Україна – європейський союз: формат розвитку відносин у контексті російськоукраїнської війни, гарантій безпеки та реінтеграції тимчасово окупованих територій»: матеріали VIII-ї Міжнар. науково-практ. конф., м. Ужгород, 20 жовт. 2023 р. С. 159–160.
4. Васечко Л. Університетська автономія: зарубіжний досвід та вітчизняна практика. *Вісник КНУТД*. 2019. № 2. С. 217–223.
5. Сидоренко Н., Наумик А., Брагіна К. Особливості функціонування інститутів громадянського суспільства в контексті переходу України до впровадження концепту «сервісної держави». *Theoretical and practical aspects of modern scientific research*. 2023. URL: <https://doi.org/10.36074/logos-24.11.2023.13> (дата звернення: 08.04.2024).

ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ПОСЛУГ ПІДПРИЄМСТВ ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ

Краснокутський Євген Сергійович

аспірант кафедри менеджменту і публічного адміністрування
*Харківський національний університет міського господарства
імені О.М. Бекетова, Україна*

Залізничний транспорт відіграє важливу роль у світі як надійний і ефективний спосіб перевезення пасажирів та вантажів. Як складова частина інфраструктури транспорту, підприємства залізничного господарства мають велике значення для економічного та соціального розвитку країни. Проте, для забезпечення успішного функціонування та конкурентоспроможності, вони повинні приділяти особливу увагу управлінню якістю послуг.

Організаційно-методичне забезпечення управління якістю є ключовим фактором, що визначає ефективність та конкурентоспроможність підприємств залізничного транспорту. Ця система включає в себе широкий спектр методів, процедур та інструментів, спрямованих на забезпечення високого рівня якості обслуговування пасажирів та вантажів.

Одним із головних аспектів організаційно-методичного забезпечення є розробка та впровадження стандартів якості. Ці стандарти охоплюють всі аспекти діяльності підприємства, від обслуговування клієнтів до технічного обслуговування рухомого складу. Вони створюють базу для систематичного контролю та покращення процесів управління якістю.

Важливим елементом організаційно-методичного забезпечення є впровадження систем управління якістю, таких як ISO 9001. Ці системи дозволяють підприємствам встановлювати ефективні процедури контролю якості, виявляти та усувати проблеми та забезпечувати відповідність встановленим стандартам.

Навчання та розвиток персоналу є ще одним важливим аспектом організаційно-методичного забезпечення. Працівники повинні мати не лише необхідні технічні навички, а й розуміти важливість високої якості обслуговування та бути готовими до взаємодії з клієнтами в привітний та професійний спосіб.

Для забезпечення взаємодії з клієнтами та отримання їхнього зворотного зв'язку, підприємства залізничного транспорту використовують системи обробки скарг та пропозицій. Це дозволяє оперативно виявляти проблеми та приймати заходи для їх вирішення, а також виявляти можливості для покращення обслуговування.

Застосування сучасних технологій та інновацій також грає важливу роль у організаційно-методичному забезпеченні управління якістю послуг. Цифрові системи управління та моніторингу допомагають оптимізувати процеси та підвищувати ефективність обслуговування.

У підсумку, організаційно-методичне забезпечення управління якістю є важливою складовою успіху підприємств залізничного транспорту. Впровадження цієї системи допомагає забезпечити високу якість обслуговування та задоволення потреб клієнтів, що в свою чергу сприяє підвищенню конкурентоспроможності та стабільності у цьому секторі економіки.

Список використаних джерел:

1. Берсуцький А. Я. Моделі прийняття рішень з управління розвитком ресурсного потенціалу підприємства: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора екон. наук: 08.00.11 «Математичні методи, моделі та інформаційні технології в економіці». Донецьк, 2010. 24 с.
2. Гончар М. В. Обґрунтування структуризації ресурсного потенціалу підприємства. Науковий вісник Полісся. 2016. № 2 (6). С.108-113.
3. Гопкало О. І. Механізм управління ресурсним потенціалом підприємства: принципи, цілі, задачі. Економічний вісник НГУ. 2010. № 4. С. 62-68.

ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ КОЛЕКТИВУ ОРГАНІЗАЦІЇ

Дерев'янюк Валерій Васильович

здобувач вищої освіти гуманітарно-педагогічного факультету
Національний університет біоресурсів і природокористування України, Україна

Кубицький Сергій Олегович

ORCID ID: 0000-0002-7691-8606

канд. пед. наук, професор, завідувач кафедри управління та освітніх технологій
Національний університет біоресурсів і природокористування України, Україна

У сучасних умовах, які характеризуються швидкими соціально-економічними змінами та викликами, включаючи й воєнний стан, роль ефективного управління людськими ресурсами стає вирішальною для забезпечення сталого розвитку організацій. Значення людського капіталу у цьому процесі не можна недооцінювати, адже саме інвестиції в розвиток персоналу стають каталізатором підвищення продуктивності та ефективності роботи підприємств. Створення комплексної системи управління персоналом, яка об'єднує стратегічне управління, культуру організації та мотивацію, є ключем до досягнення цієї мети.

Персонал є системоутворюючим елементом будь-якої організації, відіграючи критичну роль у формуванні її іміджу, репутації, а також у залученні необхідних ресурсів для її діяльності. Важливість стратегічного підходу до управління розвитком персоналу особливо акцентується в контексті сучасних викликів, де державна політика у сфері управління людськими ресурсами набуває особливого значення. Так, управління відбором персоналу стає критичною задачею, яка вимагає не тільки адаптації до змінюваних умов, але й гнучкості у виборі стратегій та методів відбору.

Проблематика управління відбором персоналу в контексті динамічних змін, викликаних зовнішніми умовами, такими як воєнний стан, ставить перед організаціями необхідність розроблення і реалізації адаптивних бізнес-моделей. Ці моделі повинні враховувати не тільки поточні потреби в кадрах, але й передбачати майбутні тренди в розвитку галузі та зміни на ринку праці. В такому контексті, креативність та інноваційність персоналу стають вирішальними факторами успіху, а ефективна система мотивації є ключовим інструментом для їх стимулювання.

Встановлено, що корпоративна культура не тільки формує умови для ефективної роботи співробітників, але й значно впливає на їхню мотивацію та лояльність. Розуміння та врахування рівня корпоративної культури при відборі персоналу сприяє підвищенню продуктивності та зменшенню плинності кадрів [1-7].

Формування колективу в організації вимагає використання комплексного підходу, що включає застосування різноманітних методів, підходів, інструментів та стратегій. Кожен з них спрямований на створення ефективної команди, здатної досягати поставлених цілей. Розглянемо деякі з них.

1. Тіамбілдингові заходи. Тіамбілдинг важливий для зміцнення довіри та співпраці між членами команди. Він може включати організацію корпоративних ігор, тренінгів, семінарів, що сприяють кращому пізнанню колегами одне одного та розвитку комунікаційних навичок. В області тіамбілдингу важливу роль відіграють дослідження та розробки вчених, які зосереджуються на розумінні динаміки груп, ефективності командної роботи та розвитку міжособистісних відносин у колективах. Одними з найвідоміших у цій сфері є:

- Брюс Такман (Bruce Tuckman) у 1965 році розробив модель формування

команди, що включає чотири етапи: формування, конфлікт, нормування та виконання. Ця модель допомагає зрозуміти, як команди розвиваються з часом, і є основою для багатьох теамбілдингових програм [8].

- *Мередіт Белбін* (Meredith Belbin), відомий своєю роботою над ролями в команді, яка вказує на те, що успіх команди залежить від збалансованості різних ролей учасників. Вивчення та застосування концепції Белбіна може сприяти ефективному розподілу ролей у команді під час теамбілдингових заходів [9].

- *Деніел Гоулман* (Daniel Goleman), відомий своїми дослідженнями у сфері емоційного інтелекту. Розуміння емоційного інтелекту і його розвиток серед членів команди може значно підвищити рівень співпраці та міжособистісної взаємодії [10].

- *Джон Коттер* (John Kotter), професор Гарвардської школи бізнесу, який займався вивченням лідерства та змін в організаціях. Його роботи з питань залучення та мотивації співробітників можуть бути важливими для розробки ефективних теамбілдингових програм [11].

- *Патрік Ленсіоні* (Patrick Lencioni) пропонує модель для діагностики та вирішення типових проблем в командах. Його підходи можуть бути використані для розробки теамбілдингових активностей, спрямованих на подолання цих дисфункцій [12] (рис. 1).

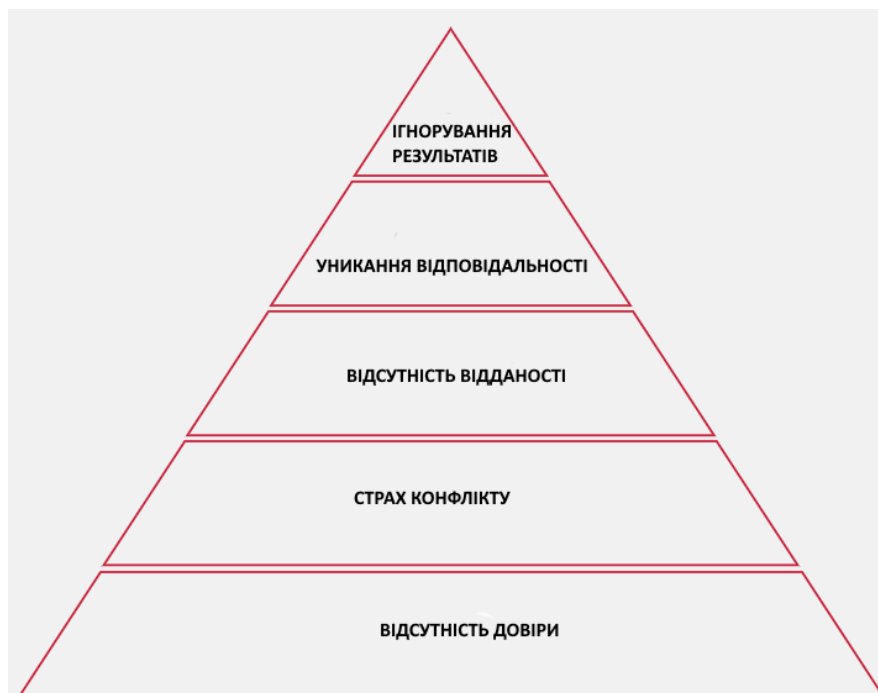

Рис. 1. Модель для діагностики та вирішення типових проблем у командах

Дисфункція № 1: Відсутність довіри. Страх бути вразливими заважає членам команди побудувати між собою довіру.

Дисфункція № 2: Страх конфлікту. Бажання зберегти штучну гармонію пригнічує продуктивний ідеологічний конфлікт усередині команди.

Дисфункція № 3: Відсутність відданості. Відсутність ясності та/або згоди перешкоджає членам команди ухвалювати рішення, до яких вони готові дотримуватися.

Дисфункція № 4: Уникання відповідальності. Потреба уникнути міжособистісного дискомфорту заважає членам команди відповідати один за одного за їхні поведінку та результати.

Дисфункція № 5: Ігнорування результатів. Прагнення до індивідуальних цілей та особистого статусу підриває зосередженість команди на колективному успіху.

Зазначені автори зробили значний внесок у розуміння того, як формувати, розвивати та підтримувати ефективні команди в організаціях. Їх теорії та методи можуть бути використані як основа для розробки індивідуальних теамбілдингових програм, які враховують специфіку та потреби конкретної організації.

Важливо, що теамбілдинг не обмежується лише розважальними вправами чи корпоративними вечірками. Він має включати ретельно сплановані заходи, які сприяють підвищенню комунікаційних навичок, розвитку лідерських якостей, вирішенню конфліктів та підтримці загальної мети команди. Ефективний теамбілдинг вимагає глибокого розуміння динаміки команди та індивідуальних потреб її членів.

- *Кен Бланчард* (Ken Blanchard), відомий автор у питаннях лідерства та управління, акцентує на значенні створення позитивної, підтримуючої атмосфери в команді та важливості розподілу ролей та відповідальностей. Використання його концепцій у теамбілдингових заходах може допомогти зміцнити відчуття єдності та співпраці в колективі [13].

- *Річард Бойаціс* (Richard Boyatzis) є видатним дослідником у галузі лідерства та організаційного розвитку, який відомий своїм значним внеском у розуміння того, як можна розвивати ефективні команди. Його робота зосереджена на концепції емоційного інтелекту, яка стала критично важливою для сучасного управління та лідерства [14].

Бойаціс розробив інноваційну модель емоційного та соціального інтелекту, яка допомагає лідерам та організаціям краще розуміти, як емоційні та соціальні компетенції впливають на ефективність роботи команди. Ця модель включає різні аспекти, такі як самосвідомість, саморегуляція, мотивація, емпатія та соціальні навички, які є вирішальними для побудови міцних, взаємодіючих команд, спроможних досягати високих результатів.

Однією з ключових рекомендацій Бойаціса є застосування індивідуального та групового коучингу як засобу розвитку емоційного та соціального інтелекту серед лідерів та членів команди. Він вважає, що через рефлексію, зворотний зв'язок та вправи на розвиток, люди можуть значно покращити свої емоційні та соціальні компетенції, що, в свою чергу, позитивно впливає на всю організацію.

Також Бойаціс акцентує на важливості культури навчання та розвитку в організаціях, де кожен співробітник має можливість не тільки вдосконалити свої професійні навички, але й розвинути емоційний та соціальний інтелект. Це створює основу для стійкого розвитку команд і цілої організації.

Річард Бойаціс - автор численних наукових статей та книг на тему лідерства, змін в організаціях та розвитку емоційного інтелекту, зокрема «Resonant Leadership: Renewing Yourself and Connecting with Others Through Mindfulness, Hope, and Compassion» [14] і «Primal Leadership: Learning to Lead with Emotional Intelligence» [15], написаних спільно з Деніелом Гоулманом та Енні МакКі, які стали фундаментальними творами в галузі сучасного менеджменту та лідерства.

Реалізація теамбілдингових заходів на основі робіт цих та інших учених дозволяє створити більш згуртовані та продуктивні команди. Однак, для досягнення найкращих результатів, важливо індивідуалізувати підходи, виходячи з конкретних потреб команди та цілей організації, а також регулярно оцінювати ефективність проведених заходів та коригувати їх згідно з отриманим зворотним зв'язком.

2. *Менторські програми* – це організовані ініціативи в рамках організації, які інтегрують досвідчених співробітників (менторів) з менш досвідченими чи новими співробітниками (менті) з метою передачі знань, навичок та корпоративних цінностей. Такі програми спрямовані на професійний та особистісний розвиток учасників, покращення робочої продуктивності та забезпечення плавної адаптації новачків у організації. Призначення досвідчених співробітників менторами для новачків допомагає не тільки швидше адаптувати нових членів команди, але й передавати цінний досвід і корпоративні цінності. Одним із ключових інструментів є реалізація менторських програм. Такий підхід передбачає призначення досвідчених співробітників у ролі менторів для новачків, що сприяє ефективній адаптації нових членів команди. Основною метою менторства є не тільки прискорення процесу інтеграції нових працівників у корпоративну культуру, але й передача цінного досвіду та корпоративних цінностей.

Ця практика дозволяє новопризначеним працівникам швидше адаптуватися до роботи в колективі, зрозуміти внутрішні процеси організації та виявити власний потенціал у рамках команди. Ментори, у свою чергу, отримують унікальну можливість для розвитку лідерських навичок, а також відчують сатисфакцію від підтримки та розвитку молодших колег.

Упровадження менторських програм є вигідним не лише для окремих учасників процесу, але й для організації в цілому. Завдяки цьому з'являється можливість побудови більш міцного та згуртованого колективу, де кожен співробітник відчуває себе цінною частиною команди та має можливість для професійного та особистісного зростання. Таким чином, менторські програми стають важливою складовою технологій формування колективу організації, сприяючи створенню позитивного та продуктивного робочого середовища.

3. У контексті «Технологій формування колективу організації», ключове місце посідає *корпоративне навчання* – важливий інструмент для розвитку та зміцнення командного духу. Воно не лише сприяє професійному зростанню співробітників, але й відіграє центральну роль у формуванні єдиної корпоративної культури. Корпоративне навчання об'єднує різноманітні методики та формати, які можна гнучко адаптувати залежно від специфіки та потреб конкретної організації.

Перший крок у цьому процесі – розвиток як професійних, так і м'яких навичок у співробітників. Включення в програму навчання технічних знань, управлінських навичок, комунікації та роботи в команді забезпечує всебічний розвиток кожного учасника, підвищуючи його компетентність та ефективність на робочому місці.

Ключовим елементом корпоративного навчання є зближення команди через спільні тренінги та навчальні заходи. Таке спілкування не тільки покращує взаєморозуміння та комунікацію між співробітниками, але й сприяє формуванню відчуття єдності та підтримки всередині колективу.

Корпоративне навчання також підвищує адаптивність співробітників до змін, дозволяючи команді швидко реагувати на зовнішні виклики та ефективно знаходити рішення. Цей аспект особливо важливий у динамічному бізнес-середовищі, де здатність до швидкої адаптації може стати вирішальною для успіху організації.

Формування та підтримка корпоративної культури є ще однією важливою функцією корпоративного навчання. Через висвітлення спільних цінностей та стандартів на тренінгах та семінарах співробітники глибше розуміють місію та стратегічні цілі організації, що сприяє їхній єдності в діях.

Окрім того, включення тренінгів з ефективною комунікації допомагає

удосконалити обмін інформацією між різними рівнями та відділами організації, підвищуючи загальну ефективність комунікаційних процесів. Вміння чітко висловлювати свої думки та розуміння потреб колег є ключовим для забезпечення успішної взаємодії всередині команди.

Роль корпоративного навчання у виявленні та розвитку потенційних лідерів не можна недооцінювати. Надання співробітникам інструментів та знань, необхідних для ефективного керівництва, сприяє формуванню сильних лідерських кадрів, здатних направляти команди та проекти до успіху.

Забезпечення неперервного розвитку через систематичне корпоративне навчання підтримує культуру самовдосконалення та інноваційності. Співробітники, що мають доступ до найновіших знань і практик, залишаються конкурентоспроможними та адаптованими до швидко змінних умов ринку.

Підсумовуючи, зазначимо, що корпоративне навчання виступає як центральний елемент у стратегії формування колективу організації, надаючи співробітникам інструменти для розвитку, зміцнення командного духу та підтримки корпоративної культури. Використання цього інструменту дозволяє не лише підвищити професійні навички співробітників, а й створити міцний, згуртований колектив, готовий ефективно досягати стратегічних цілей організації. Цей підхід сприяє загальному успіху та розвитку організації, зміцнює її корпоративну культуру та забезпечує високу задіяваність та мотивацію співробітників, ведучи до колективного та індивідуального успіху.

Список використаних джерел:

1. Амеліна С.М., Кубіцький С.О. (2020). Корпоративна культура у системі управління персоналом. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Економічні науки»*. № 7 (39). С. 59-66.
2. Базелюк В.Г., Кубіцький С.О., Михайліченко М.В., Михнюк С.В. (2022). Техніка управлінської діяльності: навчальний посібник. К.: Міленіум. 424 с.
3. Базелюк В. Г., Гречаник Н. І., Кубіцький С. О., Шумілова І. Ф. (2023). Управління освітньою діяльністю: навч. посібник. К.: Міленіум. 723 с.
4. Колот А. М., Цимбалюк С. О. (2014). Мотиваційний менеджмент: підручник. К.: КНЕУ. 479 с.
5. Комаров Н. (2013). Мотивація праці та підвищення ефективності роботи. *Людина і праця*. № 10.
6. Кубіцький Ю.С., Кубіцький С.О. (2023). Зарубіжний досвід організації корпоративного управління у банківській установі. *Інноваційні тенденції сьогодення в сфері природничих, гуманітарних та точних наук: матеріали III Міжнародної наукової конференції, м. Рівне, 29 вересня, 2023 р. / Міжнародний центр наукових досліджень*. Вінниця: Європейська наукова платформа, 2023. С. 45-49.
7. Урсакий Ю.А., Кубіцький С.О. (2020). Роль лідера в мотивації персоналу. *Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту*. Чернівці: ЧТЕІ КНТЕУ. Вип. I-II (77-78). Економічні науки. С. 325-338.
8. Tuckman B. (1965). Development sequences in small groups. *Psychol Bulletin*. 63:384-399.
9. Belbin R.M. (1996). Team roles and a self-perception inventory. In J. Billsberry (Ed.), *The effective manager: Perspectives and illustrations* (pp. 182-189). Open University Press; Sage Publications, Inc. (Reprinted in modified form from R. M. Belbin, «Management Teams», Oxford: Butterworth Heinemann, 1981, pp. Ix-x, 76-78, 153-157).
10. Relaxation to counter stress-based symptoms: See, for example, Daniel Goleman and Joel Gurin, *Mind Body Medicine* (New York: Consumer Reports Books/St. Martin's Press, 1993).
11. Kotter, John P. (2010). *Buy-in: saving your good idea from being shot down*. Boston, Mass.: Harvard Business Review Press.

12. Patrick Lencioni. (2002). The Five Dysfunctions of a Team. <https://www.tablegroup.com/topics-and-resources/teamwork-5-dysfunctions/>.
13. Blanchard, Ken. (2003). Effective leadership starts on the inside. Are you a servant leader, or a self-serving leader? From *The Servant Leader*. Thomas Nelson. 126 p. ISBN 978-0-8499-9659-7.
14. Boyatzis, Richard and Annie McKee. (2005). *Resonant Leadership: Renewing Yourself and Connecting With Others Through Mindfulness, Hope, and Compassion*. Boston: Harvard Business School Press. 286 p. ISBN 1-59139-563-1.
15. Goleman, Daniel, Boyatzis, Richard E., McKee, Annie. (2004). *Primal Leadership: Learning to Lead with Emotional Intelligence*. Harvard Business School Press. 306 p.

ТИПОЛОГІЯ КОНФЛІКТІВ НА ПІДПРИЄМСТВІ: ПІДХОДИТИ ДО ІДЕНТИФІКАЦІЇ ТА ОБҐРУНТУВАННЯ МЕТОДІВ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Джунь Діана Олегівна

здобувач вищої освіти ННІ«Каразінська школа бізнесу»
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Україна

Науковий керівник: Ковалевська Алла Володимирівна

ORCID ID: 0000-0002-3853-8485

канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри управління та адміністрування
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Україна

Одним із найбільш актуальних питань менеджменту на сьогодні постає питання управління конфліктами, що виникають в організації, їх попередження та подолання. Конфлікти проявляються у кожній організації, оскільки у її межах працюють абсолютно різні працівники, з різними поглядами та інтересами, у результаті чого виникають певні суперечливості, які можуть призвести до розгортання конфліктів. Здебільшого конфлікти негативно впливають на стан будь-якого колективу, призводять до його розшарування та розділення на певні групи: колектив перестає бути колективом за своєю суттю, що може мати негативні наслідки для стану усєї організації. Таким чином необхідно або попереджати, або долати вже ті конфлікти, які виникли, у інакшому випадку це може створити особливу загрозу для усєї організації.

Загалом, на сьогоднішній день поняття конфлікту є одним із найбільш важливих понять з точки зору різних наук. Враховуючи значну роль конфліктів у діяльності організацій, перш за все, звернемось до аналізу даного поняття з загальної точки зору. У одного з підручників з Психології конфлікту надається одразу три визначення даного поняття. Таким чином дослідники вважають, що [3]:

- Конфлікт – поняття, яке стосується людини, її поведінки і взаємодії людей.
- Конфлікт (від лат. *conflictus* – зіткнення) – це зіткнення протилежних інтересів (цілей, позицій, думок, поглядів та ін.) на ґрунті суперництва; це відсутність взаєморозуміння з різних питань, пов'язана з гострими емоційними переживаннями.
- Конфлікт – це зіткнення протилежно спрямований цілей, інтересів, позицій, думок або поглядів двох або декількох людей. В основі будь якого конфлікту лежить ситуація, що містить або суперечливі позиції сторін з будь-якого приводу, протилежні цілі, або засоби їх досягнення, або невідповідність інтересів, бажань, нахилів опонентів тощо.

Тобто, виходячи з даних тлумачень, конфліктом є особливий стан або ситуація, що виникає між людьми та пов'язана з проявами різних цілей, інтересів, думок тощо, внаслідок чого у результаті такої суперечливості і може виникнути конфлікт.

Інші автори також вважають, що конфлікт є ситуацією, що виникає у результаті зіткнення протилежних або несумісних інтересів, дій, поглядів або цілей певних осіб, соціальних груп або спільнот, партій, організацій тощо. При цьому конфліктом вважають такий спосіб розв'язання суперечностей, який є найбільш гострим та виникає у процесі певної соціальної взаємодії, під час якої має місце протидія між суб'єктами конфлікту і зазвичай супроводжується негативними емоціями [4].

Також під поняттям конфлікту розуміють особливу форму відносин між людьми

або іншими суб'єктами соціальної дії, мотивація яких є обумовленою протилежними інтересами, цілями та потребами [2].

Окрім цього, деякі дослідники тлумачать поняття конфлікту як однієї з критичних ситуацій; при цьому, на думку дослідників, конфлікт часто супроводжується стресом, фрустрованістю, незадоволеністю, стресовістю та критичністю відносно до певного періоду або ситуації. При цьому конфлікт вважають як причиною, так і предметом та наслідком критичних ситуацій, що можуть виникнути у житті людини. Тобто у такому випадку конфлікт вважають негативним явищем, що виникає у житті людини та може призводити до низки негативних наслідків, які впливають на її психічний стан [7].

Окрім цього, при трактуванні поняття конфлікту дослідники приділяють увагу різним типам конфліктних ситуацій, таким чином виділяють наступні типи конфлікту [7]:

- Внутрішньособистісний – конфлікт, який являє собою особливий стан, що пов'язаний із наявністю певних протиріч всередині самої людини;
- Міжособистісний – являє собою ситуацію, що пов'язана із зіткненням між двома або більше особистостями, які характеризуються різними поглядами, рисами характеру і при цьому можуть значним чином відрізнятися потребами, цінностями або мотиваціями;
- Внутрішньогруповий – виникає тоді, коли поведінка особистості не відповідає вимогам групи;
- Міжгруповий – при цьому виникає зіткнення інтересів, цінностей, цілей тощо різних груп.

Таким чином, конфлікт – ситуація, яка виникає у результаті зіткнення двох протилежних точок зору на різних рівнях. У результаті чого виникають суперечки та інші негативні аспекти конфліктних ситуацій, що можуть ускладнити процес міжособистісної взаємодії. З цієї точки зору поняття конфлікту є важливим і у бізнес-середовищі. Загалом, згідно з визначенням, поняття конфлікту на підприємстві є похідним від понять, зазначених вище, які дозволяють зрозуміти психологічну сутність даного поняття. Конфлікти, що виникають на підприємстві, розглядають як організаційні конфлікти, які являють собою суперечності, що виникають у процесі формування та подальшої діяльності підприємства та є результатом активного зіткнення двох або більше протилежно спрямованих сил, які мають різні позиції, інтереси, ціннісні орієнтації тощо. Особи, між якими виникають такі конфлікти, можуть бути як керівниками, і так окремими працівниками [2].

У результаті наявності розбіжностей у поглядах, які можуть бути викликані особистісними характеристиками або умовами роботи, виникають конфлікти, які негативно впливають на стан колективу підприємства. Однак, на думку деяких дослідників, конфлікти на підприємстві можуть мати і позитивні наслідки, оскільки можуть попереджувати застій та стимулюють розвиток колективу до нових цілей. Окрім цього, як правило, такі конфлікти сприяють формуванню нових форм і цінностей [3].

До основних причин виникнення конфліктів на підприємстві можна віднести наступні [3]:

- Загальні причини: соціально-політичні та економічні, соціально-демографічні, соціально-психологічні тощо;
- Особисті причини: незадоволеність умовами праці, застарілість організаційної структури, недостатній рівень професійної підготовки підлеглого, порушення етики спілкування, несприятливі фізичні умови праці тощо.

Також інші дослідники виділяють наступні основні причини виникнення конфліктів на підприємстві [5]:

- Розподіл ресурсів, які є обмеженими, у результаті чого виникають суперечки;
- Різниця у цілях;
- Взаємозалежність у досягненні результату, що проявляється у вигляді того, що працівники, реалізуючи власні цілі, нехтують цілями інших;
- Різниця в уяві та цінностях;
- Незадовільні комунікації;
- Різниця у досвіді та манері поведінки тощо.

Отже, основними причинами та факторами виникнення конфліктів на підприємстві стають: чинники зовнішнього середовища, особистісні риси працівників (їх психоемоційний стан), комунікація між різними ланками підприємства, наявність індивідуальних розбіжностей у результаті різниці між цілями, інтересами тощо. Враховуючи усе це, існують різні підходи до типології конфліктів на підприємстві. В залежності від причин виникнення конфліктів на підприємстві виділяють наступні групи конфліктів [2]:

- Нормативні – конфлікти, у яких торкаються групові норми. Наприклад, це ситуації, під час яких працівник може займати позицію, що є відмінною від позицій групи;

- Мотиваційні – конфлікти, пов'язані з неможливістю задоволення потреб особистості, що безпосередньо пов'язано з діями інших осіб. Такі конфлікти пов'язані з тим, що інші учасники можуть перешкоджати задоволенню потреб досліджуваного учасника;

- Ціннісні – конфлікти, що виникають внаслідок розбіжностей цінностей особистості або групи з цінностями інших особистостей або груп.

Також звернемо увагу на класифікацію конфліктів на підприємстві, що надають іноземні дослідники. К. Шонк надає наступну класифікацію конфліктів, що виникають на підприємстві [6]:

- Конфлікт завдань – конфлікти, які виникають внаслідок розбіжності поглядів щодо виконання того чи іншого завдання;

- Конфлікт відносин – причиною такого конфлікту виступає розбіжність особистостей, поведінки, стилю тощо; — полягає у розбіжності поглядів на виконання того чи іншого завдання;

- Конфлікт цінностей – передумова таких конфліктів є розбіжністю у певних політичних інтересах, національностях, етичних нормах тощо.

Найбільш поширеною, у свою чергу, є класифікація Августина та Деміківа, згідно з якою виділяють наступні типи конфліктів:

- Конфлікти між керівником і працівником або групою працівників;

- Міжособистісний конфлікт – боротьба за лідерство у команді;

- Внутрішньоособистісний конфлікт – виникає «всередині» працівника, причиною можуть бути, наприклад, невідповідність робочих зобов'язань та власних інтересів;

- Міжгруповий конфлікт – конфлікт між відділами підприємства.

Враховуючи вищезазначене, можна сказати, що конфлікти є поширеною ситуацією на будь-якому підприємстві, і зазвичай їх вплив є саме негативним, оскільки такі конфлікти деструктивно впливають на колектив та його складові. З огляду на це, варто розглянути методи вирішення конфліктів. Зазначимо наступні способи вирішення конфліктів на підприємстві [8]:

- Компроміс – сторони конфліктів реалізують свої інтереси завдяки взаємним

поступкам;

- Переговори – сторони, що мають різні інтереси, шляхом комунікації, у тому числі і за участі третіх осіб, визначають можливий шлях вирішення конфліктної ситуації, що задовольнить інтереси обох сторін;

- Застосування сили – є характерним для конфліктів, які відбуваються за участі керівників та працівників, у результаті чого керівник застосовує різні методи покарання, що й допомагають вирішувати конфлікт;

- Відступ – одна зі сторін конфлікту поступається власним інтересам на користь іншої.

Зауважимо, що ці методи вирішення конфлікту у деяких випадках можуть бути малоефективними, тому зазначимо наступні методи попередження конфліктних ситуацій на підприємстві:

- Згуртування колективу, що відбувається шляхом тимблдингу;

- Дуже ретельно підібраний персонал, який буде являти собою гармонійне поєднання особистостей, які будуть працювати у гарній атмосфері, поважати один одного та діяти спільно задля досягнення єдиної мети;

- Вдале управління, за допомогою якого одразу будуть усуватись будь-які зачатки конфліктів, що допоможе попередити розгортання більш потужних конфліктних ситуацій.

Висновок. Отже, враховуючи результати проведеного дослідження, зазначимо, що на сьогодні конфлікти на підприємствах набувають значного поширення і можуть виникати внаслідок різних причин. Таким чином, важливим питанням постає розробка ефективних методів вирішення конфліктних ситуацій, які не можуть бути універсальними, тому мають підбиратись в залежності від типу конфліктної ситуації, що на даний момент є актуальною та потребує вирішення.

Список використаних джерел:

1. Біловодська О. А., Кириченко Т. В. Управління конфліктами в системі управління людським потенціалом підприємств. Економіка і суспільство. Випуск №10. 2017. С. 177-182.
2. Вітомський Ю. Л., Паращенко Л. І., Наконечна Н. В. Організаційні конфлікти та особливості їх розв'язання. URL: https://library.krok.edu.ua/media/library/category/statti/nakonechna_0004.pdf (дата звернення 14.03.2024).
3. Галан В. Я., Орлов В. Ф., Отич О. М., Фурса О. О. Психологія конфлікту: Навчально-методичний посібник для підготовки магістрів усіх форм навчання. К.: ДЕТУТ, 2008. 422 с.
4. Герасіна Л. М., Требін М. П., Воднік В. Д. Конфліктологія : навч. посіб. Х. : Право. 2012. 128 с.
5. Гончарука Д. Причини виникнення та способи вирішення конфліктів на підприємстві. URL: <https://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/22776/1/66.pdf> (дата звернення 14.03.2024).
6. Двуліт З. П., Петрова Я. Ю. Типи конфліктів персоналу та шляхи їх вирішення в діяльності підприємства. Економіка та держава. Випуск №12. 2021. С. 35-40.
7. Котлова Л.О. Психологія конфлікту: курс лекцій : Навчальний посібник. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2013. 112 с.
8. Салій М. С. Трудові конфлікти. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/12/257.pdf> (дата звернення 14.03.2024).

УПРАВЛІННЯ КАДРОВОЮ ПОЛІТИКОЮ В ОРГАНАХ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ

Понамарьов Дмитро Іванович

здобувач вищої освіти факультету права, публічного управління та адміністрування
*Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського, Україна*

Науковий керівник: Самборська О.Ю.

ORCID ID: 0000-0002-1911-9138

канд. екон. наук, доцент кафедри публічно-правових дисциплін
*Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського, Україна*

Останні роки в системі органів влади спостерігаємо багато недоліків та прогалин у законодавстві, що породжують збільшення чисельності некваліфікованих кадрів серед державних службовців: неналежна оцінка якості відбору кадрів на вакантні місця, неефективність формування кадрового резерву, недосконала система оплати праці, відсутність реальної відповідальності посадових осіб за трудовий проступок тощо. Для керівника органу управління важливо дбати про стабільний трудовий колектив, формування кваліфікованої та відповідальної команди, які забезпечать досягнення поставлених цілей. Формування цілеспрямованої кваліфікованої команди, а також грамотне управління нею є одним з основних чинників ефективної кадрової політики. Кожен керівник цілком зацікавлений у стабільному колективі, у його розвитку та професійному зростанні, адже від цього залежить ефективність та успіх організації. Ринкова економіка вимагає певних правил для господарюючих суб'єктів, яких варто дотримуватися, серед них найважливіше, ефективне використання кадрового потенціалу. Щоб досягти максимальної ефективності використання кадрів органу управління, необхідна розроблена кадрова політика майбутнього. У сучасних умовах кадрова політика визнається основним фундаментом процесу управління персоналом будь-якої організації чи органу управління, органу влади.

Кадрова політика – це сукупність принципів, методів, форм організаційного механізму з формування, відтворення, розвитку та використання персоналу, створення оптимальних умов праці та її мотивації.

Природа та роль кадрової політики полягає у наступному:

- кадрова політика є невід'ємною частиною загальної політики організації;
- кадрова політика відображає основні наміри керівництва щодо формування кадрового складу та його характеристик, механізму реалізації цілей та завдань, що спрямовані на збереження, укріплення та розвиток кадрового потенціалу, створення відповідального та високопродуктивного згуртованого колективу, який здатен своєчасно реагувати на мінливі вимоги ринку з урахуванням стратегії розвитку організації, що певним чином обумовлюється державною кадровою політикою;
- механізм кадрової політики перш за все обумовлюється економічними інтересами й не завжди відповідає цілям працівника як об'єкта кадрової політики;
- кадрова політика має забезпечити концентрацію очікувань та сподівань загальної політики організації;
- кадрова політика покликана узгодити інтереси соціальних груп, спрямувати їх

активність на продуктивну ділову взаємодію, знизити ймовірність деструктивного протистояння;

– неузгодження кадрової політики економічним інтересам та цілям працівників породжує конфлікти [].

Сьогодні кадрові служби, якщо такі є, в більшості випадків вони діють у великих організаціях, реалізують багато функцій, які раніше розпорозувалися по інших підрозділах згідно посадових функцій. Це свідчить про реальне зростання впливу людських ресурсів у практиці управління кадрами. Такий поділ за організаційною структурою дає змогу адміністрації управляти важливим ресурсом і вирішувати складні завдання підвищення ефективності, високої продуктивності, ефективності використання кадрів.

Досягнення визначених цілей можливе лише через вирішення завдань кадрової політики підприємства:

- звільняти працівників або зберігати;
- проводити навчання працівників самостійно або шукати тих, хто має відповідні навички;
- проводити набір персоналу із зовнішніх джерел чи обмежитися внутрішнім набором;
- проводити додатковий набір персоналу чи задовольнятися наявною кількістю;
- організація та здійснення професійного навчання працівників;
- періодична оцінка результатів роботи;
- забезпечення сприятливого клімату в колективі.

Для удосконалення кадрової політики в органах виконавчої влади, доцільно було б поповнити штат молодими фахівцями, це дасть можливість припливу креативних, мобільних працівників з новими ідеями. Крім того, новим працівникам потрібно повідомити про правила прийому та звільнення з роботи, умови праці, оплату праці, а також систему правил внутрішнього трудового розпорядку. Наступним вирішальним кроком покращення системи управління кадрами необхідно забезпечити професійне навчання чи самоосвіту персоналу, що покращить розвиток лідерських якостей, забезпечить зростання продуктивності праці. З метою підвищення ефективності праці, керівник разом з співробітником варто розробити план, в якому чітко і змістовно розписано дії стосовно розвитку працівника, його знань, навичок тощо.

Список використаних джерел:

1. Levytska I. V., Klymchuk A. O., Klymchuk O. V. Functions of salary at machine-building enterprises in formation of motives and stimules of personnel. Bulletin of Zaporizhzhia National University. Economic sciences. 2019. № 4(44). P. 154-159.
2. Мельничук О.Ф., Мельничук М. О., Павліченко І. М. Правове регулювання та особливості застосування дистанційної роботи в умовах воєнного стану. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2022. Серія Право. Випуск 70. С. 242-247.
3. Самборська О.Ю., Климчук О.В. Негативний вплив війни на зайнятість та доходи українців. Інноваційна економіка. 2023. №3 (95). С. 63-69.
4. Самборська О. Ю. Людський капітал як фактор економічного зростання України. Економіка АПК 2019. № 6. С 64-72.
5. Шаповал О.А. Управління персоналом: навчальний посібник. Харків: НАНГУ, 2015. 295 с.
6. Чому мотивація на роботі так важлива: приклад від Google/ <https://stud-point.com/blog/self-development-and-motivation/chomu-motyvatsiia-na-roboti-tak-vazhlyva-pryklad-vid-google/>.

СЕКЦІЯ VI. СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

СІМЕЙНО-ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД У СОЦІАЛЬНІЙ РЕАБІЛІТАЦІЇ ДІТЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ

Столярник Ольга Юріївна

докторка філософії з соціальної роботи, доцентка
кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи
Львівський національний університет імені Івана Франка, Україна

Вступ. Сімейно-орієнтовані підходи в роботі з дітьми з інвалідністю базуються на визнанні ролі сім'ї як основного середовища для розвитку дитини. Ці підходи ставлять сім'ю в центр уваги і спрямовані на сприяння її власноручному вирішенню проблем та потреби дитини з інвалідністю. Сімейно-орієнтовані підходи підтримують співпрацю між різними фахівцями (соціальними працівниками, лікарями, психологами, педагогами тощо), які працюють з дитиною та її сім'єю задля таких підходів сприяють успішній реабілітації дітей з інвалідністю, оскільки зважають на унікальність та індивідуальні потреби кожної сім'ї, сприяють створенню позитивного та підтримуючого середовища для розвитку дитини.

Мета цієї роботи – схарактеризувати специфіку сімейно-орієнтованого підходу у соціальній реабілітації дітей з інвалідністю.

Основна частина. Згідно із результатами численних досліджень, сім'я становить ключовий елемент догляду за дитиною з інвалідністю. Основні цілі сімейно-орієнтованого підходу охоплюють участь батьків у спільному прийнятті рішень, співпрацю та партнерство, взаємну повагу (сім'я та фахівець з реабілітації), прийняття вибору сім'ї, соціальну підтримку, фокусування на сильних сторонах сім'ї та дитини, індивідуальне та гнучке надання послуг, обмін інформацією та розширення можливостей [1; 8; 9; 12].

У окремих дослідженнях звертається увага на об'єктивне та реальне вимірюванні якості реабілітаційних послуг та навіть на наявні окремі інструменти, які дозволяють відстежити оцінку орієнтованості дитячих реабілітаційних послуг на сім'ю, як-от «Оцінка процесу догляду» (з англ. мови – «Measure of Processes of Care»). Цей інструмент орієнтований на вивчення таких областей як участь батьків у процесі прийняття рішень та партнерство із фахівцями реабілітації, комплексний догляд та послуги, доступність інформації, повага та підтримка дитини та сім'ї [13]. Поряд з тим, у окремих дослідженнях, ключовим індикатором оцінки послуг виступає якість життя сім'ї [3; 4; 5].

Зростання уваги до якості життя сім'ї, зміщує фокус та бачення того, як має організовуватися професійна соціальна підтримка сімей, які виховують дітей з інвалідністю [10]. При застосуванні сімейно-орієнтованого підходу сім'ї розглядаються як ключові особи, які приймають рішення, а професіонали – як надавачі інформації щодо наявних умінь та навичок, а також сильних сторін сім'ї та дитини. Спільне прийняття рішень виступає як успішна модель чутливого вибору

стратегії реабілітації дитини у роботі з сім'єю. Конкретний контекст спільного прийняття рішень – це ті вагомні рішення, які сім'ї спільно із фахівцями необхідно прийняти на ключових етапах соціальної реабілітації захворювання дитини, які покращать як її якість життя, так і автономність та добробут сім'ї.

До ключових характеристик спільного прийняття рішень можна віднести: (1) участь обидвох сторін – сім'ї та фахівців; (2) обидві сторони обмінюються інформацією, яка буде корисною та призведе до кращих результатів процесу соціальної реабілітації; (3) прагнення та пошук консенсусу щодо кращої реабілітаційної стратегії; (4) заходи та завдання реабілітації узгоджені, наявна спільна відповідальність [11].

Сімейно-орієнтований підхід працює над розширенням способів підтримки сімей. Наразі основними формами його застосування є: (1) практика відносин; (2) практика участі у процесі прийняття рішень. Якщо практика стосунків стосується роботи над встановленням довіри та поваги у відносинах з фахівцем, налагодження партнерських відносин, то практики участі включають методи реагування фахівців на потреби сім'ї та надання сім'ям можливостей брати активну участь у процесі реабілітації (наприклад, мобілізація сильних сторін). Сімейно-орієнтований підхід спирається на такі принципи [2; 6; 7; 12; 14]:

- *Акцент на сім'ї як одиниці підтримки.* Сімейно-орієнтований підхід акцентує на залученні сім'ї як партнера у всіх аспектах роботи з дитиною з інвалідністю. Це означає, що родина бере активну участь у прийнятті рішень щодо програми реабілітації, плануванні та оцінці прогресу.

- *Міцна сімейно-професійна співпраця.* Сімейно-орієнтований підхід передбачає створення індивідуалізованих програм реабілітації, які враховують потреби, можливості та особливості кожної конкретної сім'ї та дитини. В цьому підході працівники реабілітаційних служб співпрацюють з сім'єю дитини як рівноправними партнерами. Це означає, що сім'я бере активну участь у прийнятті рішень щодо реабілітаційних цілей, планів та методів роботи.

- *Надання підтримки, адаптованої до конкретних потреб сім'ї й дитини та контексту ситуації.* Замість того, щоб ставити себе в ролі експерта, фахівці реабілітації допомагають сім'ї розвивати власні навички та знання, які необхідні для ефективного догляду та підтримки дитини з інвалідністю.

- *Усвідомлений вибір сім'ї та його підтримка спеціалістами.* Сім'я має право та можливість здійснювати свій вибір щодо того, які види реабілітаційних послуг, програм та методів найбільше відповідають їхнім потребам та цінностям. Усвідомлений вибір передбачає інформованість сім'ї стосовно її прав, можливостей та альтернатив, а також забезпечує простір для власних рішень, які враховують унікальні потреби кожної родини.

- *Пошук, визнання та розвиток сильних сторін сім'ї й дитини* – звернення уваги на ресурси сім'ї допомагає збільшити її самостійність та впевненість у власних силах;

- *Робота з офіційною/неофіційною мережею підтримки сім'ї та з членами сім'ї.* Сімейно-орієнтований підхід також передбачає співпрацю з іншими професіоналами та ресурсами у спільноті, щоб забезпечити повноцінну підтримку сім'ї та дитини з інвалідністю.

Висновки. Сімейно-орієнтований підхід у реабілітації дітей є фундаментальним і ефективним методом, орієнтованим на врахування та залучення сімейного середовища у процес реабілітації. Використання такого підходу у реабілітації дітей сприяє зміцненню сімейних відносин, підвищенню якості життя дитини та її сім'ї, а також сприяє більш ефективній та гуманній реабілітаційній практиці.

Список використаних джерел:

1. Горішна, Н., Петрочко, Ж., Столярик, О. (2023). Законодавчі аспекти соціальної реабілітації дітей з інвалідністю: вітчизняний та зарубіжний досвід. *Інклюзія і суспільство*, 2, 19-27. Режим доступу: <https://journals.kpdi.in.ua/index.php/inclusion-society/article/view/36>.
2. Петрочко, Ж., Слосанська, Г., Горішна, Н., Столярик О. (2023). Виклики створення і розвитку соціальної послуги денного догляду дітей з інвалідністю». *Ввічливість. Humanitas*, 5. С. 67-77.
3. Семигіна, Т. В., & Столярик, О. Ю. (2019). Якість життя сімей, які виховують дітей з аутизмом: концепція та чинники. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*,(18), 84-89.
4. Столярик, О. (2020). Стратегії соціальної підтримки сімей, які виховують дітей з аутизмом. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*, № 2 (131), 45-51. <https://doi.org/10.24195/2617-6688-2020-2-6>.
5. Столярик, О. (2022). Якість подружнього життя у сім'ях, де виховуються діти з аутизмом. *Ввічливість. Humanitas*, №3, 78–84. <https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.3.11>.
6. Столярик, О., Семигіна, Т. (2022). Підхід, орієнтований на сильні сторони: огляд основних принципів. *Ввічливість. Humanitas*, №4, 52–60. <https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.4.8>.
7. Столярик, О., Семигіна, Т. Орієнтація на оптимізм та щастя: психологічні основи розвитку сильних сторін клієнтів соціальної роботи. *Соціальна робота та соціальна освіта*, 2(9), 143-157. [https://doi.org/10.31499/2618-0715.2\(9\).2022.267333](https://doi.org/10.31499/2618-0715.2(9).2022.267333).
8. Столярик, О., Слосанська, Г. Криницька, І. (2023). Концепція реабілітації осіб з інвалідністю у закордонній практиці соціальної роботи: системний огляд. *Ввічливість. Humanitas*, 2 (4), 44–53. <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.4.7>.
9. Arcuri, G. G., McMullan, A. E., Murray, A. E., Silver, L. K., Bergthorson, M., Dahan-Oliel, N., & Coutinho, F. (2016). Perceptions of family-centred services in a paediatric rehabilitation programme: strengths and complexities from multiple stakeholders. *Child: care, health and development*, 42(2), 195-202.
10. Brown, I., Galambos, D., Poston, D. J., & Turnbull, A. P. (2007). Person centered and family centered support. *A comprehensive guide to intellectual and developmental disabilities*, 351-361.
11. Charles, C., Gafni, A., & Whelan, T. (1997). Shared decision-making in the medical encounter: what does it mean?(or it takes at least two to tango). *Social science & medicine*, 44(5), 681-692.
12. Dalvand, H., Rassafiani, M., & Bagheri, H. (2014). Family Centered Approach: A literature review. *Modern Rehabilitation*, 8(1).
13. King, G. A., Rosenbaum, P. L., & King, S. M. (1997). Evaluating family-centred service using a measure of parents' perceptions. *Child: care, health and development*, 23(1), 47-62.
14. Vanderkerken, L., Heyvaert, M., Onghena, P., & Maes, B. (2019). The relation between family quality of life and the family-centered approach in families with children with an intellectual disability. *Journal of Policy and Practice in Intellectual Disabilities*, 16(4), 296-311.

СОЦІАЛЬНА (НЕФІНАНSOVA) ЗВІТНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА

Шаховал Аліна

здобувач освітнього ступеня «бакалавр»
Вінницький торговельно-економічний інститут ДТЕУ, Україна

Анотація. Соціальна (нефінансова) звітність стає все більш важливою для підприємств у сучасному світі, де сталість та відповідальність в бізнесі набувають ключового значення. У статті аналізується поняття соціальної (не фінансової) звітності підприємства, його сутність та зміст, переваги впровадження нефінансового звітування. Досліджено форми корпоративної соціальної звітності.

Ключові слова: нефінансова звітність, соціальна звітність, соціальна відповідальність, стандарт.

У сучасному світі поняття успішності підприємства вже не обмежується лише фінансовими показниками. Сталість бізнесу та його вплив на соціальне та екологічне середовище стали невід'ємною частиною оцінки його успішності. У цьому контексті соціальна (нефінансова) звітність набуває все більшого значення.

Корпоративна соціальна звітність є важливою складовою системи корпоративної соціальної відповідальності. У науковій літературі не існує загальноприйнятого визначення корпоративної соціальної звітності. У різних дослідженнях розглядаються такі категорії, як "нефінансова звітність", "звітність із соціальної відповідальності", "соціальна звітність", "соціальна та екологічна звітність". Аналізуючи та вивчаючи праці вітчизняних та зарубіжних науковців, таких як Семенишена, Ю. Попов, П. Шлендер, О. Шулус, можна зробити висновок, що корпоративна соціальна відповідальність - це концепція, в рамках якої компанії добровільно інтегрують соціальні та екологічні аспекти у свою комерційну діяльність та взаємодію зі своїми стейкхолдерами.

Нефінансова звітність - це звіти компаній, де відображені нефінансові показники, а саме показники з корпоративної соціальної відповідальності, або ESG показники (екологічні, соціальні та управлінські).

Часто ці звіти називають звітами зі сталого розвитку, або корпоративної соціальної відповідальності. Близько 78% компаній у світі готують нефінансові звіти (дослідження Інституту відповідальності інвесторів). Додатково, все більше компаній (40% на міжнародній арені) почали включати нефінансові показники в щорічні звіти.

Нефінансова звітність підвищує прозорість діяльності компанії, оскільки дає змогу зацікавленим сторонам отримувати інформацію про соціальну та екологічну діяльність поряд з інформацією про економічні показники. Це дає акціонерам, інвесторам і кредиторам можливість оцінити результати діяльності компанії, ризики та соціальний вплив. За вмілого використання нефінансової звітності її показники можуть стати інструментом стратегічного планування корпоративної діяльності, щоб зміцнити довіру до діяльності компанії з боку різних груп, які мають вплив у найбільш важливих і соціально значущих сферах. Нефінансова звітність демонструє зрілість компанії та її готовність до роботи на інших ринках, зокрема в країнах, де питання соціальної відповідальності є більш актуальними, ніж в Україні.

Таким чином, переваги впровадження нефінансової звітності полягають у такому:

- реальна можливість оцінити вплив компанії на суспільство та визначити напрямки розвитку соціально відповідального бізнесу;
- зміцнення довіри до компанії та її іміджу як відповідального роботодавця; та
- підвищення прозорості корпоративної діяльності та зміцнення довіри до компанії та її керівництва;
- розширення можливостей для міжнародного співробітництва та зовнішнього фінансування проєктів.

Оскільки нефінансова звітність охоплює соціально значимі, проблемні питання, то її оприлюднення може зумовлювати певні ризики для підприємства:

- виконання вимог розкриття негативних аспектів діяльності та формування здатності адекватного сприйняття й реагування на конструктивну критику щодо діяльності підприємства;
- готовність до відкритого діалогу з суспільством;
- формування нефінансової звітності потребує спеціальної підготовки фахівців до фахових вимог підготовки й подачі звітів, тому вимагає висококваліфікованих людських ресурсів і налагодження нового бізнес-процесу всередині підприємства, відтак – фінансових вкладень.
- представлення тільки достовірних даних, які можна підтвердити.
- підприємство повністю втрачає контроль над нефінансовими показниками, адже після оприлюднення нефінансова звітність поряд з фінансовою стає надбанням громадськості [1, с. 170].

Соціальна звітність - це важливий крок на шляху до того, щоб компанії були справді соціально відповідальними в усіх ухвалюваних ними рішеннях, причому не тільки у своїх конкретних сферах діяльності, а й на всіх ринках.

Однак останніми роками форми соціальної звітності стають дедалі більш стандартизованими і широко поширеними в усьому світі. Ключовою особливістю цих стандартів є те, що їх розробляють і впроваджують не уряди чи держави, а своєрідний консорціум, до якого входять представники бізнесу та неурядових організацій. Готуючи звіти відповідно до міжнародно визнаних стандартів, компанії можуть стверджувати, що їхні документи перевірено незалежними аудиторами та видано відповідні сертифікати [2].

На Рисунку 1 можна побачити, що корпоративна соціальна звітність в сучасній світовій практиці має три форми представлення: довільна форма звітування, комплексний звіт та стандартизований звіт.

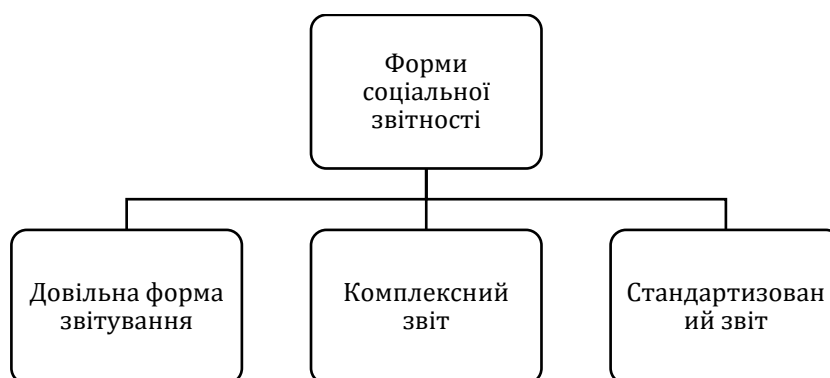

Рис. 1. **Форми корпоративної соціальної звітності.**

Довільна форма має на меті інформування зовнішніх користувачів та не може підлягати аудиту.

Відмінною рисою комплексних звітів є те, що вони відображають інформацію з трьох позицій діяльності, якими займається підприємство: економічна, соціальна, екологічна.

Стандартизовані звіти, в свою чергу, теж мають ряд переваг. Головною перевагою вважається можливість порівнянності звітів різних підприємств. На сьогодні існує близько 20 стандартів корпоративної соціальної звітності, де найпоширенішими є: GRI (Global Reporting Initiative), AA1000, SA8000 та стандарти Саншайн, Глобальний договір. Серед переліку наведених стандартів, варто відокремити стандарти GRI, враховуючи те, що вони найбільш поширені в світі, більшість нефінансових звітів складаються відповідно до даних стандартів. Основною вимогою стандарту є розкриття тієї інформації, яка важлива та враховує інтереси не лише акціонерів, але й всіх заінтересованих сторін. Особливістю звітів, що складені за нормами GRI є те, що залежно від кількості дотриманих критеріїв, він отримує рейтингову оцінку А, В, С, а якщо підтвержені аудитором – А+, В+, С+.

Стандарт AA1000 призначений для представлення результатів діяльності в економічному, екологічному та соціальному середовищі, заснований на діалозі з заінтересованими сторонами. Стандарт SA8000 більшою мірою орієнтований на дотримання законодавства з праці та прав людини. Саншайн стандарти наводять рекомендації стосовно того, яка інформація має бути представлена в річному звіті. Ця інформація призначена для клієнтів (якість продукції), працівників (охорона праці, гарантія зайнятості) та місцевого суспільства (вплив на зовнішнє середовище, обсяг сплачених податків, благодійна діяльність та інвестиції).

Соціальний звіт складається з кількісних показників, які стосуються благодійності, соціальних програм, спонсорства і т.д., але специфікою соціального звіту є те, що при ознайомленні зі звітом повинно бути зрозуміло, чому саме цей соціальний проект підтримало підприємство, яким чином він пов'язаний з її соціальною і загальною стратегією. Іншими словами, призначення соціального звіту полягає в повному та доступному висвітленні соціальної політики[3].

З метою досягнення Цілей сталого розвитку на рівні світового суспільства у 2015 році на Саміті ООН було прийнято Порядок денний ООН у сфері сталого розвитку до 2030 року. Прийнятий документ містить основні положення щодо об'єднання зусиль світового суспільства з метою формування глобальної політики у вимірах сталого розвитку (економічного, соціального та екологічного). Зазначені положення були адаптовані до реалій України шляхом прийняття 30 вересня 2019 року Указу Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» [4]. Проте їх реалізація неможлива без адекватного інформаційного забезпечення, тобто без використання (а отже і без формування) нефінансової (соціальної) звітності підприємствами. Але, незважаючи на наявність «понад два десятки визнаних міжнародних рекомендацій із питань складання нефінансової звітності», не розроблено універсального нормативного документа зі стандартизації нефінансової звітності, що з одного боку унеможлиблює інформаційне забезпечення моніторингу досягнень Цілей сталого розвитку, а з іншого - виконавці цих досягнень не мають якісного інформаційного забезпечення для їх виконання.

Більшість вітчизняних підприємств сьогодні не формують і не подають нефінансову звітність. Отже, з метою досягнення Цілей сталого розвитку необхідно:

- імплементувати норми світового законодавства щодо необхідності формування і подання нефінансової (соціальної) звітності;
- розробити нормативно-методичне забезпечення щодо формування і подання нефінансової (соціальної) звітності.

Таким чином, одним із шляхів досягнення Цілей сталого розвитку є формування і використання нефінансової (соціальної) звітності. Як у свій час винахід і масове використання подвійного запису сприяло початку Промислової революції, так і застосування нефінансової (соціальної) звітності забезпечить досягнення Цілей сталого розвитку[5, с.63].

Соціальна (нефінансова) звітність стає необхідним елементом успішного бізнесу в сучасному світі. Підприємства, які активно впроваджують цей підхід, мають можливість не лише збільшити свою конкурентоспроможність, а й позитивно вплинути на соціальне та екологічне середовище. Розвиток та вдосконалення соціальної звітності є ключовим завданням для підприємств, які прагнуть до сталого розвитку та успіху у майбутньому.

Список використаних джерел:

1. Кругла М. М. Нефінансова звітність соціально відповідального бізнесу. Облік, аналіз, аудит та оподаткування: сучасна парадигма в умовах сталого розвитку: зб. матеріалів IV Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 10 груд. 2020 р. Київ, 2020. С. 169-171.
2. Кравченко І. Й. Соціальна звітність підприємств: проблеми та перспективи розвитку. URL: <https://dspace.nuft.edu.ua/server/api/core/bitstreams/7847a395-c0c2-4420-aab8-69fe73fa855f/content> (дата звернення: 18.03.2024).
3. Захаров Д. Сутність соціальної звітності URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/01/214.pdf> (дата звернення: 18.03.2024).
4. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України від 30 вересня 2019 року No722/2019. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/7222019-29825>
5. Кононенко Л.В., Юрченко О.В. Нефінансова (соціальна) звітність підприємств та цілі сталого розвитку. ADVANCES IN TECHNOLOGY AND SCIENCE: Abstracts of XII International Scientific and Practical Conference Berlin, Germany, March 16 - 19, 2021. С. 61-64.

СЕКЦІЯ VII. МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

ДОСЛІДЖЕННЯ ДИНАМІКИ ВІДНОСИН МІЖ УКРАЇНОЮ ТА АФРИКАНСЬКИМИ КРАЇНАМИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОГО КОНФЛІКТУ: ПЕРСПЕКТИВИ СПІВПРАЦІ ТА СТРАТЕГІЇ ВЗАЄМОДІЇ

Макієвський Дмитро Олександрович

здобувач вищої освіти факультету міжнародних відносин
Національний авіаційний університет, Україна

Науковий керівник: Дерев'янка Ігор Петрович

канд. іст. наук, доцент, доцент кафедри міжнародних
відносин, інформації та регіональних студій
Національний авіаційний університет, Україна

ВСТУП.

Відносини між Україною та африканськими країнами в наш час відіграють важливу роль у міжнародній політиці та економіці. Поєднання ресурсів, торгівля та політична співпраця між ними створюють потенціал для взаємовигідних відносин і спільного просування на шляху до сталого розвитку. Проте, початок повномасштабної війни, зокрема, має значний вплив на характер цих відносин. У зв'язку з цим, дослідження взаємодії між Україною та африканськими країнами після початку війни є актуальним і важливим завданням для розуміння міжнародних відносин у сучасному світі.

Проблема дослідження полягає у виявленні впливу початку повномасштабної війни на відносини між Україною та африканськими країнами, а також у визначенні можливих шляхів розвитку цих відносин в умовах конфлікту.

Мета дослідження полягає у системному аналізі динаміки відносин між Україною та африканськими країнами після початку війни, виявленні ключових факторів, що впливають на ці відносини, та у визначенні можливих стратегій співпраці в умовах геополітичного та економічного нестабільності.

Огляд існуючих теорій міжнародних відносин, які можуть бути застосовані до аналізу відносин України та африканських країн, відображає різноманітні підходи та концепції, які допомагають розуміти та пояснювати взаємодію держав на міжнародній арені. Оскільки відносини між Україною та африканськими країнами відбуваються в контексті глобального співробітництва та конфліктів, розгляд існуючих теорій міжнародних відносин є важливим кроком у розумінні їхньої природи та динаміки.

Однією з ключових теорій є реалізм, який вважає, що міжнародні відносини характеризуються боротьбою за владу та ресурси між суверенними державами. У контексті відносин України та африканських країн, реалістичний підхід може вказати на конкуренцію за вплив та ресурси в регіоні, а також на стратегії суверенітету та

безпеки.

Теорія лібералізму, натомість, стверджує, що міжнародні відносини можуть бути вдосконалені через співпрацю та інституційні механізми. В контексті дослідження відносин України та африканських країн, ліберальний підхід може пропонувати стратегії розвитку торгівлі, гуманітарної допомоги та ділового співробітництва.

Теорія конструктивізму, натомість, підкреслює роль ідентичності та ідей у формуванні міжнародних відносин. В контексті дослідження відносин України та африканських країн, конструктивістичний підхід може допомогти виявити вплив культурних та ідентичних чинників на сприйняття та співробітництво між державами.

Враховуючи різноманітність та комплексність міжнародних відносин, інтеграція різних теорій дозволяє отримати більш повне та об'єктивне розуміння взаємодії між Україною та африканськими країнами після початку повномасштабної війни.

Серед ключових понять, які варто розглянути, є поняття "геополітика", яке вказує на взаємозв'язок політики з географічними умовами та стратегічними інтересами держав. В контексті відносин України та африканських країн аналіз геополітичних чинників може допомогти з'ясувати вплив територіальних та ресурсних факторів на їхню взаємодію.

Також важливо розглянути поняття "економічна інтеграція", оскільки економічні взаємозв'язки та торговельні відносини мають величезне значення для розвитку держав. Аналіз рівня економічної інтеграції між Україною та африканськими країнами дозволить виявити можливості та перешкоди для співпраці в економічній сфері.

Підходи до аналізу відносин можуть включати реалістичний підхід, який акцентує на балансі сил та інтересів держав, або конструктивістичний підхід, який визнає важливість ідентичності та ідей у формуванні міжнародних відносин. Розгляд цих підходів дозволить обрати належний аналітичний інструментарій для подальшого аналізу відносин України та африканських країн після початку війни.

Аналіз дипломатичних відносин між Україною та африканськими країнами до початку повномасштабної війни є важливим етапом у з'ясуванні контексту та характеру взаємодії між цими державами. Період до виникнення конфлікту може відобразити ключові аспекти відносин, які стали передумовами подальшого розвитку подій.

По-перше, дипломатичні відносини до початку війни вказують на той рівень співробітництва та взаєморозуміння, яке існувало між Україною та африканськими країнами. Це може включати укладання договорів, обмін візитами високопосадовців та інші форми дипломатичних взаємодій.

Другим аспектом є оцінка конкретних діяльностей, які проводилися для зміцнення відносин до виникнення конфлікту. Це можуть бути договори про торгівлю, культурний обмін, спільні ініціативи в гуманітарній сфері тощо. Аналіз цих заходів дозволить зрозуміти, які напрямки співпраці були активними до початку війни.

Третій аспект полягає у виявленні можливих конфліктних або напружених моментів у дипломатичних відносинах. Це можуть бути суперечності у поглядах на певні міжнародні питання, конкуренція за ресурси або торговельні спори. Розуміння цих напружень дає можливість прогнозувати можливі шляхи подальшого розвитку відносин.

Виокремлення ключових подій та етапів розвитку відносин між Україною та

африканськими країнами відіграє важливу роль у розумінні динаміки та характеру цих взаємин. Аналіз історичних подій та розвитку відносин дозволяє виявити ключові моменти, які вплинули на взаємодію між цими регіонами.

Однією з ключових подій може бути укладення договорів та установа дипломатичних відносин між Україною та окремими африканськими країнами. Ці договори можуть визначати основні напрямки співпраці, включаючи торгівлю, культурний обмін та політичні зв'язки.

Іншою ключовою подією може бути спільне участь у міжнародних організаціях або формування альянсів у рамках різних ініціатив. Це може створити нові можливості для співпраці та спільного розвитку, а також сприяти підтримці важливих міжнародних ініціатив.

Крім того, важливим етапом розвитку відносин може бути реакція на глобальні події або кризи, такі як економічні спади, природні катастрофи або політичні конфлікти. Реакція на ці події може визначити напрямок майбутньої співпраці та взаєморозуміння.

Також важливо враховувати етапи еволюції відносин, такі як зміни в політичних режимах, економічні реформи та соціокультурні трансформації. Ці етапи можуть вплинути на сприйняття та характер взаємодії між державами.

Вплив повномасштабної війни на відносини між Україною та африканськими країнами є суттєвим аспектом у розумінні динаміки міжнародних зв'язків. Аналіз військових та політичних подій, що сталися після початку війни, є важливим для виявлення змін у взаємодії між державами.

Військові дії та стратегії можуть визначати нові умови безпеки та геополітичні реалії в регіоні. Зміни у розташуванні військ, територіальних контролі та військової активності можуть впливати на сприйняття та реакцію африканських країн на ситуацію в Україні.

Політичні перетрубації, які відбуваються внаслідок війни, також можуть мати значний вплив на відносини. Зміни в політичних орієнтирах та стратегіях, реакція міжнародних організацій та інших держав на конфлікт можуть впливати на політичні зв'язки між Україною та африканськими країнами.

Окрім того, важливим аспектом є виявлення змін у структурі та характері відносин між цими регіонами. Це може включати зміни в торгівельних відносинах, гуманітарній допомозі та інших аспектах взаємодії. Аналіз цих змін може допомогти зрозуміти, як війна вплинула на саму природу відносин між Україною та африканськими країнами, та які перспективи розвитку відносин можливі в майбутньому.

Одним з ключових аспектів оцінки є аналіз політичних відносин між Україною та африканськими країнами. Це включає в себе вивчення взаємовідносин на дипломатичному рівні, участь у спільних міжнародних ініціативах, а також рівень взаємного політичного розуміння та співробітництва.

Окрім того, економічні відносини відіграють ключову роль у взаємодії між країнами. Аналіз економічних зв'язків між Україною та африканськими країнами дозволяє оцінити обсяг торгівлі, інвестиційних потоків, а також перспективи для подальшого розвитку економічної співпраці.

Соціокультурні взаємини також є важливим аспектом оцінки стану відносин. Це включає в себе обмін культурними цінностями, співпрацю у гуманітарних програмах, а також розвиток освіти та наукових зв'язків між установами обох регіонів.

Крім того, необхідно враховувати геостратегічний контекст та вплив регіональних та глобальних факторів на розвиток відносин між Україною та

африканськими країнами. Це може включати аналіз геополітичних інтересів, конфліктів, а також спільних стратегічних цілей.

Перспективи співпраці між Україною та африканськими країнами є ключовим аспектом для розвитку стабільних та взаємовигідних міжнародних відносин. Визначення можливих шляхів розвитку цих відносин вимагає уважного аналізу поточного стану та ідентифікації перспективних напрямків співпраці.

Одним із можливих шляхів є зміцнення економічних зв'язків між Україною та африканськими країнами. Розширення торговельних зв'язків, стимулювання інвестиційних потоків та співпраця у сфері енергетики можуть сприяти економічному зростанню обох регіонів.

Також важливо розвивати соціокультурну взаємодію між країнами. Обмін досвідом у сфері освіти, культури, мистецтва та спорту може сприяти поглибленню взаємного розуміння та дружбі між народами.

Напрямок співпраці може стати також розвиток наукових зв'язків та інноваційних проектів. Спільне дослідження важливих проблем, обмін технологічними знаннями та створення спільних науково-дослідницьких центрів можуть призвести до створення нових можливостей для розвитку обох регіонів.

Формулювання рекомендацій для політичних діячів та міжнародних організацій щодо покращення співпраці передбачає врахування конкретних потреб і можливостей кожного з регіонів. Наприклад, створення сприятливого законодавчого середовища для інвестицій, підтримка міжнародних ініціатив у сферах сталого розвитку та боротьби з кліматичними змінами, а також активізація культурного та наукового обміну.

Узагальнюючи, перспективи співпраці між Україною та африканськими країнами є обіцяними, але вимагають системного підходу та активної підтримки з боку політичних лідерів та міжнародних організацій.

ВИСНОВКИ.

Аналізуючи військові, політичні, економічні та культурні аспекти взаємодії між Україною та африканськими країнами в умовах глобального конфлікту, було виявлено складність та різноманітність цих відносин. Однак, незважаючи на виклики, що стоять перед країнами, є потенціал для розвитку співпраці та побудови партнерських відносин.

Пропоновані у роботі рекомендації щодо покращення відносин та зменшення негативного впливу конфлікту на міжнародну арену можуть стати основою для подальшого розвитку співпраці між Україною та африканськими країнами. Системний та обґрунтований підхід до управління відносинами, спрямований на забезпечення миру, стабільності та процвітання, відіграє ключову роль у забезпеченні майбутнього розвитку обох регіонів.

Список використаних джерел:

1. Економіка зарубіжних країн. Посібник. – К., 2001.
2. Розміщення продуктивних сил / За ред. Ковалевського. – К., 2000.
3. Україна і світ. Економічні зв'язки. – К., 2002.
4. Шаблій О. І. Соціальна та економічна географія світу і України. – К., 2002.

СУЧАСНИЙ СТАН ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ АВСТРАЛІЇ

Макарчук Катерина Олексіївна

ORCID ID: 0000-0002-7712-3071

кандидат економічних наук, доцент кафедри міжнародних економічних відносин імені Артура Голікова

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, м. Харків, Україна

Австралія відома своєю активною участю в міжнародній торгівлі і є важливим гравцем на світовому ринку. Міжнародна торгівля та інвестиції мають вирішальне значення для австралійської економіки, створюють робочі місця, а також відкривають можливості для розширення австралійського бізнесу.

У 2022 році Австралія була 12-ю економікою у світі за рівнем ВВП, 20-ю за загальним обсягом експорту, 24-ю за загальним імпортом. Торгівля продовжує займати центральне місце в австралійській економіці [1,2].

З 2017 року експорт товарів Австралії почав зростати з 230,53 млн дол. США до 272,57 млн дол. США. Зниження експорту у 2020 р. було спричинено пандемією коронавірусу, що спричинило гальмування світової торгівлі. Після адаптування та відкриття кордонів країн у 2021 р. експорт країни у 2022 році значно збільшився і досяг 402,16 млн дол. США (рис. 1) [2,3].

Імпорт товарів Австралії почав збільшуватись та у 2022 р. досяг позначки 290,11 млн дол. США [2,3].

Головними торговельними партнерами з експорту товарів Австралії є: Китай, Японія, Південна Корея, Індія, США, Нова Зеландія та ін. [2,4].

Основними країнами-партнерами з імпорту товарів Австралії у 2022 р. були Китай, США, Південна Корея, Японія, Сінгапур, Малайзія, Таїланд, Німеччина [2,4].

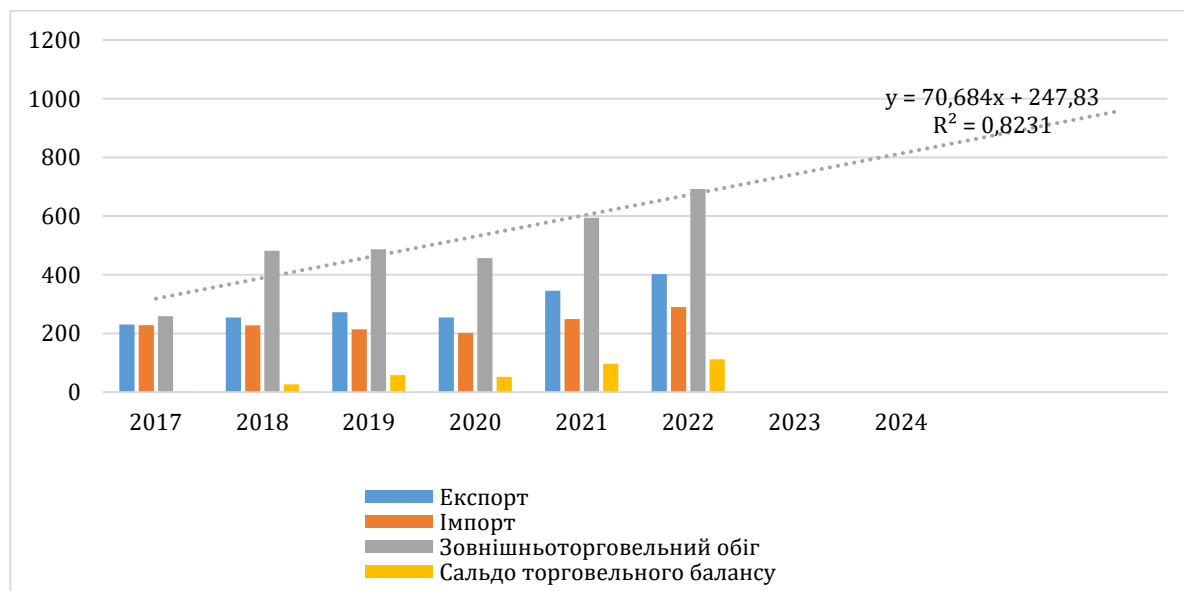

Рис. 1. Динаміка зовнішньої торгівлі товарами Австралії у 2017-2022 рр., [2]

Основними товарними позиціями експорту Австралії протягом декількох років залишаються мінеральне паливо та нафта (39,68%), руди, шлаки та зола (25,46%), природні перли та культивовані (4,83%) та ін. [2].

Країна також експортує вино та сільськогосподарську продукцію до таких країн,

як Китай, Японія чи Південна Корея. Австралія є провідним у світі експортером залізної руди володіючи 50,5% світового ринку. Австралія є п'ятим за величиною експортером золота у світі та має 5,28% частки річного експортного ринку, що становить 305 млрд доларів США [5].

Товарна структура імпорту Австралії різноманітна і включає в себе різні види товарів, а саме: машини та обладнання, електроніка та комп'ютери, нафта та газ, ліки та фармацевтичні продукти, хімічні речовини, одяг та взуття, їжа та напої для галузі харчової промисловості та ін. [2].

Послуги становлять значну частину торгівлі Австралії з іншими країнами. У 2022 р. послуги становили 62,43% від ВВП Австралії. У австралійському експорті послуги займають 45% доходів від експорту (таблиця 1) [6].

У 2021 році об'єм експорту послуг зменшився і тільки у 2022 році відбулося зростання експорту послуг до 50,6 млн дол. США. Імпорт послуг перевищує експорт послуг і це призводить до від'ємного значення сальдо. Протягом 2020 та 2021 років показник зовнішньоторговельного сальдо послуг мав позитивне значення. Найменший показник імпорту послуг був зафіксован у 2020 р. – 39,5 млн дол. США. Протягом 2021-2022 років обсяг імпорту послуг зростав і склав 63,6 млн дол. США [2].

Таблиця 1

**Динаміка зовнішньої торгівлі послугами Австралії
у 2017-2022 рр., млн дол. США**

Показник	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Експорт	64,2	69,1	70,6	49,4	44,3	50,6
Імпорт	67,4	74,4	73,3	39,5	41,2	63,6
Зовнішньоторговельний обіг	131,6	143,5	143,9	88,9	85,5	114,2
Сальдо торговельного балансу	-3,2	-5,3	-2,7	10,4	3,1	-13,0

Джерело: дані сформовані автором за матеріалом [2]

Головні торговельні партнери з експорту та імпорту послуг Австралії співпадають. На першому місці серед партнерів є Сінгапур, експорт складає 7,56% та імпорт 20,42%, США – 11,87% та 16,96%, Китай – 19,3% та 6,08%, Великобританія – 5,74% та 9,84%, Ірландія – 3,4% та 8,91%, Індія – 8,84% та 3,56% та ін. [2,7].

Основними послугами, що експортувала Австралія були подорожі (49,06%), інші бізнес послуги (19,59%), телекомунікаційні, комп'ютерні та інформаційні (10,72%), послуги приватним особам у сфері культури та відпочинку (8,13%) та ін [2,7].

Заохочення більшої торгівлі послугами через відкриті ринки приводить до підвищення рівня зайнятості, підвищення доходів і покращення рівня життя в Австралії.

Відкриті ринки зміцнюють взаємодію Австралії з її торговими партнерами та участь у глобальних ланцюжках створення вартості. Вони також створюють конкуренцію, яка заохочує бізнес бути більш ефективним, чинячи тиск на зниження цін і надає австралійським споживачам доступ до ширшого спектру послуг і досвіду.

Австралія імпортує наступні послуги: бізнес послуги (31,34%), подорожі (31,34%), збір за використання інтелектуальної власності (10,32%), телекомунікаційні, комп'ютерні та інформаційні (10,84%) та ін. [2,7].

Висновки: Австралія сьогодні є країною яка постійно збільшує свої торговельні потоки. Налагоджує торговельні зв'язки та активно долучається до процесу світової торгівлі. Австралія активно веде переговори та укладає торгові угоди з іншими країнами та регіональними блоками, що сприяє збільшенню доступу на світові ринки для австралійських товарів і послуг. Ці тенденції впливають позитивно на зовнішню

торгівлю Австралії і визначають її стратегію в сучасному світовому економічному середовищі.

Список використаних джерел:

1. Global peo services. URL: <https://globalpeoservices.com/top-15-countries-by-gdp-in-2022/> (дата звернення: 08.04.2024).
2. Santandertrade. URL: <https://santandertrade.com/en/portal/analyse-markets/india/foreign-trade-in-figures> (дата звернення: 08.04.2024).
3. Australia: Gross domestic product (GDP) in current prices from 1987 to 2028. URL: <https://www.statista.com/statistics/263573/gross-domestic-product-gdp-of-australia/> (дата звернення: 07.04.2024).
4. Department of foreign affairs and trade. URL: <https://www.dfat.gov.au/publications/trade-and-investment/trade-and-investment-glance-2020> (дата звернення: 08.04.2024).
5. Coface. URL: <https://www.coface.com/Economic-Studies-and-Country-Risks/Australia> (дата звернення: 07.04.2024).
6. Commodity. com. URL: <https://commodity.com/data/australia/> (дата звернення: 08.04.2024).
7. Trade promotion council from India. URL: https://www.tpci.in/research_report/india-services-trade/ (дата звернення: 08.04.2024).

СЕКЦІЯ VIII. ПРАВО ТА МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЮДЖЕТНОГО ПРОЦЕСУ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ

Дєдушев І.В.

аспірант кафедри економічної безпеки та фінансових розслідувань
Національна академія внутрішніх справ, Україна

Законодавче забезпечення бюджетного процесу створює правову основу діяльності усіх суб'єктів, задіяних в ньому, та врегульовує відносини у цій сфері. Водночас, залишається низка позицій, що визначають необхідність його вдосконалення та конкретизації щодо бюджетного процесу на місцевому рівні.

У 2015 році відбулася реформа фінансової децентралізації – Законом України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України та деяких інших законодавчих актів України» були внесені відповідні зміни до структури бюджетної системи України, а саме доповнено перелік бюджетів місцевого самоврядування окремою ланкою – бюджетами об'єднаних територіальних громад [1].

Загальні засади бюджетного процесу на місцевому рівні згадані в Конституції України, зокрема, у п.п. 4, 5 ст. 119, відповідно до яких місцеві державні адміністрації забезпечують підготовку та виконання відповідних обласних і районних бюджетів, та звітують про виконання відповідних бюджетів та програм [2]. Тобто, чітко визначено суб'єктів, відповідальних за бюджетний процес на місцевому рівні в частині підготовки та виконання власне самого бюджету.

Законодавче регулювання бюджетного процесу на місцевому рівні також закріплено в Бюджетному кодексі України, положення якого визначають поняття місцевих бюджетів, бюджетів місцевого самоврядування та бюджетів об'єднаних територіальних громад, рішення про місцевий бюджет, а також розкривають загальні підходи до бюджетного процесу на місцевому рівні. Окремі аспекти формування місцевих бюджетів закріплені у Податковому кодексі України, зокрема, перелік податків та зборів, що відносяться до місцевих, порядок їх встановлення, ознаки платників цих податків та зборів, базу оподаткування, порядок їх обрахування та сплати, пільги із зазначених платежів тощо [3].

До системи законодавчого забезпечення бюджетного процесу на місцевому рівні також входить низка законів, зокрема:

- «Про місцеві державні адміністрації», який закріплює повноваження щодо вирішення питань, пов'язаних з бюджетом та фінансами, зокрема, при підготовці та схваленні прогнозів відповідних бюджетів, підготовки та виконання відповідних бюджетів, а також звітів про виконання відповідних бюджетів та програм тощо [4];

- «Про місцеве самоврядування», у якому визначено поняття місцевого бюджету, визначено компетенції рад відповідного рівня щодо розгляду прогнозу місцевого бюджету, затвердження місцевого бюджету, внесення змін до нього та затвердження звіту про виконання відповідного бюджету; повноваження виконавчих органів

сільських, селищних, міських рад в галузі бюджету; особливості забезпечення матеріальної та фінансової основи місцевого самоврядування [5];

- «Про співробітництво територіальних громад», який визначає організаційно-правові засади співробітництва територіальних громад, зокрема, на підставі договору про співробітництво, яким делегуються органом місцевого самоврядування одному із суб'єктів співробітництва виконання одного чи кількох завдань з передачею йому відповідних ресурсів з метою підвищення ефективності використання коштів місцевих бюджетів [6];

- «Про добровільне об'єднання територіальних громад», яким врегульовані відносини, що виникають у процесі добровільного об'єднання територіальних громад сіл, селищ, міст, а також добровільного приєднання до об'єднаних територіальних громад, зокрема, особливості бюджетного процесу в об'єднаних територіальних громадах, наприклад, обов'язкове розроблення бюджету об'єднаної територіальної громади з урахуванням особливостей підготовки місцевих бюджетів тощо [7];

- «Про асоціації органів місцевого самоврядування», норми якого передбачають можливість для місцевих органів виконавчої влади проводити з місцевими асоціаціями та регіональними відділеннями всеукраїнських асоціацій консультації щодо показників проектів обласних бюджетів у частині розподілу інвестиційних субвенцій на соціально-економічний розвиток територій та інші програми між районними бюджетами та бюджетами міст обласного значення; показників проектів районних бюджетів у частині встановлення планових показників формування бюджетів сіл, селищ, міст районного значення, а також розподілу міжбюджетних трансфертів між бюджетами сіл, селищ, міст районного значення тощо [8].

Ми навели не вичерпний перелік законів, які містять норми, що регулюють бюджетний процес на місцевому рівні. Проте, наведені вище закони переважно містять норми, реалізація яких безпосередньо впливає на досліджувану проблематику. В низці інших законів містяться норми, що опосередковано можуть впливати на зазначений процес.

Розвиток нормативно-правового забезпечення має відбуватись на основі та в межах державної стратегії національної безпеки та спиратись на комплексний правовий та фінансово-економічний моніторинг ситуації, що існує на певний період часу в середині країни, особливо з врахуванням особливостей активної протидії повномасштабному вторгненню РФ в Україну та тих змін, яких зазнала сьогодні національна економіка, зокрема, бюджетна сфера.

Отже, саме тому сьогодні необхідно послідовно працювати над внесенням змін до законів та підзаконних нормативно-правових актів, які врегульовували би суспільні відносини з врахуванням сучасних особливостей та перспектив розвитку країни, особливо у період повоєнного відновлення.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України та деяких інших законодавчих актів України: Закон України від 10 лют. 2015 р. № 176-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/176-19#Text>.
2. Конституція України: Закон України від 28 чер. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
3. Податковий кодекс України: Закон України від 02 груд. 2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.

4. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 09 квіт. 1999 р. № 586-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14#Text>.
5. Про місцеве самоврядування: Закон України від 21 трав. № 280/97-ВТ.
6. Про співробітництво територіальних громад: Закон України від 17 чер. 2014 р. № 1508-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1508-18#Text>.
7. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 05 лют. 2015 р. № 157-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text>.
8. Про асоціації органів місцевого самоврядування: Закон України від 16 квіт. 2009 р. № 1275-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1275-17#Text>.

ЗАКОРДОННА ПРАКТИКА НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОХОРОНИ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ

Федорчук Микола Васильович

начальник командно-штабного курсу тактичного рівня (L-2)
факультету підготовки керівних кадрів
*Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького, Україна*

Сучасні тенденції у міжнародних відносинах, складність інтеграції до світових безпекових систем, загрози національній безпеці та суверенітету держави, особливо через збройну агресію російської федерації, підтверджують необхідність приведення законодавства про охорону державного кордону України у відповідність до європейських стандартів [1].

У зв'язку з геополітичною обстановкою, військовою загрозою від російської федерації та застосуванням гібридних методів ведення війни, важливо мати ефективне законодавство, що регулює охорону державного кордону та відповідає сучасним вимогам. Інтеграція в європейські стандарти є пріоритетом для зовнішньої політики України [2], а гармонізація національного законодавства з європейськими правовими нормами є важливим завданням.

Суверенітет, територіальна цілісність та національна безпека держави залежать від ефективного захисту та охорони державного кордону України, тому важливо, щоб його правове регулювання відповідало стандартам сучасності.

Для часткового вирішення проблем з законодавством у сфері охорони державного кордону, яке відповідало б сучасним вимогам, варто використовувати досвід правового регулювання охорони кордонів Європейських країн [3]. Проте важливо здійснювати цей процес розумно, з урахуванням різних факторів, що можуть впливати на досягнення позитивних результатів. При впровадженні іноземного досвіду необхідно уважно оцінювати позитивні здобутки, які були досягнуті шляхом реформування законодавства щодо охорони державного кордону в інших країнах, та застосовувати їх в контексті правової системи України.

Разом з тим питання закордонного досвіду правового регулювання охорони державного кордону не були до цього часу предметом спеціального дослідження.

Практична важливість нормативно - правового регулювання охорони державного кордону полягає у можливості її безпосереднього використання в різних напрямках: у науковій сфері, вони можуть стати основою для подальших досліджень з метою вивчення закордонного досвіду у правовому регулюванні охорони кордонів; у правотворчій діяльності, результати можуть бути використані для удосконалення національного законодавства, зокрема щодо питань прикордонної безпеки, відповідно до наданих пропозицій; у практичній роботі, вони можуть служити як основа для правильного застосування правових норм посадовими особами Державної прикордонної служби України під час виконання завдань з охорони державного кордону.

Список використаних джерел:

1. Європейські стандарти охорони кордону країн Шенгенської зони [Електронний ресурс]
URL: <https://mvs.gov.ua/uk/press->

center/news/Prikordonniki_vzyali_na_ozbronnya_vropeyski_standarti_ohoroni_kordonu_krain_SHengenskoj_zoni_2188 (дата звернення: 07.04.2024).

2. Українська дипломатична енциклопедія [Електронний ресурс] URL:https://uk.wikipedia.org/wiki/Українська_дипломатична_енциклопедія#I_том(дата звернення: 08.04.2024).
3. Європейські практики щодо контролю на зовнішніх кордонах Шенгенської зони [Електронний ресурс] URL: <https://dpsu.gov.ua/ua/Zakonodavstvo-S-ta-naykrashchi-vropeyski-praktiki-shchodo-kontrolyu-na-zovnishnih-kordonah-SHengenskoj-zoni/> (дата звернення: 07.04.2024).

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПРЕВЕНТИВНИЙ МЕХАНІЗМ ЯК ОДИН ІЗ ЗАСОБІВ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ У МІСЦЯХ НЕСВОБОДИ

Черняк Артем Сергійович

Головний спеціаліст Відділу сприяння роботі регіональних представництв
Секретаріат Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Україна

Відповідно до Факультативного протоколу до Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання, кожна держава-учасниця створює, призначає чи підтримує на національному рівні один або кілька органів для відвідувань для цілей недопущення катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання [1].

Згідно зі статтею 101 Конституції України парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина здійснює Уповноважений Верховної Ради України з прав людини [2].

Відповідно до статті 191 Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» на Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини (далі – Уповноважений) покладаються функції національного превентивного механізму (далі – НПМ) відповідно до Факультативного протоколу до Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання [3].

Для виконання функцій НПМ Уповноважений наділяється низкою повноважень, зокрема:

- здійснювати систематичні відвідування місць несвободи без попереднього на те повідомлення;
- проводити опитування осіб, які перебувають у таких місцях;
- вносити органам державної влади, державним органам, підприємствам, установам, організаціям незалежно від форми власності пропозиції щодо попередження катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання;
- залучати до відвідувань представників громадських організацій, експертів, учених та фахівців.

З метою належного виконання функцій НПМ Уповноваженим було створено модель «Омбудсман +», до елементів якої належать:

- Уповноважений, який здійснює загальне керівництво та координацію всією системою НПМ;
- Департамент з питань реалізації національного превентивного механізму, як окремий структурний підрозділ Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, який забезпечує реалізацію повноважень Уповноваженого у сфері здійснення парламентського контролю за дотриманням прав на захист від катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність видів поводження та покарання;
- Представництва Уповноваженого у регіонах, які забезпечують реалізацію функцій НПМ на регіональному рівні;
- Консультативна рада з питань реалізації національного превентивного

механізму при Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини, як консультативно-дорадчий орган, який утворений з метою надання консультаційної підтримки виконання Уповноваженим функцій НПМ;

• Монітори (представники громадських організацій), які беруть безпосередню участь у відвідуваннях місць несвободи від громадськості та діють на підставі доручення, виданого Уповноваженим.

Відповідно до Щорічної доповіді про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні за 2022 рік (далі – Щорічна доповідь за 2022 рік), станом на 31.12.2022 в Україні функціонує 4 965 закладів, які відносяться до місць несвободи [4].

Такі заклади знаходяться на території всієї України та підпорядковуються:

- Державній міграційній службі України;
- Державній прикордонній службі України;
- Міністерству юстиції України;
- Державній судовій адміністрації України;
- Міністерству внутрішніх справ України;
- Міністерству соціальної політики України;
- Міністерству охорони здоров'я України;
- Міністерству освіти і науки України;
- Міністерству оборони України;
- Службі безпеки України.

Загалом, місце несвободи характеризується тим, що людина не може покинути його з власної волі і що перебування під вартою будь-яким чином пов'язане із державною владою.

Одними з найбільш поширених порушень, виявлених під час відвідування місць несвободи є:

• перенаповнення кімнат та порушення права на приватність підопічних під час проведення гігієнічних та медичних процедур – у закладах соціального захисту населення та закладах охорони здоров'я;

• порушення термінів перебування у кімнаті затриманих та здійснення процесуальних дій із затриманими особами в службових кабінетах слідчих – у місцях несвободи в системі Міністерства внутрішніх справ України;

• недотримання норми площі в камері для однієї, взятої під варту особи та не забезпеченість приміщень належним штучним освітленням – у місцях несвободи системи Державної кримінально-виконавчої служби України;

• приміщення судів не забезпечено необхідною кількістю камер з розрахунку на кожен зал судових засідань для розгляду кримінальних справ та наявність встановлених металевих заґратованих камер для підсудних – в установах Державної судової адміністрації України.

З метою виправлення наявних та недопущення появи інших порушень прав і свобод людини у місцях несвободи Уповноваженим надсилаються акти реагування за результатами моніторингових візитів до місць несвободи із детальним описом порушень та рекомендаціями для їх виправлення. Також, у Щорічній доповіді за 2022 рік Уповноваженим були надані рекомендації Державній установі «Центр охорони здоров'я Державної кримінально-виконавчої служби України», Координаційному центру з надання правової допомоги та низці органів державної влади.

Отже, реалізація функції НПМ є одним із засобів здійснення Уповноваженим парламентського контролю за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина та захист прав кожного на території України і в межах її юрисдикції.

Список використаних джерел:

1. Факультативний протокол до Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання: Протокол Орг. Об'єдн. Націй від 18.12.2002 р.: станом на 21 липня 2006 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_f48#Text.
2. Конституція України: від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР: станом на 1 січня 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.
3. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23.12.1997 р. № 776/97-ВР: станом на 31 березня 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/776/97-вр#Text>.
4. Щорічна доповідь про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні за 2022 рік. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. URL: <https://ombudsman.gov.ua/report-2022/images/documents/annual-report-2022.pdf>.

ОСОБЛИВОСТІ ДИСТАНЦІЙНОЇ РОБОТИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Волинець Руслана Віталіївна

здобувач вищої освіти факультету економіки, менеджменту та права
Вінницький торговельно-економічний інститут
Державний торговельно-економічний університет, Україна

Бахновська Ірина Петрівна

ORCID ID: 0000-0002-9236-9424

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри права
Вінницький торговельно-економічний інститут
Державний торговельно-економічний університет, Україна

***Анотація.** У статті досліджено поняття та правове регулювання дистанційної роботи в період воєнного стану. Визначено її ознаки та особливості. Аргументовано, що серед особливостей дистанційної роботи також слід зазначити те, що дистанційна робота вимагає високої самодисципліни та особистої відповідальності працівника. Зосереджено увагу, що дистанційна робота може мати різні форми, включаючи повний режим віддаленої роботи. Визначено вимоги до трудового договору для дистанційної роботи відповідно до типової форма трудового договору для дистанційної роботи. Законодавство не визначає переліку робіт, які можуть виконуватися дистанційно. Зазначено що роботодавець самостійно вирішує, чи може робота виконуватися поза межами підприємства.*

Постановка проблеми. Дистанційна робота спрямована на модернізацію організації праці з метою підвищення продуктивності та конкурентоспроможності підприємств, при цьому забезпечуючи баланс між гнучкістю бізнесу та безпекою, якістю робочих місць і доступністю для вразливих груп працівників на ринку праці. Однак, разом з цим, дистанційна робота створює серйозні виклики для працівників і роботодавців, які потребують належного вирішення через законодавство та політику. Особливо актуальними стали питання організації дистанційної праці під час воєнного стану в Україні, зокрема щодо прав та гарантій для працівників і роботодавців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вчені, такі як Мельничук О. Ф., Іншин М. І., Павліченко І. М., Світайло П. Ю., Мельничук М. О., Середа О. Г., Плехов Д. О., приділили особливу увагу дослідженню дистанційної роботи в умовах воєнного стану. Їхні дослідження розглядають особливості дистанційної роботи, робочий час, право на вільний час тощо. Незважаючи на велику кількість наукових праць, це питання залишається актуальним і потребує подальших досліджень, особливо в умовах воєнного стану.

Метою даного дослідження є визначення особливостей дистанційної роботи під час воєнного стану.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дистанційна робота (також відома як телеробота, телекомунікація або телевиконання) - це форма організації праці, при якій працівник виконує свої обов'язки поза традиційним офісним середовищем. Замість того, щоб працювати в офісі або на підприємстві, працівник працює віддалено з будь-якого місця, яке відповідає його потребам: це може бути дім, кав'ярня, громадський простір або навіть інша країна [3].

Основними характеристиками дистанційної роботи є використання інформаційно-комунікаційних технологій для забезпечення зв'язку і спільної роботи з командою та доступу до необхідних ресурсів. Це може включати в себе використання електронної пошти, чатів, відеоконференцій, спеціалізованих програмних засобів для спільної роботи над проектами та доступ до хмарних сервісів.

Дистанційна робота може мати різні форми, включаючи повний режим віддаленої роботи, коли працівник працює виключно віддалено без фізичного присутності в офісі, а також гібридний режим, коли працівник має можливість працювати як в офісі, так і віддалено в залежності від конкретних завдань та умов.

Дистанційна робота є одним із можливих форматів організації праці, особливо в умовах воєнного часу. Це означає, що працівник виконує свої обов'язки поза офісом або іншими робочими приміщеннями роботодавця, використовуючи інформаційно-комунікаційні технології за своїм вибором.

Для запровадження дистанційної роботи потрібні певні умови:

- робочі обов'язки працівника повинні бути такі, щоб їх можна було виконувати віддалено з використанням технологій зв'язку.
- як працівник, так і роботодавець повинні мати бажання та відповідність для запровадження дистанційної роботи.
- у обох сторін (працівника і роботодавця) повинні бути належні технічні можливості для реалізації дистанційної роботи.

Найважливішою умовою є наявність відповідних технічних засобів для виконання роботи віддалено. Це означає, що роботодавець має забезпечити працівника доступом до необхідних ресурсів для виконання його обов'язків. Якщо роботодавець не може забезпечити ці умови або немає технічної можливості для дистанційної роботи, то такий варіант не може бути запропонований працівнику.

Дистанційна робота завжди має бути оформлена письмовим трудовим договором, що є обов'язковою умовою. Згідно з наказом Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України № 913-21 від 5 травня 2021 року була затверджена типова форма трудового договору про дистанційну роботу [1].

У випадках, передбачених законом, наприклад, загрозою збройної агресії або надзвичайною ситуацією природного чи техногенного характеру, трудовий договір про дистанційну роботу може укладатися не письмово. У такому разі сторони самостійно вибирають форму договору.

24 березня 2022 року набув чинності Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15.03.2022р. № 2136-IX. Частиною першою статті 2 даного Закону встановлено, що у період дії воєнного стану сторони за згодою визначають форму трудового договору [5].

Разом з тим, сторонам не заборонено використовувати для дистанційної роботи типову форму трудового договору про дистанційну роботу затверджену наказом Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 5 травня 2021 року № 913-21 «Про затвердження типових форм трудових договорів про надомну та дистанційну роботу» [6].

Згідно з частиною другою статті 3 Закону № 2136-IX у період дії воєнного стану норми частини третьої статті 32 Кодексу законів про працю України та інших законів України щодо повідомлення працівника про зміну істотних умов праці не застосовуються.

Отже, переведення працівника на дистанційну роботу не вимагає обов'язкового попередження за 2 місяці про зміну істотних умов праці.

Типова форма трудового договору про дистанційну роботу включає такі обов'язкові пункти: посада, строк випробування (якщо передбачений), трудові обов'язки, місце роботи, строк дії договору, робочий графік, час відпочинку, умови оплати праці, технічне забезпечення, засоби зв'язку, порядок звітності, захист персональних даних, конфіденційність інформації, права та обов'язки сторін, порядок припинення договору тощо.

У заключних положеннях договору завжди вказується його форма, дата набрання чинності, дата початку роботи працівника, а також підпис працівника щодо ознайомлення з умовами договору. Деякі умови з типової форми можуть бути змінені за згодою обох сторін.

У контексті укладення трудового договору, особливу увагу приділяють питанню його терміну. У сфері трудового права переважає тенденція до укладання договорів без визначення строку, але виникають випадки, коли необхідно встановити конкретний термін угоди. Це може бути обумовлено характером роботи, специфікою умов виконання, інтересами працівника та іншими обставинами, які передбачені законодавством.

У період воєнного стану збільшилася кількість обґрунтованих причин для укладання строкових трудових договорів.

Це може пояснюватися тим, що багато громадян України евакуювалися за кордон або перемістилися в межах країни, деякі знаходяться на лікарняному чи відпустці з причин, пов'язаних з втратою працездатності та іншими обставинами [3].

При дистанційній роботі правила внутрішнього трудового розпорядку не поширюються на працівника. Дистанційному працівнику гарантується період вільного часу для відпочинку й харчування - період відключення. За таких умов працівник самостійно відповідає за додержання безпечних і нешкідливих умов праці на робочому місці. Проте роботодавець має проводити інструктаж (дистанційно або очно) щодо безпечного використання обладнання та засобів, рекомендованих або наданих ним.

Законодавство передбачає, що у період воєнного стану або умов нестабільності ринку праці, роботодавці мають право укладати строкові трудові договори з новими працівниками. Це дозволяє оперативно залучати працівників до виконання роботи та уникати кадрових проблем та нестачі робочої сили. Також в контексті воєнного стану зростає потреба у заміщенні тимчасово відсутніх працівників, що також може стати причиною для укладання строкових трудових договорів.

Отже, у період воєнного стану та вз'язку з нестабільністю ринку праці укладення трудових договорів на строк може бути виправданим за певними обставинами, зокрема через підстави, пов'язані з війною, евакуацією або відсутністю працівника через інші обґрунтовані причини.

Правове регулювання дистанційної роботи включає в себе низку законодавчих актів та норм, які встановлюють права та обов'язки сторін, порядок укладання та виконання трудового договору про дистанційну роботу. Основні джерела правового регулювання дистанційної роботи в Україні включають:

1. Кодекс законів про працю України містить загальні положення щодо укладання та виконання трудових договорів, а також встановлює права та обов'язки працівників і роботодавців, в тому числі у контексті дистанційної роботи.

2. Накази та постанови відповідних міністерств та організацій: Наприклад, типова форма трудового договору про дистанційну роботу, затверджена Міністерством розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, визначає обов'язкові умови такого договору.

3. Законодавство з охорони праці включає норми, що стосуються безпеки та охорони здоров'я працівників, які працюють на відстані.

4. Законодавство зі збереження персональних даних оскільки дистанційна робота зазвичай включає передачу і обробку персональних даних, закони про захист персональних даних також мають значення у цьому контексті.

5. Угоди та колективні договори між профспілками та роботодавцями, а також колективні договори можуть додатково регулювати питання дистанційної роботи на рівні конкретних підприємств чи галузей.

6. Інші регулятивні акти: Наприклад, нормативно-правові акти щодо оподаткування дистанційної роботи, які визначають оподаткування доходів працівників та роботодавців у зв'язку з цією формою праці [3].

У період збройної агресії, використання дистанційної роботи стало ще більш важливим, оскільки це сприяє підтримці економіки та допомагає роботодавцям та працівникам організувати процес праці. Зараз ми знаходимося у складних умовах, коли багато громадян України були змушені залишити свої домівки, шукаючи безпеки для себе та своїх родин, і виїхали за кордон. Хоча Кодекс законів про працю України не обмежує використання дистанційної роботи для осіб, які працюють у вітчизняних роботодавців, у воєнний час можуть діяти окремі законодавчі акти, які вводять певні обмеження.

Наприклад, державні службовці та працівники державних органів можуть працювати дистанційно на період воєнного стану, але лише на території України, як це передбачено постановою Кабінету Міністрів України "Деякі питання організації роботи державних службовців та працівників державних органів у період воєнного стану" від 12.04.2022 року. Також постанова Кабінету Міністрів України "Деякі питання організації роботи працівників суб'єктів господарювання державного сектору економіки на період воєнного стану" від 26.04.2022 року визначила, що працівники цих суб'єктів можуть працювати дистанційно, але також лише на території України [5].

Дистанційна робота під час воєнного стану виявляється у ряді особливостей та викликів, які вимагають адаптації та вирішення відповідних завдань з боку працівників, роботодавців та державних органів. Розглянемо основні аспекти цієї ситуації.

1. Безпека та захист інформації:

- у воєнний час існує збільшена загроза кібератак та витоку конфіденційної інформації.

- для дистанційної роботи важливо встановити надійні засоби захисту даних та мережі.

2. Організація комунікації:

- умови воєнного стану можуть обмежувати звичайні засоби комунікації, що впливає на ефективність спілкування між співробітниками та роботодавцями.

- важливо використовувати надійні засоби електронного зв'язку та забезпечити надійну зв'язність.

3. Збереження ефективності та продуктивності:

- умови воєнного стану можуть спричинити стрес та нестабільність, що може вплинути на продуктивність працівників.

- роботодавці повинні розглядати можливості підтримки своїх працівників та стимулювання їх ефективності.

4. Законодавчі обмеження та регулювання:

- державні органи можуть вводити обмеження на дистанційну роботу під час

воєнного стану для певних категорій працівників чи секторів економіки.

- важливо враховувати законодавчі норми та вимоги щодо організації праці в умовах воєнного стану.

5. Адаптація до нових умов. Компанії та працівники повинні швидко адаптуватися до змінених умов роботи та забезпечити продовження діяльності віддалено від робочих місць.

6. Співробітництво та командна робота. Важливо підтримувати ефективність командної роботи та співробітництва під час дистанційної роботи, щоб забезпечити виконання спільних завдань та проектів.

Загалом, дистанційна робота під час воєнного стану вимагає відповідального та проактивного підходу всіх учасників процесу, адаптації до нових умов та застосування ефективних стратегій для забезпечення продуктивної та безпечної роботи у складних умовах воєнного конфлікту [2].

Проблеми дистанційної роботи під час воєнного стану можуть бути досить складними і вимагати уважного вивчення та вирішення. Ось деякі з найважливіших проблем:

1. Правові норми, що стосуються дистанційної роботи, можуть бути недостатньо розвинутими або не враховувати специфіку воєнного стану. Це може призвести до неясностей та конфліктів у встановленні прав та обов'язків сторін, порядку організації робочого процесу тощо.

2. Умови воєнного стану створюють підвищені вимоги до безпеки працівників, зокрема тих, які працюють у дистанційному режимі. Питання захисту персональних даних, забезпечення безпеки засобів зв'язку та інформації, захисту від кібератак стають критичними в умовах воєнного конфлікту.

3. У воєнний час можуть виникати ситуації, коли працівники змушені працювати у дистанційному режимі без необхідних умов або зберіганням своїх трудових прав. Це може стати причиною конфліктів та порушень законодавства про працю.

4. Здійснення контролю за дотриманням умов дистанційної роботи, оцінка продуктивності та якості виконаної роботи стають складними завданнями у воєнний час, коли умови праці можуть бути дуже нестабільними та змінюватися швидко.

5. Правила та умови роботи у воєнний період можуть суттєво відрізнятися від звичайного режиму. Це може включати зміни у робочому часі, графіку відпочинку, виплаті компенсацій та інших аспектів, що можуть вплинути на дистанційну роботу.

6. Умови воєнного стану можуть впливати на правову відповідальність сторін у випадках порушення умов дистанційної роботи, виконання трудових обов'язків тощо. Це може створювати додаткові ризики для підприємств та працівників [4].

Висновки. Отже, враховуючи вищевикладене, дистанційна робота під час воєнного стану є складним, але важливим інструментом для забезпечення стабільності та продуктивності у непередбачуваних умовах. Вона вимагає від усіх учасників адаптації, розвитку нових навичок та впровадження ефективних стратегій для вирішення викликів та забезпечення успішної роботи у віртуальному середовищі.

Важливою частиною дистанційної роботи є налагодження технічної інфраструктури для забезпечення ефективної роботи віддалено. Це включає в себе забезпечення стабільного інтернет-з'єднання, безпечної передачі даних та доступу до необхідного програмного забезпечення. У воєнний час ці аспекти стають ще більш важливими через можливість кібератак та перешкод у зв'язку.

Дистанційна робота під час воєнного стану також стикається з різними викликами, такими як збереження ефективності роботи, забезпечення безпеки даних

та збереження комунікації. Роботодавці повинні розробляти та впроваджувати стратегії та політики, спрямовані на вирішення цих проблем та забезпечення надійності та продуктивності робочих процесів.

Список використаних джерел:

1. Гусак М. А., Салаєва К. А. (2022) Правове регулювання дистанційної роботи в умовах воєнного стану. Наука сьогодення: від досліджень до стратегічних рішень: матеріали V Міжнародної студентської наукової конференції. Київ. С. 105–108.
2. Луценко О. Є. (2022) Дистанційна робота в умовах воєнного стану. Особливості реалізації прав у сфері праці та соціального захисту в умовах воєнного стану: Матеріали Круглого столу (12 травня 2022 р.). Львів, Харків, Вінниця. С. 135-138.
3. Луценко О. Є. (2022) Трудо-правові аспекти використання дистанційної праці в умовах воєнного стану. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО. Випуск 72: частина 2. С. 27–31.
4. Мельничук О. Ф., Мельничук М. О., Павліченко І. М. (2022) Правове регулювання та особливості застосування дистанційної роботи в умовах воєнного стану. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО. Випуск 70. С. 242–247.
5. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15 березня 2022 р. № 2136-IX. Вилучено з: <https://zakon.rada.gov.ua>.
6. Про затвердження типових форм трудових договорів про надомну та дистанційну роботу: Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 5 травня 2021 року № 913-21. Вилучено з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0886-21>.

ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ВИКОНАННЯ СУДОВОГО РІШЕННЯ У СПРАВАХ ПРО ПОНОВЛЕННЯ НА РОБОТІ

Куріло Тетяна Олександрівна

ННІ права

Державний податковий університет, Україна

Науковий керівник: Дяченко Сергій Вікторович

канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри цивільного права та процесу

Державний податковий університет, Україна

В сучасному світі, де правова державність та захист прав людини мають високий пріоритет, актуальність теми виконання рішень про поновлення на роботі набуває особливого значення. Ця проблема викликає серйозні занепокоєння та вимагає негайного вирішення через негативні наслідки, які можуть виникнути внаслідок невиконання рішень суду.

11 вересня 1997 року набрала чинності ратифікована Верховною Радою України Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Нормою даного міжнародного договору кореспондується: «Кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього обвинувачення» [1, с. 99].

Справедливе вирішення трудових спорів та забезпечення виконання судових рішень є основою для забезпечення прав і законних інтересів громадян. Оскільки невиконання рішень про поновлення на роботі може призвести до порушення трудових прав працівників, загрожувати їх соціальному статусу, а також створювати загрозу для правової стабільності та авторитету судової системи. Тому вирішення цієї проблеми має важливе значення для забезпечення правової державності та захисту прав людини.

Виконання рішення суду про поновлення на роботі регулюються як Кодексом законів про працю України (далі – КЗпП) [2], так і основним нормативно-правовим актом з цього приводу – Законом України «Про виконавче провадження» [3].

Розглянемо етапи виконання рішення суду про поновлення на роботі та які проблеми можуть бути пов'язані з цим.

У відповідності до ст. 65 ЗУ «Про виконавче провадження» рішення про поновлення на роботі незаконно звільненого або переведеного працівника виконується невідкладно. Таким чином, відповідно до ст. 26 ЗУ «Про виконавче провадження» працівник, звільнений незаконно наступного дня після оголошення рішення суду, може звернутися із заявою про примусове виконання рішення суду безпосередньо до роботодавця або разом із виконавчим листом до відповідного виконавця (якщо виконання не було добровільним) [3].

Слід пам'ятати, що навіть у разі подання скарги в апеляційному порядку рішення про поновлення на роботі не зупиняє його виконання, тому подання скарги не зупиняє виконання рішення суду. Відповідно до ст. 436 ЦПК України у разі подання касаційної скарги скажник має право звернутися до суду із заявою про зупинення дії вироку судів попередніх інстанцій [4].

Однією з проблем є те що роботодавці часто уникають добровільного виконання

судових рішень, шукаючи формальні підстави для відмови працівникам, наприклад, можливість негайного виконання рішення суду не була відзначена судом у вирокі, або навіть відсутність вакантної посади, на яку працівника поновлено тощо.

Також часто трапляються ситуації, коли працівники самі подають позов до суду і тому не зазначають позов про внесення раніше вилученої посади до штатного розкладу (наприклад, у разі скорочення), а лише просять скасувати наказ про звільнення та відновити роботу. Потім виникає проблема, коли роботодавці роблять вигляд, що не знають, як реалізувати рішення, і починається зволікання і зволікання. Іноді необхідно звернутися до суду за роз'ясненням щодо виконання судового наказу. Непоодинокими є випадки, коли для працівника, який виступає позивачем, недостатньо рішення суду про поновлення на роботі. Адже додатково необхідно вчинити певні дії для того, щоб рішення суду було фактично виконано (не зрозуміло, чи формулювати окрему вимогу щодо необхідності внесення змін до штатного складу та створення тієї ж посади). Крім того, трапляються випадки, коли на посаду, на якій підлягає поновленню працівника, вже прийнято іншу особу, яка сумлінно виконує свої посадові обов'язки та не може бути звільнена з певних причин. Оскільки трудове законодавство встановлює додаткові гарантії для окремих категорій працівників – як при прийомі на роботу, так і при звільненні (наприклад, вагітних жінок, інвалідів тощо), виникає питання: як діяти в таких ситуаціях? Зрештою, це може призвести до різних варіантів – або таку вагітну жінку переведуть на іншу посаду, або її звільнять з порушенням правових гарантій [5].

Для завершення виконання рішення суду роботодавець повинен винести постанову про поновлення працівника на посаді, визначеній у рішенні суду, після чого ознайомити працівника з рішенням під підпис і допустити його до роботи. Відповідно до ст. 65 Закону України «Про виконавче провадження» постанову вважається виконаною боржником з дня винесення нею відповідно до норм законодавства про працю наказу або постанови про поновлення стягувача на роботі, після чого судовий виконавець виносить постанову про закінчення виконавчого провадження.

Нагадуємо, що поновлення на роботі відбувається не з дня винесення відповідного рішення суду, а з дня звільнення працівника, яке за цим рішенням вважається недійсним.

Касаційний цивільний суд у складі Верховного Суду в постанові від 16 вересня 2020 року у справі № 709/1465/19, підкресливши положення статті 65 Закону України «Про виконавче провадження», зробив висновок, що виконання рішення про поновлення працівника на роботі вважається завершеним з моменту винесення постанови про поновлення працівника на роботі та фактичного допуску працівника до виконання своїх обов'язків [6].

Адже, гарантія судового захисту є важливим правом, яким наділяє українська держава кожну особу для відновлення порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи законних інтересів. Цей порядок реалізується шляхом учинення нормативно визначеного порядку дій у рамках цивільного процесу, які спрямовані на ухвалення судового рішення та його обов'язкове виконання. Саме остання стадія цивільного процесу має пріоритетне значення, адже без виконання судового рішення виконавчою службою втрачається сенс попередніх процесуальних дій [7, с. 74].

Тому висновки суду є обґрунтованими, оскільки де-факто ст. 65 Закону України «Про виконавче провадження» є ще однією умовою підтвердження виконання рішення суду про поновлення на роботі та підставою для закінчення виконавчого провадження.

Ми вважаємо за важливе пов'язати цю умову з фактичним забезпеченням

доступу відновленого працівника до роботи та можливості виконання своїх обов'язків на законодавчому рівні. Закріплення цього в законодавстві створить умови для реального та ефективного виконання судових рішень щодо поновлення працівників на роботі.

Список використаних джерел:

1. Дяченко С.В., Завадко Д.О. Приватні виконавці в Україні: правовий статус, проблеми та перспективи розвитку. Вісник Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут". Політологія. Соціологія. Право: зб. наук. Праць. Київ, 2021. № 2(50). С. 99–104.
2. Кодекс законів про працю України: закон від 10.12.1971 № 322-VIII URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08>.
3. Про виконавче провадження: Закон України від 02.06.2016 №1404-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text>.
4. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>.
5. Виконання судового рішення у справах про поновлення на роботі. Трудові ініціативи. URL: <https://trudovi.org.ua/analytics/vykonannia-sudovoho-rishennia-u-spravakh-pro-ponovlennia-na-roboti/> (дата звернення: 06.04.2024).
6. Постанова ВСУ від 16.09.2020 р. у справі №709/1465/19 URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=91680645&red=100003fe902d8ff1da1b59bfe45e8177eca1b0&d=5>.
7. А.В. Бондарева, С.В. Дяченко Виконання судових рішень як заключна стадія цивільного процесу. Прикарпатський юридичний вісник. Випуск 3(28) Том 1, 2019 URL: <http://pyuv.onua.edu.ua/index.php/pyuv/article/view/323/626>.

ПРЕДСТАВНИЦТВО ПІД ЧАС ВВЕДЕННЯ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Шевельова Анна Олегівна

II курс, факультет слідчої та детективної діяльності
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Україна

Науковий керівник: Колісникова Ганна В'ячеславівна

канд. юрид. наук, доцент
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Україна

Поняття представництва у контексті розуміння цього визначення під час воєнного стану є вкрай важливим аспектом для функціонування демократичного суспільства під час кризових ситуацій. Воєнний стан накладає серйозні обмеження на звичайні права та свободи громадян, в той же час потребує належного забезпечення механізмів представництва для збереження легітимності та ефективності владних структур. Через те, що на всій підконтрольній території України введено воєнний стан, аналіз представництва під час цього особливого правового режиму, стає актуальною темою дослідження. Це відкриває можливість вивчення та розуміння того, які механізми та інститути забезпечують представництво інтересів громадян у період воєнного конфлікту, а також як вони взаємодіють з владними структурами та військовим керівництвом.

Стаття 237 Цивільного кодексу України [3] визначає поняття та підстави представництва в правовідносинах. Згідно з першим пунктом статті, представництво полягає у правовідносинах, в яких одна сторона (представник) має право чи зобов'язання вчиняти правочини від імені і за дорученням іншої сторони, яку вона представляє. Це положення визначає сутність представництва як специфічної форми відносин, що ґрунтуються на дорученні та довірі. Другий пункт статті виключає з поняття представництва особу, яка діє в інтересах іншої сторони, але робить це від свого імені. Також, він відмежовує представника від особи, що має повноваження вести переговори, але не має права вчиняти правочини від імені і за рахунок іншої сторони. Згідно з третім пунктом, представництво може виникати на підставі договору, закону, акту органу юридичної особи або з інших підстав, встановлених Цивільним кодексом України. Це положення визначає основні джерела виникнення представництва та вказує на широкий спектр можливих підстав для його встановлення. Загалом, стаття 237 Цивільного кодексу України узгоджує теоретичні концепції та практичні аспекти представництва в правовідносинах. Вона чітко визначає сутність, обов'язки та права представників, а також встановлює основні джерела їхнього виникнення.

Стаття 238 Цивільного кодексу України [3] регулює обмеження щодо правочинів, які може вчиняти представник. Перший пункт статті встановлює, що представник може вчиняти лише ті правочини, на вчинення яких він має відповідне повноваження від особи, яку він представляє. Це обмеження гарантує, що дії представника відповідають волі та інтересам представленої особи. Другий пункт статті забороняє представнику вчиняти правочини, які можуть бути виконані лише особисто тією особою, яку він представляє. Це обмеження відображає ситуації, коли певні дії потребують особистої присутності або підпису особи, яка має бути учасником правочину. Третій пункт статті стосується ситуацій, коли представник

намагається вчинити правочин від імені особи, яку він представляє, у своїх власних інтересах або в інтересах іншої особи, представником якої він також є. Однак, є винятки для комерційного представництва та інших випадків, встановлених законом. Ця норма забезпечує захист інтересів представленої особи від можливого конфлікту інтересів з боку представника. Так, стаття 238 Цивільного кодексу України містить важливі обмеження та умови, які регулюють повноваження представників. Ці обмеження спрямовані на забезпечення відповідності дій представника волі та інтересам представленої особи, а також на запобігання можливих конфліктів інтересів.

Для того, щоб детальніше розглядати питання представництва під час цього особливого правового режиму в Україні, потрібно визначити, що воєнний стан - це особливий стан, порядок управління, що запроваджується на всій території держави чи в окремих її місцевостях у разі оголошення війни, збройної агресії або загрози війни, нападу. Воєнний стан був вперше введений в Україні у 2018 році, на 30 днів, після першого відкритого акту агресії Росії під своїм прапором. Після початку повномасштабного вторгнення Україна запровадила воєнний стан по всій підконтрольній території. У ситуаціях воєнного стану часто трапляються випадки, коли представник виходить за рамки своїх повноважень, з метою захисту інтересів особи, яку він представляє. Однак отримання згоди на такі дії може бути складним. В цьому контексті важливо пам'ятати, що представник діє не тільки від імені свого підопічного, але і за його інтереси, що свідчить про його сумлінність. У таких ситуаціях важливо в подальшому отримати згоду довірителя. У цьому контексті важливо зазначити, що довірителем є особа, яка доручає повіреному виконати юридичні дії від її імені та за її рахунок. Повіреною є особа, яка зобов'язується вчинити від імені та за рахунок довірителя певні юридичні дії.

Щодо добровільного представництва та укладення довіреності в умовах воєнного стану, необхідно зазначити, що це сфера, яка зазнала змін та уточнень для забезпечення захисту прав і інтересів учасників цивільних правовідносин. Початково, доступ до державних реєстрів був обмежений, проте з часом ця ситуація змінилася і нотаріусам стала доступна можливість виконання їхніх обов'язків у реєстрації правочинів. Однак умови воєнного стану обмежують діяльність нотаріусів на території України, де доступ до реєстрів припинено. У таких умовах не завжди можна звернутися до нотаріуса, тому законодавець передбачив можливість заміщення нотаріальних дій певними особами.

Наприклад, у воєнний час довіреності та заповіти військовослужбовців, працівників правоохоронних органів та органів цивільного захисту можуть бути посвідчені командиром або іншою уповноваженою особою цих формувань [2].

Також можна зазначити, що представництво під час воєнного стану є складною та важливою проблемою, яка потребує уважного правового регулювання. Умови воєнного конфлікту накладають серйозні виклики на систему представництва, змушуючи законодавців та владні структури шукати ефективні рішення для захисту прав і інтересів громадян у цивільних правовідносинах. На практиці воєнний стан вимагає забезпечення доступу до представництва та довіреностей, а також забезпечення можливості здійснення правочинів в умовах обмеженого доступу до державних реєстрів. Роль нотаріусів та інших уповноважених осіб стає критичною для забезпечення правової впевненості в умовах воєнного стану.

Таким чином, важливим аспектом є також забезпечення захисту прав і інтересів учасників цивільних правовідносин, у тому числі забезпечення справедливості та реалізації права на правосуддя незалежно від суспільної ситуації. Тому важливо, щоб

законодавство України та владні структури докладали всіх зусиль для забезпечення ефективного функціонування системи представництва в умовах воєнного стану, щоб гарантувати захист прав та інтересів учасників цивільних правовідносин.

Список використаних джерел:

1. Давидова І.В. Інститут представництва як інструмент захисту іншої особи в умовах воєнного стану. Юридичний науковий електронний журнал №6, 2022 р. С. 508-511. URL: http://www.lsej.org.ua/6_2022/116.pdf.
2. Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 р. №164, Кабінет Міністрів України. База даних: «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/164-2022-п#Text>.
3. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 року №435-4, Верховна Рада України. База даних: «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

РОЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ НОТАРІАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ У РЕАЛІЗАЦІЇ СІМЕЙНИХ ПРАВОВІДНОСИН

Остапчук А.Ю.

Студентка Навчально-наукового інституту права
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна

Нотаріальний процес відіграє важливу роль у реалізації сімейних правовідносин, адже досить великий об'єм правових питань та проблем, що виникають у сім'ї вирішуються шляхом вчинення нотаріальних дій. Щоб повною мірою оцінити роль та значення нотаріального процесу в реалізації сімейних правовідносин необхідно визначити його поняття.

Закон України «Про нотаріат» не розкриває зміст поняття «нотаріальний процес», проте стаття 1 містить визначення «нотаріат в Україні» - це система органів і посадових осіб, на які покладено обов'язок посвідчувати права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняти інші нотаріальні дії, передбачені цим Законом, з метою надання їм юридичної вірогідності [1].

Нотаріат є спеціальним правозастосовним, юрисдикційним органом, його діяльність можна розглядати як особливий вид діяльності, що відбувається у певному процесуальному порядку. Відносини, що виникають у зв'язку зі вчиненням нотаріальної діяльності між нотаріусом та фізичними (юридичними) особами з приводу посвідчення фактів (угод), видачі свідоцтв про право на спадщину, охоронних дій нотаріуса тощо, за своїм характером є процесуальними, спрямованими на вирішення матеріально-правових питань [2, с. 80].

Для розкриття змісту поняття «нотаріальний процес» необхідно звернутися до вітчизняної правової доктрини. Зазначене поняття може трактуватися у різних значеннях: як галузь права, як навчальна дисципліна та як вид юридичного процесу. Для з'ясування ролі та значення нотаріального процесу у реалізації сімейних правовідносин необхідно розглядати нотаріальний процес саме як один із видів юридичного процесу.

Зокрема, С. Я. Фурса стверджує, що нотаріальний процес характеризується низкою ознак, характерних для юридичного процесу. Так, нотаріальний процес – це розгляд конкретної юридичної справи, наслідком вирішення якої є висновок нотаріуса про права та обов'язки осіб, щодо яких ці дії були вчинені, вони санкціонуються державою, а документи набувають офіційного значення, що дозволяє таким особам мати певний статус та вчиняти певні дії [3, с. 291]

Отже, нотаріальний процес – це діяльність нотаріусів та уповноважених на вчинення нотаріальних дій посадових осіб, яка спрямована на розгляд та вирішення конкретної справи, шляхом посвідчення безспірних прав, а також фактів, що мають юридичне значення, та вчиненням інших нотаріальних дій, передбачених законом, з метою надання їм юридичної вірогідності.

Нотаріальний процес характеризується як специфічна правова форма діяльності, суть якої полягає в тому, що в її рамках здійснюється застосування правових норм шляхом реалізації нотаріатом юрисдикційних повноважень. У зв'язку з цим характеристика нотаріального процесу як одного з видів юридичного процесу є досить актуальною та своєчасною [4, с. 305].

Окрім того, щоб з'ясувати роль та значення нотаріального процесу в реалізації сімейних правовідносин необхідно визначити поняття сімейних правовідносин.

Поняття сімейних правовідносин є одним із фундаментальних понять теорії сімейного права. Будучи різновидом суспільних відносин і правовідносин в загальнотеоретичному розумінні, вони мають особливу специфіку. Сімейні правовідносини – це відносини, які регулюються нормами сімейного законодавства і входять у предмет сімейного права.

В юридичній літературі до розуміння сімейних правовідносин підходять по-різному. Так, І. В. Жилінкова зазначає, що «традиційним є широке розуміння поняття «сімейні правовідносини». Воно включає: а) правовідносини між членами сім'ї; б) правовідносини, які визнаються сімейними, хоча вони виникають за межами сім'ї» [5, с. 47]. При цьому внутрішніми сімейними правовідносинами вважаються ті, що виникають між членами однієї сім'ї, наприклад, відносини між подружжям, батьками та дітьми, які проживають однією сім'єю, пов'язані спільним побутом та взаємними правами та обов'язками. Зовнішніми - правовідносини між особами, які склали сім'ю раніше, або взагалі не були членами однієї сім'ї, однак пов'язані такими правами та обов'язками, які за своєю суттю є сімейними. [6, с. 19].

Сімейні правовідносини – це правовий зв'язок, передбачений нормами сімейного законодавства, що виникає між суб'єктами сімейних правових відносин, які наділені взаємними правами та обов'язками щодо певних об'єктів [7, с. 37].

Відповідно до статті 2 Сімейного кодексу України сімейний кодекс України регулює сімейні особисті немайнові та майнові відносини між подружжям, між батьками та дітьми, усиновлювачами та усиновленими, між матір'ю та батьком дитини щодо її виховання, розвитку та утримання. Сімейний кодекс України регулює сімейні особисті немайнові та майнові відносини між бабою, дідом, прабабою, прадідом та внуками, правнуками, рідними братами та сестрами, мачухою, вітчимою та падчеркою, пасинком. Сімейний кодекс України регулює сімейні особисті немайнові та (або) майнові відносини між іншими членами сім'ї, визначеними у ньому. Сімейний кодекс України не регулює сімейні відносини між двоюрідними братами та сестрами, тіткою, дядьком та племінницею, племінником і між іншими родичами за походженням [8].

Варто зазначити, що предмет сімейного права не обмежується сферою регулювання Сімейного кодексу України, адже, окрім кодексу, сімейні правовідносини врегульовані, Конституцією України, низкою законів та підзаконних нормативно-правових актів. Більше того, не всі сімейні правовідносини врегульовані нормами законодавства, оскільки ця сфера є динамічною, характеризується постійним розвитком та появою нових правових інститутів.

Аналізуючи статтю 2 Сімейного кодексу України можна виділити характерні ознаки сімейних правовідносин, зокрема, особливий суб'єктний склад, який є чітко визначеним і обмеженим виключно фізичними особами. Також, прослідковується тривалий характер сімейних правовідносин, оскільки йдеться про відносини, які правило, є безстроковими. Окрім того, ознакою сімейних правовідносин є специфічні підстави їх виникнення, зміни та припинення, які часто не мають юридичного значення для інших видів правовідносин та впливають саме на сімейні. Наприклад, реєстрація шлюбу, розірвання шлюбу, усиновлення та інше.

З'ясувавши значення поняття «нотаріальний процес» та «сімейні правовідносини», можна сформулювати значення та роль нотаріального процесу у реалізації сімейних правовідносин. Реалізація сімейних правовідносин у нотаріальному процесі це – здійснення суб'єктами сімейних правовідносин своїх прав та обов'язків, шляхом звернення до нотаріуса, що здійснює розгляд та вирішення конкретної справи, шляхом посвідчення безспірних прав, а також фактів, що мають

юридичне значення, та вчиняє інші нотаріальні дії, передбачені законом, з метою надання їм юридичної вірогідності.

Таким чином, роль нотаріального процесу у реалізації сімейних правовідносин полягає у тому, що нотаріус здійснює охорону та, у певних випадках, захист сімейних прав суб'єктів зазначених правовідносин у межах безспірної юрисдикції.

Список використаних джерел:

1. Про нотаріат: Закон України від 2 вересня 1993 р. No 3425-XII /Верховної Ради України. 1993. No 39. Ст. 383. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text.3>.
2. Бондарева М.В. Гарантії нотаріальної діяльності. Університетські наукові записки. 2010. No 2 (34). С. 80. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2010_2_11.
3. Фурса С.Я., Фурса Є.І. Нотаріат в Україні. Теорія і практика: навч. посіб. для студ. закл. вищ. освіти. К.: А.С.К., 2001. 976 с.
4. Радзівська Л.Е., Пасічник С.Г. Нотаріат в Україні: навч. посіб. / за ред. Л.К. Радзівської. К.: Юрінком Інтер, 2000. 483 с.
5. Сімейне право України: Підручн. / Л. М. Баранова, В. І. Борисова, І. В. Жилінкова та ін.; За заг. ред. В. І. Борисовой та І. В. Жилінкової. К.: «Юрінком Інтер», 2004. С. 200.
6. Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар / За ред. І. В. Жилінкової. Х.: «Ксилон», 2008. С. 855.
7. Сердечна І. Л. Поняття та ознаки правовідносин між іншими членами сім'ї та родичами. Часопис цивілістики. 2015. Випуск 19 С. 37-40. URL:http://old.univer.km.ua/statti/4.serdechna_.l._ponyattya_ta_oznaki_pravov_dnosin_m_zh_nshimi_chlenami_s_m__ta_rodichami.pdf.
8. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року No 2947-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>.

СУЧАСНІ ФОРМИ ДЕРЖАВНОГО ПРАВЛІННЯ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА

Сабакар Анастасія Григорівна

Студентка навчально-наукового інститут права та інноваційної освіти,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна

Науковий керівник: Лавренко Дар'я Олександрівна

викладач кафедри загальноправових дисциплін
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна

У сучасному світі державне правління є однією з ключових складових політичного процесу. Його форми та моделі постійно еволюціонують, відображаючи потреби та цінності суспільства. Теоретико-правова характеристика сучасних форм державного правління дозволяє розглянути цей процес у контексті правових норм, принципів та інститутів. Актуальність теми полягає у тому, що сучасні форми державного правління є важливою складовою політичної системи будь-якої країни. Їх вивчення та аналіз дає можливість зрозуміти принципи організації та функціонування державної влади, а також визначити шляхи вдосконалення політичної системи в цілому. Зокрема, це є актуальним для нашої країни, адже в котрій раз гостро постала проблема вибору оптимальної форми державного правління [1].

Форма державного правління — це спосіб організації та функціонування державної влади, який визначається конституцією або іншими законами країни. Вона визначає роль та функції різних гілок влади, взаємодію між ними та співвідношення владних повноважень. Сутність форми державного правління полягає в тому, що вона визначає основні принципи організації та функціонування держави. Наприклад, президентська форма правління передбачає, що президент має великі повноваження у владі, тоді як у парламентській формі влади головну роль відіграє парламент. Поняття та сутність форми державного правління є важливими для розуміння принципів організації держави та визначення її політичного ландшафту. Вони визначають спосіб функціонування владних структур та взаємодію між ними.

Ключовим аспектом є розгляд співвідношення державного режиму з формою правління. Державний режим — це система політичних, правових та соціальних норм, які визначають взаємовідносини між державою та громадянами, а також між різними групами суспільства. Державний режим відображає політичну культуру та цінності суспільства. Форма правління визначає, яким чином влада в державі організована та функціонує. Вона може бути президентською, парламентською, мішаною або іншою, залежно від того, яким чином розподіляються владні повноваження між різними гілками влади. Державний режим та форма правління взаємодіють та впливають один на одного. Наприклад, в авторитарних режимах часто спостерігається концентрація влади в одних руках, тоді як у демократичних режимах влада розподіляється між різними органами. Форма правління може впливати на державний режим, сприяючи або обмежуючи політичні свободи та права громадян.

Представники теоретико-правової науки в більшості дотримуються загальноприйнятої класифікаційної схеми форм державного правління, згідно з якою всі сучасні держави поділяються на монархії та республіки [2]. Монархії в свою чергу поділяються на необмежені (абсолютні) та обмежені, або конституційні (дуалістичні

та парламентські), а республіки — на класичні (президентські та парламентські), гібридні (змішані) та деякі особливі (соціалістичні, монархічні, мілітарні тощо), які існують в одній або невеликій групі держав. Однак, з метою вдосконалення традиційної класифікації Е. Григоніс та Р. Мухаєв використовують свою класифікацію з певними відмінностями. Е. Григоніс класифікує республіки на єдиновладні (ідеократичні та неідеократичні) та засновані на поділі влади. Р. Мухаєв поділяє форми правління на «чисті» (монархія, республіка) та нетипові (змішані — дуалістична монархія, президентсько-парламентська республіка; гібридні — монархічна республіка, республіканська монархія).

Крім узагальнених видань, ця проблема знайшла відображення і в деяких спеціальних публікаціях: монографії О. Зазнаєва, статтях В. Іванова, С. Рябова [3], В. Сухоноса [4], Г. Чапали [5]. Класифікуючи сучасні форми державного правління, О. Зазнаєв дійшов висновку, що вони поділяються на чотири чисті «типи» систем правління: президентська, парламентська, напівпрезидентська та напівпарламентська, а В. Іванов стверджує, що на вісім: 1) деспотична; 2) парламентсько-урядова; 3) парламентська; 4) президентська; 5) президентсько-парламентська; 6) централістська; 7) богословська; 8) «народна» («державна мас»). В. Сухонос, узявши за основу такий критерій, як спосіб формування установ виконавчої влади, поділяє сучасні форми державного правління на такі типи: монархічна (абсолютна монархія і президентська республіка) та колегіально-представницька (парламентська монархія та парламентська республіка). Протилежної точки зору дотримується Г. Чапала, який головну відмінність між президентською та парламентською республіками бачить у «способі політичної відповідальності уряду (кабінету міністрів)» [5, с. 63]. Заслуговує на увагу і потребує подальшої розробки твердження В. Сухоноса, що в сучасних умовах класифікація за формальним джерелом влади не дає об'єктивних результатів, і віднесення таких країн, як Австралія, Велика Британія, Канада до групи монархій, а США, Франція, Куба, Північна Корея та інші — до однієї групи республіканських держав [4, с. 150], вже не відповідає сучасним політико-правовим реаліям.

Зазначені вчені започаткували вирішення проблеми класифікації форм державного правління, але їхні підходи потребують додаткового вивчення та розробки, оскільки демократизація, глобалізація, регіоналізація та інші тенденції розвитку мають значний вплив на сучасні форми державного правління.

Сучасні теоретико-правові реалії потребують творчого підходу до розгляду сучасних форм державного правління через призму впливу різних факторів. Серед них й класифікація форм державного правління, спроба оновлення якої здійснена мною. Суть оновленої класифікаційної схеми цих важливих для державного будівництва явища полягає в класифікації сучасних форм правління за впливом тенденцій розвитку на них. За цією класифікацією традиційними формами правління є монархія (абсолютна, конституційна) та республіка (президентська, парламентська). Форми правління, що відповідають вимогам демократизації це демократична республіка з акцентом на громадянську участь та демократична монархія з обмеженими повноваженнями монарха та великою владою парламенту. Формами правління в умовах глобалізації є глобальні або регіональні уряди, що об'єднують країни для спільного прийняття рішень на міжнародному рівні й децентралізовані системи управління для врахування потреб регіональних або місцевих спільнот. Форми правління з урахуванням регіоналізації представлені федеративною державою з чітким розподілом компетенцій між центром та регіонами й конфедерацією, де регіони мають велику автономію та об'єднані лише на певних умовах. Також слід

виділити інноваційні форми правління: електронне урядування та використання інформаційних технологій для покращення ефективності та доступності урядового управління та механізми прямої демократії такі як електронні референдуми або громадські консультації через Інтернет.

Виявлено, що у світі не існує єдиної «ідеальної» форми державного правління, кожна з них має свої переваги та недоліки. Найбільш поширеними формами державного правління в сучасному світі є президентська, парламентська та змішана. Вибір форми державного правління залежить від багатьох факторів, таких як історичні традиції, політична культура, рівень економічного розвитку країни. У сучасних умовах спостерігається тенденція до розширення повноважень парламентів та посилення ролі політичних партій.

Сучасні форми державного правління характеризуються динамізмом та постійним розвитком. Важливим завданням сучасної правової науки є вивчення та аналіз сучасних форм державного правління, їх плюсів та мінусів. Розуміння сутності та особливостей різних форм державного правління має важливе значення для розвитку демократії та правової держави.

Список використаних джерел:

1. Трещов М., Мунько А. Сучасна форма правління в Україні: науково-практичний дискурс. Науковий вісник: державне управління. 2022. № 2. С. 182-194.
2. Чернецька О. В. Сучасні підходи до розуміння форми держави. Law. State. Technology. 2021. № 3. С. 20-30.
3. Рябов С. Г. До питання про класифікацію форм державного правління відповідно до параметрів політичної науки. Україна — проблема ідентичності: людина, економіка, суспільство: конференція українських випускників програм наукового стажування у США: виступи учасників та дискусія, м. Львів, 18-21 вересня 2003 р. С. 265-271.
4. Сухонос В. Форма правління: термінологія, класифікація, характеристика (проблеми постіндустріальної епохи). Держава і право: збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. Київ. 2003. № 21. С. 57-63.
5. Чапала Г.В. Парламентсько-президентська форма правління: загальні риси й особливості. Українська державність: становлення, досвід, проблеми. Збірник наук. статей (за матеріалами XII Харківських політол. читань). Харків, 2001. С. 62-64.

СЕКЦІЯ ІХ. ІНСТИТУТ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, СУДОВА СИСТЕМА ТА НОТАРІАТ

РОЛЬ АДВОКАТА В ПРОЦЕСІ ВИКОНАВЧОГО ПРОВАДЖЕННЯ: ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ

Перун Марина Володимирівна
здобувачка освіти групи ПБ-20-2 ННІ права
Державний податковий університет, Україна

Науковий керівник: Дяченко С.В.
канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри цивільного права та процесу
Державний податковий університет, Україна

Виконавче провадження в сучасному правовому просторі відіграє значущу роль у забезпеченні ефективного виконання судових рішень та захисту прав суб'єктів правовідносин. Одним із ключових учасників цього процесу є адвокат, який виступає представником та захисником інтересів сторін у виконавчому провадженні. Розглянувши права та обов'язки адвоката у цьому контексті, можна краще зрозуміти його роль у забезпеченні справедливості та законності.

Як слушно зазначають дослідники, саме остання стадія цивільного процесу має пріоритетне значення, адже без виконання судового рішення виконавчою службою втрачається сенс попередніх процесуальних дій [1]. Утім, варто зауважити, що це стосується не лише цивільного судочинства.

Судді, прокурори й адвокати визнаються однією з найважливіших процесуальних фігур усього судового провадження. Потрібно зазначити, що таке конституційне закріплення кореспондується з міжнародно-правовими стандартами з питань діяльності адвокатури [2].

Представництво, згідно ч. 1 ст. 337 ЦК України, - це правовідношення, в якому одна сторона (представник) зобов'язана або має право вчинити правочин від імені другої сторони, яку вона представляє [3]. Відповідно ч.1 ст. 16 Закону України «Про виконавче провадження» сторони можуть реалізувати свої права і обов'язки у виконавчому провадженні самостійно або через представників [4]. Тому у випадках, коли сторона виконавчого провадження з тих чи інших причин потребує представництва, у виконавчому провадженні таке право прямо передбачено.

За підставами виникнення представництво поділяється на договірне та законне. При договірному представництві обсяг повноважень представника визначається довіреністю чи договором. При цьому представнику можуть бути передані загальні повноваження на вчинення правочинів або можуть бути визначені конкретні дії, на вчинення яких уповноважений представник [5]. Документами, що посвідчують повноваження адвоката на надання правової допомоги, можуть бути: договір про надання правової допомоги; довіреність; ордер; доручення органу (установи),

уповноваженого законом на надання безоплатної правової допомоги [6]. Тобто представництво у виконавчому провадженні через адвоката є договірним видом представництва, за яким адвокату або передаються загальні повноваження з представництва, або визначаються рамки, в яких він може здійснювати свої повноваження.

ЗУ «Про виконавче провадження» визначає права та обов'язки сторін у виконавчому провадженні, до яких відносяться: ознайомлюватися з матеріалами виконавчого провадження, робити з них виписки, знімати копії; заявляти відводи; право на доступ до автоматизованої системи виконавчого провадження; право оскаржувати рішення, дії або бездіяльність виконавця у порядку, встановленому Законом України «Про виконавче провадження»; надавати додаткові матеріали; заявляти клопотання; брати участь у вчиненні виконавчих дій; надавати усні та письмові пояснення; заперечувати проти клопотань інших учасників виконавчого провадження та користуватися іншими правами, наданими законом; обов'язок не пізніше наступного робочого дня після настання відповідних обставин письмово повідомити виконавця про повне чи часткове самостійне виконання рішення боржником, а також про виникнення обставин, що обумовлюють обов'язкове зупинення вчинення виконавчих дій; про встановлення відстрочки або розстрочки виконання, зміну способу і порядку виконання рішення, зміну місця проживання чи перебування (у тому числі зміну їх реєстрації) або місцезнаходження, а боржник-фізична особа – також про зміну місця роботи. Зокрема боржник зобов'язаний утримуватися від вчинення дій, що унеможливають чи ускладнюють виконання рішення; допускати в установленому законом порядку виконавця до житла та іншого володіння, приміщень і сховищ, що належать йому або якими він користується, для проведення виконавчих дій; за рішеннями майнового характеру подати виконавцю протягом п'яти робочих днів з дня відкриття виконавчого провадження декларацію про доходи та майно боржника, зокрема про майно, яким він володіє спільно з іншими особами, про рахунки у банках чи інших фінансових установах, небанківських надавачах платіжних послуг, електронні гаманці в емітентах електронних грошей, про майно, що перебуває в заставі (іпотеці) або в інших осіб, чи про кошти та майно, належні йому від інших осіб, за формою, встановленою Міністерством юстиції України; повідомити виконавцю про зміну відомостей, зазначених у декларації про доходи та майно боржника, не пізніше наступного робочого дня з дня виникнення відповідної обставини; своєчасно з'являтися на вимогу виконавця; надавати пояснення за фактами невиконання рішень або законних вимог виконавця чи іншого порушення вимог законодавства про виконавче провадження [4]. Оскільки адвокат є представником у виконавчому провадженні, він наділяється тими самими правами та обов'язками, що і сторони виконавчого провадження.

Зі статті 20 ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» вбачається, що адвокат під час здійснення адвокатської діяльності має право вчиняти будь-які дії, не заборонені законом, правилами адвокатської етики та договором про надання правничої допомоги, необхідні для належного виконання договору про надання правничої допомоги, зокрема: звертатися з адвокатськими запитами, у тому числі щодо отримання копій документів, до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, підприємств, установ, організацій, громадських об'єднань, а також до фізичних осіб (за згодою таких фізичних осіб); представляти і захищати права, свободи та інтереси фізичних осіб, права та інтереси юридичних осіб зокрема у суді, органах державної влади; складати заяви, скарги, клопотання, інші правові документи та подавати їх у встановленому законом

порядку; доповідати клопотання та скарги на прийомі в посадових і службових осіб та відповідно до закону одержувати від них письмові мотивовані відповіді на ці клопотання і скарги; застосовувати технічні засоби, у тому числі для копіювання матеріалів справи, в якій адвокат здійснює захист, представництво або надає інші види правничої допомоги; посвідчувати копії документів у справах, які він веде, крім випадків, якщо законом встановлено інший обов'язковий спосіб посвідчення копій документів [7].

Статтею 21 ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» визначаються обов'язки адвоката, серед яких: на вимогу клієнта надати звіт про виконання договору про надання правничої допомоги; невідкладно повідомляти клієнта про виникнення конфлікту інтересів; виконувати інші обов'язки, передбачені законодавством та договором про надання правничої допомоги [7].

Також процедура отримання виконавчого документа особою є нескладною й будується за заявочним принципом, за яким необхідно протягом п'яти днів після набрання судовим рішенням законної сили звернутися з письмовою заявою до суду [1]. А отже, адвокат має право звертатися від імені свого клієнта до суду з письмовою заявою про отримання виконавчого листа.

Окрім того, як вбачається з ч. 8 ст. 19 ЗУ «Про виконавче провадження», Особи, які беруть участь у виконавчому провадженні, зобов'язані сумлінно користуватися усіма наданими їм правами з метою забезпечення своєчасного та в повному обсязі вчинення виконавчих дій [4]. Це означає, що на адвоката покладається обов'язок використовувати усі необхідні та передбачені законодавством засоби для ефективного та повного виконання зобов'язання боржника у виконавчому провадженні.

Отже, виконавче провадження є важливим для забезпечення ефективного виконання судових рішень та захисту прав суб'єктів правовідносин. Адвокат виступає в якості представника та захисника інтересів сторін у виконавчому провадженні, виконуючи свої права та обов'язки та має право виконувати різноманітні виконавчі дії, а також подавати необхідні документи від імені свого клієнта. Обов'язок адвоката полягає у використанні всіх доступних засобів для ефективного виконання виконавчих дій та забезпечення правового захисту клієнта.

Список використаних джерел:

1. Бондарева А. В., Дяченко С. В. Виконання судових рішень як заключна стадія цивільного процесу. Прикарпатський юридичний вісник. 2020. Т. 1, № 3(28). С. 74–77. URL: <http://surl.li/sgqje>.
2. Дяченко С. В., Пилипенко В. А. Адвокат як представник у цивільному процесі. Юридичний науковий електронний журнал. 2021. № 11. С. 161-165. URL: <http://surl.li/sjwhk>.
3. Цивільний кодекс України: Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. Дата оновлення: 08.03.2024 р. URL: <http://surl.li/kixz>.
4. Про виконавче провадження: Закон України від 02.06.2016 р. № 1404-VIII. Дата оновлення: 08. 03. 2024 р. URL: <http://surl.li/iizn>.
5. Лубяна К.А. Участь адвоката у примусовому виконанні рішень у справах спрощеного провадження. Часопис Київського університету права. 2019. № 2019\4. С. 341. URL: <https://doi.org/10.36695/2219-5521.4.2019.60>.
6. Про затвердження роз'яснення щодо підстав представництва адвокатом клієнта в суді: Рішення Національної асоціація адвокатів України Ради адвокатів України від 02.08.2022 № 62. URL: <http://surl.li/siukt>.
7. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 р. № 5076-VI. Дата оновлення: 03.08.2023 р. URL: <http://surl.li/bvzhp>.

СЕКЦІЯ Х. АГРАРНІ НАУКИ ТА ПРОДОВОЛЬСТВО

ДИНАМІКА РУХОМИХ СПЛУК КАЛІЮ В ҐРУНТАХ КІРОВОГРАДСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Задорожна Світлана Володимирівна

ORCID ID: 0000-0001-9461-7412

завідувач лабораторії аналітичного забезпечення агрохімічних досліджень
Кіровоградська філія державної установи «Інститут охорони ґрунтів України»,
ДУ «Держґрунтохорона», Україна

Матвєєва Валентина Олександрівна

ORCID ID: 0009-0002-7293-4905

головний фахівець, лабораторія землеустрою, обробки інформації,
експериментальних досліджень, картографування та оцінки земель
Кіровоградська філія державної установи «Інститут охорони ґрунтів України»,
ДУ «Держґрунтохорона», Україна

Поряд з азотом і фосфором калій має важливе значення в мінеральному живленні рослин. [1, с.127].

Він відіграє важливу роль в одержанні високих і сталих урожаїв, оптимізує строки досягання і поліпшує якість сільськогосподарської продукції [2, с. 144].

При дослідженні динаміки рухомих сполук калію використовували матеріали агрохімічного обстеження ґрунтів сільськогосподарського призначення Кіровоградської області з I – XI тури (1966 – 2020). Обсяги застосування органічних і мінеральних добрив визначали за статистичною звітністю (ф. № 9-б-сг). Аналітичні дослідження проводились Кіровоградською філією ДУ «Держґрунтохорона» за модифікованим методом Чирикова [3].

За своєю генезою ґрунти області переважно є важкосуглинковими та легкоглинистими, тому вміст обмінного калію в ґрунтах області знаходиться на досить високому рівні.

Перше масштабне агрохімічне обстеження ґрунтів було проведено у 1965 – 1970 рр., коли забезпеченість ґрунтів поживними речовинами визначалася переважно генетичними властивостями ґрунтів. За цих умов основна частина орних земель (86,2 % обстеженої площі) області мала досить високий вміст рухомого калію, а середньозважена величина складала 133 мг/кг ґрунту (табл. 1).

Починаючи з I по V тури (1966 – 1990) зростали обсяги внесення органічних і мінеральних (калійних) добрив. Так, якщо під час проведення I туру обстеження було внесено 6,3 кг/га калійних і 2,5 органічних добрив, то під час V туру, відповідно 27,5 кг/га і 6,5 т/га. Збільшення норм внесених добрив позитивно позначилось на середньозваженому показнику вмісту калію, який за п'ять турів зріс на 8,0 кг/га.

Таблиця 1

**Динаміка вмісту рухомих сполук калію і внесення
калійних добрив за турами обстеження**

Тури обстеження	Внесено калійних добрив, кг/га	Внесення органічних добрив (гною), т/га	Забезпеченість обмінним калієм, мг/кг
I (1964-1970 р.р.)	6,3	2,5	133,0
II (1971-1975 р.р.)	12,0	3,8	121,0
III (1976-1980 р.р.)	22,3	5,2	125,0
IV (1981-1985 р.р.)	24,8	6,3	137,0
V (1986-1990 р.р.)	27,5	6,5	141,0
VI (1991-1995 р.р.)	10,0	4,1	130,0
VII (1996-2000 р.р.)	0,2	1,0	129,0
VIII (2001-2005 р.р.)	1,6	0,4	132,0
IX (2006-2010 р.р.)	5,0	0,1	123,0
X (2011-2015 р.р.)	8,7	0,1	132,0
XI (2016-2020 р.р.)	17,0	0,2	136,7

В 90-і роки, з початком ринкових реформ в Україні, відбулося різке зниження рівня інтенсифікації землеробства. Застосування калійних добрив під час економічної кризи у сільському виробництві області зменшилось. Так, під час проведення VII туру було внесено в середньому 1,0 т/га органічних та 0,2 кг/га калійних добрив, що в кілька разів менше за рекомендовані норми в системах удобрення культур. Внаслідок цього рослини для свого росту і розвитку інтенсивніше використовували калій з ґрунту, а тому його вміст зменшився на 12,0 мг/кг.

Через різке скорочення поголів'я сільськогосподарських тварин внесення органічних добрив зменшилося до мізерної кількості. Суттєво змінилася структура посівних площ. Зросли площі під парами, просапними культурами. Це збільшило мінералізацію гумусу та зумовило ще більший винос рухомих сполук калію з урожаєм. Така система землеробства негативно позначилась на забезпеченості ґрунтів калієм, вміст якого за IX тур склав 123 мг/кг.

Зважаючи на відсутність достатньої кількості гною господарства області, останнім часом, почали приділяти більшу увагу соломі та побічній продукції сільськогосподарських культур. Це позитивно вплинуло на зростання вмісту рухомого калію в ґрунтах області. Так, за даними останнього, XI туру (2015 – 2020) вміст калію в ґрунтах області стабілізувався і склав 136,7 мг/кг.

Таким чином для стабілізації калійного режиму ґрунтів необхідно збільшити обсяги внесення мінеральних та органічних добрив. Максимально приділити увагу біологізації землеробства і застосуванню біогумусу, ефективних, азотофіксуючих, фосфор- і каліймобілізуючих мікроорганізмів та препаратів регулюючих ріст рослин.

Список використаних джерел:

1. Господаренко М. Г. Агрохімія: підручник. Київ: Аграрна освіта, 2013. 406 с.
2. Дегодюк Е.Г. Вирощування екологічно чистої продукції рослинництва. К.: Урожай, 1992. 320 с.
3. ДСТУ 4115:2002. Ґрунти. Визначення рухомих сполук фосфору і калію за модифікованим методом Чирикова. [Чинний від 2003–01–01]. Київ: Державний комітет України з питань технологічного регулювання та споживчої політики, 2002. 9 с.

СЕКЦІЯ XI. ВЕТЕРИНАРНІ НАУКИ

DOI 10.62731/mcnd-12.04.2024.001

ЕКСПРЕС-ДІАГНОСТИКА БРУЦЕЛЬОЗУ СОБАК ЗАПОРУКА ПОПЕРЕДЖЕННЯ МІГРАЦІЇ ЗБУДНИКА ТА ЕПІЗООТИЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ЩОДО ЦЬОГО ЗАХВОРЮВАННЯ

Кравцова Оксана Леонідівна
ORCID ID: 0000-0003-2119-7749

молодший науковий співробітник науково-дослідного
відділу імунологічних досліджень
*Державний науково-дослідний інститут з лабораторної діагностики
та ветеринарно-санітарної експертизи, м. Київ, Україна*

Алексеева Галина Борисівна
ORCID ID: 0000-0001-8253-2083

кандидат ветеринарних наук, старший науковий співробітник, завідувач
науково-дослідного відділу імунологічних досліджень
*Державний науково-дослідний інститут з лабораторної діагностики
та ветеринарно-санітарної експертизи, м. Київ, Україна*

Поліщук Олеся Дмитрівна
ORCID ID: 0000-0002-4415-2773

науковий співробітник науково-дослідного відділу імунологічних досліджень
*Державний науково-дослідний інститут з лабораторної діагностики
та ветеринарно-санітарної експертизи, м. Київ, Україна*

Метолапова Галина Миколаївна
ORCID ID: 0000-0001-7188-9300

молодший науковий співробітник науково-дослідного
відділу імунологічних досліджень
*Державний науково-дослідний інститут з лабораторної діагностики
та ветеринарно-санітарної експертизи, м. Київ, Україна*

Гераймович Віолета Леонтіївна
ORCID ID: 0000-0002-4721-5100

доцент кафедри маркетингу та міжнародної торгівлі
*Національний університет біоресурсів і природокористування України,
м. Київ, Україна*

Анотація. Бруцельоз – інфекційне захворювання, яке вражає з дрібних домашніх тварин переважно собак, спричинене бактерією *Brucella canis* (*B. canis*). Хвороба у собак зазвичай вражає репродуктивну систему та передається частіше статевим шляхом. Бруцельоз –

антропозоонозна інфекція, що передається від хворих тварин людині та викликає ураження опорно-рухового апарату, нервової та статеві системи організму. Бруцельоз поширений в усьому світі. Смертність у людей не перевищує 2–4%, але хвороба схильна до переходу в хронічну форму і може спричинити довготривалу втрату працездатності та інвалідність. Згідно даних Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) у світі щорічно реєструється біля 500 тис. нових випадків захворювання бруцельозом людей. Представлено дослідження шляхом скринінгових експрес-методів діагностики бруцельозу собак для виявлення хворих тварин із латентним перебігом *in situ*.

Ключові слова: *Brucella canis*, антропозоонозна інфекція, експрес-тести, імунохроматографічний аналіз.

Бруцельоз собак – контагіозне особливо небезпечне інфекційне зоонозне захворювання, яке уражує не тільки представників родини псових, а й тварин інших видів і людей [5, 7, 9]. Бруцельоз собак умовно поділяють на два типи. Перший тип – захворювання, спричинене збудниками видів *Brucella melitensis*, *Brucella abortus* та *Brucella suis*. Такий тип інфекції притаманний для прифермських або вівчарських собак, які інфікуються при контакті з хворим рогатим скотом чи свинями, або при вживанні інфікованих продуктів тваринництва. Спричиненні цими збудниками захворювання перебігають у субклінічній формі. Бруцели гетерологічних видів можуть персистувати в організмі собак зажиттєво, чим становлять загрозу для здоров'я сільськогосподарських тварин і слугують для них джерелом збудника інфекції. Другий тип інфекції – бруцельоз собак, спричинений *Brucella canis*. Такий тип бруцельозу є однією з причин патології репродуктивної функції у собак, особливо в спеціалізованих розплідниках. Захворювання спричиняє аборти, мертвонародження у сук, епідидиміти, орхіти та аномалії сперми у псів. У кастрованих собак клінічні ознаки проявляються у вигляді патології очей та суглобів [5, 6]. У собак у більшості випадків хвороба протікає безсимптомно та хронічно. Велика кількість бактерій *Brucella canis* виділяється зі статевих виділень (сперма або вагінальні виділення) інфікованої собаки, а з сечею та слиною бактерії виділяються в меншій кількості. Після абортів, збудник бруцельозу виділяється у зовнішнє середовище впродовж 4-6 тижнів. Найпоширенішим шляхом зараження є оральний (тобто через злизування зараженої сечі чи виділень із репродуктивного тракту або з'їдання плацентарного матеріалу чи абортів плодів). Собаки також можуть інфікуватися статевим, респіраторним шляхом та через слизові оболонки, вдихаючи заражену сечу або інші виділення. У розплідниках суки часто заражаються в процесі штучного запліднення при застосуванні інфікованої сперми. Цуценята інфікуються в процесі внутрішньочеревного розвитку або через інфіковане молоко. Важливим фактором передачі є контамінований інвентар, приміщення, ветеринарний інструментарій.

Антропогенний потенціал *Brucella canis* незначний, однак випадки інфікування людей були зареєстровані. Захворювання перебігає в легкій або субклінічній формі, симптоматика у людей є неспецифічною і тому діагностика ускладнена. Єдиним підтверджуючим тестом є ізоляція та ідентифікація збудника [6, 8, 9].

В Україні майже 29 років не реєструється бруцельоз серед сільськогосподарських тварин. Природними резервуарами можуть бути представники дикої фауни (вовки, кабани, зайці та ін.).

За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я тварин (МЕБ) бруцельоз серед тварин реєструється у 155 країнах. Дані щодо розповсюдження бруцельозу собак не є повними. Повідомляють про виявлення цього захворювання в США (особливо в північних штатах), країнах Центральної та Північної Америки (включаючи Мексику), в Італії, Португалії, Тунісі, Нігерії, на Мадагаскарі, Філіппінах, Індії, Кореї та Китаї. Лише 17 країн (зокрема Канада, Ірландія, Нова Зеландія та

Австралія) вважаються вільними від цієї інфекції [1, 3, 4].

Brucella canis була описана та признана представником окремого виду в 1966 р. у США, на території СНД у 1994 р. *Brucella canis* – грамнегативна кокобактерія, факультативний внутрішньоклітинний патоген, облигатний анаероб, спор та капсул не утворює. Збудник може зберігатись у виділеннях до 6-ти тижнів після абортів. Також збудник знаходиться у вагінальних рідинах, молоці, сечі, спермі, слині, назальних та очних екскретах, калі. Бруцели виживають у ґрунті, підстилці та одязі за умов певної вологості та наявності органічних домішок. Резервуарами бруцел можуть бути інші домашні тварини (коти), синантропні гризуни (шури, миші), кровосисні комахи та членистоногі [1, 2, 9].

До *Brucella canis* чутливі собаки всіх порід та вікових, статевих груп. Є повідомлення, що інфекція була зареєстрована у представників диких псових, у тому числі лисиць і койотів, а також у енотів. Експериментальна інфекція була доведена у шимпанзе та макак-резусів, білих мишей, кролів і мурчаків. Вівці, свині та велика рогата худоба вважаються нечутливими до експериментальної інфекції. Однак, у природних умовах виявляли спалахи *Brucella canis* – інфекції серед ВРХ. У котів після інокуляції збудника була встановлена бактеріємія, але антибруцельозні антитіла виявити не вдалось. Термін від інфікування до прояву патологій репродуктивної системи точно не встановлений [2, 7, 9].

Мета: Проаналізувати сучасні інформаційні дані, літературні джерела та провести дослідження шляхом скринінгових експрес-методів діагностики бруцельозу собак для виявлення хворих тварин із латентним перебігом *in situ*.

Матеріали та методи: Дослідження проводилися фахівцями науково-дослідного відділу імунологічних досліджень Державного науково-дослідного інституту з лабораторної діагностики та ветеринарно-санітарної експертизи (ДНДІЛДВСЕ). Для аналізу використано 559 зразків сироваток крові собак відібраних впродовж 2020-2022 рр., що належать мешканцям м. Києва та Київської області. Аналіз якісного виявлення антитіл до збудника *Brucella canis* проводили за допомогою імунохроматографічного аналізу (ІХА) із використанням тест-наборів для постановки експрес-тестів китайського (Vechek) та австрійського (Megasor) виробників.

Результати: Сироватки крові собак, що надходили з ветеринарних лікарень м. Києва та Київської області, досліджували на наявність специфічних антитіл до збудника *Brucella canis* шляхом використання експрес-тестів, а саме імунохроматографічного (ІХА) аналізу щодо утворення специфічних комплексів «антиген-антитіло» у зоні кон'югату. Мігруючи уздовж мембрани, ці антиген-антитіло комплекси зв'язуються з фіксованими на мембрані антитілами або рекомбінантними антигенами, утворюючи видиму "TEST" лінію, що дає змогу для якісного виявлення собачих антитіл до бруцельозу в цільній крові собак, сироватці та плазмі *in situ*. Тест-набори C. Bru-LPS Antibody Rapid Test Cassete (Vechek) використали для постановки 400 зразків сироваток крові собак, а тест-набори FASTest BRUCELLA canis (Megasor) – для постановки 159 зразків та 40 тестів, що було використано для проведення порівняльних досліджень між 2-ма діагностичними наборами. Постановку порівняльних випробувань імунохроматографічного ІХА аналізу провели відібравши випадковим чином 40 зразків сироватки крові собак, попередньо досліджених за допомогою тестів C. Bru-LPS Antibody Rapid Test Cassete (Vechek). Результати досліджень наведені у табл.1.

Для постановки імунохроматографічного (ІХА) аналізу використовували дослідний зразок сироватки крові собак в об'ємі 5 мкл (мал.1а, 1б) та 3 краплі (100-120 мкл) пробно-буферної суміші (мал. 2), яку вносили в лунку для зразків А тестової касети (Рис. 1)

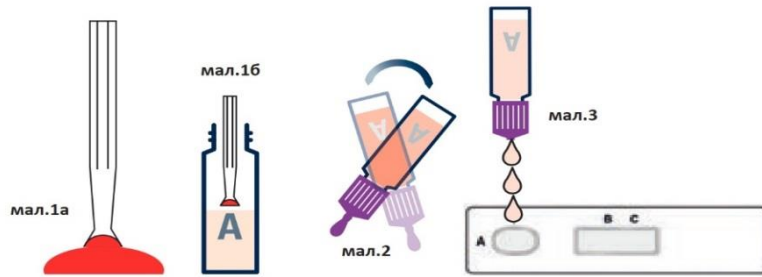

Рис. 1. Дослідження зразків сироваток крові собак імунохроматографічним (ІХА) методом

Принцип аналізу з використанням експрес-тестів базується на виявленні антитіл до збудника бруцельозу собак методом імунохроматографічного (ІХА) аналізу *in situ* та триває 5-10 хвилин. Тест представлений пластиковою касетою, яка містить тестове віконце для спостереження за ходом аналізу і зчитування результатів. Тестове віконце (А) має невидиму тестову та контрольну зону (Т,С). Після внесення зразка в отвір (А) тест-касети, фронт рідини буде проходити по поверхні тест-смужки та взаємодіяти із попередньо іммобілізованим антигеном збудника бруцельозу собак. Якщо у зразку наявні антитіла до *Brucella canis*, з'явиться кольорова лінія в тестовій зоні (Т). Кольорова лінія в контрольній зоні (С) повинна з'являтися у будь-якому випадку, що вказує на те, що тест працює коректно (Рис. 2)

Таблиця 1

Результати дослідження зразків сироваток крові собак на бруцельоз методом ІХА

Всього досліджено зразків	Діагностичні набори для постановки швидких тестів			
	C. Bru-LPS Antibody Rapid Test Cassette (Vechek), Китай		FASTest BRUCELLA canis (Megacor), Австрія	
	Кількість досліджених зразків	Кількість позитивних зразків	Кількість досліджених зразків	Кількість позитивних зразків
559	400	0	159	0

Рис. 2. Дослідження зразків сироваток крові собак щодо наявності антитіл до збудника *Brucella canis*

При дослідженні 559 – ти сироваток крові собак на наявність специфічних

антитіл до збудника *Brucella canis* шляхом використання експрес-тестів методом імунохроматографічної (ІХА) аналізу позитивних зразків не виявлено.

Таким чином, діагностика бруцельозу собак із хронічним перебігом за останній час набула певних якісних та кількісних змін, тобто нині розроблено більш сучасні, швидкі та точні діагностичні тести, які дозволяють швидко й точно встановити діагноз на те чи інше захворювання. Вдосконалені існуючі методи діагностики, розроблені нові модифікації імунологічних тестів, які більш чутливі і дають можливість виявити латентний перебіг хвороби у тварин. Наявність розробленої на сучасному рівні діагностики хвороби (у тому числі і лабораторної) дозволяє кваліфіковано провести диференційну діагностику, тим самим виключити можливість перебігу інфекційних хвороб у певних асоціаціях та формах.

Враховуючи військовий стан в Україні, що спричинив підвищену міграцію тварин з країн неблагополучних щодо бруцельозу собак, прихисток домашніх тварин із затоплених територій, формування притулків для тварин, виникає гостра потреба моніторингу збудника *Brucella canis* для підтримки епізоотичного благополуччя щодо цього захворювання.

Список використаних джерел:

1. Ворожбит О.Б. Особливості перебігу бруцельозу на сучасному етапі (огляд літератури та клінічний випадок) / О.Б. Ворожбит, Р.Ю. Грицко, С.А. Лищенко // Експериментальна та клінічна фізіологія і біохімія. – 2012. – № 2. – С. 93-97.
2. Виноград Н.О. Епідеміологія бруцельозу на сучасному етапі / Н.О. Виноград, М.А. Поляк // Клініко-епідеміологічні аспекти боротьби та профілактика інфекційних і неінфекційних хвороб серед дітей і дорослих: міжнарод. наук.-практ. конф. – Харків, 2010. – С. 288-289.
3. Santos, R.L., Souza, T.D., Maul, J.P.S., Eckstein, K., Paishao, T.A. Advanced veterinary science. 2021 Mar 2;8:594291. doi: 10.3389/fvets.2021.594291.
4. Centers for Disease Control and Prevention [CDC]. Brucellosis (*Brucella melitensis*, *abortus*, *suis*, and *canis*). CDC; 2005 Oct. [Electronic resource]. – Access mode: http://www.cdc.gov/ncidod/dbmd/diseaseinfo/brucellosis_t.ht.
5. Corrente M. [et al.] Detection of *Brucella canis* in a dog in Italy // New Microbiol. – 2010. – Vol. 33, № 4. – P. 337–341. <https://www.researchgate.net/publication/49735823>.
6. Kauffman L.K. [et al.] Early detection of *Brucella canis* via quantitative polymerase chain reaction analysis // Zoonos. Public Health.–doi: 10.1111/zph.12041.8.
7. Graham, E. M. Bacterial reproductive pathogens of cats and dogs / E.M. Graham, D.J. Taylor // Vet. Clin. North. Am. Small Anim. Pract. – 2012. – Vol. 42, № 3. – P. 561–582. DOI: 10.1016/j.cvsm.2012.01.013.
8. Dahouk S. Al [et al.] Laboratory-based diagnosis of brucellosis--a review of the literature. Part II: serological tests for brucellosis [Text] // Clin. Lab. – 2003. – Vol. 49, № 11–12. – P. 577–589. <https://www.researchgate.net/publication/8980667>.
9. Lucero NE [et al.] Unusual clinical presentation of brucellosis caused by *Brucella canis* // J. Med. Microbiol. – 2005. – Vol. 54, Pt. 5. – P. 505–508. doi: 10.1099/jmm.0.45928-0.

СЕКЦІЯ XII. ХІМІЯ, ХІМІЧНА ТА БІОІНЖЕНЕРІЯ

DOI 10.62731/mcnd-12.04.2024.002

СИНТЕЗ НАНОЧАСТИНОК СРІБЛА НА ОСНОВІ АЛІЗАРИНУ S

Штепа Юлія Олександрівна

здобувач вищої освіти ННІ природничих та аграрних наук
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, Україна

Науковий керівник: Лут Олена Артурівна

ORCID ID: 0000-0002-0288-4255

канд. хім. наук, доцент кафедри хімії та наноматеріалознавства
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, Україна

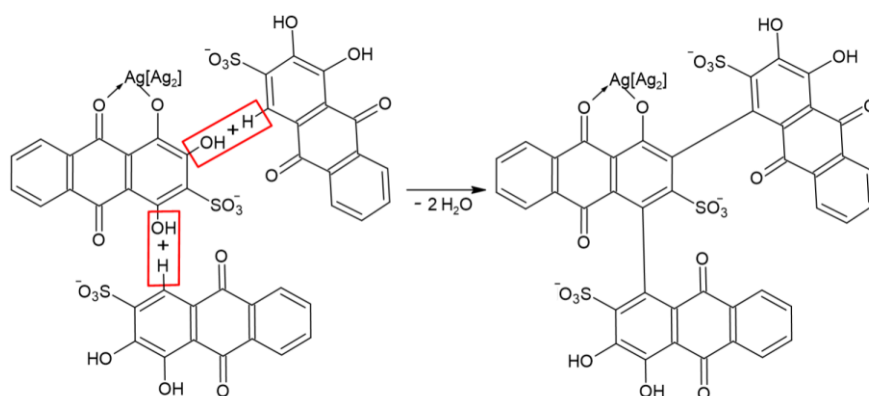
Наночастинки срібла одержані хімічним відновленням його солей органічними відновниками знайшли сьогодні широке застосування у багатьох галузях, зокрема в медицині. З огляду на це важливо розуміти ті трансформації, яких зазнає відновник у ході синтезу, оскільки продукти цих трансформацій не лише залишаються у реакційній суміші після завершення процесу синтезу, але і перебувають в адсорбованому стані на поверхні самих наночастинок.

Відновниками можуть бути різноматні природні та синтетичні сполуки, однак у Web-пошуку не вдається знайти інформацію про використання з цією метою Алізаринового червоного S (Алізарину S, ARS). Як правило, автори подібних досліджень, наприклад [1], постулюють двохелектронний окисно-відновний процес за участю фенольних сполук. Однак, молекули речовин, подібних до Алізарину S, як відновники, можуть надавати значно більшу кількість електронів, і відповідно, трансформуватись через ряд проміжних продуктів окиснення до стану коли їх відновна здатність буде вичерпана.

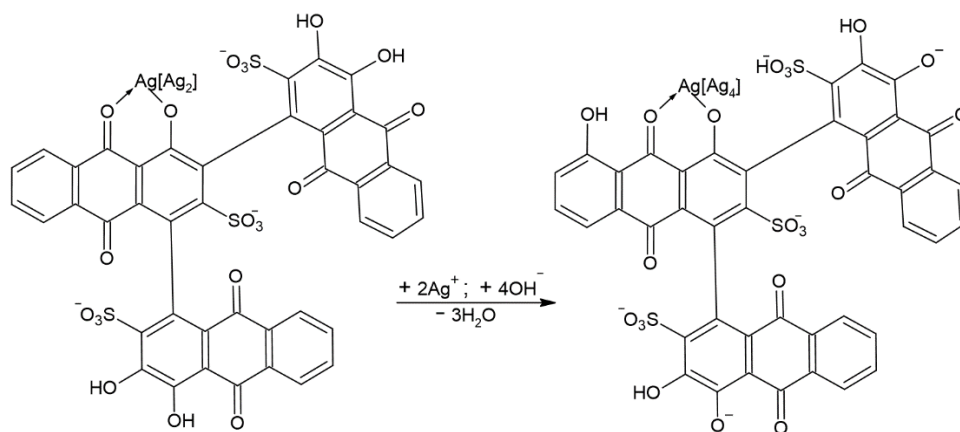
Завданням нашого дослідження було запропонувати гіпотетичну модель реакційного процесу на основі даних про його стехіометрію. Пропонована нами модель передбачає на першій стадії формування реакційного центру у вигляді хелатного комплексу органічного відновника з іоном Ag^+ . Відновлення іонів з розчину відбувається саме на цьому центрі. В результаті послідовних реакцій на ньому формуються первинні кластери з атомів Аргентуму, наступна агрегація яких і приводить до утворення наночастинок металу. На повехні наночастинок існує шар з хемосорбованих продуктів трансформації молекул ARS, які мають іонізовані – OH групи, та забезпечують агрегативну стійкість частинок утвореного гідрозолу. Метою дослідження було запропонувати модель транс-формації молекули ARS у ході відновлення іонів Ag^+ при формуванні атомного кластера Ag^0_n . Синтези проводили при варіюванні відношення $n(Ag^+) / n(ARS)$. Рівняння перших двох реакцій пропонованого механізму мають такий вигляд:

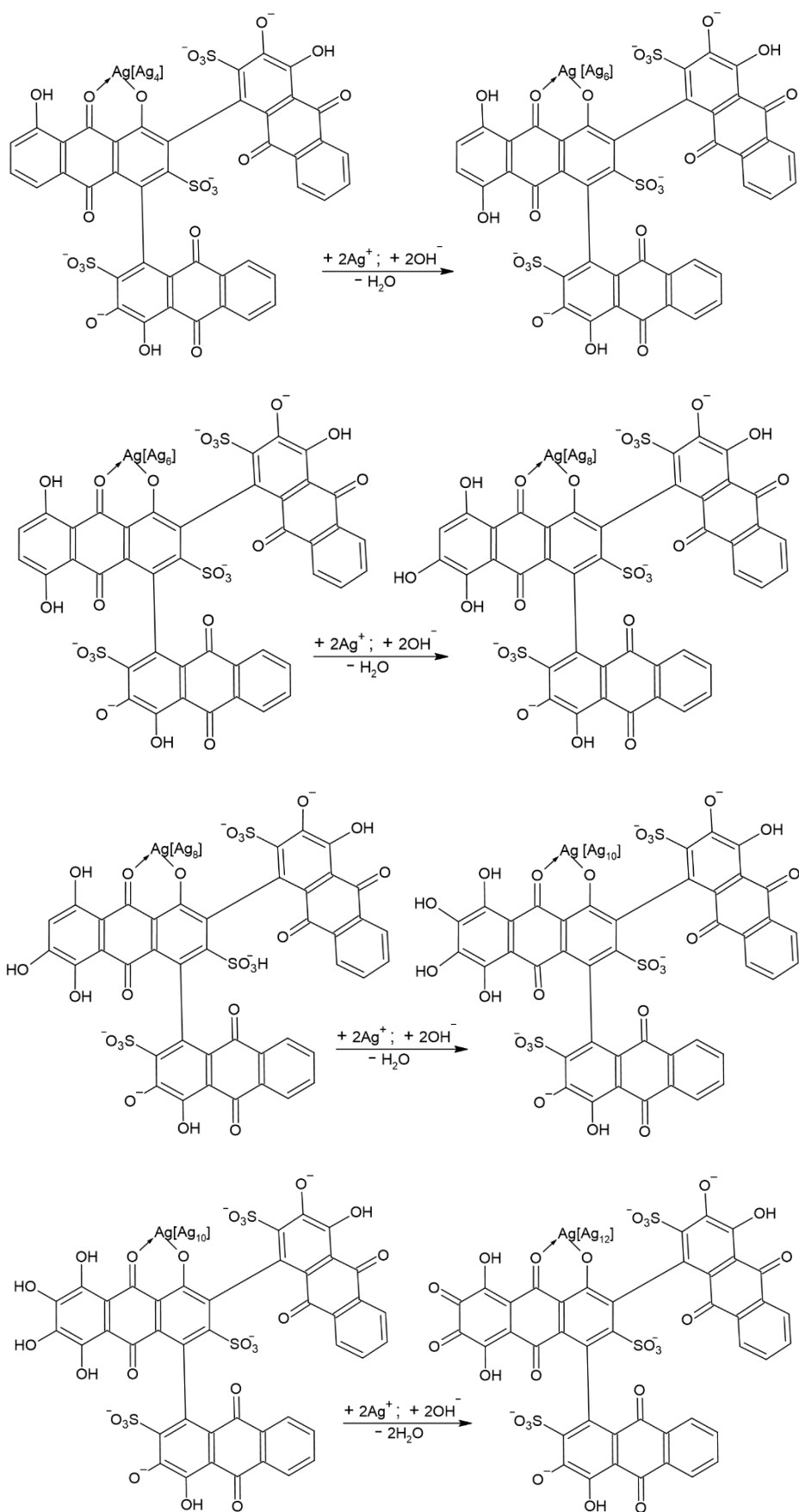

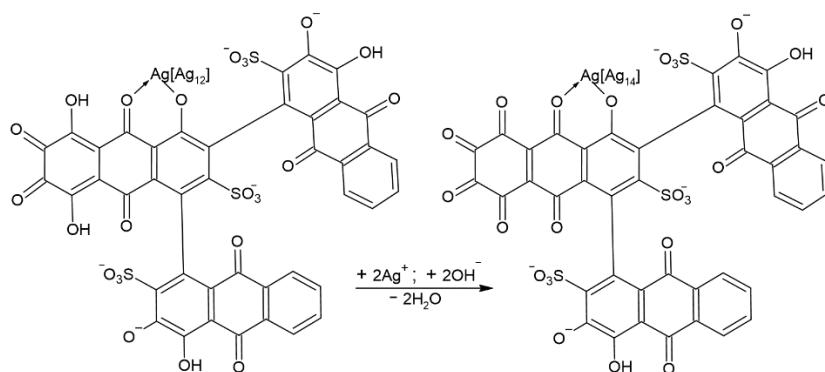
Було встановлено, що граничне молярне відношення $n(\text{Ag}^+)/n(\text{ARS}) = 7$, що втричі менше ніж було знайдено в роботі [2] для нессульфованого алізарину. Для пояснення цього факту ми приймаємо гіпотезу, згідно з якою електронна густина зв'язків гідроксигруп з атомами Карбону в положенні 2 і 4 ядра С ослаблюється під впливом індуктивного ефекту сульфогрупи, що створює можливість для конденсації з двома іншими молекулами ARS:

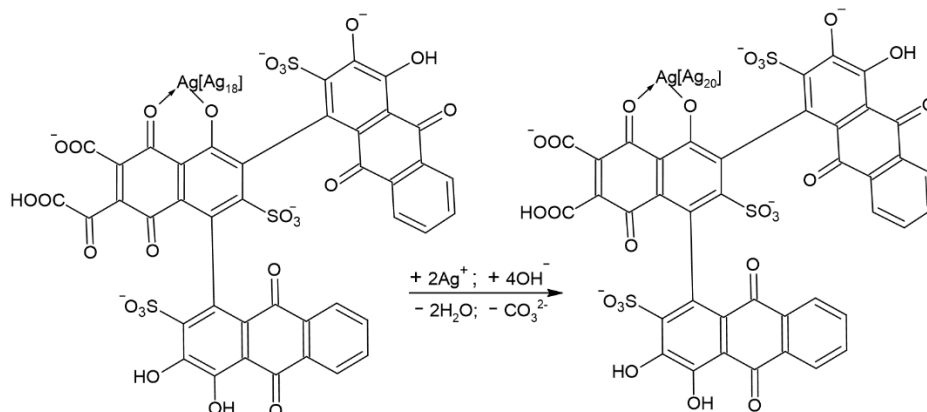
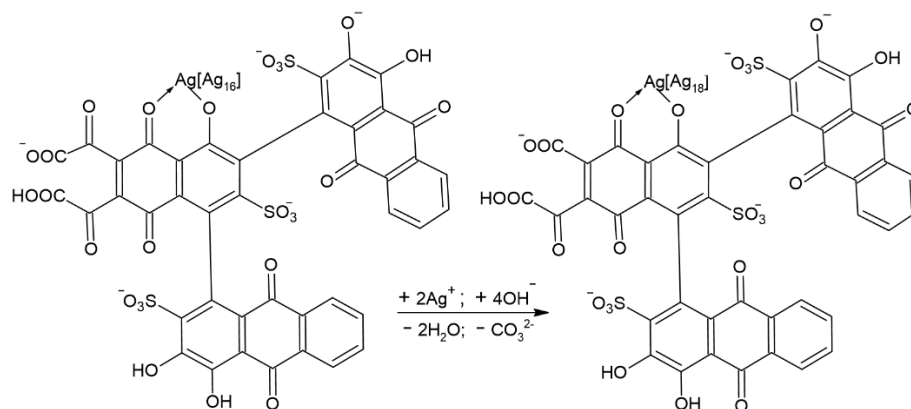
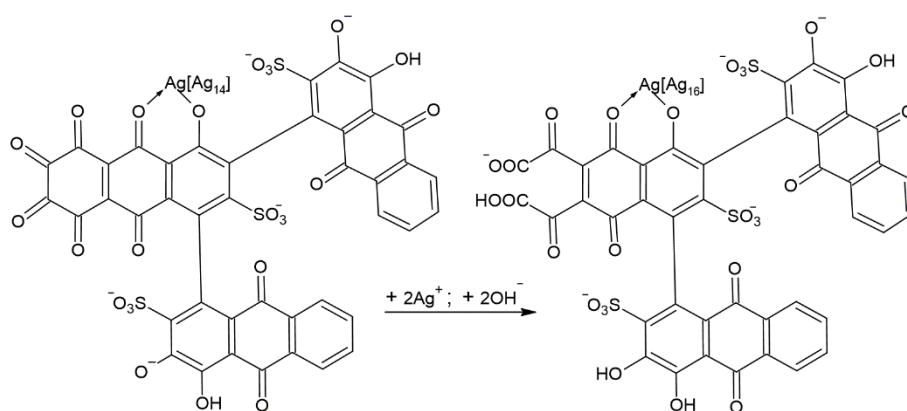
Утворений тример не є копланарним, що унеможливує перехід електро-нів з двох субодиниць тримеру на реакційний центр, а отже реакції формування первинного металокластера за рахунок цих субодиниць не протікатимуть.

Шість останніх рівнянь описують процеси гідроксидування ядра А та перетворення бензоїдної структури у хіноїдну. Подальша трансформація відновника полягає у розкритті циклу А з наступними реакціями декарбоксілювання.

Кількість речовини карбонат-іонів, утворених в ході синтезу термінальної системи визначали за методом потенціометричного титрування системи складу $n(\text{Ag}^+) : n(\text{ARS}) : n(\text{OH}^-) = 1 : 7 : 13$, для якої відновна здатність органічної молекули вже вичерпана. Попередньо рН розчину доводили до значення 11,5 для забезпечення повної дисоціації присутнього динатрій карбонату. Крива потенціометричного титрування і результат обробки первинних даних у про-грамі MathCAD наведені на Рис. 1.

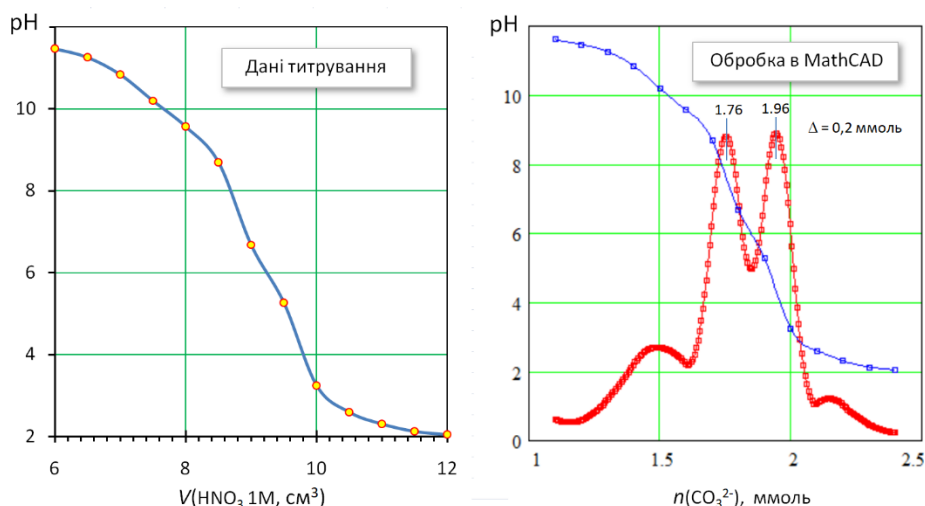

Рис. 1. Результати визначення карбонату в гідрозолі з $r(\text{Ag}^+/\text{ARS}) = 7$

Той факт, що 0,2 ммоль карбонату утворилися з 0,1 ммоль ARS дозволяє зробити висновок, про розкриття окисненого циклу вихідної молекули, без чого протікання реакції декарбоксілювання було б неможливим. Реакції ж нуклео-фільного заміщення атомів Гідрогену на OH-групу в присутності окисника – це типове для фенолів заміщення за Елбсом. Спираючись на ці факти ми і пропонуємо гіпотетичний механізм формування первинних металокластерів, агрегація яких приводить до утворення металічних наночастинок, вкритих оболонкою з продуктів часткового окиснення Алізарину S. Ці продукти є хемосорбованими на поверхні металу завдяки іону Ag^+ , який одночасно входить як до складу наночастинок, так і до складу комплексу з органічним лігандом. Оболонка має від'ємний заряд через те, що гідроксигрупи ліганда іонізуються в лужному середовищі. Подібний механізм раніше вже було запропоновано в роботі [2].

Реакції в пропонуваній схемі розташовані в порядку зростання середнього ступеня окиснення Карбону у продуктах часткового окиснення Алізарину S. Це не стосується реакцій, в яких відщеплюються $(\text{CO}_3)^{2-}$ -іони, які виводять з реакційного комплексу Карбон у найвищому ступені окиснення, рівного +4.

Спектр гідрозолу, знятий на спектрофотометрі СФ-26 має максимум смуги поглинання при $\lambda = 403$ нм. Положення максимуму дало змогу на основі теорії Г. Мі оцінити середній діаметр наночастинок. Його величина склала 46 нм. За середнім діаметром було розраховано молярну концентрацію наночастинок у розчині: $c(\text{НЧ}) = 1,75 \cdot 10^{-11}$ моль/дм³. За виміряною оптичною густиною також визначили молярний коефіцієнт екстинкції гідрозолу (ϵ_{ext}). Його значення добре узгоджується з літературним даними [3] і дорівнює $2,92 \cdot 10^{10}$ дм³/(моль·см)

Висновок. На основі експериментального дослідження загальної стехіометрії багатостадійного процесу в системі $\text{ARS} : \text{Ag}^+ : \text{OH}^-$ запропоновано можливий механізм трансформації молекул Алізарину S в процесі синтезу наночастинок срібла. В рамках

пропонованої моделі механізму пояснено природу захисної оболонки наночастинок як шару хемосорбованих молекул продукту часткового окиснення Алізарину S. Від'ємний заряд оболонки забезпечують іонізовані гідроксигрупи у складі продукту окиснення.

Список використаних джерел:

1. Susanthi D. Santosa S. (2019) The performance of p-aminosalicylic acid as reducing and stabilizing agent in silver nanoparticles synthesis. *Orient. J. Chem.*, V. 35, N.1, 56 – 63. doi.org/10.13005/ojc/350106.
2. Литвин В. А. & Галаган Р. Л. & Б. П. Мінаєв (2010) Експериментальне і теоретичне дослідження механізму формування срібних нанокластерів у реакції відновлення Ag⁺-йона 1,2-дигідроксиантрахіноном. *Укр. Хім. журн.* Т. 76, №7, 24 – 28.
3. Paramelle D., Sadovoy S., Gorelik P. (2014) Free rapid method to estimate the concentration of citrate capped silver nanoparticles from UV-visible light spectra. *Analyst*, V. 139, 4855 – 4861.

СЕКЦІЯ XIII. ЕЛЕКТРОНІКА ТА ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЇ

ЗАСТОСУВАННЯ СУХИХ МЕТОДІВ ОЧИЩЕННЯ ПЛАСТИН І ПІДКЛАДОК ПРИ ВИГОТОВЛЕННІ ВИРОБІВ ЕЛЕКТРОННОЇ ТЕХНІКИ

Часник Дмитро Васильович

провідний науковий співробітник

*Український науково-дослідний інститут спеціальної техніки
та судових експертиз Служби безпеки України, м. Київ, Україна*

Поява сухих методів очищення була обґрунтована не тільки проблемами виключення забруднень, але, головним чином, необхідністю прецизійного локального травлення через контактні маски під час формування топології мікросхем.

Сухі методи очищення поділяються на фізичні (термообробка (відпал), іонне травлення) та хімічні (газове травлення, плазмохімічне травлення).

Термообробка (ТО) застосовується для видалення адсорбованих поверхнею домішок, розкладання поверхневих забруднень і випаровування летких сполук. Як правило, відпал проводять у вакуумних і термічних установках безпосередньо перед процесами оксидування, епітаксії тощо. Наприклад, при вирощуванні на кремнії маскувальних плівок газу і волога видаляються з поверхні в міру нагрівання пластин до температури оксидування. Під час відпалу напівпровідникових пластин у вакуумі з їхньої оксидованої поверхні вже за температури 400 °С легко десорбуються волога, вуглекислий газ, легкі вуглеводні. Оксидні плівки з поверхні кремнію у вакуумі видаляються за температур вище 900 °С, а перед епітаксіальним нарощуванням кремнієвих шарів їх видаляють відпалом пластин кремнію у водні за температури 1200-1250 °С. Фінішною операцією маршрутів очищення підкладок з кераміки, скла, кварцу, сапфіра є відпал у вакуумі. Ефективність очищення збільшується зі зростанням температури, проте температура обробки обмежена температурою плавлення матеріалів, що очищаються, або дифузією легуючих домішок. У цих випадках застосовують більш низькотемпературні процеси очищення.

Іонне травлення (ІТ) - процес видалення розпиленням шару речовини із забрудненнями та адсорбованими газами, що знаходяться на його поверхні. Травлення виконують у вакуумних установках шляхом бомбардування пластин або підкладок (мішеней) прискореними позитивними іонами інертних газів. Найчастіше для розпилення застосовують аргон, оскільки він недорогий, недефіцитний і забезпечує ефективне розпилення. Прискорені іони передають кінетичну енергію поверхневим атомам або безпосередньо, або через ланцюжок (або каскад) зіткнень приповерхневих атомів мішені. В останньому випадку атоми зміщуються з вузлів і вздовж траєкторії руху іона утворюються зони радіаційних порушень структури. Розпилення поверхневих атомів відбувається в тому разі, якщо їхня енергія перевищує енергію міжатомної взаємодії в матеріалі, що піддається травленню.

Травлення починається з певних значень енергій, що перевищують порогову

енергію розпилення. Травлення кремнію виконується за щільності іонного струму понад 10 А/м² і енергії іонів 1-10 кеВ. За більших енергій іони глибоко впроваджуються в кремній і розпилення не спостерігається.

Особливості іонного травлення:

- універсальність, тобто можливість очищати від забруднень будь-якого виду і травити поверхні будь-яких матеріалів;
- низька вибірковість травлення різних матеріалів через суто фізичний механізм процесу розпилення; це ускладнює локальне оброблення, оскільки матеріал контактної маски теж труїться (розпилюється), а з іншого боку - дає змогу застосовувати іонне травлення для оброблення багаточарових плівок із несумісними з погляду рідинного травлення властивостями шарів.

Переваги іонного травлення:

- переважне травлення в напрямку нормалі до поверхні, що забезпечує хороші результати при локальній обробці, оскільки практично відсутня бічна складова швидкості травлення;
- безінерційність, процес травлення припиняється відразу ж після зняття зі зразків потенціалу.

Недоліки іонного травлення:

- низькі швидкості травлення (0,1-1 нм/с);
- значні радіаційні та теплові впливи, що спричиняють руйнування контактних масок, деградацію електрофізичних параметрів структур і необхідність охолодження зразків під час травлення.

Газове травлення. Сутність процесу газового травлення (ГТ) полягає в хімічній взаємодії оброблюваного матеріалу з газоподібною речовиною та утворенні при цьому летких сполук, що легко видаляються. Забруднення при ГТ видаляються разом із поверхневим шаром пластин або підкладок.

Газове травлення порівняно з рідинним дає змогу отримувати чистіші поверхні. У багатьох випадках газове травлення має обмежене застосування через високі температури обробки та необхідність використання особливо чистих газів. Однак у тих випадках, коли газове травлення сумісне з подальшим процесом (наприклад, з вирощуванням на кремнієвих пластинах кремнієвих шарів), його застосування доцільне.

Плазмохімічне травлення (ПХТ), як і іонне, проводять у вакуумних установках і також використовують плазму газового розряду. ПХТ (на відміну від суто фізичного розпилення при іонному травленні) має хімічну природу. Воно ґрунтується на використанні хімічно активних частинок, що володіють великою реакційною здатністю, одержуваних у плазмі газового розряду [1].

Процес ПХТ можна розділити на низку етапів:

- доставка плазмоутворювального газу, пари або суміші в камеру вакуумної установки;
- утворення хімічно активних частинок у газовому розряді;
- доставка їх до оброблюваної поверхні;
- хімічні реакції з утворенням легко летких сполук;
- десорбція і видалення летких сполук, що утворюються, через відкачну систему вакуумної установки.

Плазмоутворювальні гази вибирають виходячи з властивостей оброблюваного матеріалу.

Для травлення кремнію і деяких металів застосовують галогеновмісні молекулярні гази, оскільки саме в їхній плазмі утворюються необхідні хімічно

активні частинки, що переводять поверхневі шари в леткі сполуки. Для розведення і забезпечення необхідних параметрів травлення в плазму додатково вводять аргон, кисень, азот. Присутність кисню підвищує швидкість травлення і якість очищення. У плазмі хімічно активні частинки утворюються внаслідок взаємодії молекул газу з прискореними електронами, які, на відміну від важких частинок, мають істотно більші енергії.

Присутність у плазмі кисню сприяє очищенню поверхні від вуглецю за рахунок його оксидування до CO або CO₂. Атомарний кисень також очищає поверхню від органічних забруднень. Під час плазмохімічного травлення фізичне розпилення практично відсутнє, оскільки енергія іонів не перевищує 100 еВ.

Реактивне іонне травлення (РІТ) (зване також іонно-хімічним) за механізмом процесу є комбінованим методом. Видалення оброблюваного матеріалу відбувається внаслідок його розпилення прискореними іонами й утворення летких сполук під час взаємодії з хімічно активними частинками плазми.

Від плазмохімічного травлення воно відрізняється тим, що енергія іонів більша і достатня для розпилення, а від іонного травлення - тим, що використовується не інертна плазма, а та, що містить хімічно активні частинки. При цьому фізичне розпилення інтенсифікує хімічні реакції, а хімічні реакції, послаблюючи міжатомні зв'язки на оброблюваній поверхні, збільшують швидкості розпилення.

За аналогією з іонним і плазмохімічним травленням реактивне іонне травлення можна виконувати при розташуванні оброблюваних пластин (підкладок) у плазмі газового розряду (реактивне іонно-плазмове травлення) або у вакуумі і піддавати впливу пучка іонів, отриманих в автономно розташованому джерелі (реактивне іонно-променеве травлення). Для реактивного іонно-плазмового та іонно-променевого травлення застосовують ті самі робочі гази, що і для плазмохімічного травлення.

Завдяки хімічним реакціям РІТ (і плазмове, і променеве) має, порівняно з ІПТ, більші швидкості (у 3-15 разів) і вибірковість травлення (у 2-10 разів), а порівняно з ПХТ - меншу швидкість травлення (у 2-3 рази) та бічну складову швидкості під час локального травлення.

Для зменшення радіаційних дефектів оброблюваних зразків процеси травлення проводять у режимах, що забезпечують перевищення швидкості видалення шарів завдяки хімічним реакціям над швидкостями поширення дефектів, що утворюються внаслідок іонного бомбардування.

Рідинні методи очищення не завжди дають змогу отримувати поверхню, вільну від органічних розчинників, хімічних реагентів, плівок складного складу, що не взаємодіють із розчинниками. Оскільки склад забруднень здебільшого невідомий, очищення поверхні у вакуумі має низку переваг перед рідинними методами та наразі є найбільш часто застосовуваним і перспективним.

Список використаних джерел:

1. Методичні вказівки до лабораторних робіт з курсу – Плазмове та імпульсна електроніка|| для студентів спеціальності «Електронні прилади та пристрої» / Уклад.: А.І. Кузьмичев, С.Б.Сидоренко, О.М. Бевза –К.: НТУУ «КПІ», 2013. – 84 с.

ЗАХИСНИЙ КОНТУР ТА ШУНТУЮЧИЙ ПРОВІДНИК ЯК ЕЛЕМЕНТИ ДРУКОВАНОЇ ПЛАТИ У БОРОТБІ З ЕЛЕКТРОМАГНІТНИМИ ЗАВАДАМИ

Білевський Петро Станіславович

старший науковий співробітник

*Український науково-дослідний інститут спеціальної техніки та
судових експертиз Служби безпеки України, м. Київ, Україна*

Друкована плата з активними електронними елементами є не тільки головним джерелом завад у системі, а і кінцевим приймачем зовнішніх завад, що обмежує та погіршує якісні характеристики як друкованої плати, так і виробу в цілому.

Екранування електромагнітних взаємодій зазвичай пов'язують із струмопровідними структурами, які поглинають або відбивають енергію. Одним з ефективних методів екранування сигналів на друкованій платі є застосування захисних контурів та шунтуючих провідників.

Застосування захисних контурів дозволяє створити відхиляючий екран електричного поля, який утворюється за рахунок заземлених мідних провідників навколо ланцюгів, що екрануються. Вони утворюють так званий захисний контур, що забезпечує захист друкованої плати в цілому, її сегмента або точки входів/виходів сигналів. Цей контур повинен бути з'єднаний із системою заземлення, що дозволяє відхилити та замкнути лінії електричного поля джерела перешкоди. Треба зазначити, що ефективність захисного контуру для зниження перехресних наведень невелика, але ефективність екранування сигнального ланцюга від зовнішнього середовища досить висока, та його ефективність підвищується з підвищенням імпедансу в ланцюгу передачі сигналу. У друкованих платах з високочастотними ланцюгами захисний контур з'єднують із заземленням за допомогою перехідних отворів [1], таких отворів має бути декілька (наскільки це дозволяє щільність розташування сигнальних провідників). Використання однієї пари захисних провідників для кількох сигналів є неприпустимим. Два сигнали можуть використовувати пару захисних провідників лише на короткій дистанції спільної прокладки. Незаземлені захисні провідники ефективно поглинають енергію перешкод, одночасно випромінюючи її на сусідні провідники. Захисні провідники повинні бути з'єднані з системою заземлення із мінімальною паразитною індуктивністю на початку та в кінці провідника, що захищається. У разі використання багатопшарової друкованої плати вони мають бути з'єднані перехідними отворами з поверхнею заземлення. Якщо провідник, що захищається, довгий, то має бути передбачено заземлення захисного провідника по всій довжині з певним інтервалом. Інтервал заземлення повинен бути максимально щільним, таких з'єднань має бути не менше трьох, також необхідно уникати рівних відстаней між точками з'єднання із системою заземлення, щоб знизити добротність можливого резонансу на довжині провідника.

Для захисту чутливих аналогових сигналів від магнітного поля завади застосовують шунтуючий провідник, ці лінії повинні бути прокладені впритул до провідників системи на одношаровій платі або під/над ними для двосторонніх плат. Ширина провідника, що шунтує, повинна бути втричі більшою за ширину сигнальної лінії для того, щоб «зібрати» все поле, утворене сигнальним провідником. Треба зазначити, що шунтуючий провідник не обов'язково повинен бути з'єднаний із системою заземлення на друкованій платі, оскільки він несе зворотний струм саме

сигналу, що шунтується.

При використанні захисного контуру та шунтуючого провідника разом, ємнісна взаємодія сигнального провідника буде мінімізована за допомогою захисного контуру, а індуктивна взаємодія - за допомогою провідника, що шунтує. Якщо друкована плата містить мікросмужкові та смужкові лінії, застосування захисного контуру або шунтуючого провідника має сенс у тих випадках, коли навколо сигнального провідника відсутній провідник (скажімо, поверхня заземлення або живлення), який знаходиться ближче, ніж екрануючий провідник [2]. Необхідно брати до уваги, що на багатошарових друкованих платах ці прийоми боротьби з електромагнітними завадами малоефективні у разі використання цифрових сигналів, але цілком прийнятні для захисту аналогових сигналів.

Список використаних джерел:

1. Rostamzadeh C. Experimental Investigation of PCB Guard Traces on Radiated EMI. IEEE International Symposium on Electromagnetic Compatibility, 2006.
2. Joffe E.B., Lock K.-S. Grounds for grounding. A Circuit-to-System Handbook. Institute of Electrical and Electronics Engineers, 2010.

СЕКЦІЯ XIV. КОМП'ЮТЕРНА ТА ПРОГРАМНА ІНЖЕНЕРІЯ

ВПЛИВ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ НА ТЕСТУВАННЯ ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Науменко Іван Андрійович
Студент, групи ФІТ 4-13
ДТЕУ, м. Київ, Україна

Вступ:

Штучний інтелект надто стрімко розвивається і використовується в різних галузях, включаючи тестування програмного забезпечення. ШІ може автоматизувати багато завдань тестування, роблячи в свою чергу процес більш ефективним і економічним. Використання ШІ може допомогти виявити більше помилок, покращити якість програмного забезпечення та скоротити час випуску на ринок.

Основна частина:

Переваги використання ШІ в тестуванні програмного забезпечення:

- Автоматизація завдань тестування, таких як генерація тестових даних, виконання тестів та аналіз результатів.
- Збільшення покриття тестами за рахунок генерації більшої кількості тестових випадків.
- Виявлення помилок, які можуть бути пропущені людьми.
- Зменшення ризику випуску дефектного програмного забезпечення.
- Скорочення часу та ресурсів, необхідних для тестування.

Застосування ШІ в тестуванні:

- **Автоматизоване тестування, яке** заключається в генерації тестових даних, виконання тестів, аналіз результатів.
- **Статичний аналіз** задля виявлення помилок у коді без його виконання.
- **Тестування на основі ризиків** має на меті визначення та тестування найкритичніших частин програмного забезпечення.
- **Візуальне тестування** забезпечить автоматизоване тестування графічних інтерфейсів користувача.

Виклики використання ШІ в тестуванні:

- Необхідність у висококваліфікованих кадрах для розробки та впровадження ШІ-інструментів.
- Висока вартість деяких ШІ-інструментів.
- Ризик упередженості ШІ-інструментів.

Список використаних джерел:

1. Міністерство цифрової трансформації України. [<https://thedigital.gov.ua/>].
2. QaGroup. [<https://qagroup.com.ua/courses/dosvid-testuvannia-pz-1/>].
3. Шепетівський вісник. [<https://www.shepetivka.org.ua/post-126409-%D1%8F%D0%BA-%D1%88%D1%96-%D0%B4%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%B3%D0%B0%D1%94-%D1%82%D0%B5%D1%81%D1%82%D1%83%D0%B2%D0%B0%D1%82%D0%B8-%D0%BF%D0%B7-%D0%BD%D0%B0%D0%B9%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%89%D1%96.html>].

СЕКЦІЯ XV. СИСТЕМНИЙ АНАЛІЗ, МОДЕЛЮВАННЯ ТА ОПТИМІЗАЦІЯ

DOI 10.62731/mcnd-12.04.2024.003

НЕЧІТКА КОГНІТИВНА МОДЕЛЬ ОЦІНЮВАННЯ РІВНЯ БЕЗПЕКИ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ АВІАЦІЙНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Косошов Олександр Миколайович

ORCID ID: 0000-0001-6691-273X

канд. військ. наук, старший науковий співробітник,
доцент кафедри аеродинаміки та безпеки польотів
Національний авіаційний університет, Україна

Для розв'язання широкого кола завдань, пов'язаних із моделюванням погано формалізованих процесів, їх прогнозуванням і підтримкою ухвалення рішень, часто використовують нечіткі когнітивні моделі. Як зазначалося вище, незаперечними їхніми перевагами порівняно з іншими методами є можливість формалізації чисельно невимірюваних чинників, використання неповної, нечіткої і навіть суперечливої інформації.

Під час побудови нечіткої когнітивної моделі (НКМ) об'єкт дослідження зазвичай представляють у вигляді знакового орієнтованого графа. Такою моделлю під час оцінювання комплексної безпеки системи (KBS) може бути прийнято кортеж [1]:

$$KBS = \langle G, QL, E \rangle \quad (1)$$

Тут G - орієнтований граф, що має одну кореневу вершину і не містить петель і горизонтальних ребер у межах одного рівня ієрархії:

$$G = \langle \{GF\}; \{GDy\} \rangle \quad (2)$$

де $\{GF_i\}$ - множина вершин графа (чинників або концептів у термінології НКМ); $\{GD_j\}$ - множина дуг, які з'єднують i -ту і j -ту вершини (множина причинно-наслідкових зв'язків між концептами; при цьому дуги розташовано так, що початку дуги відповідає вершина нижнього рівня ієрархії (рангу), а кінцю дуги - вершина рангу, що на одиницю менший); $GF_0 = K$ - коренева вершина, що відповідає рівню комплексної безпеки загалом (інтегральному критерію безпеки - цільовому концепту); QL - набір якісних оцінок рівнів кожного чинника в ієрархії; E - система відношень переваги одних чинників іншим за ступенем їхнього впливу на заданий елемент наступного рівня ієрархії.

При цьому показники рівня безпеки K_i тісно пов'язані з наслідками від можливої реалізації наявних у системі загроз та заходами, які спрямовані на попередження, запобігання, локалізацію і усунення таких наслідків.

Отриманий результат узгодиться з добре відомим у теорії прийняття рішень фактом [2, 3, 4]: системі спадної переваги альтернатив щонайкраще відповідає система ваг, що знижуються за правилом арифметичної прогресії.

Загрози, що впливають на безпеку системи, являють собою набір неупорядкованих факторів одного рівня ієрархії.

Вплив різних факторів на рівень комплексної безпеки може бути представлений у вигляді орієнтованого графа, що має одну кореневу вершину та не містить петель та горизонтальних ребер в межах одного рівня ієрархії:

$$E = \langle \{F_i\}; \{D_{ij}\} \rangle, \quad (3)$$

де $\{F_i\}$ – множина факторів (вершин графа); $\{D_{ij}\}$ – множина дуг, що з'єднують i -ту й j -ту вершини; $F_0 = K$ – коренева вершина, що відповідає рівню комплексної безпеки в цілому (інтегральному показнику безпеки). При цьому дуги розташовані так, що початку дуги відповідає вершина нижнього рівня ієрархії (рангу), а кінцю дуги – вершина рангу, на одиницю меншого.

Прикладом такого графа може служити чотирьохрівневий граф, у якому на нижньому, третьому рівні розташовані негативні фактори N_i , що впливають на безпеку системи, і Z_i – фактори, що демпфують, пов'язані із застосуванням превентивних заходів забезпечення безпеки та мають послабити вплив певних загроз (негативних факторів). На рівень вище розташовані загрози безпеці системи U_i . На першому рівні знаходяться часткові показники безпеки K_i , а кореневій вершині нульового рівня відповідає комплексний показник безпеки K (рис.1).

Варто зазначити, що даний зв'язний граф не є деревом, оскільки не виконується вимога відсутності простих циклів [4]. Це обумовлено тим, що фактори, які перебувають на нижньому рівні ієрархії, можуть одночасно впливати на декілька факторів більше високого рівня.

Наприклад, застосування превентивних заходів захисту від однієї загрози може одночасно з ослабленням негативних наслідків цієї загрози посилювати або зменшувати вплив тієї або іншої загрози. Деякі негативні фактори можуть викликати зміна відразу декількох часткових критеріїв безпеки (іноді в протилежному напрямку).

На отриманий граф накладається система відносин переваги одних факторів над іншим за ступенем їхнього впливу на заданий елемент наступного рівня ієрархії:

$$E = \{F_i(e)F_j | e \in (>; \approx)\}, \quad (4)$$

де F_i, F_j – фактори одного рівня ієрархії; $>$ – відношення переваги; \approx – відношення байдужності. Така система може бути отримана способом нестроного ранжирування.

Приклад накладення системи відносин переваги типу (4) $E = \{N_1 > N_2; N_2 \in N_3 \approx N_4; N_4 \approx N_5\}$ на фрагмент графа зображений на рис. 1.

Введемо набір якісних оцінок рівнів кожного фактору в ієрархії:

$$L = \begin{cases} \text{дуже низький рівень (ДН);} \\ \text{низький рівень (Н);} \\ \text{середній рівень (С);} \\ \text{високий рівень (В);} \\ \text{дуже високий рівень (ДВ).} \end{cases} \quad (5)$$

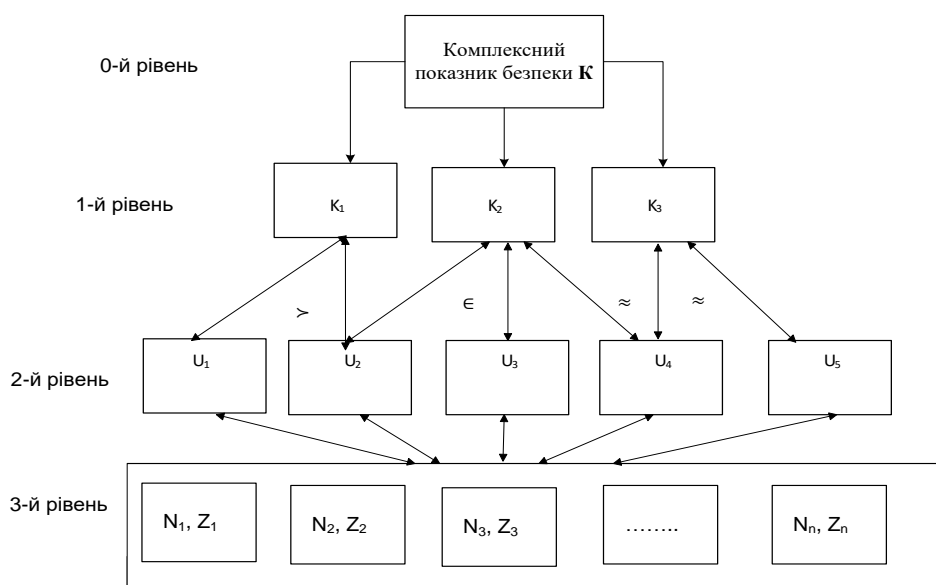

Рис. 1. Граф з системою відносин переваги на одному з рівнів ієрархії

Показник рівня комплексної безпеки визначається агрегуванням значень із всіх рівнів ієрархії факторів на основі якісних даних про рівні факторів і їхніх відносин порядку на одному рівні ієрархії.

Для оцінювання рівня комплексної безпеки необхідно агрегувати дані, зібраних у рамках ієрархії G . При цьому агрегування відбувається за напрямками дуг графа ієрархії [5].

Агрегуванню має підлягати не окреме значення обраної функції належності в структурі лінгвістичної змінної “Рівень фактору”, а вся функція належності у цілому.

Сформуємо лінгвістичну змінну “Рівень фактору” з терм-множиною значень L вигляду (4). Як сімейство функцій належності може виступати стандартний п’ятирівневий 01-класифікатор, де функції належності - трапецієподібні нечіткі числа [5]:

$$DN = \mu_1(x) = \begin{cases} 1, & 0 \leq x < 0,15 \\ 10(0,25 - x), & 0,15 \leq x < 0,25, \\ 0, & 0,25 \leq x < 1 \end{cases} \quad (6)$$

$$H = \mu_2(x) = \begin{cases} 0, & 0 \leq x < 0,15 \\ 10(x - 0,15), & 0,15 \leq x < 0,25 \\ 1, & 0,25 \leq x < 0,35 \\ 10(0,45 - x), & 0,35 \leq x < 0,45 \\ 0, & 0,45 \leq x < 1 \end{cases} \quad (7)$$

$$C = \mu_3(x) = \begin{cases} 0, & 0 \leq x < 0,35 \\ 10(x - 0,35), & 0,35 \leq x < 0,45 \\ 1, & 0,45 \leq x < 0,55 \\ 10(0,65 - x), & 0,55 \leq x < 0,65 \\ 0, & 0,65 \leq x < 1 \end{cases} \quad (8)$$

$$B = \mu_4(x) = \begin{cases} 0, & 0 \leq x < 0,55 \\ 10(x - 0,55), & 0,55 \leq x < 0,65 \\ 1, & 0,65 \leq x < 0,75 \\ 10(0,85 - x), & 0,75 \leq x < 0,85 \\ 0, & 0,85 \leq x < 1 \end{cases} \quad (9)$$

$$ДВ = \mu_5(x) = \begin{cases} 0, & 0 \leq x < 0,75 \\ 10(x - 0,75), & 0,75 \leq x < 0,85, \\ 0, & 0,85 \leq x < 1 \end{cases} \quad (10)$$

де x – 01-носій (відрізок $[0, 1]$ дійсної осі).

Стандартний класифікатор здійснює проєкцію нечіткого лінгвістичного опису на 01-носій, при цьому робить це несуперечливим способом, симетрично розташовуючи вузол класифікації (0,1; 0,3; 0,5; 0,7; 0,9) [74].

У цих вузлах значення відповідної функції належності дорівнює одиниці, а всіх інших функцій – нулю. Непевність експерта в класифікації зменшується (збільшується) лінійно з віддаленням від вузла (з наближенням до вузла, відповідно). При цьому сума функцій належності у всіх точках носія дорівнює одиниці.

Побудований класифікатор є різновидом так званої “сірої” шкали Поспелова [75], що являє собою полярну (опозиційну) шкалу, у якій перехід від властивості А+ до властивості А- відбувається поступово.

Подібні шкали задовольняють умовам взаємної компенсації між властивостями А+ і А- (чим більшою мірою проявляється А+, тим у меншому ступені проявляється А-, і навпаки).

Таким чином, здійснюється перехід від якісного опису рівня параметра до стандартного кількісного вигляду відповідної функції належності (нечітке трапецієподібне число) [76].

Нехай за кожним показником ($F_1 \dots F_n$) на обраному підрівні ієрархії G відомі лінгвістичні оцінки $L = (L_1 \dots L_n)$, а також визначена система ваг Фішберна $P = (p_1 \dots p_n)$ на основі наведеної вище системи переваг E. Тоді показник підрівня F характеризується своєю лінгвістичною оцінкою, обумовленою функцією належності на 01-носії.

У подібних випадках для агрегування зазвичай застосовується OWA-оператор Ягера [77], причому вагами в згортці виступають згадані вище коефіцієнти Фішберна.

Разом з тим, адитивна згортка та осереднення для оцінки рівня безпеки системи неприйнятні, тому необхідно використати мультиплікативну згортку для обчислення інтегральних критеріїв [78]:

$$\mu(x) = \prod_{i=1}^n \mu_j^{p_j}(x), \quad (3.8)$$

де

$$\mu_j(x) = \begin{cases} (3), \text{ якщо } L_j = (\text{ДН}) \\ (4), \text{ якщо } L_j = (\text{Н}) \\ (5), \text{ якщо } L_j = (\text{С}) \\ (6), \text{ якщо } L_j = (\text{В}) \\ (7), \text{ якщо } L_j = (\text{ДВ}) \end{cases} \quad (3.9)$$

Отриману функцію необхідно розпізнати, щоб виробити судження про якісний рівень показника F. Для цього необхідно співвіднести отриману функцію $\mu(x)$ і функції $\mu_j(x)$ відповідно (6) – (10).

Якщо $(\forall x \in [0, 1]) \sup \min (\mu_*(x), \mu_j(x)) = 0$, то рівень показника F* однозначно не розпізнається як рівень, якому відповідає і-та “еталонна” функція належності. Повне розпізнавання настає, якщо виконується умова

$$(\forall x \in [0, 1]) ; \min (\mu_*(x), \mu_j(x)) = \mu_j(x). \quad (3.10)$$

У всіх проміжних випадках необхідно задатися мірою рівня розпізнавання, тобто ввести так званий індекс подібності (ІП) [78]. Для цього потрібно визначити поняття відстані між двома нечіткими числами A і B .

За таку величину може виступати лінійна (хемінгова) відстань:

$$\rho(A, B) = \int_0^1 |\mu_A(x) - \mu_B(x)| dx \quad (3.11)$$

або квадратична (евклідова) відстань:

$$\rho(A, B) = \int_0^1 \sqrt{(\mu_A(x) - \mu_B(x))^2} dx. \quad (3.12)$$

Для визначення індексу подібності необхідно обчислити відстань у точках, для яких виконується нерівність:

$$\mu(x) < \mu_j(x) \quad (3.13)$$

З метою підвищення точності розрахунків перейдемо до відносної відстані:

$$\tilde{\rho} = \frac{\rho}{M} \quad (3.14)$$

де M – “потужність” еталонного нечіткого числа, яка дорівнює площині фігури, що описується її функцією належності. У нашому випадку це площа трапеції.

Для того щоб уникнути лінгвістичної невідповідності (чим вище ступінь близькості, тим більше повинен бути ІП) і з огляду на, що $\rho(A, B) \leq 1$ за ІП можна прийняти величину [79]

$$ІП = 1 - \rho(A, B) \quad (3.15)$$

Отже, ІП, змінюючись у діапазоні від 0 до 1, буде характеризувати близькість знайденої мультиплікативної згортки до тієї або іншої еталонної функції належності виду (3.3) – (3.7).

Таким чином, пройшовши послідовно знизу нагору за всіма рівнями ієрархії G і застосовуючи співвідношення (3.1) – (3.15), можливо шляхом комплексного агрегування даних не тільки виробити судження про якісний рівень показника на кожному щаблі ієрархії (до $F_0 = K$), але й оцінити ступінь обґрунтованості даного судження за допомогою ІП [80, 81].

Якщо крім якісних значень показників є кількісні дані, то найпростішим способом для їхнього спільного урахування при комплексній оцінці є загрублення отриманих кількісних оцінок до якісного їхнього опису та подальшому переходу до викладеного вище методичного підходу.

Таким чином, запропонований методичний підхід до моделювання процесу оцінки ІБ може бути застосований для оцінювання комплексної безпеки різних систем. При цьому елементи, що характеризують систему, утворюють ієрархію, а фактори одного підрівня ієрархії перебувають у відносинах переваги/байдужності один до одного. За інтегрований критерій при оцінці безпеки використовується мультиплікативна згортка.

Застосування методу нестрогого ранжирування дає змогу визначити ваги Фишберна для факторів одного рівня ієрархії й отримати узагальнення даних ваг на загальний випадок переваги/байдужності факторів по відношенню один до одного.

Методичний підхід може бути використаний для побудови показника рівня комплексної безпеки на базі агрегування значень із всіх рівнів ієрархії факторів на основі якісних даних про рівні факторів і їхніх відносин порядку на одному рівні

ієрархії.

Список використаних джерел:

1. Косоков О.М. Методичний підхід до формалізації зміни рівня інформаційної безпеки системи / О.М.Косоков // Системи озброєння і військова техніка : науковий журнал. – Х.: Харківський університет Повітряних Сил імені Івана Кожедуба, 2016. – №3 (47). – С.76 – 78.
2. Косоков О.М., Сірик А.О. Моделювання процесу оцінювання інформаційної безпеки на основі експертних висновків / Сучасні інформаційні технології у сфері безпеки та оборони. – Науковий журнал. – К. : НУОУ імені Івана Черняхівського, 2016. – № 2 (26). – С. 39–43.
3. Попов Г. А. Экономическая кибернетика. / Г.А.Попов.– Астрахань: З “ЦНТЭП”– 2002. – 96 с.
4. Трухаев Р. И. Модели принятия решений в условиях неопределенности. - М.: Наука, 1981. - 144 с.
5. Литвак Б. М. Экспертна інформація: методи одержання й аналізу. - М.: Радіо й зв'язок, 1982. - 92 с.
6. Фишберн П. Теория полезности для принятия решений. - М.: Наука, 1978. - 155 с.
7. Рыжов А. П. Элементы теории нечетких множеств и измерения нечеткости. - М.: Диалог-мгу, 1998. - 102 с.
8. Недосекин А. О. Нечеткий финансовый менеджмент. - М.: Аудит і фінансовий аналіз, 2003. - 76 с.
9. Kaufmann A., Gupta M. Introduction to Fuzzy Arithmetic: Theory and Applications. - Van Nostrand Reinhold, 1991. - 161 p.
10. Поспелов Д. С. “Сірі” і/або “чорно-білі” [шкали] // Прикладна ергономіка. Спец. вып. «Рефлексивні процеси». - 1994. - № 1. - С. 15-21.
11. Недосекин А. О. Нечеткі парні порівняння // Аудит і фінансовий аналіз. - 2003. - № 5. - С. 53.

СЕКЦІЯ XVI. ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА СИСТЕМИ

GENERATIVE AI METHODS IN NATURAL LANGUAGE UNDERSTANDING

Савельєв Роман Ігорович

ORCID ID: 0009-0007-8092-0673

здобувач ступеня доктора філософії з комп'ютерних наук
Національний лісотехнічний університет України, м. Львів, Україна

Науковий керівник: Дендюк Михайло Володимирович

ORCID ID: 0000-0002-7631-022X

доцент кафедри ІТ
Національний лісотехнічний університет України, м. Львів, Україна

Summary. *This article delves into the transformative role of Generative AI methods in Natural Language Understanding (NLU). The study explores the evolution of language models and their integration into NLU systems, emphasizing the impact on information processing, communication, and the philosophical dimensions of artificial language comprehension. By examining key developments in Generative AI, this dissertation sheds light on the symbiotic relationship between linguistic understanding and artificial intelligence.*

Keywords: *Generative AI, Natural Language Understanding, Language Models, Information Processing, Artificial Intelligence.*

Language, as a fundamental medium of human expression, poses unique challenges for machines attempting to comprehend and generate it contextually. Natural Language Understanding (NLU) represents the field of artificial intelligence dedicated to enabling machines to grasp the nuances of human language. In recent years, Generative AI methods have emerged as transformative tools in NLU, pushing the boundaries of language comprehension and interaction. This research navigates the landscape of Generative AI within the domain of NLU, exploring its evolution, integration, and the implications for both information processing and philosophical discourse.

Evolution of Language Models. The journey of language models has seen a notable evolution from rule-based systems to the current era of sophisticated neural architectures. At the forefront is GPT-3, a Generative AI model that, through massive-scale training, has achieved an unprecedented ability to generate coherent and contextually relevant text. This section traces the historical development of language models, highlighting the pivotal advancements that paved the way for contemporary Generative AI and its role in shaping NLU.

Integration into Natural Language Understanding. Generative AI methods, exemplified by models like GPT-3, bring a new level of sophistication to NLU systems. These models not only understand the intricacies of natural language but also generate human-like responses. In practical terms, this integration enhances various aspects of information processing, from chatbot interactions and virtual assistants to content generation. The section explores

specific applications, showcasing how Generative AI transforms language comprehension in machines, making interactions more intuitive and nuanced.

Fig. 1. NLP Processing

Generative AI in Natural Language Understanding. The heart of this research lies in exploring the intersection of Generative AI and NLU as a distinct research area. Investigating how Generative AI enhances language comprehension, the study employs empirical analysis and theoretical frameworks to evaluate the impact on information processing within distributed systems. By focusing on key parameters such as response coherence, contextual understanding, and system scalability, the research aims to provide insights into the effectiveness of Generative AI in advancing NLU capabilities.

Philosophical Dimensions of Artificial Language Comprehension. Beyond the technical advancements, the integration of Generative AI into NLU systems carries profound philosophical implications. Questions about the nature of language, understanding, and creativity in the artificial realm come to the fore. This section draws inspiration from philosophical inquiries into language by thinkers like Wittgenstein and Derrida, exploring the conceptual boundaries of artificial language comprehension and the philosophical underpinnings that accompany the synthesis of human-like linguistic abilities in machines.

Conclusion. In concluding this research on Generative AI methods in Natural Language Understanding (NLU), the convergence of advanced language models, with NLU systems has revealed transformative potential. The technical synergy observed between generative language models and NLU has not only elevated information processing capabilities but also prompted philosophical reflections on the essence of artificial language comprehension.

The integration of Generative AI into NLU has significantly enhanced information processing, exemplified in nuanced and context-aware linguistic interactions within chatbot conversations and virtual assistants. Our dedicated exploration in the research area, particularly within distributed systems, unveiled empirical advancements in response coherence, contextual understanding, and system scalability. Generative AI's adaptability to diverse linguistic styles holds promise for fostering more dynamic communication in distributed information systems.

Beyond the technical landscape, this research delves into rich philosophical implications. Drawing from the works of Foucault, Heidegger, and Nussbaum, we contemplate the conceptual boundaries of artificial language comprehension, exploring the essence of understanding and ethical considerations. This intertwining of technological

advancement with philosophical inquiry provokes thoughtful considerations on the evolving relationship between humans and machines in the context of linguistic capabilities.

In essence, this research provides a comprehensive perspective on how Generative AI transforms Natural Language Understanding. It signifies more than a technological advance; it represents a paradigm shift, weaving together linguistic understanding, information processing, and philosophical contemplation. As we peer into the future, the integration of Generative AI in NLU offers a glimpse into a landscape where machines engage in meaningful, contextually relevant dialogues, redefining the dynamics of human-machine interaction.

References:

1. Brown, T. B., et al. (2020). Language Models are Few-Shot Learners.
2. Vaswani, A., et al. (2017). Attention is All You Need. Advances in Neural Information Processing Systems.
3. Wittgenstein, L. (1953). Philosophical Investigations. Blackwell Publishing.

СЕКЦІЯ XVII. СОЦІОЛОГІЯ ТА СТАТИСТИКА

СТАТИСТИЧНІ ДАННІ ЯК КОНТРОЛЬ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Лукашов Олександр Валентинович

здобувач вищої освіти факультету радіофізики,
електроніки та комп'ютерних систем

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

Науковий керівник: Слюсар Євген Андрійович

кандидат технічних наук, асистент кафедри «Комп'ютерної інженерії»

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

Слово "статистика" походить від латинського status - стан справ. У науку термін "статистика" ввів німецький вчений Готфрід Ахенвалль в 1746 році, запропонувавши замінити назву курсу "Державознавство", що викладався в університетах Німеччини, на "Статистику", поклавши тим самим почало розвитку статистики як науки і учбової дисципліни. Незважаючи на це, статистичний облік вівся набагато раніше: проводилися переписи населення в Древньому Китаї, здійснювалося порівняння військового потенціалу держав, вівся облік майна громадян в Древньому Римі і тому подібне. У ХХ столітті статистику часто розглядають передусім самостійну наукову дисципліну. Статистика є сукупність методів та принципів, згідно з якими проводиться збір, аналіз, порівняння, подання та інтерпретація числових даних. 1954 року академік АН УРСР Б. В. Гнеденко дав таке визначення: «Статистика складається з трьох розділів:

- збір статистичних відомостей, тобто відомостей, що характеризують окремі одиниці будь-яких масових сукупностей;
- статистичне дослідження одержаних даних, що полягає у з'ясуванні тих закономірностей, які можуть бути встановлені на основі даних масового спостереження;
- розробка прийомів статистичного спостереження та аналізу статистичних даних». Останній розділ, власне, і становить зміст математичної статистики [1]

Проблемою сьогодення є занепокоєння щодо сучасної системи освіти. Деякі з основних проблем, які часто виокремлюються, включають:

- Учні виконують інструкції. Діти відчувають повну відсутність автономії та лише контроль за їх виконанням.
- Стандартизація та тестування: Багато країн вкладають надмірну увагу у стандартизовані тести та оцінки. Це може призвести до недостатнього розвитку творчих здібностей учнів та зведення освіти до мети підготовки до тестування.
- Застарілі методи навчання: Більшість навчання, яке відбувається в школах сьогодні, не є автентичним, тому що воно покладається на запам'ятовування і зазубрювання. Багато шкіл продовжують використовувати традиційні методи навчання, які не завжди відповідають потребам сучасної дитини.

- Неузгодженість з потребами ринку праці: Деякі критики вважають, що система освіти недостатньо адаптується до вимог сучасного ринку праці, і випускники не завжди мають необхідні навички для успішної кар'єри.

- Нерівність доступу до освіти: В багатьох країнах існує нерівність у доступі до якісної освіти залежно від соціального статусу, економічного стану та географічного розташування.

- Відсутність виховання навичок м'яких: Сучасна система освіти часто не надає достатньої уваги розвитку соціальних та емоційних навичок, які є важливими для успіху в сучасному світі.

Ці проблеми вимагають системних змін у сфері освіти, включаючи більш гнучкий підхід до навчання, акцент на розвиток творчих здібностей та навичок м'яких, а також забезпечення рівного доступу до освіти для всіх груп населення.

Система перевірки знань включає в себе вимірювання скільки з них зберіглося, проводячи іспити. Це дуже цікаві та важливі данні які повинні впливати на зміни у навчальному процесі.

Нажаль дана інформація не обробляється в масштабі навчального закладу та країни.

За даними дослідження PISA-2022, середні показники успішності для країн Організації економічного співробітництва та розвитку (далі – ОЕСР) (а це 35 країн: Австралія, Австрія, Бельгія, Великобританія, Греція, Данія, Естонія, Ізраїль, Іспанія, Ісландія, Ірландія, Італія, Канада, Корея, Латвія, Люксембург, Мексика, Німеччина, Норвегія, Нова Зеландія, Нідерланди, Польща, Португалія, Словаччина, Словенія, США, Туреччина, Угорщина, Фінляндія, Франція, Чехія, Чилі, Швейцарія, Швеція, Японія) знизилися з усіх трьох предметних галузей, порівняно з циклом 2018 року. Але різниця в балах менша, ніж в Україні. Тобто в українських учнів збільшився розрив освітніх втрат порівняно із середнім балом по країнах ОЕСР. [2]

Найпомітніше це в галузі читання. Освітні втрати з читання складають майже два роки навчання. У 2018 році різниця українських учнів з іншими країнами була в 21 бал, натомість у 2022 році досягла 48 балів. У світі освітні втрати можуть бути пов'язані з пандемією та переходом на дистанційне навчання. Водночас українські учні продовжують зазнавати освітніх втрат через повномасштабну війну. [2]

За даними дослідження, успішність українських учнів у 2022 році погіршилася порівняно з українськими результатами у 2018 році: з математики зниження показника 12 балів, із читання — 38 балів, із природничо-наукових дисциплін — 19 балів. [2]

За даними дослідження, середні бали з математики суттєво відрізняються між учнями, які навчаються в закладах освіти різних типів. У ліцєях, гімназіях і спеціалізованих школах середній бал учнів з математики становить 457, а в учнів із загальноосвітніх шкіл і навчально-виховних комплексів (434), а також від балів учнів з технікумів, коледжів і закладів професійно-технічної освіти (399). Учні закладів професійно-технічної освіти приблизно на три роки відстають від учнів з ліцєїв, гімназій і спеціалізованих шкіл. Ця тенденція простежується також і щодо читання та природничо-наукових дисциплін. [2]

Український центр оцінювання якості освіти за результатами PISA-2022 розробив рекомендації для короткострокового та довгострокового втілення. Наводимо рекомендації для короткострокового втілення:

- посилити практику вчасного й об'єктивного діагностування для виявлення прогалин у знаннях учнів з ключових предметних галузей, зокрема тих, які досліджує PISA;

- продовжити практики надолужувального навчання для вразливих категорій учнівств у різних формах (літні навчальні табори, кетчап-класи, тьюторинг тощо);
- провести системний аналіз освітніх стандартів і навчальних програм з математики, читання, природничо-наукових дисциплін і оновити їх відповідно до актуальних потреб учнівства і передових практик, зокрема роблячи акцент на потребі формування відповідних компетентностей;
- розробити доступний для учнів якісний освітній контент, акцентований на темах, що потребують надолуження, і залучити вчительство до поширення та популяризації відповідних матеріалів серед учнівства;
- сприяти посиленню автономії закладів освіти;
- стимулювати інноваційні практики викладання;
- провести додатковий аналіз даних PISA з фокусом на гендерних відмінностях у виконанні тестових завдань з математики, читання та природничо-наукових дисциплін;
- дослідити методи й методики викладання, які застосовують вчителі в ліцеях, гімназіях і спеціалізованих школах, та оцінити можливості використання їх досвіду в загальноосвітніх закладах освіти;
- у зв'язку з тим, що в умовах війни в значній кількості регіонів України переважною формою навчання є онлайнова (або змішана), особливу увагу приділити заходам з підвищення ефективності цього виду навчання, які стосуються всіх учасників освітнього процесу та освітніх стейкхолдерів;
- інтенсифікувати реформи в українській освіті, спрямовані на зменшення відмінностей в успішності учнів, які навчаються в різних типах закладів освіти й проживають у різних типах місцевості, що можливо, зокрема, шляхом створення опорних шкіл з високоякісним педагогічним складом та ефективним навчальним процесом, забезпечення належного фінансування закладів освіти, а також підтримання дітей з багатодітних родин, з низьким соціально-економічним статусом.[2]

І саме фахівці органів статистики могли би допомогти системі освіти в вирішенні цих питань. Так, визначення обсягу знань і навичок учнів після закінчення навчального закладу і з плином часу є важливою складовою ефективною системи освіти. Це дозволило б оцінити ефективність навчальних програм, методик навчання та загальний рівень освіти в країні.

Нажаль сьогодні органи статистики готові не повною мірою до вирішення таких завдань. Перед ними навіть не стоїть завдання визначити обсяг знань, що залишається в учнів після закінчення навчального закладу з плином часу.

А саме знання та навички і є основною цілю навчального процесу.

Проблемою обліку і аналізу даних в системі навчання є відсутність таких даних від навчальних закладів і відсутність обов'язкової згоди на збір облік і обробку особистих персональних даних.

Також проблемою є відсутність зацікавленості міністерства освіти в залучення фахівців органів статистики для проведення досліджень по різних напрямках діяльності навчальних закладів. А з боку органів статистики немає пропозицій по виконанню на договірних умовах окремих видів робіт по обліку, контролю, обробці і наданню результатів роботи. Виходить замкнуте коло. Освіта не надає інформації і не маючи уявлення про можливості і потенціал роботи фахівців органів статистики не залучає їх до виконання наявних завдань, обмежуючись лише перевіркою поточного рівня знань.

Органи статистики обробляють тільки наявні на сьогодні об'єми інформації і не

можуть розширити ці межі. Відповідно виходить відставання від потреб ринку і громадських інтересів. А відсутність замовлень на виконання робіт не дозволяє збільшувати фінансування розвитку галузі.

В результаті такого підходу страждає ефективність ухвалення управлінських рішень у сфері системи навчання. А держава втрачає контроль над фактичним станом справ в освіті і загалом у громадському житті країни і починає реагувати вже на наслідки. Відсутність своєчасного реагування на причини тільки посилює ситуацію.

Враховуючи зростання кількості інформації найближчим часом необхідно вже сьогодні реформувати матеріально-технічну базу органів статистики.

Необхідно розробляти програми навчання фахівців для можливості вирішувати нові завдання, які встають перед освітою та суспільством.

Необхідно ставити питання про зміну законодавства у сфері збору, контролю і обробці інформації яке дозволило б, з одного боку, ефективно управляти державі системою освіти. А з іншого боку, захистило б громадян від витоку інформації назовні.

Список використаних джерел:

1. Електронний носій інформації:
<https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0>.
2. Електронний носій інформації:
https://znayshov.com/News/Details/osvitni_vtraty_uchniv_v_ukraini_ta_sviti_zrosly_rezultaty_mizhnarodnoho_doslidzhennia_Yakosti_osvity_pisa2022.
3. Електронний носій інформації: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.

СЕКЦІЯ XVIII. ФІЛОЛОГІЯ ТА ЖУРНАЛІСТИКА

ОСОБЛИВОСТІ УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНИХ НАУКОВО-ПОПУЛЯРНИХ ТЕКСТІВ (НА МАТЕРІАЛІ ЖУРНАЛЬНИХ СТАТЕЙ)

Матвійчук Карина Юріївна

здобувач вищої освіти ННІ іноземної філології
Житомирський державний університет імені Івана Франка, Україна

Науковий керівник: Поліщук Людмила Петрівна

кандидат філологічних наук, доцент
Житомирський державний університет імені Івана Франка, Україна

Лінгвістика знаходиться у динаміці протягом останніх 30-40 років. Сучасна лінгвістика дедалі більше розширює межі своїх інтересів та зливається з іншими науками. Лінгвістика проникає практично у всі сфери нашого життя, адже об'єкт її вивчення знаходиться усюди. В сучасній епосі недостатньо досліджено труднощі, які виникають у зв'язку з стилістичними проблемами перекладу науково-популярних текстів. Це може призвести до зіткнення з численними труднощами, які ускладнюватимуть роботу перекладача або вченого. Тому вивчення та глибокий аналіз цієї проблематики є необхідним для подальшого вдосконалення.

Серед актуальних питань сучасної лінгвістики особливе місце посідає питання про функціональні стилі, докладним вивченням яких займається функціональна стилістика. Нині посилюється міжнародна взаємодія мов і культур, отже, вивчати мову у її функціональному аспекті стає дуже важливим завданням. У сучасному світі існує необхідність у повному та послідовному вивченні мови у дії. Оскільки мовленнєвий твір включає до свого складу всі елементи мови, необхідно вивчати мовні засоби всіх рівнів, якими цікавиться функціональна стилістика [1].

Функціональна стилістика вивчає засоби всіх рівнів мови, але зі свого, стилістичного погляду: які конкретні мовні одиниці використовує людина у момент промови і як відбувається їх відбір [9].

Сьогодні у лінгвістиці широко затребуваним підходом до вивчення функціональних стилів став метод стилістичного аналізу. Для вивчення особливостей та закономірностей використання функціональних стилів також широко застосовуються методи лінгвостилістичного та контекстуального аналізу.

У зв'язку з розвитком науки і техніки, що прискорюється, і, отже, збільшенням кількості науково-популярних статей зважаючи на необхідність донесення інформації про ступінь науково-технічного прогресу до суспільства, а також через те, що багато розробок і відкриття здійснюються за кордоном і статті пишуться англійською мовою, існує необхідність у навичках здійснення перекладу науково-популярних статей. Виконане на матеріалі двох мов – англійської та української, дане дослідження спрямоване на визначення способів передачі жанрово-стильових особливостей науково-популярних текстів англійської та української мови, знання

яких допоможе визначити закономірності мовного втілення в текстах оригіналу та перекладу, а також дозволить уникнути труднощів у подальшому здійсненні перекладів науково-популярних текстів у межах вищезгаданої мовної пари.

У наш час існують виклики, пов'язані з проблемами перекладу науково-технічних текстів, які вимагають вирішення стилістичних та жанрових проблем. Сучасна наука виконує важливу роль у суспільстві, надаючи систематизовані об'єктивні знання про світ. Вона є необхідною складовою духовної культури суспільства. З розвитком науки з'являється науковий стиль, який використовується для передачі результатів наукових та дослідницьких досліджень. Його метою є пояснення, тлумачення та повідомлення про досягнуті наукові результати та відкриття. Науковий стиль - функціональний різновид літературної мови, що обслуговує сферу і потреби науки [3]. У зв'язку з цим деякі дослідники характеризують науково-популярний підстиль як певну суміш елементів наукового, розмовного та публіцистичного стилів, а в деяких випадках й стилю художньої літератури [2].

Науково-популярний текст відрізняється від наукового стилю тим, що його основними характеристиками є інформативність, точність, ясність і логічність, а також приватна спрямованість на певний тип читача. Оскільки читач не є фахівцем у даній галузі знань, інформація повинна бути представлена в доступній і цікавій науковій формі [1]. Тому вимоги до науково-популярного тексту включають наукову глибину, цікавість і доступність. Автор повинен адаптувати текст так, щоб він був зрозумілий для адресата [4]. У процесі популяризації наукового знання автор застосовує тактику адаптації свого рівня знань до рівня знань передбачуваного читача, щоб зробити текст максимально зрозумілим для адресата.

Основними прагматичними функціями науково-популярного тексту, що детермінують його основні мовні особливості, є функція залучення уваги і встановлення контакту між адресантом та адресатом. З цією функцією в науково-популярному дискурсі стикаються стилістичні прийоми і виразні засоби мови, які використовуються для створення комунікації між комунікантами. Саме стилістичні прийоми виокремлюють науково-популярний підстиль, саме цим привертаючи увагу реципієнтів [3].

У науково-популярному стилі часто використовуються розмовна лексика і вирази, що додають тексту більшої виразності, малюнковості та емоційності. Також характерною особливістю такого стилю є використання фразеологізмів, прислів'їв та приказок [7].

У процесі перекладу часто виявляється неможливим використати значення слів і словосполучень, які пропонуються у словнику, часто виникає потреба у відступі від системних еквівалентів, тобто виникає потреба у перекладацьких трансформаціях. Проблема перекладацьких трансформацій є однією з найактуальніших у сучасному перекладознавстві [6].

За визначенням, поданим у лінгвістичній енциклопедії О.О. Селіванової, трансформація – основа більшості прийомів перекладу, яка полягає в зміні формальних (лексичні або граматичні трансформації) або семантичних (семантичні трансформації) компонентів вихідного тексту при збереженні інформації, призначеної для передачі [5]. Взагалі цей термін використовується у багатьох галузях мовознавства і має безліч різноманітних визначень. Загалом перекладацькі трансформації можна вважати міжмовними перетвореннями, перебудовою вихідного тексту або заміною його елементів задля досягнення перекладацької адекватності та еквівалентності. Основними характерними рисами перекладацьких трансформацій є

міжмовний характер та цілеспрямованість на досягнення адекватності перекладу [8].

Висновки. При перекладі стилістично забарвлених одиниць, через розходження обсягу понять в англійській та українській мовах, а також для посилення тієї чи іншої стильової риси, застосовувалися такі лексичні трансформації, як лексико-семантичні заміни (конкретизація, генералізація, модуляція), антонімічний переклад та функціональний аналог. Було виявлено, що при перекладі реалій та термінів найчастішими прийомами виявились транскрипція, транслітерація та калькування. Передача лексичних особливостей здійснюється за рахунок використання таких лексичних трансформацій, як лексико-семантичні заміни (конкретизація, генералізація, модуляція), антонімічний переклад та функціональний аналог.

В результаті аналізу було встановлено, що поряд з великою кількістю термінів у науково-популярних текстах активно використовуються стилістичні фігури мови. Зазвичай, їм підшуковуються еквіваленти, здійснюється дослівний переклад чи підбираються функціональні аналоги. Передача стилістичних особливостей, виражених такими засобами образної виразності, як лексичний повтор, порівняння, аналогія, антитеза, метафора, епітет, а також фразеологічними одиницями, у переважній кількості прикладів здійснюється за рахунок використання дослівного перекладу.

Також було наголошено, що при перекладі емоційно-забарвленої лексики та фразеологічних одиниць перекладачеві вдається домогтися прагматичної та семантичної еквівалентності за рахунок застосування буквального рядкового перекладу та знаходження прямих відповідностей.

Таким чином, незважаючи на складнощі, що виникають при перекладі, пов'язані з різницею в культурах і мовах, перекладачем були здійснені спроби передачі не тільки денотативного, а й конотативного значення слів і виразів. Еквівалентність була встановлена як у прагматичному, так і в семантичному аспекті.

Переклад – творчий процес, а перекладацькі трансформації спрямовані не лише на аналіз відношення між одиницями мов оригіналу та перекладу, а й на досягнення еквівалентності перекладу.

Список використаних джерел:

1. Мацько Л. І., Сидоренко О. М. Стилістика української мови: Підручник / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько; За ред. Л. І. Мацько. — К.: Вища шк., 2003. — 462 с.
2. Селігей П. О. Світло і тіні наукового стилю / П. О. Селігей // Українська мова. — 2016. — 627 с.
3. Семенов О. М. Культура наукової української мови: Навч. посіб./ О. М. Семенов — К.: Академія, 2010. — 213 с.
4. Федоренко С. В. Міжкультурний аспект перекладу наукової літератури / С. В. Федоренко // Філол. трактати. — 2012. — № 1. — С. 123-125.
5. Селіванова О.О. Лінгвістична енциклопедія / О.О. Селіванова. —Полтава: Довкілля-К, 2011. — 844 с.
6. Король Т. Г. Англomовна науково-популярна стаття в галузі управління як об'єкт перекладу. Мова і міжкультурна комунікація. 2019. № 2. — 230–237 с.
7. Кривенко О.В. Цимбаліста О.А. Граматичні перекладацькі трансформації під час перекладу англійськомовних текстів публіцистичного стилю. Науковий вісник ХДУ. Серія Германістика та міжкультурна комунікація. 2020. № 1. — 91–96 с.
8. Четверікова О.Р. Комунікативні та лінгвокультурологічні передумови дослідження науково-популярного тексту. Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету. Серія «Філологічні науки». 2016. Вип. 35. — 178–183 с.
9. Kobyakova I.K. Grammatical Aspects of Translation Філологічні трактати. 2018. № 10(2). — 60–66 с.

ПЕРЕХІД ВІД ГАЗЕТНО-ЖУРНАЛЬНОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ ДО ІНТЕРНЕТ ЖУРНАЛІСТИКИ

Лахно Каміла Віталіївна

Студентка 4 курсу групи Ж-10, Спеціальність
061 «Журналістика», ОП «Журналістика»
Київський університет культури, Україна

Науковий керівник: Рибаченко Віктор Федорович

Заслужений працівник культури України, Професор факультету
піар, журналістики та інформаційної політики
Київський університет культури, Україна

Актуальність. Дослідження переходу від газетно-журнальної журналістики до інтернет-журналістики має значну актуальність у контексті сучасного медіа-середовища. Інтернет впливає на всі аспекти нашого життя, змінюючи спосіб споживання новин та інформації. Швидкість та доступність онлайн-інформації робить інтернет основним джерелом новин для багатьох людей. Розвиток нових форматів контенту, таких як відео, аудіо, інтерактивні графіки, розширює можливості медіа-продуктів та приваблює нових читачів. Взаємодія з аудиторією через коментарі, соціальні медіа, форуми стимулює більш активну спільноту. Одночасно, перехід до інтернет-журналістики викликає нові проблеми, такі як боротьба з фейковими новинами, приватністю даних, збереженням журналістської етики. Таким чином, дослідження цієї теми є важливим для розуміння сучасних тенденцій у медіа-сфері та їх впливу на суспільство.

Попередні дослідження. Українська література поки не містить спеціальних досліджень, що зосереджені на переході від друкованих видань до інтернет-версій. Однак, вітчизняні дослідники, такі як О. Глушко та Р. Радчик, вже досліджували окремі аспекти проблем друкованих видань. С. Даниленко займається соціально-комунікативними аспектами цих проблем, К. Горська аналізує медіа-контент, а К. Сіріньок-Долгарьова – новинний дискурс. Щодо розвитку саме інтернет-видань в Україні, ці питання вивчаються в наукових статтях К. Василенко. В. Різун представляє свої оригінальні методики та методологію щодо глобального розвитку журналістики, охоплюючи як друковані, так і інтернет-видання.

Виклад основного матеріалу. У сучасному медіа-середовищі перехід від газетно-журнальної журналістики до інтернет-журналістики стає предметом докладного дослідження через свою важливість та вплив на суспільство та медіа. Ця тема обговорюється у контексті нових технологій, швидкості і доступності інформації, взаємодії з аудиторією та етичних аспектів.

Перехід від газетно-журнальної журналістики до інтернет-журналістики відбувається в контексті змін медіа-ландшафту та технологій споживання інформації. Цей перехід супроводжується розширенням форматів та каналів розповсюдження інформації, що відкриває нові можливості для журналістів та змінює їхню робочу парадигму.

Основними форматами інтернет-журналістики є веб-сайти, соціальні медіа, відео-платформи, підкасти, месенджери та мобільні додатки, а також email-розсилки. Веб-сайти стають основним каналом розповсюдження інформації, включаючи новинні портали, спеціалізовані блоги та онлайн-журнали. Соціальні медіа

дозволяють журналістам взаємодіяти з аудиторією через публікації, коментарі та обговорення. Відео-платформи надають можливість розповісти історії за допомогою візуальних елементів та рухомих зображень.

Підкасти стають популярним форматом для розповіді історій аудіальним способом, а месенджери та мобільні додатки використовуються для розповсюдження новин та сповіщень. Email-розсилки є ефективним способом залучення аудиторії та збереження зв'язку з нею.

Ці формати та канали дозволяють журналістам досягати аудиторії на різних платформах та взаємодіяти з нею за допомогою різних медійних засобів. Важливою частиною інтернет-журналістики є адаптація до різних форматів та каналів, а також вміння використовувати їх для максимального ефекту в розповсюдженні інформації та взаємодії з аудиторією.

Інтернет журналістика відрізняється від традиційної газетно-журнальної форми в ряді аспектів. По-перше, швидкість та актуальність інформації стають надзвичайною важливістю, адже новини можуть бути оновлені миттєво та розповсюджені по всьому світі лише кількома кліками. По-друге, інтернет-журналістика надає більше можливостей для інтерактивності, взаємодії з аудиторією та створення контенту, який адаптується до уподобань та потреб користувачів.

Зростання популярності інтернет-журналістики також породжує нові виклики і питання, з якими стикаються журналісти та видавці. Наприклад, етичні аспекти публікації інформації в інтернеті, боротьба зі спалахами фейкових новин та підтримка фінансової стійкості у цифровій ері.

Разом з тим, перехід від газетно-журнальної до інтернет-журналістики представляє собою не лише виклик, але й можливість для творчого розвитку та інновацій в медіа-сфері. Цей процес вимагає від журналістів та видавців адаптивності, гнучкості та постійного вдосконалення, щоб ефективно конкурувати в цифровому середовищі і задовольняти потреби сучасної аудиторії.

Сучасний світ має невід'ємний аспект, від якого практично неможливо відмовитися; коли людство перетворило масові комунікації на промисловий сектор, воно само стало заручником процесу масифікації. Таким чином, суспільство змушене виробляти та споживати масові настрої через інституції масової комунікації, як зазначає у своїх дослідженнях український вчений з масових медійних процесів В. Різун [6, с. 62–63].

Перехід до інтернет-журналістики визначається новими технологіями та інноваціями, які впливають на способи створення та розповсюдження новинного контенту. Соціальні медіа, відео- та аудіоформати стають основними інструментами для журналістів у досягненні та залученні аудиторії.

Сучасний німецький учений Ю. Вільке робить категоричну заяву, що Інтернет часто неправильно називають медіа, адже він краще може бути описаний як «комунікаційний простір». Це через те, що Інтернет надає можливості для різноманітних форм комунікації, і лише певна його частина виконує традиційні функції медіа, тоді як інші частини використовуються для безпосередньої взаємодії між людьми та обробки інформації [2, с. 454].

Інтернет дозволяє миттєво реагувати на події та поширювати новини у реальному часі, що впливає на темпи реакції журналістів та сприйняття аудиторією інформації. Проте це також породжує питання про достовірність інформації та її перевірку перед публікацією.

Інтерактивність соціальних медіа дозволяє залучити аудиторію у процес створення новинного контенту, створюючи нові форми співпраці між журналістами

та читачами. Це робить інформацію більш доступною та цікавою, збільшуючи залучення та взаємодію.

Виклики довіри та джерела інформації є важливою частиною переходу від газетно-журнальної журналістики до інтернет-журналістики. Основний виклик полягає у забезпеченні достовірності інформації та перевірці фактів в умовах швидкої поширення новин через інтернет. Це особливо актуально в контексті поширення фейкових новин, де журналісти мають розпізнавати та боротися з дезінформацією, а також розвивати навички критичного мислення серед аудиторії.

Додатковим викликом є зменшення кордонів між редакційним та нередакційним контентом, що може вплинути на довіру аудиторії до інформації. Важливо, щоб видання чітко визначали редакційні стандарти та відділяли редакційний контент від рекламних чи спонсорованих матеріалів. Довіра до джерел інформації також вимагає від журналістів прозорості та відкритості щодо процесу створення контенту та джерел інформації.

У світі інтернет-журналістики журналісти повинні продовжувати працювати над збереженням довіри своїх читачів шляхом надання достовірної та об'єктивної інформації, а також навчати аудиторію критично оцінювати джерела інформації. Прозорість, професійні стандарти та постійне прагнення до найвищих етичних стандартів в інтернет-журналістиці є ключовими для забезпечення довіри аудиторії в цьому цифровому віці.

Зростаюча важливість перевірки достовірності інформації та збереження журналістської етики у світлі швидкості інформаційного потоку в інтернеті. Забезпечення конфіденційності та захисту особистих даних стають ключовими питаннями для інтернет-журналістики.

Висновки. Ретельний аналіз та дослідження переходу від газетно-журнальної до інтернет-журналістики надає можливість кращого розуміння сучасних тенденцій у медіа-сфері та їх впливу на суспільство. Дані тези наголошують на важливості постійної адаптації та інновацій у журналістській практиці для успішного функціонування в цифровій епосі.

Список використаних джерел:

1. Василенко К. М. Вирішення проблеми трансформації жанрів в політичній інтернет-журналістиці. *Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences*. 2016. Вип. 15.
2. Вільке Ю. Публіцистика. Масова комунікація: медіа-енциклопедія / редкол.: Ю. Вільке [та ін.]. К.: Акад. укр. преси, 2007. 780 с.
3. Горська К. Медіаконтент: трансформація на перехресті аналогової та цифрової культур: моногр. К.: Інтерсервіс, 2016. 380 с.
4. Даниленко С. Громадянський вимір комунікаційної революції: Модернізація суспільних комунікацій від друкарського верстата до соціальних мереж: моногр. К.: ІМВ, 2010. 310 с.
5. Makeєв К. Публіцистика. Масова комунікація: медіа-енциклопедія / К. Makeєв, пер. з нім. П. Демешко. К.: Академія Української Преси, 2007. 780 с.
6. Різун В. В. Теорія масової комунікації: К.: Просвіта, 2008. 260 с.

ПРЕЗЕНТАЦІЯ ЯК РІЗНОВИД ПУБЛІЧНОГО МОВЛЕННЯ

Нос Наталія Миколаївна

старший викладач кафедри історії та мовознавства

Український державний університет залізничного транспорту, Україна

Презентація – це спілкування з аудиторією, мета якого переконати або спонукати до певних дій. При підготовці презентації важливо скласти план, а також поставити собі наступні питання:

- що аудиторія знає про тему;
- який вплив матимуть ідеї;
- наскільки важливо переконати аудиторію;
- чому аудиторія може не погодитись.

Презентація складається з експозиції, вступу, основної частини та висновків. Важливу роль відіграє експозиція, коли встановлюється контакт з аудиторією, формується зацікавленість та подальша взаємодія. Основна частина – це майже 85 відсотків презентації. «Відомо, що промовця слухають більш уважно на початку й наприкінці презентації, це називають «законом краю». Продумуючи експозицію та висновок, важливо виявити почуття міри, бо занадто яскравий, образний початок зобов'язує витримати цю тональність упродовж презентації» [2, с. 190]. Висновок, як завершення спілкування, «ще одна фінальна спроба переконати аудиторію, тобто досягти мети презентації. Висновок має бути виразним, коротким й обов'язково оптимістично-мажорним» [2, с. 193].

Презентація може бути успішною і неуспішною. Успішна – це презентація, під час якої досягнуто поставлену мету, неуспішна – аудиторію не вдалося переконати, підсумком стало розчарування як аудиторії, так і презентатора [2, с. 190]. Тому після проведення презентації оратор має проаналізувати, що стало причиною недосягнення мети: несприйняття аудиторією словесних переконань, не дуже добре підготовлена наочність (візуально або через незнання контингенту), неспланований зміст або інші непередбачувані фактори, які виникли під час презентації і з якими презентатор не зміг впоратись.

Сім ефективних способів початку презентації, які пропонує Дарлін Прайс, президент компанії «Well Said» та авторка книги «Добре сказано! Презентації та розмови, які приносять плоди»:

1. Захоплююча історія.
2. Провокаційні питання.
3. Вражаюча статистика або заголовок.
4. Яскрава фотографія.
5. Цитати.
6. Відео.
7. Візуальна підтримка.

Книги, які допоможуть розвинути навички спілкування та комунікації: Ден Кеннеді «Потужні презентації», Ден Роем «Говори та показуй», Кейт Феррацці «Ваш надійний тил. Як налагодити зв'язки, що приведуть до успіху», Патрик Кінг «Стратегії

і тактики спілкування», Аллан Піз, Барбара Піз «Мова рухів тіла».

Отже, на даний час під час професійної діяльності презентація є важливим різновидом публічного мовлення, завдяки якому можна досягти багатьох цілей.

Список використаних джерел:

1. Климова К.Я. Основи культури і техніки мовлення: Навч. посіб. К.: Ліра, 2006. 240 с.
2. Шевчук С.В., Клименко І.В. Українська мова за професійним спрямуванням: Підручник. К.: Алерта, 2011. 696 с.
3. Чмут Т.К. Культура спілкування: Навч. посіб. Хмельницький: ХІРУП, 1999.

СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНИХ ФІЛЬМІВ

Ткаченко Аліна Геннадіївна

здобувач вищої освіти ННІ іноземної філології
Житомирський державний університет імені Івана Франка, Україна

Науковий керівник: Поліщук Людмила Петрівна

кандидат філологічних наук, доцент
Житомирський державний університет імені Івана Франка, Україна

Стилістичні особливості перекладу кінофільмів мають велике значення, адже вони дозволяють зберегти не лише сюжетну лінію, але й унікальну атмосферу оригіналу, відтворюючи емоційні нюанси, гумор, іронію та культурні референси. Врахування лінгвістичних та культурних аспектів є ключовим для успішного перекладу, забезпечуючи ефективну комунікацію між творцями фільму та його глядачами [1, с. 36].

Для аналізу стилістичних особливостей методом суцільної вибірки було обрано різноманітні англомовні фільми різних жанрів, кожен з яких був перекладений на українську мову. Було проаналізовано ключові виклики, які виникають перед перекладачами, та способи їх подолання. Особлива увага була приділена збереженню стилістичної ідентичності оригіналу, адаптації культурно-специфічних елементів та передачі емоційного заряду. Розглянемо детальніше.

1. Адаптація культурно-специфічних елементів

Одним із найбільших викликів є передача культурно-специфічних жартів, сленгу, ідіом та референсів, що вимагає від перекладача не лише глибокого розуміння обох культур, але й креативного підходу для адаптації таких елементів. Використання аналогів, які є знайомими українському глядачу, дозволяє зберегти оригінальний зміст та атмосферу. Наприклад, англійська фраза з фільму «The Godfather»: «*I'm gonna make him an offer he can't refuse*». – «Я зроблю йому пропозицію, від якої він не зможе відмовитись» [2].

Цей вислів став іконічним і часто цитується в різних культурних контекстах. У перекладі зберігається його прямий сенс, але важливо також передати підтекст загрози та могутності, які вкладені в оригінал, щоб український глядач відчув всю глибину персонажа.

2. Передача емоційного заряду

Перекладач має вміло передати емоційний заряд діалогів, що вимагає від нього не лише точності, але й емпатії, для того, щоб глядач міг повністю зануритись у переживання персонажів. Це особливо важливо в драматичних та комедійних сценах, де правильний вибір слова може змінити сприйняття сцени.

Англійська фраза з фільму «Guardians of the Galaxy»: «*I am Groot*». – «Я є Грут» [3]. Незважаючи на простоту фрази, виклик полягає в тому, щоб передати комічний ефект повторення одного й того ж вислову різними інтонаціями. Український переклад зберігає оригінальну простоту і в той же час відтворює гумористичний аспект через інтонаційні нюанси.

Ще один приклад англійської фрази з фільму «Titanic»: «*I'm the king of the world!*» - «Я король світу!» [3]. Ця знаменита репліка передає емоції вільності, щастя та перемоги над обставинами. В українському перекладі зберігається не тільки сенс, але

й емоційне навантаження, яке є ключовим для розуміння характеру головного героя та атмосфери моменту.

3. Збереження стилістичної ідентичності

Утримання унікального стилю автора чи режисера є важливим для збереження загальної атмосфери фільму. Використання специфічних стилістичних прийомів, як-от іронії, сарказму або підтексту, вимагає високого рівня мовної майстерності та творчого підходу.

«*Elementary, my dear Watson*». – «Елементарно, мій дорогий Ватсон» [2].

Цей вислів є характерним для Шерлока Холмса і передає його унікальний стиль мислення та спілкування. У перекладі зберігається стилістична ідентичність оригіналу, забезпечуючи впізнаваність персонажа.

4. Синхронізація рухів

В умовах дубляжу велике значення має синхронізація руху губ акторів з перекладеним текстом. Це ставить перед перекладачем завдання адаптувати текст таким чином, щоб він відповідав довжині оригінальних реплік, зберігаючи при цьому сенс та стилістику.

Наприклад, «*I'll be back*». – «Я повернусь» [3]. Короткі, лаконічні фрази часто використовуються в дубляжі для забезпечення синхронізації руху губ актора з текстом. Ця фраза з фільму "Термінатор" є прикладом, коли прямий переклад допомагає зберегти синхронність без втрати змісту.

5. Локалізація для різних цільових аудиторій

З урахуванням вікової категорії та інтересів цільової аудиторії, перекладач може змінювати ступінь адаптації тексту, роблячи його більш зрозумілим і привабливим для конкретних груп глядачів.

«*Let the Force be with you*». – «Нехай Сила буде з тобою» [3].

Цей вислів з фільму «Star Wars» є культовим і широко відомим. У перекладі важливо зберегти його оригінальний вигляд та емоційне навантаження, адаптуючи під культурний контекст без зміни сутності.

Отже, стилістичні особливості перекладу англомовних фільмів мають велике значення для забезпечення культурної адаптації та емоційної взаємодії з глядачем. Використання різноманітних стратегій та технік дозволяє перекладачам ефективно впоратися з цими викликами, забезпечуючи якісний переклад, який відповідає очікуванням української аудиторії.

Список використаних джерел:

1. Журавель Т. В. Кінопереклад як вид аудіовізуального перекладу і його становлення в Україні та світі. Науковий вісник ДДПУ імені І. Франка. Серія «Філологічні науки (мовознавство)». 2018. № 10. С. 35-38.
2. Cambridge Dictionary. URL : <https://dictionary.cambridge.org/>.
3. Longman Dictionary of Contemporary English. URL: <https://www.ldoceonline.com/>.

СЕКЦІЯ ХІХ. РЕЛІГІЄЗНАВСТВО ТА БОГОСЛОВ'Я

DOI 10.62731/mcnd-12.04.2024.004

ТЕХНОАНІМІЗМ В УКРАЇНІ: ПОШИРЕННЯ АНІМІСТИЧНОЇ ОНТОЛОГІЇ ЗА МЕЖІ ТРАДИЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ

Пономаренко Олександр Іванович

аспірант кафедри релігієзнавства

Рівненський державний гуманітарний університет, Україна

Науковий керівник: Панчук Ірина Іванівна

доктор філософських наук, доцент, завідувачка кафедри філософії

Рівненський державний гуманітарний університет, Україна

Український традиційний світогляд переповнений анімістичним сприйняттям світу довкола людини. Однак, межі “традиційності” цього світогляду стають все більш і більш розмитими у глобалістичному світі сьогодення. Здається, варто людині бодай трохи віддалитися від традиційного для нашої культури оточення, як вона миттю розчиняється у “загальноприйнятому” натуралістичному розумінні буття.

Як реакцію на подібні переймання, можна споглядати активне поширення міту про легке та вільне життя людини в селі “у гармонії зі світом” – наново постає подоба відродженого та видозміненого образу “благородного дикуна”. Проявляється подібне, наприклад, у новітній естетичній течії “cottage-core”¹, наповнення якої часто ґрунтується на доволі поверхневому погляді на сільське життя та пошук “духовної близькості” людини зі світом, представленим виключно Природою.

Насправді ж, причин перейматися засиллям натуралізму, як світоглядної призми, немає. Йому не вдається і не може вдатися витіснення вищезгаданого анімізму з багатьох причин. Однак, цікавішим для нас тут є саме пошук людиною “духовної близькості” з Природою, спробі знайти у ній супутницю, подругу, якою вона була для “традиційного суспільства”, на противагу “байдужому” Місту. Цей поверхневий погляд на “традицію” як “близькість до природи”, інколи замилює нам очі у спробах розгледіти прояви традиції в побуті й міських жителів.

Попри все ще живе та поширене сприйняття анімізму за світогляд, що визначається “наділенням неживих речей душею”, ми уникнемо послуговування подібним визначенням на користь сучаснішого. Таке знаходимо у праці Едуарду Вівейруша де Кастро “Космологічний дейксизм та амеріндіанський перспективізм”, де він, посилаючись на попередніми напрацюваннями Філіпа Десколи², дає лаконічну

¹ “Back to nature: Why cottagecore is the perfect escapism”, Irish Independent, accessed April 1, 2024. <https://www.independent.ie/life/back-to-nature-why-cottagecore-is-the-perfect-escapism/39125784.html>

² Descola, Philippe, and Gisli Palsson, *Nature and society: anthropological perspectives*, (London: Routledge, 1994).

та влучну характеристику цієї світоглядної одиниці:

“Анімізм можна визначити, як онтологію, що постулює соціальний характер відносин між людьми та нелюдьми: простір між природою та соціумом сам по собі є соціальним.”³

І вже у світлі цього визначення ми перейдемо до основної теми цього тексту, одного з внутрішніх явищ анімізму – техноанімізму. Техноанімізм – це культурна практика, що проявляється через поширення анімістичної у своїй суті взаємодії на предмети та явища, існування яких є наслідком технологічного прогресу. І саме це явище цікавить нас у дослідженні сучасної української онтології.

Для початку, відмітимо давнину явища техноанімізму, як такого. Суб’єктивізація явищ та предметів утворених внаслідок людської діяльності, не є чимось новим для людства. Специфічну соціальну взаємодію зі знаряддями праці та борні бачимо в українських казках і легендах, де останні вносяться до соціального поля однаково до людей, тварин чи дерев – творінь матінки-природи.

До прикладу, у казці “Підпишися на те, що не знаєш” дівчина прохає про допомогу віника, кочергу, лопату, закликаючи їх говорити з чортом.⁴ У польських джерелах знаходимо згадки про замовляння козаками рушниць⁵. Та й сама сутність “замовлянь”, як українського магічного феномену часто зводиться до вмовлянь явищ і предметів до певної свідомої поведінки.

Отже, передумови для існування техноанімізму в українській побутовій культурі сьогодення дійсно існують. Вони проглядаються як у фольклорі українського народу, так і історично зафіксованих практиках. Також очевидним є, що часто подібна форма відносин виникає у людини з предметами, які виступають її супутниками у житті, перебувають поруч тривалий час, від “співпраці” з якими залежить успіх того чи іншого виду діяльності. Однак, як ми наочно побачимо далі, не обмежується ними.

Розглянемо ж кілька прикладів словесної взаємодії сучасних нам людей із їх оточенням, зафіксованих автором тексту:

“Коли я у подруги була, у неї в майстерні швейній, так от... вона каже, що до швейної машинки треба теж обов’язково так ставитися. Вона із нею розмовляла, домовлялася, і машинка після цього реально працювати починала. Я так... ну так, в принципі, я так же з компом домовляюся”.⁶

“Я коли в ательє працювала, мені казали старші швачки, що треба обов’язково дружити з машинкою, домовлятися. Бо нічого не вийде. Бабуся шеф-кухаркою була – завжди казала, що пічка натомилася працювати, коли щось не так йшло”.⁷

*“З машиною я говорю. Коли вона вивозила нас із такого л*йна... я просто щоразу: “Дівчинко, просто вивези нас звідси!”⁸*

“Так одразу можна відрізнити, хто з нашого ком’юніті варгеймів (ред. жанр настільних ігор), а хто з-за кордону. Наші вічно говорять з кубами, щось шепочуть, щоби ті випадали правильно!”⁹

“Батько з малих літ мені казав: “Техніка не любить грубих користувачів”.¹⁰

Усі вони яскраво демонструють соціальну взаємодію людей із предметами

³ Eduardo Viveiros de Castro, “Cosmological Deixis and Amerindian Perspectivism”, *The Journal of the Royal Anthropological Institute*, Vol. 4, No. 3 (Sep., 1998): 473, <https://www.jstor.org/stable/3034157>

⁴ Ю. Турияниця, упоряд. *Казки одного села* (Ужгород: Карпати, 1979), 58-66.

⁵ Bartosz Paprocki, *Herby rycerstwa polskiego*, (Kraków, 1858), 163.

⁶ Аліса Міловідова (1999 р. н.), записав автор, місто Київ, 30 лютого 2024 р.

⁷ Еліна Ключникова (2000 р. н.), записав автор, місто Київ, 7 березня 2024 р.

⁸ Андрій Пономаренко (2003 р. н.), записав автор, місто Київ, 3 січня 2024 р.

⁹ Олексій Суворов (1995 р. н.), записав автор, місто Київ, 17 березня 2024 р.

¹⁰ Кирило Боронов (1996 р. н.), записав автор, місто Київ, 16 березня 2024 р.

побуту й оточення. Предмети у цих зверненнях і поясненнях наділені бажаннями, втому, особистим ставленням до оточуючих, у тому числі конкретним типом відносин із людиною (як от “дружба”). Можна заявити, що деяка їх частина може бути лише наслідком ужитку мови, що формувалася у межах суспільства-носія анімістичної онтології. А проте, це є нічим іншим, як “несвідомим анімізмом”, згаданим Анною Алісон у своїй праці “Millenium Monsters”¹¹. Пам’ятаємо: анімістична онтологія є системою координат, крізь яку свідомо чи несвідомо людина сприймає світ, і за допомогою якої робить про нього висновки – не просто набором повір’їв про “душі в предметах”.

Для більшої переконливості, наведемо розлогіший запис, поділивши його на кілька частин і прокоментувавши кожну. Оповідачка – Поліна Ощепкова – майстриня у студії з виготовлення косплею, костюмів і реквізиту:

*“У нас абсолютно всі розмовляють з приладами, це для нас абсолютна норма. Кожного разу, коли у нас не працюють прилади, ми кажемо: “Ах ти ж г*мно, я тебе зараз втащу!” Ми також клеїмо оченята (ред.: іграшкові) на всі прилади, у деяких навіть є імена. Наприклад, у нашого компресора є... зараз... Михалч.*

Але у нас тільки в майстерні ми розмовляємо з приладами. Швейки (ред.: швачки) – це інша каста. У майстерні всі трохи тю-тю, і розмовляють з приладами, і кричать на них. А швейки ні, вони чуть-чуть адекватні. Я впевнена, що наодинці вони всі розмовляють з приладами. Але коли всі разом сидять – то ні...”¹²

Тут варто зазначити демонстративність цього спілкування, як наслідок взаємодії людей зі спільною власністю у спільному робочому просторі. На противагу інтимній і серйозній взаємодії швачок із власним інструментом, з яким вони проводять море часу практично що “наодинці”, поведінка ця показова, демонстративна, а тому не може сприйматися за побутову норму кожного співробітника. А проте, демонстративність не скасовує факту наявності ставлення до речей та техніки із якими взаємодія відбувається, подібного до міжлюдського.

Було б некоректним заявити, що через цю “показовість” анімістичність моменту повністю випаровується, адже це не є грою на широкий загаль, але виключно на свою маленьку закриту спільноту. Скоріше, анімістична онтологія, як онтологія соціальна за визначенням, легше та “природніше” набуває зовнішніх проявів у оточенні соціуму. Також вона часто робить це у жартівливому ключі, але, як ми побачимо далі, переростає у дещо більше й сталіше, аніж миттєвість усмішки:

“До речі, не тільки прилади, типу пилосос, чи там будівельний фен. У нас тиски є, і вони теж з оченятами... І навіть коли у нас закінчилися інструменти, яким ми можемо приклеїти оченята, чи якимось із ними розмовляти – ми робимо собі ще більше напарників. Наприклад, у манекенів... ми намалювали йому посмішку і сказали, що це “Дружок-Пиріжок”. І ми сезонно змінюємо йому краватку, наприклад, на Різдво капелюшок, або на Гелловін.

У нас багато однакових манекенів, у них немає імен, але є манекен Дама. Один із найбільших манекенів. І є ще чоловічий манекен Гена – він дуже всратий, у нього рука, нога, голова – все лежить окремо одне від одного. І у нього є татушка з написом “поштет”. Ми не знаємо, звідки вона взялась, здається, його вже придбали таким. І ми любимо Гену, з ним ми також розмовляємо. Був прикол, що нам запропонували взяти новий манекен, і ми: “Як так? Це ж Гена! Він частина нашої команди!”¹³

¹¹ Anne Allison, *Millennial Monsters: Japanese Toys and the Global Imagination*, (Oakland: University of California Press, 2006)

¹² Поліна Ощепкова (1999 р. н.), записав автор, місто Київ, 2 лютого 2024 р.

¹³ Поліна Ощепкова (1999 р. н.), записав автор, місто Київ...

Як ми можемо бачити, оповідачка несвідомо зауважує, що манекен Геннадій має “тату” – не “відмітину” чи “штамп”, але суто людський елемент декорації тіла. Він не просто експлуатований задля жарту предмет, він – “частина команди”, з якою сама команда не бажає розставатися навіть на користь кращого (за суто фізичними характеристиками) предмету. З деякими предметами відбувається взаємодія у вигляді зміни “одягу”, їм приділяється увага на свята. Закріпимо ж вагу цього ставлення:

“У нас є правило – ми не кричимо на епоксидну смолу. Бо не схватиться. І, знаєте, ти спочатку з цього смієшся, а потім кричиш на епоксидку і вона не схватується. І ти розумієш – не можна кричати на епоксидку...”¹⁴

Дійсно, конкретний абзац можна сприйняти за простий забобон, можливо навіть похідний від популярної в Україні заборони кричати на тісто. Най і виразно анімістичний, наповнений типовим для міжлюдських відносин емоційним аспектом, йому бракує соціальності, персоналії самої смоли. А проте, цей абзац дає нам привід віднести до техноанімістичних проявів і себе самого, і згаданий забобон (адже що епоксидна смола, що тісто – є творами людських рук і технологічного прогресу). Та нагадує про тяглість і всепроникність зв'язку між “традиційним” і “сучасним”, які так часто бувають одне одному протиставляються.

Повертаючись до згаданої полегшувальної ролі соціуму для зовнішнього прояву анімізму, а також не обов'язковості цього прояву для наявності анімізму внутрішнього, розглянемо останню частину запису:

“До речі, я коли сама сиджу і нікого не має – я ні з ким ніколи не розмовляю. Ми з друзями розмовляємо з інструментами перед усіма, щоби інші посміялися, підтримали розмову. Але я, особисто я, ніколи сама собі не розмовляла з інструментами. Але у мене брат розмовляє з комп'ютером, мама з пилососом і хлопець з принтером.

Хоча, я постійно собі про таке думаю... у мене з цим були проблеми, що я дуже часто думаю, що всі неживі речі – вони якби живі. В цьому у мене була проблема викидати старі речі, іграшки, тому що мені їх неймовірна шкода, наче я їх кидаю. Ну, коротше, у мене так з усім. Я можу каштан підібрати з вулиці, та казати, що він справжній, він мій друг. П'ятнадцять років буде лежати у мене на полиці, вже згнив там, але я його не викину, тому що мені його шкода.”¹⁵

Неможливо заперечити ні соціальність цієї взаємодії, ні, що важливіше для нас, глибини взаємодії молоді людини, вихованої поза межами того, що ми часто уявляємо під терміном “традиційне суспільство”, з об'єктами побутовими для будь-якого міського жителя. Навіть тими від яких результат діяльності людини ніяк не залежить.

Підсумовуючи, варто зазначити, що в диджиталізованому постіндустріальному українському суспільстві сьогодення ще донедавна звана виключно “архаїчною формою релігії” анімістична онтологія нікуди не зникла, але трансформувалася. Якщо ці дріб'язкові трансформації взагалі варто враховувати за зміну. Найлегше у сучасному світі помітити його у ставленні не стільки до місцин, як це було популярно раніше, але до окремих речей, де самоочевидна техноанімістичність дозволяє відокремити сучасне від переданого старшим поколінням. Цей феномен потребує ґрунтовнішого дослідження, але його існування в українській культурі не викликає сумнівів і містить великий потенціал для подальшого самостійного не репресованого розвитку.

¹⁴ Поліна Ощепкова (1999 р. н.), записав автор, місто Київ...

¹⁵ Поліна Ощепкова (1999 р. н.), записав автор, місто Київ...

Список використаних джерел:

1. Інтерв'ю. Аліса Міловідова (1999 р. н.), записав Олександр Пономаренко, місто Київ, 30 лютого 2024 р.
2. Інтерв'ю. Андрій Пономаренко (2003 р. н.), записав автор, місто Київ, 3 січня 2024 р.
3. Інтерв'ю. Еліна Ключникова (2000 р. н.), записав автор, місто Київ, 7 березня 2024 р.
4. Інтерв'ю. Кирило Боронов (1996 р. н.), записав Олександр Пономаренко, місто Київ, 16 березня 2024 р.
5. Інтерв'ю. Олексій Суворов (1995 р. н.), записав Олександр Пономаренко, місто Київ, 17 березня 2024 р.
6. Інтерв'ю. Поліна Ощепкова (1999 р. н.), записав Олександр Пономаренко, місто Київ, 2 лютого 2024 р.
7. Туряниця, Юрій (упоряд.). 1979. Казки одного села. Ужгород: Карпати.
8. "Back to nature: Why cottagcore is the perfect escapism", Irish Independent, accessed April 1, 2024. <https://www.independent.ie/life/back-to-nature-why-cottagcore-is-the-perfect-escapism/39125784.html>.
9. Descola, Philippe and Gisli Palsson. 1994. Nature and society: anthropological perspectives. London: Routledge.
10. Paprocki, Bartosz. 1858. Herby rycerstwa polskiego. Kraków: Kazimierz Józef Turowski.
11. Viveiros de Castro, Eduardo. 1998. "Cosmological Deixis and Amerindian Perspectivism". The Journal of the Royal Anthropological Institute 4, no. 3: 469-488.

СЕКЦІЯ ХХ. ПЕДАГОГІКА ТА ОСВІТА

БІНАРНЕ ЗАНЯТТЯ ЯК ІННОВАЦІЙНА ФОРМА ПРОВЕДЕННЯ ЗАНЯТЬ ПРИ ПІДГОТОВЦІ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Шахматова Т.В.

Кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач
навчально-методичної лабораторії бакалаврату
*Комунальний заклад «Нікопольський фаховий педагогічний коледж»
Дніпропетровської обласної ради», Україна*

Модернізація системи освіти України зазнає докорінних змін у контексті викликів ХХІ століття.

Зміни в освіті потребують інтелектуально розвиненої особистості, здатної до самоосвіти, самовдосконалення, що мають ґрунтуватися на нових теоретико – методологічних засадах та фундаментальних знаннях. Важливого значення набуває така якість педагога, як здатність до новаторства, пошуку нових форм, методів та способів організації педагогічної взаємодії, яка відповідає новим освітнім тенденціям та інтересам здобувачів освіти.

О. В. Сухомлинський, видатний педагог – гуманіст, зазначав, що учителі – це «творці людських душ», «сіячі істинно людського», які повинні бути «взірцем людської досконалості» й покликані виховати, навчити, розвинути молоду людину, сформувані у неї прагнення до успіху і самовдосконалення. Педагог наголошував, що «успіх у навчанні - єдине джерело внутрішніх сил дитини, які народжують енергію для подолання труднощів, бажання вчитися». [1, с.164].

Сучасна освіта повинна мати випереджувальний характер і сприяти впровадженню інноваційних тенденцій в освітню сферу.

Інноваційна освітня діяльність – це розробка, розповсюдження та застосування освітніх інновацій. Процес створення і впровадження інновацій називають інноваційною педагогічною діяльністю.

Інноваційна педагогічна діяльність визначається запровадженням нової парадигми освіти, що зумовило значне зростання педагогічних інновацій. Вони потребують нових методичних розробок, нових якостей педагогічного новаторства. Саме тому вважаємо, що важливою рушійною силою є готовність педагогів до інноваційної педагогічної діяльності, яку можна визначити як особистісний стан мотиваційного ставлення до професійної діяльності, володіння ефективними способами і засобами досягнення педагогічних цілей, здатності до творчості та рефлексії.

Важливою функцією викладача стає підтримка студента в його діяльності, допомога у сприянні успішній орієнтації в навчальній і науковій інформації,

полегшити розв'язання проблем для опанування великої і різноманітної інформації.

Головними завданнями сучасного закладу є забезпечення високого рівня освітнього процесу, спрямованого на підготовку професіоналів, зокрема вчителів початкової школи. Підготовка вчителів початкових класів на сучасному етапі вимагає від них не лише глибоких фахових знань, а й умінь орієнтуватися в складних життєвих, політичних, економічних процесах, що відбуваються у світі, широкого кругозору, володіння іноземними мовами.

Цьому сприяє розробка й удосконалення методичного забезпечення освітнього процесу, впровадження нових освітніх технологій, інтерактивних методів і засобів навчання, в тому числі і дистанційного, використання практичного досвіду студентів – випускників; організація роботи щодо підвищення професійної майстерності та наукової кваліфікації педагогічних працівників; проведення сумісно з фахівцями навчально – виховної роботи зі студентами.

Ці завдання можуть бути успішно реалізованими за умов здійснення раціонального підходу до вибору і реалізації форм і методів навчання – традиційних та інноваційних. До інноваційних форм організації навчання можна віднести проведення бінарних занять, суть яких полягає в реалізації міжпредметних зв'язків та інтеграції навчальних дисциплін. Це нетрадиційний вид навчального заняття, яке проводять два або кілька викладачів – предметників, викладач і практичний працівник – фахівець тієї кваліфікації, по якій ведеться підготовка студентів.

Метою бінарного заняття є узагальнення і систематизація набутих знань, формування цілісного сприйняття матеріалу, що вивчається. Бінарними можуть бути лекційні, семінарські і практичні заняття. Форма такого заняття дозволяє підвищити пізнавальний мотив у тих, хто навчається, сформуванню пізнавальну потребу і пізнавальний інтерес до майбутньої професії; спонукати студентів до самостійної мислення.

Вони вчать виокремлювати головне, групувати і класифікувати наукові поняття, наочно і компактно моделювати образні орієнтири, що забезпечують цілісне сприйняття, узагальнене розуміння розділу, теми і, нарешті, всього матеріалу. Необхідно залучати до роботи на занятті як можна більше студентів з використанням ділової гри. Завдання, які планується виконувати на бінарному занятті, необхідно формулювати у такий спосіб, щоб всі студенти були залучені до його виконання. Наприклад, брали участь у роботі малих груп. Така атмосфера сприяє підтримки кожного студента колективом навчальної групи. Учасники заняття мають дотримуватися етичних правил ведення наукової дискусії, демонструвати зразки коректного професійного спілкування, сприяти формуванню відповідних умінь і навичок у здобувачів вищої освіти.

Всі завдання і проблемні питання мають розглядатися на занятті з позицій кожної дисципліни. Обов'язковим є підбиття підсумків проведеної роботи та досягнутих результатів.

Оцінювання необхідно проводити одночасно з позицій теорії та практики і має бути коментованим. Це дасть змогу оцінити результативність застосування студентами теоретичних знань під час розв'язування конкретних ситуацій, за рівнем активності та зацікавленості студентів при розв'язуванні запропонованих задач, за обсягом одержаного матеріалу.

Інноваційні технології займають одне з чільних місць у сучасній вищій школі, допомагають ущільнити навчально – виховний процес, зекономити навчальний час,

полегшують організацію навчання відповідно до принципів навчання; науковості та зв'язку з реальністю, сприяють професійній спрямованості процесу здобуття знань, виробленню вмінь і навичок. Тому для досягнення ефективних методів навчання необхідно максимально урізноманітнювати методи та форми проведення занять.

Список використаних джерел:

1. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: навчальний посібник. Київ: Академвидав, 2004. / 352 с.
2. Сухомлинський В.О. Вибрані твори в 5-ти т. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/ukr0000012788>.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЛОГІЧНОГО МИСЛЕННЯ У ДІТЕЙ 5-6 РОКІВ В УМОВАХ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Кошель Анна Павлівна

ORCID ID: 0000-0001-9343-7807

канд. пед. наук, доцент кафедри дошкільної та початкової освіти
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка, Україна

Кошель Віталій Миколайович

ORCID ID: 0000-0001-7547-2879

канд. пед. наук, доцент кафедри дошкільної та початкової освіти
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка, Україна

Шинкаренко Катерина Андріївна

здобувач вищої освіти факультету дошкільної початкової освіти і мистецтв
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка, Україна

Анотація. У статті висвітлено актуальність проблеми формування математичної компетентності у дітей старшого дошкільного віку, зокрема, особливості розвитку логічного мислення. Розглянуто особливості формування логічного мислення у дітей старшого дошкільного віку.

Ключові слова: логічне мислення, операції логічного мислення, діти дошкільного віку логіко-математична компетентність.

Реформування дошкільної освіти, спрямоване на більше повне задоволення інтересів сучасних дітей, вносить нові вимоги до організації навчального процесу в дошкільних навчальних закладах. Відповідно до нормативних документів, таких як Державна національна програма «Освіта (Україна XXI століття)», Закон України «Про дошкільну освіту» і Базовий компонент дошкільної освіти в Україні, визначені нові цілі та пріоритети дошкільної освіти. Серед них особлива увага приділяється пошуку ефективних методів навчання та проблемам розвитку логічного мислення у дітей за допомогою дидактичних ігор [3].

Найчастіше в розвитку логічного мислення дітей використовують різноманітні методи та засоби, такі як вправи, досліди, спостереження, художнє слово, прогулянки, бесіди, ілюстрації та демонстрація наочного матеріалу, а також дидактичні ігри. Ці методи сприяють активному залученню дітей до навчання та розвитку їхніх когнітивних навичок у цікавій та ігровій формі, що відповідає вимогам сучасного освітнього підходу.

Численні психолого-педагогічні дослідження науковців (І. Войтюк, І. Грузинської, Л. Іщенко, Н. Омельченко, І. Казакова, Г. Костюка Н. Шинкарьової) підтверджують, що мислення формується та розвивається протягом дитинства під впливом умов життя і виховання. При народженні дитина не володіє розвинутим мисленням, але починає пізнавати світ через відчуття та сприймання предметів, зберігаючи образи у пам'яті. Такий процес взаємодії з навколишнім середовищем визначає формування когнітивних навичок та логічного мислення в ранньому дитинстві [2; 7; 10].

Це пізнання відбувається в процесі активної взаємодії дитини з дійсністю. Вже в перші місяці життя малюка має відбуватися формування елементарної культури мислення, яке пов'язане із опануванням мови, розширенням кругозору, засвоєнням ходьби, удосконаленням рухів. М'язове відчуття, якого зазнає дитина від виконуваних дій, є основою для опанування тих способів розв'язання практичних задач, які завершуються досягнутим успіхом. На думку вчених, саме на цьому етапі починається розвиватися і понятійне мислення дитини. У практичній діяльності дошкільника виділяються і набувають відносної самостійності особливі внутрішні мисленнєві процеси, які передбачають і визначають виконання зовнішніх предметних дій, спрямованих на досягнення необхідного практичного результату. Як вважають дослідники, будь-яка форма мислення залежить від сформованості розумових операцій.

Проблема розумового розвитку дітей старшого дошкільного віку обумовлює необхідність осучаснення наукових підходів до її розв'язання. Розумовий розвиток дітей старшого дошкільного віку є органічною складовою її загальної готовності. Більшість науковців під загальною готовністю розуміють такий рівень розумового, морального, вольового, естетичного та фізичного розвитку, який створює необхідну основу для активного входження дитини в нові умови свідомого засвоєння навчального матеріалу. Деякі дослідники трактують поняття загальної готовності як оволодіння уміннями, знаннями, здібностями, мотивацією та іншими необхідними для оптимального засвоєння поведінковими характеристиками [7].

У працях більшості вчених доводиться, що без цілеспрямованого формування у дитини 3-4 років різних форм мислення неможливо навчити дитину бачити причинно-наслідкові зв'язки, знаходити спільне та відмінне в явищах навколишньої дійсності, виділяти суттєві властивості об'єктів та помічати їх нові якості, узагальнювати, класифікувати тощо [2; 7; 10].

Найчастіше до кола засобів, що використовують педагоги в процесі розумового розвитку дітей, включають дидактичні та логічні ігри, вправи, досліди, спостереження, художнє слово, прогулянки, бесіди, ілюстрації та демонстрацію наочного матеріалу [4].

Відповідно оновленого Базового компоненту дошкільної освіти в Україні, здобуття різних видів компетентностей дитиною дошкільного віку відбувається в різних видах її діяльності: ігровій, сенсорно-пізнавальній, навчально-ігровій, театральній, мовленнєвій, художньо-мовленнєвій, образотворчо-продуктивній, художньо-практичній, соціокультурній та ін. [1].

Мислення є найважливішою функцією мозку людини. Жоден з видів діяльності не може обійтися без цього, оскільки воно становить основу успішного засвоєння нових знань, умінь та навичок. Саме тому так важливо сформувати в дітей основи логічного мислення ще до того, як вони розпочнуть своє навчання у школі [2, с. 59].

До визначення суті математичного розвитку дошкільників звертаються видатні зарубіжні і вітчизняні науковці: П. Гальперін, В. Давидов, М. Вовчик-Блакитна, Г. Костюк, М. Макляк, А. Маркушевич, Л. Єрмолаєва, К. Тарханова, З. Лебедева, Р. Непомняща, О. Брежнєва, О. Проскура, Л. Левінова, Т. Тарунтаєва, К. Щербакова, Л. Бондаренко, О. Кирилова, О. Дьяченко, Т. Лаврентьєва, Л. Халізева, К. Назаренко, Т. Рихтерман, О. Фунтікова, Л. Артемова, З. Михайлова, А. Смоленцева, І. Щербиніна, А. Столяр та інші [2; 5; 7; 10].

Поняття «розвиток логічного мислення» науковці у своїх працях визначають як особливості умінь дошкільників засвоювати нові знання, які були сформовані в процесі стихійного навчання. А ще тим, що сам процес навчання виступає як складне,

багатокомпонентне явище [2, с. 58].

Порушена нами проблема є багатоаспектною і ґрунтується на науково-теоретичних та експериментальних розробках провідних психологів і педагогів, котрі розкривають можливість та механізми формування у старших дошкільників культури логічного мислення, вважаючи математичну компетентність однією з базових з-поміж інших [10].

У старшому дошкільному віці важливим етапом у розвитку дітей є формування творчої уяви, що передбачає не лише творення нових образів і ідей, але й їхню подальшу реалізацію у вигляді оригінальних продуктів творчої діяльності. Ключовими показниками цього процесу є оригінальність, продуктивність і осмисленість [7].

Дослідниця І. Грузинська визначає критерії розвитку творчої уяви у дітей старшого дошкільного віку, серед яких варто виділити оригінальність образів, гнучкість утворених образів, швидкість їх створення та продуктивність [8, с. 53].

Активність, уявне маніпулювання образами, а також сприйняття об'єктів та емоційні відчуття є важливими факторами для стимулювання цього процесу.

Розкриваючи психологічні передумови для розвитку творчої уяви, слід відзначити, що науковці зазначають підвищення пізнавальної активності, самостійності, свідомості та чутливості у дітей цього віку. Вони вже здатні диференціювати предмети та явища за характерними ознаками, розвивається гострота зору, вміння розрізняти кольори та відтінки, а також формуються навички встановлення зв'язків та взаємозалежностей між об'єктами та подіями. Дошкільники в цьому віці також виявляють здатність до кращого запам'ятовування назв і поліпшення орієнтації в просторі [8].

Водночас розвивається дотикове пізнання різних властивостей предмету (форма, розмір, довжина). Діти цієї вікової категорії вміють виділяти більш інформативні ознаки того чи іншого предмету. Перцептивні дії скорочуються та стають моментальними. Відбувається поступове засвоєння певних еталонів, які об'єднуються за характерними ознаками, що дозволяє дитині легше впізнавати та класифікувати предмети та їх властивості [9].

Отже, в процесі розширення знань про навколишній світ дошкільник оволодіває перцепцією – вмінням виявляти характерні властивості різних предметів, а завдяки соціалізації досягає інтеріоризації, тобто починає запозичувати із суспільного досвіду різні поняття, уявлення, категорії, які в подальшому об'єднуються в його особисту систему поглядів [6].

Ще однією важливою складовою старшого дошкільного віку є формування самосвідомості. До 6 років у дітей спостерігається завищена самооцінка, яка стає більш усвідомленою з 7 років. Загалом самооцінка дошкільників залишається на високому рівні, що дозволяє їм без страху готуватися до школи.

Слід відзначити, що мислення тісно пов'язане з мовою, оскільки саме завдяки мові може існувати та виражатися думка, концепція або власна точка зору. Ставлення до питань, які сприймаються людиною як сигнал до розумової діяльності, визначає організований характер процесу мислення [7].

Науковці визначають, що у процесі онтогенезу розвиток мислення пройшов стадії наочно-дійового, наочно-образного та логічного мислення. Наочно-дійове мислення виникає приблизно у віці 3 років і відповідає за сприйняття та уявлення. Наочно-образне мислення полягає в умінні дитини взаємодіяти з об'єктами подумки.

Логічне, або аналітичне, мислення розвивається наприкінці дошкільного віку і є найвищою формою розумової діяльності. Воно проявляється у здатності дитини

самостійно встановлювати зв'язки та залежності між предметами, висловлювати власну точку зору, спростовувати або стверджувати судження, будувати гіпотези тощо.

Основним показником інтелектуального розвитку дитини є оволодіння нею різними розумовими операціями, такими як аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, систематизація, абстрагування, класифікація та серіація. Ці операції визначають здатність дитини до вищого рівня розумової діяльності, сприяють усвідомленню та обробці інформації, розвивають її критичне та логічне мислення [10].

Процес становлення дитячої особистості визначається не лише позитивними змінами в інтелектуальному розвитку, але й суттєвими трансформаціями в емоційно-вольовій сфері. Воля, яка виступає формою внутрішнього контролю, стає ключовим регулятором поведінки дитини. Однією з ключових умов формування вольових якостей у дошкільників є перехід від мотивів індивідуального характеру (хочу) до усвідомлення суспільного значення (треба).

У старших дошкільників спостерігається зниження імпульсивності дій, а діти стають більш емоційно врівноваженими. Вони менше реагують гостро на труднощі, що виникають перед ними. Ці зміни свідчать про поступове встановлення емоційного контролю та зростання емоційної стійкості у дітей. Такий емоційний баланс сприяє адаптації до різноманітних ситуацій та формує основу для подальшого соціального розвитку [7].

У старшому віці спостерігається зміна характеру дитячої діяльності: якщо раніше діти діяли за власною зацікавленістю, то тепер їхні дії стають відповідними їхнім уявленням про предмет. Це вказує на початок формування особистої мотиваційної системи.

Діти старшого дошкільного віку починають працювати вже з символами. Такі дії вимагають відволікання від реальних предметів, заміни предметів словами, числами, схемами тощо. Уміння оперувати символами називають логічним мисленням. Воно формується на основі наочно-образного і є вищою стадією мислення. Отже, підґрунтя розвитку логічного мислення закладається вже в дошкільному віці. У 5 років дитина здатна оволодівати на елементарному рівні операціями логічного мислення: порівняння, узагальнення, класифікація, систематизація, змістове співвідношення тощо.

Логіко-математична компетентність це здатність здійснювати: класифікацію геометричних фігур, предметів та множин; серіацію за величиною, масою, об'ємом, розташуванням у просторі, часі; обчислення та вимірювання кількості, відстані, довжини, ширини, висоти, об'єму, маси, часу [1].

Такий напрям роботи передбачає засвоєння дошкільниками елементарних логічних прийомів та орієнтований насамперед на формування вміння розмірковувати, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, обґрунтовувати свою думку, робити прості висновки. Комплекс елементарних логічних понять і дій, у свою чергу, становить абетку логічного мислення і є необхідним підґрунтям для розвитку особистості дитини та формування її компетентності. При цьому важлива не стільки наявність логіко-математичних знань, скільки здатність логічно мислити у різних життєвих ситуаціях, розсудливо поводитися, проявляти високу пізнавальну активність, кмітливість, гнучкість мислення, самостійність суджень, тобто поводитися компетентно, відповідно до своїх вікових можливостей, індивідуального та життєвого досвіду.

Отже, на сучасному етапі більшою мірою навчання дошкільників це програма

життя, а не програма знань. Розглянемо можливості активного включення в процес логічного розвитку дитини дошкільного віку різних прийомів розумових дій на математичному матеріалі.

Під час навчання порівнювати (спосіб мислення, спрямований на виявлення ознак подібності й відмінності між предметами та явищами) дитина оволодіває такими вміннями: виділяти ознаки об'єкта на основі співставлення його з іншим об'єктом; визначати спільні та відмінні ознаки порівнювальних об'єктів; виокремлювати важливі та неважливі ознаки об'єкта.

Класичним прикладом серіації (впорядкування об'єктів за ступенем інтенсивності одного чи декількох ознак) є мотрійки, пірамідки, вкладні мисочки тощо, їх можна організувати за розміром: довжиною, висотою, шириною – якщо предмети одного типу (ляльки, палички, стрічки, камінчики) за величиною (з вказівкою того, що вважати «величиною») – якщо предмети різного типу (розсадити іграшки у порядку зростання). Серіації можуть бути організовані й за кольором: у порядку інтенсивності забарвлення.

Аналіз – виділення властивостей об'єкта, виділення об'єкта з групи чи виділення групи об'єктів за певною ознакою. Наприклад, задана ознака: кислий. Спочатку в кожного об'єкта множини перевіряється наявність чи відсутність цієї ознаки, а потім вони виділяються й об'єднуються в групу за ознакою «кислі».

Узагальнюючі здобутки науковців К. Щербакової, А. Ремеш на дослідження сутності поняття «математичний розвиток», загалом його трактують як формування і накопичення математичних знань і умінь. Слід зазначити, що таке його розуміння було закладене в працях Л. Венгера і на сьогодні є найпоширенішим, науковець вважав, що метою навчання на заняттях в закладі дошкільної освіти є засвоєння дитиною певного заданого програмою кола знань і умінь [10].

Нам імponує думка І. Куліш, С. Гой, про те що логічне мислення – це необхідний засіб засвоєння матеріалу в будь-якій галузі знань, у тому числі й у математиці. Воно є вищим пізнавальним процесом, формою творчого відображення людиною дійсності. Маємо на увазі особливий рід розумової і практичної діяльності, що передбачає включення до неї дій і операцій перетворювального й пізнавального характеру [2, с. 60].

Формування логічних прийомів на думку С. Чупахіної є важливим чинником, який безпосередньо сприяє розвитку процесу мислення дітей дошкільного віку. Психологічні дослідження з аналізу способів та умов розвитку мислення дитини доводять, що методичне керівництво таким процесом не лише можливо, а й є ефективним, тобто при організації спеціальної системи роботи з формування й розвитку логічних прийомів мислення спостерігається значне підвищення результативності цього процесу незалежно від початкового рівня розвитку дошкільників.

Формування в дітей здатності самостійно правильно виконувати логічні завдання та робити узагальнення є украй важливим із загальнорозвиваючої позиції. Навчання має за мету розвивати в дітей здібності до емпіричного, а в перспективі й теоретичного узагальнення.

На наш погляд, з урахуванням власного досвіду, удосконалювати професійну діяльність вихователів дітей раннього та дошкільного віку за допомогою інноваційних технологій для ефективного розвитку логічного мислення дітей у ЗДО. Для цього необхідно використовуючи потенціал системи психолого-педагогічних освітніх курсів, семінарів, тренінгів [6].

Проводити роботу з розвитку логічного мислення дітей як інтегративної якості

педагога з дошкільниками, необхідно у декількох напрямках, залучаючи ЗВО та різні соціальні інституції [5].

Так, у жовтні 2019 року на базі комунального дошкільного навчального закладу № 26 Чернігівської міської ради було створено навчально-наукову лабораторію. На розширеному засіданні кафедри дошкільної та початкової освіти, Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г.Шевченка (далі НУЧК ім. Т.Г.Шевченка) було ухвалено рішення про початок діяльності лабораторії і призначено директора навчально-наукової лабораторії В. Олексієнко – магістр дошкільної освіти, завідувач дошкільного навчального закладу № 26 м. Чернігова та керівника від ЗВО – А. Кошель – канд. пед. наук, доцент кафедри дошкільної та початкової освіти НУЧК ім. Т.Г.Шевченка [3].

До основних форм діяльності лабораторії увійшли: практичні навчальні заняття та семінари-тренінги; саморозвиток здобувачів вищої освіти та педагогів; проходження різних видів навчальних практик; науково-дослідна робота студентів спеціальності «Дошкільна освіта» та вихователів ЗДО; написання наукових статей; робота проблемних груп, організація науково-практичних конференцій, курсів підвищення кваліфікації для вихователів дошкільного віку та вчителів початкових класів тощо.

Метою вище зазначених заходів було організація охорони життя і здоров'я дітей у дошкільних навчальних закладах та підвищення фахової компетентності здобувачів ЗВО і вихователів ЗДО [4].

Наприклад, в ході семінарів-практикумів: «Ейдетика роботі з дітьми», «Ейдетика переавантаження» педагоги, викладачі та здобувачі спеціальності «Дошкільна освіта» мали можливість ознайомитись з новими техніками у використанні ейдетичних прийомів у роботі з дітьми дошкільного віку. Під час практичної частини семінару педагоги в ігровій формі продемонстрували уміння записувати методом піктограм певне речення, читати оповідання за серією опорних картин, складати казки з опорою на предметне зображення та мнемо таблиці [3].

Висновки. Отже, розвиток логічного мислення дошкільника у ЗДО в процесі формування уміння міркувати, орієнтуватися в усьому, що його оточує, належно оцінювати життєві ситуації, приймати самостійні рішення, аргументувати свої міркування, помічати й розкривати причинно-наслідкові зв'язки в довкіллі. Відтак, важливим завданням вихователя дітей раннього та дошкільного віку стає не просто навчання дітей, формування відповідні навички, а розвиток логічного мислення дітей під час ознайомлення з навколишнім світом у всіх його взаємозв'язках та залежностях. При цьому чим вищою буде методична майстерність вихователя дітей раннього та дошкільного віку, тим непомітніше для дитини стає його допомога в подоланні життєвих труднощів. Саме за таких умов відбувається досягнення дитиною емоційного благополуччя, розвиток компетентності у сфері відносин до світу, до людей, до себе.

Список використаних джерел:

1. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні. (2021). Вилучено з: <https://www.pedrada.com.ua/article/2895-bkdo-2020-prokt-novogo-standartu-d>.
2. Куліш, І., & Гой С. (2020). РОЗВИТОК ЛОГІЧНОГО МИСЛЕННЯ ЯК ВАЖЛИВИЙ КОМПОНЕНТ ПІДГОТОВКИ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ДО ШКОЛИ. Вилучено із <https://E:/%D0%97%D0%90%D0%93%D0%A0%D0%A3%D0%97%D0%9A%D0%98/%D0%97%D0%90%D0%93%D0%A0%D0%A3%D0%97%D0%9A%D0%98%20Mozilla/4831%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-10892-1-10-20210307.pdf>.

3. Кошель, А., Кошель, В., & Олексієнко, В. (2020). ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ НАВЧАЛЬНОЇ ЛАБОРАТОРІЇ З ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ. *NewInception*, (2), 84-85.
4. Кошель, В. М. (2013). Організація охорони життя і здоров'я дітей у дошкільних навчальних закладах. Вилучено із <http://erpub.chnpu.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/3853/1/%D0%9E%D1%80%D0%B3%D0%B0%D0%BD%D1%96%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F%20%D0%BE%D1%85%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%BD%D0%B8%20%D0%B6%D0%B8%D1%82%D1%82%D1%8F%20%D1%96%20%D0%B7%D0%B4%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%B2%E2%80%99%D1%8F%20%D0%B4%D1%96%D1%82%D0%B5%D0%B9%20%D1%83%20%D0%B4%D0%BE%D1%88%D0%BA%D1%96%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D1%85%20%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D1%87%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D1%85%20%D0%B7%D0%B0%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D0%B0%D1%85.pdf>.
5. Кошель, В. М., & Соболев, К. М. (2017). Особливості формування освітньо-розвивального середовища в дошкільних навчальних закладах.
6. Кошель, В., & Іващенко, С. (2020). ДО ПРОБЛЕМИ СТВОРЕННЯ ІМІДЖУ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ. *InterConf*, (33). Вилучено із <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/interconf/article/view/5311>.
7. Кошель, В., & Онопрієнко, О. (2023). ДО ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ЛОГІЧНОГО МИСЛЕННЯ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ. *Collection of scientific papers «SCIENTIA»*, (April 28, 2023; Stockholm, Sweden), 90-94.
8. Кошель В., & Юрченко Н. (2019). Використання інноваційних технологій для самовдосконалення майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти в професійній діяльності. Вилучено із erpub.chnpu.edu.ua:8080/jspui/handle/123456789/3150.
9. Литвиненко, О. М., & Кошель, В. М. (2017). ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДО ФОРМУВАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ ЛОГІЧНОГО МИСЛЕННЯ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ. *ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ НАУКОВИЙ ЗБІРНИК*, 58.
10. Ремеш А. (2021). ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПРЕДМАТЕМАТИЧНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ТРЕТЬОГО РОКУ ЖИТТЯ. Вилучено із <http://repository.mdu.in.ua/jspui/bitstream/123456789/3183/1/%D0%A0%D0%B5%D0%BC%D0%B5%D1%88%20%D0%90.%D0%9E..pdf>.

ЦІННІСНІ ОРІЄНТИРИ ЗМІСТУ ПРЕДМЕТА «ЗАХИСТ УКРАЇНИ»

Білан Василь Ігорович

учитель захисту України

КЗ ЛОР «Обласний науковий ліцей», м. Дрогобич, Україна

Зміст предмета «Захист України» зорієнтований на досягнення мети загальної середньої освіти, а це зокрема всебічний розвиток особистості учня, його навчання та самонавчання, виховання, виявлення обдарувань. Важливою є соціалізація особистості, яка здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і здобуття освіти упродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, відповідальності, трудової діяльності та громадянської активності, дбайливого ставлення до родини, своєї країни, довкілля, спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству. В сучасних закладах загальної освіти важливим є розвиток духовно-практичних можливостей та індивідуальний розвиток особистості учня крізь призму світоглядно-культурного її існування, що реалізується як самовизначення особистості. Найважливішим «моментом» у цьому процесі є «формування розвиненої самосвідомості, тобто здатності до адекватної оцінки не тільки свого місця в суспільстві, а й своїх інтересів і цілей, здатності до планування свого життєвого шляху, реалістичної оцінки різних життєвих ситуацій, готовності до реалізації раціонального вибору лінії поведінки і відповідальності за цей вибір» [3: 119]. Провідним чинником розвитку особистості є формування в учнів умінь застосовувати знання у реальних життєвих умовах, під час розв'язку практичних завдань та здатності визначати і обґрунтовувати власну життєву позицію.

Навчальний предмет «Захист України» вивчається на підставі діючого законодавства та є базовим навчальним предметом Типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти, затвердженої наказом МОН України. Морально-психологічна підготовка здійснюється в ході навчання з метою формування морально-психологічної готовності та спроможності учнів виконувати покладені на них завдання, переборювати труднощі та небезпеку у надзвичайних ситуаціях, витримувати навантаження. Учителю захисту України варто проектувати свою діяльність у сферу самосвідомості, що призведе до «уміння користуватися наявними резервами та нерозкритими потенціями в умовах цілісної життєдіяльності через самоусвідомлення та самопізнання» [2: 192]. Зміст уроків предмета «Захист України» мають практичну спрямованість, а психологічна підготовка особистості учня до захисту України здійснюється протягом усього викладання предмета. Важливою з цього приводу є самосвідомість як педагога так і учнів, що є «рефлексією свідомості відносно себе» та є важливою складовою професійності учителя захисту України, що детермінується професійною ідентичністю. Це призводить до усвідомленості учнями реалізації ментальних здатностей, особистісної значущості, а «моральні цінності відображають екзистенційну потребу особистості в пошуку сенсу життя, є основою для інших потреб вони сприяють зовнішньому самовираженню і самоствердженню особистості, розкриттю її своєрідності, неповторності, становленню і підтриманню внутрішньої цілісності особистості» [2: 155]. Оточення з яким учень буде взаємодіяти на уроках захисту України дозволить йому володіти достатньо високим рівнем емоційної стійкості, і все це визначить потенційну емоційну здатність та

компетентність як педагога так і учнів, що дозволить «опанувати основи самовладання, розширити вміння, необхідні для виконання своєї роботи, розвинути соціальну свідомість та вміння регулювати стосунки» [1: 17].

Аналіз світоглядних аспектів змісту предмету «Захист України» неможливий без розуміння ціннісних орієнтацій, а реалізація завдань предмету призводить до «формування розвиненої самосвідомості, а надійним ядром самосвідомості може і повинен бути світогляд як своєрідне загальне начало, яке орієнтує, допомагає не тільки розбиратися в різних конкретних ситуаціях, а й планувати, моделювати своє майбутнє» [3: 119]. Ціннісні орієнтації змісту предмету «Захист України» реалізуються завдяки таким підходам та завданням як: ознайомлення учнівської молоді з основами нормативно-правового забезпечення захисту України, цивільного захисту населення та особистої безпеки людини; усвідомлення учнівською молоддю свого обов'язку щодо захисту України у разі виникнення загрози незалежності та територіальній цілісності держави; засвоєння основ захисту України, цивільного захисту населення, домедичної допомоги, здійснення психологічної підготовки учнівської молоді до захисту України.

Список використаних джерел:

1. Гоулман Д. (2018) Емоційний інтелект. Харків: Віват, 512.
2. Савчин М. (2019) Здоров'я людини: духовний, особистісний і тілесний виміри: монографія. Дрогобич: ПП «ПОСВІТ», 232.
3. Шейко В.М., Богуцький Ю.П. (2005) Формування основ культурології в добу цивілізаційної глобалізації (друга половина XIX – початок XXI ст.). Монографія. Київ: Генеза, 592.

СЕКЦІЯ ХХІ. ПСИХОЛОГІЯ ТА ПСИХІАТРІЯ

ОСОБЛИВОСТІ МЕНТАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я ЖІНОК ПІДПРИЄМЦІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Зінов'єва Н.С.

Здобувачка вищої освіти другого магістерського рівня освіти, 053 «Психологія»
ЛНУ ім. Т. Шевченка, м. Лубни, Україна

Науковий керівник: Богач О.В.

канд. пед. наук, доцент кафедри психології
ЛНУ ім. Т. Шевченка, м. Лубни, Україна

Постановка проблеми. У контексті триваючої агресивної війни проти України, особливу актуальність набуває питання психічного здоров'я населення, зокрема жінок-підприємців. Ця категорія стикається з унікальним набором викликів, що включає не лише загальні стреси, пов'язані з воєнним станом, але й специфічні труднощі, що впливають з необхідності підтримувати та розвивати бізнес у надзвичайно складних умовах. Дослідження цієї проблеми важливе для розробки ефективних стратегій психологічної підтримки та адаптації до нових умов життя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У контексті вивчення впливу воєнних конфліктів на психологічне благополуччя населення, значний внесок зробили як українські, так і міжнародні науковці. Серед українських дослідників варто виокремити роботи С. Арефнії [1], П. Горностаї [2] та Л. Карамушки [3], які акцентували увагу на негативному впливі воєнних дій, спричинених російською агресією, на ментальне здоров'я цивільного населення. Вони підкреслюють важливість розробки та впровадження цілеспрямованих програм психологічної підтримки для постраждалих.

Виклад основного матеріалу. Сучасні виклики, пов'язані з воєнним станом в Україні, вимагають глибокого аналізу стану ментального здоров'я жінок-підприємців, які зіткнулися не тільки зі звичайними труднощами ведення бізнесу, але й з додатковим навантаженням, спричиненим воєнними діями. У контексті зростаючого розуміння важливості ментального здоров'я як невід'ємної частини загального благополуччя особистості, це дослідження спрямовано на виявлення ключових факторів, що впливають на психологічний стан цієї категорії населення.

Аналіз отриманих даних з дослідження, проведеного серед 150 жінок-підприємців з Донецької області, підкреслив значний вплив економічної невизначеності, спричиненої воєнним станом, на психологічне благополуччя респонденток. Використання інтегрованого методологічного підходу, що об'єднує кількісні та якісні стратегії збору даних, дозволило глибше зрозуміти вплив кризових умов на ментальний стан опитаних. Застосування Шкали депресії, тривоги та стресу

(DASS-21) та Опитувальника «Шкали психологічного благополуччя» Керол Райфф в адаптації С.В. Карсканової виявило, що 85% учасниць дослідження вказали на економічну невизначеність як на основний чинник стресу.

Специфічні виклики, як-от загроза втрати бізнесу, нестабільність доходів, а також ускладнення в логістиці та постачанні, були визначені як ключові детермінанти, що сприяють підвищенню рівня тривожності та негативно впливають на загальне психологічне благополуччя респондентів. Додаткове застосування глибинних інтерв'ю дозволило детальніше розкрити індивідуальні переживання учасниць, а також ідентифікувати стратегії справляння з негативними наслідками кризи.

Результати дослідження підкреслюють критичну потребу в розробці та впровадженні цілеспрямованих програм психологічної підтримки, орієнтованих на зменшення впливу економічної невизначеності та пов'язаних з нею стресорів на ментальне здоров'я жінок-підприємців. Отримані дані надають цінну інформацію для розробки стратегій, спрямованих на підтримку психологічного благополуччя в умовах кризи, та можуть слугувати основою для подальших досліджень у цій області.

Крім того, управління бізнесом під час кризи вимагає від жінок значної адаптивності, зусиль та креативного підходу. Результати показали, що нестача доступу до необхідних ресурсів та підтримки серед опитаних спричиняє збільшення емоційного навантаження, що в свою чергу веде до професійного вигорання та зниження продуктивності. Такі умови потребують розробки та впровадження цілеспрямованих програм психологічної підтримки та адаптації для жінок-підприємців, спрямованих на підвищення їх стресостійкості та покращення загального ментального стану в умовах воєнного стану.

Доступ до соціальної підтримки відіграє критичну роль у збереженні ментального здоров'я. Результати показали, що жінки з активною мережею підтримки (сім'я, друзі, професійні спільноти) мають вищий рівень стресостійкості та краще адаптуються до викликів. Збереження робочо-життєвого балансу стає особливо важливим в умовах воєнного стану. Дослідження підкреслює, що жінки, які знаходять час на самогляд, хобі та відпочинок, відчувають менший емоційний тиск та краще справляються зі стресом [4].

Висновки. Отже, економічна невизначеність, загроза втрати бізнесу та ускладнення в логістиці та постачанні значно підвищують рівень стресу та тривожності серед жінок-підприємців, що спричиняє зниження їхнього психологічного благополуччя. Отримані результати підкреслюють важливість доступу до соціальної підтримки та збереження робочо-життєвого балансу як ключових факторів для підвищення стресостійкості та адаптації до викликів. Тому, для зменшення негативного впливу воєнних умов на ментальне здоров'я жінок-підприємців, необхідно забезпечити не тільки психоосвітні програми та тренінги з розвитку навичок стресостійкості, але й гарантувати доступ до кваліфікованої психологічної допомоги. Цей інтегрований підхід дозволить ефективно розв'язувати проблеми психологічного спрямування, сприятиме зміцненню психічної резильєнтності та допоможе адаптуватися до складних умов воєнного часу.

Список використаних джерел:

1. Арефнія С. Підтримка психологічного здоров'я під час війни в психологічних групах. Серія вебінарів «Психологічна підтримка особистості в умовах війни» (Україна-Польща).

- Вебінар № 2. «Як зберегти й підтримати психічне здоров'я в умовах війни?». 13 квітня 2022 р. YouTube: <https://www.youtube.com/watch?v=cTeahzn1J04>.
2. Горностаї П. Поранені війною: Україна в епіцентрі колективної травми. Психологія українсько-російської війни, № 1, 2022. с. 9-13.
 3. Карамушка Л. М. Психічне здоров'я особистості під час війни: як його зберегти та підтримати: Метод. рекомендації. Київ: Інститут психології імені Г.С.Костюка НАПН України, 2022. 52 с.
 4. Dziuba T., Karamushka L., Halushko I., Zvyagolskaya M., Karamushka T., Hamaidia A., Vakulich T. Mental health of teachers in Ukrainian educational organizations/ Wiadomości Lekarskie. 2021. Vol. 74. № 11. URL: <https://wiadlek.pl/11-2021/>.

СЕКЦІЯ XXII. МЕДИЧНІ НАУКИ ТА ГРОМАДСЬКЕ ЗДОРОВ'Я

DOI 10.62731/mcnd-12.04.2024.005

БІОФІЗИЧНА ОЦІНКА ПРОФІЛАКТИКИ ОСНОВНИХ СТОМАТОЛОГІЧНИХ ЗАХВОРЮВАНЬ У ДІТЕЙ НА ТЛІ НАДМІРНОЇ МАСИ ТІЛА

Цушко Ілона Олександрівна

канд. мед. наук, асистент кафедри загальної стоматології
Одеський національний медичний університет, Україна

Розвиток і перебіг захворювань пародонту у молодому віці на тлі надмірної маси тіла має свої особливості та потребує детального вивчення. Ці коморбідні стани є факторами, які провокують хвороби тканин пародонту та твердих тканин зубів і погіршують їх перебіг. Тому вивчення біофізичних показників ясен у дітей з основними стоматологічними захворюваннями на тлі надмірної маси тіла в процесі проведення розроблених лікувально-профілактичних заходів є актуальним завданням стоматології [1].

Мета дослідження. Метою дослідження було вивчення біофізичних показників ступеня запалення ясен у дітей з основними стоматологічними захворюваннями на тлі надмірної маси тіла в процесі проведення розроблених лікувально-профілактичних заходів.

Матеріали та методи. У клінічних обстеженнях брало участь 48 дітей віком від 15 до 18 років. Всі діти і їх батьки були проінформовані, щодо суті клінічного дослідження і остаточно зараховувалась дитина до досліджень тільки після підписання інформованої згоди. Діти були поділені на 2 групи (основна група – 25 дітей та група порівняння – 23 дитини). У групі порівняння проводилася тільки базова терапія (санація порожнини рота і професійна гігієна) Пацієнтам основної групи призначали крім базової терапії розроблений лікувально-профілактичний комплекс (ЛПК) 2 рази на рік протягом двох тижнів на ніч, що включав в себе препарати, що регулюють мікробіоценоз порожнини рота і антиоксидантного, адаптогенного характеру, що підвищує місцеву неспецифічну резистентність в порожнині рота. Використовували спектроколориметричний метод оцінки ступеня запалення ясен у пацієнтів, що заснований на зміні показників проникності і профарбування ясен розчином Шиллера-Писарева (Ш-П), що фіксуються кількісно в оптичних і колірних показниках за допомогою спектроколориметра типу «Пульсар», адаптованого для стоматологічних цілей [2]. При статистичній обробці отриманих результатів використовувалася комп'ютерна програма Microsoft Office Excel 2016 для оцінки їхньої достовірності та похибок вимірювань. Статистично значущу відмінність між альтернативними кількісними ознаками з розподілом, відповідним нормальному закону, оцінювали за допомогою t-критерію Стьюдента. Різницю вважали

статистично значущою при $p < 0,01$ [3]

Результати дослідження. У таблиці 1 наведено результати зміни під дією розчину Шиллера-Писарева (Ш-П) коефіцієнта відбиття світла слизової ясна в області зазначених довжин хвиль (480 нм і 660 нм) у дітей з надмірною масою тіла (НМТ) в процесі лікувально-профілактичних заходів.

Таблиця 1

Зміни коефіцієнта відбиття світла R слизової ясен у дітей з НМТ під дією розчину Шиллера-Писарева в процесі профілактичних заходів, %

Групи	Терміни		Через 6 місяців		через 1 рік	
	Вихідний стан		480нм	660нм	480нм	660нм
основна	67±4	76±4	77±4	87±4	78±4	86±4
порівняння	65±4	75±4	64±4	76±4	66±4	77±4
	$p > 0,1$	$p > 0,1$	$p < 0,05$	$p < 0,05$	$p < 0,05$	$p < 0,05$

Примітка: коефіцієнт відбиття світла R яснами до фарбування розчином Шиллера-Писарева прийнятий за 100%; p - показник вірогідності відмінностей від групи порівняння.

Результати свідчать про те, що в початковому стані (до початку проведення профілактичних заходів) коефіцієнт відбиття світла яснами R у дітей з надмірною вагою основної групи і групи порівняння істотно зменшився після фарбування її розчином Ш-П, як в області довжин хвиль 480 нм, так і в області довжин хвиль 660 нм. Це свідчить про наявність у дітей з НМТ як підвищеної бар'єрної проникності слизової ясен (480 нм), так і наявності запалення в ній, що супроводжується появою глікогену (660нм). Проведення лікувально-профілактичних заходів привело до того, що вже через 6 місяців у дітей основної групи коефіцієнт відбиття світла яснами R збільшився на 10% на довжині хвилі 480 нм і на 9% на довжині хвилі 660 нм і залишався на цьому рівні і через рік, що свідчить як про підвищення ефективності роботи захисної лінії гіалуронова кислота - гіалуронідаза (зменшення бар'єрної проникності), так і про зменшення запальних процесів в яснах (зменшенні концентрації глікогену).

Висновки. Отримані результати показали, що застосування комплексу профілактики основних стоматологічних захворювань у дітей з НМТ призводило до нормалізування підвищеної у них бар'єрної проникності ясен для розчину Ш-П, зменшення в яснах запальних процесів.

Список використаних джерел:

1. Said, H. S., Suda, W., Nakagome, S., Chinen, H., Oshima, K., Kim, S., Kimura, R., Iraha, A., Ishida, H., Fujita, J., Mano, S., Morita, H., Dohi, T., Oota, H., & Hattori, M. (2014). Dysbiosis of salivary microbiota in inflammatory bowel disease and its association with oral immunological biomarkers. *DNA research : an international journal for rapid publication of reports on genes and genomes*, 21(1), 15–25. <https://doi.org/10.1093/dnares/dst037>.
2. Деньга, О.В., Деньга, Е.М., & Деньга, А.Е. (2009). Спосіб кількісної оцінки запалення у тканинах пародонту (Патент України № 46671). Державна служба інтелектуальної власності України.
3. Репецька О.М. Динаміка показників білкового обміну ротової рідини після комплексного лікування генералізованого пародонтиту у осіб молодого віку на тлі первинного гіпотиреозу. *Український журнал медицини, біології та спорту*. 2022. Т. 7. №4 (38). С. 95–99. DOI: 10.26693/jmbs07.04.095.

ВИКОРИСТАННЯ ФІЗИОТЕРАПІЇ ДЛЯ ЛІКУВАННЯ ПСОРІАЗУ

Сова Валентина Сергіївна

здобувач вищої освіти II медичного факультету
Харківський національний медичний університет, Україна

Науковий керівник: Добржанська Євгенія Ігорівна

канд. мед. наук, доцент кафедри дерматології, венерології і СНІДу
Харківський національний медичний університет, Україна

Актуальність проблеми. Навіть у 21 столітті псоріаз залишається однією з найактуальніших проблем дерматовенерології, патогенез цього захворювання й досі не вивчений достатньо.

Втілення лікувальних та відновлювальних заходів при псоріазі являє собою проведення як медикаментозних, так не медикаментозних впливів. Серед них можна виділити доволі перспективний напрямок лікування – це фізіотерапевтичні технології.

Мета дослідження. Провести аналіз даних, що стосуються ефективності використання фізіотерапевтичних методів лікування пацієнтів з псоріазом.

За даними наукових статей можна знайти відомості, що наразі в Україні широко використовуються фізичні методи як системної, так і локальної дії. Дані методи зазвичай напрямлені на зниження проліферативної активності епідермісу, а також корекцію імунних та реологічних порушень. Для цього використовують: КВЧ-терапію, гіпокситерапію та низькочастотну магнітотерапію.

КВЧ-терапія – це фізіотерапевтична процедура, являє собою вплив на тіло пацієнта електромагнітними коливаннями низької інтенсивності. Довжина хвиль дозволяє впливати на клітини, але не досягати внутрішніх органів.

Гіпокситерапія – це метод фізіотерапії, який заснований на диханні газовою сумішшю зі зниженим вмістом у ній кисню, найголовніше, що дихання чергується з диханням повітрям звичного для нас складу.

Одними з найважливіших методів лікування псоріазу є цитостатичні, вони призводять до гальмування синтезу кератобластів, до них відносять ПУВА-терапію.

Також необхідним лікуванням є гормонокоригуюче, яке направлене на корекцію гормональних порушень. Для цього активно використовують високочастотну магнітотерапію на область надниркових залоз.

Вже протягом досить тривалого часу в клінічній практиці для лікування псоріазу застосовують ультрафіолетове випромінювання.

Для лікування псоріазу зазвичай використовують УФБ промені широкого спектру (280-320 нм) та вузького спектру (311 нм +/- 1,5).

Перевагу надають останнім, оскільки вони не містять спектру шкідливого УФ впливу на шкіру.

Процедури з вузькоспектральної фототерапії займають менше часу, а побічні прояви на здорову шкіру, у вигляді гіперемії або подразнення, низькі. Фототерапія УФБ (311 нм) назначається 2-4 рази на тиждень, з розрхунком 20-30 процедур на курс. Але по закінченню основного курсу лікування в іноді доцільним є призначення підтримуючої фототерапії курсом 1 процедура на тиждень.

Позитивний ефект ультрафіолетового випромінювання на шкіру зумовлений її

протизапальною, імуносупресивною та антипроліферативною діями.

Другим із найбільш ефективних сучасних методів фототерапії псоріазу є фотохіміотерапія (ПУВА-терапія), яка заснована на поєднаному застосуванні довгохвильових ультрафіолетових променів (320-400 нм) та фотосенсибілізаторів із групи фурокумаринів. Призначають її при середньоважких та важких формах псоріазу, поширеному вульгарному та ексудативному псоріазі, наполегливій течії захворювання, вираженої інфільтрації. Лікування проводиться за методикою: 3-4-разове опромінення на тиждень. Сердній курс сягає близько 20-30 процедур.

Лікувальний ефект оснований на пригніченні паракератозу та проліферації генетично змінених базальних кератиноцитів, зниження концентрації піримідинових нуклеотидів у каріоплазмі.

Висновок: хоч патогенез псоріазу наразі цілком не вивчений, але комплексний підхід з використанням фізіотерапевтичних методів лікування, має досить значне значення для сучасної української дерматовенерології. Адже зараз є велика можливість підвищити вчасність та ефективність лікування даного захворювання.

Список використаних джерел:

1. <https://www.bsmu.edu.ua/blog/3630-suchasni-metodi-likuvannya-psoriazu/>.
2. https://guidelines.moz.gov.ua/documents/3172?_cf_chl_tk=ZpCUtTTw9M223EMV9.rbGYe06eFYIJ0gC_U8qKHWPc-1711904816-0.0.1.1-1514.

ГІГІЄНІЧНА ОЦІНКА ТА ОПТИМІЗАЦІЯ ВИКОРИСТАННЯ ОДНОРАЗОВИХ ЗАХИСНИХ МЕДИЧНИХ ЗАСОБІВ

Новікова Анна Миколаївна

здобувач вищої освіти

ХНМУ, Україна

Гарт Анна Олегівна

здобувач вищої освіти

ХНМУ, Україна

Древаль Мар'яна Василівна

асистент, аспірант кафедри гігієни та екології №1

ХНМУ, Україна

Науковий керівник: Щербань Микола Гаврилович

Д-р. мед. наук, професор кафедри гігієни та екології №1

ХНМУ, Україна

Вступ. В наш час, особливо після пандемії з ковід 19, поширилося використання засобів індивідуального захисту (далі ЗІЗ). Також досить часто населення використовує ЗІЗ в побутових умовах.

Актуальність. Взагалі використання засобів індивідуального захисту завжди залишається актуальним, особливо в умовах пандемій чи при роботі з небезпечними речовинами та препаратами. Незалежно від того, чи маємо ми справу з мікроорганізмами, шкідливими речовинами, радіацією чи будь-якими іншими небезпеками, ЗІЗ є важливим засобом захисту для збереження здоров'я та безпеки людей.

Мета. Перелічити основні переваги у користуванні ЗІЗ молодим та середнім населенням. Визначити, наскільки населення обізнане щодо утилізації ЗІЗ.

Методи дослідження. Для уточнення цієї інформації ми створили анкету та провели опитування на платформі Google Forms, серед студентів медиків і проаналізували досконалу наукову літературу стосовно цієї теми.

Результати дослідження.

Виходячи з нашого опитування, близько 78,3% людей користується ЗІЗ, з цих засобів переважають маски, бахіли та гумові рукавички, одноразові халати, респіратори, окуляри та щитки також мають місце в цьому списку. Серед опитаних більшість є відвідувачами лікарні або самі медичні працівники, однак знайшлися і ті, хто використовує ці засоби і в інших сферах, наприклад, у сфері краси, сільському господарстві і навіть кримінальній справі.

91,3% людей використовують саме маски, це значить, що у їхній сфері діяльності більш переважають пилові та аерозольні часточки. Особливо часто маски різних видів стали використовувати з початку епідемії на коронавірус.

Рукавички часто застосовуються, коли передбачається контакт рук з потенційно інфікованими матеріалами, поверхнями або обладнанням. В медичній практиці від тих же біологічних рідин або при догляді за хворим пацієнтом. А бахіли часто використовують навіть при елементарному поході до лікарні, з метою захисту

від передачі мікроорганізмів ззовні та дотримання стерильності приміщення.

Захисні щитки мають велику перевагу у захисті від потрапляння на обличчя інфекційних рідин та інших небезпечних факторів у робочих умовах. Також прості пластикові щитки для обличчя мають численні практичні переваги перед звичайними хірургічними масками. Одноразові захисні медичні засоби мають декілька переваг. Це зручність у використанні, мінімальний ризик перенесення інфекцій контактним та повітряно-крапельними шляхами. І звісно - можливість швидкої утилізації до призначених пунктів збору. Недоліки полягають, насамперед, у збільшенні відходів та витрат [1].

Для оптимального використання одноразових медичних засобів важливо дотримуватися гігієнічних стандартів, таких як: правильна техніка і порядок одягання та знімання, і правильне знешкодження після використання. Також слід знати правильну техніку застосування та правильний вибір засобів в залежності від сфери використання, конкретного завдання і потреб.

У 21 столітті, нажаль, екологічна ситуація в світі бажає бути кращою. Викиди хімічних речовин, радіації, пожежі - основні джерела забруднення атмосферного повітря, які надають небезпечні умови для здоров'я та життя людей. Мінімізувати вплив цих чинників можна завдяки використанню респіраторів, масок, захисних щитків, які допомагають уникнути контакту з ОР. Вплив багатьох екологічних проблем може завдавати й механічні пошкодження. Тому слід використовувати рукавички, захисні каски, окуляри, щоб запобігти ризику травм та поширення інфекцій [2].

Однак є і зворотня сторона, ці всі одноразові засоби також можуть стати причиною забруднення навколишнього середовища, якщо їх неправильно утилізувати. Згідно статистики, було звернено увагу на те, що досить великий відсоток - 44,5% не так добре обізнані щодо правильності утилізації цих засобів. І більшість їх просто викидає до звичайного смітника. У свою чергу хімічні компоненти та токсичні мономери, що містяться в ЗІЗ розкладаються на звалищах, а потім вимиваються у ґрунт та згодом забруднюють внутрішні води. І все це смертельно для оточуючих живих організмів, в тому числі і самої людини. Бо вживання потім цієї води є джерелом багатьох паразитарних інфекцій, які вражають основні системи життєдіяльності людини. Тобто широке використання цих ЗІЗ становить значну загрозу водним і наземним екосистемам, враховуючи їх забруднюючу природу та частоту знешкодження [3].

Поширеними способами утилізації є: спалювання (інсинерація), переробка, хімічна дезінфекція, біологічний розклад та навіть повторне використання після автоклавування деяких засобів.

Перший спосіб підходить для тих засобів, які виготовлені з текстилю та горючих матеріалів. Спалювання має певні недоліки у вигляді викидів забруднюючих речовин у довкілля. Велика кількість парникових газів та стійких органічних забруднювачів (СОЗ), таких як діоксини, фурани, залишки від гумових виробів та інші синтетичні полімери відходів ЗІЗ однаково небезпечні і у водному середовищі, оскільки під дією вітру та водних потоків вони швидко розсіюються у міських просторах та прибережних зонах, де вони зберігаються роками, зрештою розпадаючись на мікропластики і нанопластики [4]. Другий спосіб полягає у переробленні на сировину для виготовлення нових матеріалів, вже очищених використаних ЗІЗ, що значно краще. Хімічна дезінфекція полягає у видаленні бактерій перед утилізацією, що є досить безпечно. Біологічний розклад є тривалим та вимагає сприятливих умов навколишнього середовища. Збір та утилізація ЗІЗ залежить від їх типу та матеріалу,

з якого вони виготовлені. Тому вони повинні здійснюватися відповідно до їх класу небезпеки. Утильсировина, яка не становить загрози, утилізують на полігонах твердих побутових відходів. Для кожного класу медичних відходів передбачене своє маркування і колір. Клас А - білий або зелений, для класу В - червоний, жовтий для класу - С і чорний колір для D. Із зазначених найбільш інфікованим є клас В.

Усі інфекційні відходи необхідно утилізувати у спеціальні товсті пластикові мішки для зберігання. Їх слід запечатати і помістити в пластикові контейнери, що закриваються. Ці контейнери слід зберігати замкненими, коли вони не використовуються, і збирати їх повинна тільки компанія, що займається утилізацією медичних відходів. Те саме стосується і ЗІЗ, що піддається впливу шкідливих або корозійно-активних речовин. Більшість засобів індивідуального захисту, призначених для фізичного захисту, таких як каски та черевики, не класифікуються як шкідливі та можуть утилізуватися разом із звичайними виробничими відходами [5].

І необхідно проводити заходи з ознайомлення населення щодо методів утилізації і роз'яснити їм важливість цього взагалі.

Висновки. Нами було розглянуто переваги та недоліки ЗІЗ, також проаналізували проблему екологічного забруднення їх відходами. Тому важливо, щоб усі заходи утилізації ЗІЗ відповідали вимогам законодавства щодо охорони навколишнього середовища та були ретельно підібрані з урахуванням безпеки для працівників та довкілля. Таким чином, необхідно сприяти прийняттю альтернатив, які підвищують безпечність правильного використання одноразових ЗІЗ та зменшують небезпеку для здоров'я людей. А також варто знаходити нові методи вироблення цих засобів захисту з інших матеріалів та давати можливість і перевагу багаторазовим засобам, адже вони є більш екологічно сприйнятливими.

Список використаних джерел:

1. Ronen A, Rotter H, Elisha S, Sevilia S, Parizer B, Hafif N, Manor A. Investigation of the protection efficacy of face shields against aerosol cough droplets. *J Occup Environ Hyg.* 2021 Feb;18(2):72-83. doi: 10.1080/15459624.2020.1854459. Epub 2020 Dec 14. PMID: 33315526.
2. Selov AV, Goncharov SF. Antimikrobnye sredstva individual'noï zashchity, ispol'zuemye meditsinskim personalom pri chrezvychnykh situatsiiakh [Antimicrobial means for individual protection used by medical personnel in emergency situations]. *Med Tr Prom Ekol.* 1995;(10):35-7. Russian. PMID: 8646458.
3. Snigdha, Hiloidhari M, Bandyopadhyay S. Environmental footprints of disposable and reusable personal protective equipment – a product life cycle approach for body coveralls. *J Clean Prod.* 2023 Mar 25;394:136166. doi: 10.1016/j.jclepro.2023.136166. Epub 2023 Jan 27. PMID: 36721728; PMCID: PMC9880867.
4. Snigdha, Hiloidhari M, Bandyopadhyay S. Environmental footprints of disposable and reusable personal protective equipment – a product life cycle approach for body coveralls. *J Clean Prod.* 2023 Mar 25;394:136166. doi: 10.1016/j.jclepro.2023.136166. Epub 2023 Jan 27. PMID: 36721728; PMCID: PMC9880867.
5. Ahmad RW, Salah K, Jayaraman R, Yaqoob I, Omar M, Ellahham S. Blockchain-Based Forward Supply Chain and Waste Management for COVID-19 Medical Equipment and Supplies. *IEEE Access.* 2021 Mar 17;9:44905-44927. doi: 10.1109/ACCESS.2021.3066503. PMID: 34812386; PMCID: PMC8545229.

ПОШИРЕНІСТЬ ДЕРМАТОЛОГІЧНИХ ЗАХВОРЮВАНЬ СЕРЕД ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ, ЩО ЗНАХОДЯТЬСЯ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Слюсаренко Данило Сергійович

здобувач вищої освіти 2 медичного факультету
Харківський національний медичний університет, Україна

Фісун Анастасія Миколаївна

здобувач вищої освіти 2 медичного факультету
Харківський національний медичний університет, Україна

Бутко Вікторія Вікторівна

здобувач вищої освіти 2 медичного факультету
Харківський національний медичний університет, Україна

Науковий керівник: Добржанська Євгенія Ігорівна

канд. мед. наук, доцент, доцент кафедри дерматології, венерології і СНІДу
Харківський національний медичний університет, Україна

Актуальність. Під час повномасштабного вторгнення військовослужбовці, що перебувають у зоні бойових дій, окрім травматичних уражень, часто стикаються із захворюваннями дерматологічного характеру. Цьому сприяють різкі зміни температурного режиму (перехід з високої температури в низьку, холодні окопи, погодні умови на різних територіях), неможливість дотримання правил особистої гігієни, незручний одяг або взуття, неможливість часто його змінювати тощо. Тому постає необхідність дослідити визначення найпоширеніших дерматологічних проблем серед військових і розробити можливі методи профілактики для їх запобігання.

Мета дослідження. Метою є ідентифікація дерматологічних проблем серед опитаних військовослужбовців, визначення їх поширеності, причин та розробка можливих профілактичних заходів.

Матеріали та методи. Дослідження проводилось на основі аналізу наукової літератури та опитування військовослужбовців, які активно приймають або приймали участь у бойових діях.

Результати дослідження. У опитуванні прийняли участь 30 військовослужбовців віком від 25 до 57 років. З них 26 чоловік (86,6 %) знаходились в екстремальних умовах без можливості слідкувати за гігієною впродовж від 3 до 11 діб. (У військових за звичай на передовій є портативні душі, вологі серветки, одноразові вологі рушники але не завжди є можливість скористатися ними) У 19 (63,3 %) респондентів були скарги на наявність зуду по всьому тілу. 11 (36,6%) з них при цьому поскаржилися на висипку на спині, грудях, в районі пояса. 27 опитуваних з 30 (90%) сказали, що мають неприємний запах ніг, свербіж підошви та між пальцями, який зв'язують з перебуванням ніг у сирості, холоді та неможливістю частої гігієни. при цьому у 8 (22,2%) були видозмінені нігтьові пластини, чого не було до початку війни. (Хоча у кожного військовослужбовця є змінна пара берців, носків, паста

теймурова для обробки ніг). У 21 (70%) військовослужбовця є мозолі.

Висновки. Після тривалого огляду літератури, та глибоко аналізу опитувальника військовослужбовців, одразу стає очевидним наявність багатьох провокаційних факторів, що здатні викликати шкірні захворювання у військових, найпоширенішими скаргами є: неприємний запах з ніг на фоні утворення грибка, формування оmozоліостей та поява шкірних висипів, свербіжу, як наслідок тривалого використання тяжкої компресійної одяжі, проблем з харчуванням, тяжких погодних умов, великого стресу. При тривалій дії цих провокаційних факторів, відбувалося загострення вже наявних симптомів, наприклад проникнення грибка в більш глибокі шари дерми, або в нігтьовий матрикс нігтя стопи, що викликає деформацію нігтьової пластини. Також залежно від регіону, та наявності тварин в окрузі шкірні прояви можуть відрізнятися, наприклад, в степних регіонах де багато гризунів провокуючими факторами були блохи та здебільшого кліщі, в болотяній місцевості привалювали грибкові інвазії.

Список використаних джерел:

1. Дерматологія, венерологія. Підручник / За редакцією В.І.Степаненка. - К.:1 ДЗ 6 КМ, 2012. - 848 с, 253 іл.
2. Шкірні та венеричні хвороби. Підручник за редакцією д. Мед. Н., Проф. Дудченко М.О, Полтава-Київ 2004 – 234 стр.
3. FITZPATRICK'S Color Atlas and SYNOPSIS OF CLINICAL DERMATOLOGY SEVENTH EDITION. Book edited by Klaus Wolff. New York Chicago San Francisco Lisbon London Madrid Mexico City Milan New Delhi San Juan Seoul Singapore Sydney Toronto 2013 – 955 pages.

ПОШИРЕНІСТЬ НЕКРОТИЧНОГО ФАСЦІЇТУ СЕРЕД НАРКОЗАЛЕЖНИХ

Цимбал Марина Миколаївна

здобувачка освіти 4 курсу І медичного факультету
Харківський національний медичний університет, Україна

Мощенко Єлизавета Максимівна

здобувачка освіти 3 курсу І медичного факультету
Харківський національний медичний університет, Україна

Науковий керівник: Циганенко Оксана Сергіївна

канд. мед. наук, доцент, доцент кафедри хірургії № 4
Харківський національний медичний університет, Україна

Актуальність. Некротичний фасциїт (НФ), широко відомий як м'ясоїдна хвороба, є важкою інфекцією м'яких тканин, що характеризується швидким некрозом підшкірних тканин і фасцій. Необхідна невідкладна медична допомога, адже захворювання має з високий рівень смертності, якщо вчасно не діагностувати та не лікувати. Серед різних факторів ризику залежність від наркотиків стала суттєвою причиною схильності до НФ через її вплив на імунну систему, гігієну та травми, пов'язані з ін'єкціями. Розуміння епідеміології, патогенезу, клінічних проявів та лікування НФ серед наркозалежних має вирішальне значення для постачальників медичних послуг для покращення результатів пацієнтів та впровадження ефективних профілактичних заходів.

Мета. Основною метою цього дослідження було з'ясування особливості НФ у наркозалежних, включаючи фактори схильності, клінічну картину, мікробіологію, методи лікування та результати. Виявивши ці фактори, медичні працівники можуть краще розпізнавати та контролювати НФ у наркозалежних, тим самим покращуючи результати для пацієнтів та зменшуючи тягар хвороби.

Матеріали та методи. Було проведено систематичний огляд літератури з використанням електронних баз даних, включаючи PubMed, Google Scholar та відповідні медичні журнали. Стратегія пошуку включала такі ключові слова, як «некротичний фасциїт», «наркоманія», «внутрішньовенне вживання наркотиків» та «інфекції м'яких тканин». Для включення розглядалися статті, опубліковані англійською мовою за останні два десятиліття. Відповідні дослідження, звіти про випадки, оглядові статті та клінічні рекомендації були відібрані та проаналізовані, щоб витягти відповідну інформацію, пов'язану з НФ серед наркозалежних.

Результати. Термін "некротизуючий фасциїт" став коректним відповідником міжнародного терміну "necrotizing fasciitis" в українській термінології, описуючи гнійно-некротичну інфекцію м'яких тканин. Ця хвороба характеризується запальним процесом, тромбозом та некрозом, що поширюється по поверхні фасції та супроводжується системною реакцією організму. Для статистичного відображення некротизуючого фасциїту в медичній документації та інформаційних системах слід використовувати код M72.6 як основний ідентифікатор хвороби. Це уніфіковане визначення та статистичне кодування сприятимуть формуванню однорідної діагностично-спорідненої групи всередині країни для справедливого відшкодування медичних послуг, що надаються в ході лікування некротизуючого фасциїту [1].

Незважаючи на зростаюче розуміння його походження, прогностичних факторів і клінічної траєкторії, показники смертності залишаються вперто високими, коливаючись близько 20%. Значне зменшення цієї смертності може бути реалізовано лише шляхом швидкої діагностики з наступним постійним терапевтичним втручанням. Оскільки приблизно в 75% випадків клінічно проявляються такими симптомами, як непропорційний біль, набряк і чутливість, утворення пухирів і еритема, розрізнення між некротичними та ненекротичними інфекціями м'яких тканин є обов'язковим на ранній стадії. У випадках невизначеності може знадобитися хірургічне дослідження для підтвердження діагнозу. Гістопатологічні ознаки включають фасціальний некроз, васкуліт, тромбоз перфорантних вен, наявність патогенних бактерій, поряд із запальною клітинною інфільтрацією, зокрема макрофагами та поліморфноядерними гранулоцитами. В останні роки спостерігається помітне зростання захворюваності на інвазивні, важкі стрептококові інфекції [2].

НФ дуже часто зустрічається при парентеральному вживанні наркотиків, причому більша поширеність спостерігається серед осіб, які в анамнезі зловживали психоактивними речовинами. Травми, пов'язані з ін'єкціями, забруднені голки, ослаблений імунітет і недотримання правил гігієни сприяють розвитку НФ у наркозалежних. Наявність супутніх захворювань, таких як ВІЛ/СНІД, ще більше підвищує ризик [3]. Загальна площа поверхні тіла, яка була залучена, коливалася 1-7%. Тулуб був найбільш часто ураженою анатомічною частиною тіла у дорослих це була нижня кінцівка (54,2%) [4]. Рання діагностика НФ є складною, але критичною для досягнення оптимальних результатів. Діагностичні методи включають клінічне обстеження, лабораторні тести (наприклад, маркери запалення), візуалізаційні дослідження КТ, МРТ і хірургічне дослідження [5].

Незважаючи на те, що антимікробна терапія відіграє важливу роль у лікуванні цих інфекцій, першочерговими є хірургічний розріз, дренажування та обробка неживих тканин. Стратегії, які зменшують частоту вживання ін'єкційних наркотиків, спільного використання голок, використання зараженого обладнання та іншої ризикованої поведінки, можуть бути ефективними для запобігання цим інфекціям серед споживачів ін'єкційних наркотиків [6].

Висновки. Некротичний фасциїт є серйозною проблемою для охорони здоров'я серед наркозалежних, що вимагає раннього розпізнавання, своєчасного втручання та комплексних стратегій лікування. Медичні працівники повинні підтримувати високий індекс підозри на НФ у цій популяції, враховуючи унікальні фактори ризику та клінічні прояви. Зусилля з профілактики мають бути зосереджені на стратегіях зменшення шкоди, включаючи програми обміну шприців, послуги з лікування залежностей та навчання правильному використанню ін'єкцій. Потрібні подальші дослідження, щоб з'ясувати оптимальні підходи до профілактики, діагностики та лікування НФ у наркозалежних, що зрештою покращить результати лікування пацієнтів і зменшить тягар цієї руйнівної хвороби.

Список використаних джерел:

1. Хімич СД, Стояновський ІВ, Чемерис ОМ. (2022). Проблеми термінології та клінічного кодування некротизуючого фасциїту. Хірургія дитячого віку (Україна). 1(74): 14-19; doi 10.15574/PS.2022.74.14.
2. Herr M, Grabein B, Palm HG, Efinger K, Riesner HJ, Friemert B, Willy C. Nekrotisierende Fasziiitis. Update 2011 [Necrotizing fasciitis. 2011 update]. Unfallchirurg. 2011 Mar;114(3):197-216. German. doi: 10.1007/s00113-010-1893-6. PMID: 21373930.

3. Rasokat H. Hautveränderungen bei Drogenabhängigen [Skin changes in drug-dependent patients]. *Z Hautkr.* 1990 Apr;65(4):351-4, 357. German. PMID: 2195789.
4. Legbo JN, Shehu BB. Necrotizing fasciitis: a comparative analysis of 56 cases. *J Natl Med Assoc.* 2005 Dec;97(12):1692-7. PMID: 16396062; PMCID: PMC2640750.
5. Wysoki MG, Santora TA, Shah RM, Friedman AC. Necrotizing fasciitis: CT characteristics. *Radiology.* 1997 Jun;203(3):859-63. doi: 10.1148/radiology.203.3.9169717. PMID: 9169717.
6. MacLeod CS, Senior Y, Lim J, Mittapalli D, Rae N, Guthrie GJ, Suttie SA. The Needle and the Damage Done: A Retrospective Review of the Health Impact of Recreational Intravenous Drug Use and the Collateral Consequences for Vascular Surgery. *Ann Vasc Surg.* 2022 Jan;78:103-111. doi: 10.1016/j.avsg.2021.06.018. Epub 2021 Aug 30. PMID: 34474130.

РІДКІСНІ УСКЛАДНЕННЯ ПІСЛЯ ГІСТЕРОСКОПІЇ (ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ)

Смулка Марія Владиславівна

здобувачка вищої освіти медичного факультету
Буковинський державний медичний університет, Україна

Науковий керівник: Дубик Людмила Василівна

ORCID ID: 0000-0001-8307-1733

доктор філософії, асистент кафедри акушерства та гінекології
Буковинський державний медичний університет, Україна

Гістероскопія – ендоскопічний метод дослідження, що дозволяє лікарям отримати високоякісне зображення внутрішньої структури матки. Переваги полягають у короткому операційному часі, швидкому післяопераційному відновленні та низькій захворюваності. Також процедура дозволяє виконувати як діагностичні, так і лікувальні процедури.

Вона виконується з метою діагностики причини маткових кровотеч, гіперпластичних процесів ендометрія, визначення причини неплідності, оцінки порожнини матки після кесаревого розтину. Також можливе видалення поліпів, субмукозних міоматозних вузлів, розсічення внутрішньоматкових зрощень.[7]

Поговоримо детальніше про наслідки виконання даної процедури. Незважаючи на високу ефективність гістероскопії, існують рідкісні випадки ускладнень, які варто враховувати.

Синдром внутрішньосудинної абсорбції

Синдром внутрішньосудинної абсорбції при оперативній гістероскопії - це рідкісне і потенційно небезпечне для життя ускладнення, пов'язане з системною абсорбцією іригаційної рідини під час гістероскопії. На сьогоднішній день у світі зареєстровано менше 30 випадків.

Він виникає внаслідок системної абсорбції іригаційної рідини, що використовується під час гістероскопії, шляхом ретроградного проходження, завдяки гідростатичному тиску та градієнту онкотичного тиску, через маткові труби, ендометрій та відкрите судинне русло. [1]

Жінки в пременопаузі більш схильні до підвищеного переходу рідини в порожнину очеревини, що підвищує ймовірність розвитку гіпонатріємічної енцефалопатії та постійних неврологічних ускладнень. Це пов'язано з дією естрогену, який інгібує аденозинтрифосфатні насоси та збільшує міжклітинний осмотичний градієнт, що призводить до тривалої затримки рідини і як наслідок набряку. Глибина проникнення в міометрій (міомектомії та резекції перегородок матки становлять вищий ризик), обсяг операції на судинному руслі, тривалість операційного часу та хірургічний досвід - це фактори від яких може залежати підвищена абсорбція рідини. Також слід враховувати тиск та температуру іригаційної рідини, високі значення призводять до її швидкого поглинання.

Одним із наслідків внутрішньосудинної абсорбції є гостра тяжка гіпонатріємія. Це ускладнення може проходити як безсимптомно, так і мати ряд ознак: нудота, блювання, сплутаність свідомості та судоми, залежно від тяжкості гіпонатріємії та швидкості всмоктування іригатора. Крім того, використання загальної анестезії також може приховати симптоми гіпонатріємії.[2] Інтравазація (всмоктування

рідини в судинний простір) є основним механізмом, що лежить в основі перевантаження рідиною і виникнення гіпонатріємії. Основною рушійною силою інтравазачії є розтягуючий тиск середовища.

Найбільш часто зустрічається такий важкий стан після використання гліцину, сорбіту або маніту у якості іригаційної рідини. Тяжкість гіпонатріємії тісно пов'язана з дефіцитом об'єму розчину гліцину; дефіцит об'єму 1000 мл знижує концентрацію натрію в плазмі на 10 ммоль/л.

Надмірне поглинання рідини може проявлятися енцефалопатією, артеріальною гіпотензією, набряком легень, аритмією та коагулопатією.[1] Може спричинити і багато серйозних неврологічних симптомів, таких як кома та порушення зору. Порушення зору пов'язують з інгібуючим впливом гліцину на клітини сітківки. Тяжкість цих ускладнень визначається переважно наявністю набряку головного мозку та гіпоосмоляльності.

Тому ретельний моніторинг надходження та виведення рідини під час гістероскопії допоможе хірургу визначити, коли слід зупинити процедуру, перш ніж надмірне поглинання рідини призведе до симптоматичної гіпонатріємії або перевантаження рідиною.

Підхід до лікування залежить від симптомів і тяжкості стану. Якщо у пацієнтки спостерігається перевантаження об'ємом, основна увага при лікуванні буде зосереджена на оптимізацію респіраторного статусу за допомогою таких заходів, як додаткова подача кисню, неінвазивна вентиляція з позитивним тиском або інтубація, за необхідності. Крім того, корекція гіперволемії досягається за допомогою петльових діуретиків. З іншого боку, якщо використовувалися гіпотонічні рідини, пацієнтам із симптоматичною або тяжкою гіпонатріємією можна проводити гіпертонічні інфузії сольових розчинів. Гіпертонічна інфузія фізіологічного розчину може відігравати суттєву роль у зменшенні набряку головного мозку та заміщенні натрію.[2]

Тубооваріальний абсцес з атиповою бактеріємією

Тубооваріальний абсцес, один із проявів запальних захворювань органів малого тазу, здебільшого трапляється у жінок репродуктивного віку і може стати небезпечним для життя, що вимагає невідкладного хірургічного втручання.[4] За даними різних досліджень, ризик інфікування після оперативної гістероскопії становить менше 1%.

Таке ускладнення реєструвалося у пацієнтки, у якої сталася перфорація матки після гістероскопії. Також був випадок тубооваріального абсцесу після операції у жінки, у якої пізніше було встановлено, що вона, ймовірно, мала раніше недиагностований ендометріоз. [4]

Симптоми виникають не відразу, а через 48-72 години після проведеної гістероскопії. Скарги - значний тазовий біль та суб'єктивне відчуття жару. Для підтвердження бактеріємії ми дивимось на бакпосів та зміни у загальному аналізі крові. У даному випадку атипова бактеріємія означає відсутність лейкоцитозу або підвищеної лейкоцитарної формули, незважаючи на ранні ознаки бактеріємії кишкової палички, а також пізніші знахідки скупчення гнійної рідини в порожнині малого тазу (тубооваріальний абсцес), що і визначає рідкість даного ускладнення.[3]

Лікуванням є негайне дренивання тазового абсцесу з поєднанням антибіотикотерапії.

Газова емболія під час гістероскопії, що призвела до зупинки серця

Одним з ускладнень внаслідок розтягування порожнини матки є венозна газова емболія, що в тяжких випадках закінчується летально. Може виникати в абсолютно здорових жінок під час рутинної гістероскопії. Залежно від методу виявлення, частота

виникнення коливається від 10 до 50%, а прояви цього ускладнення можуть варіюватися від клінічної безсимптомності до необхідної реанімації. [5] Проте цей відсоток на сьогодні стає ще меншим, оскільки все частіше використовуються рідкі розріджувачі. Однак все ще існує 0,03% ризик серйозної газової емболії, яка може призвести до смерті.

Симптоми починаються приблизно через 5-8 хвилин після початку інсуфляції і складаються з постійного зниження артеріального тиску, початкової тахікардії, яка швидко змінювалася брадикардією та зупинкою серця. На ЕКГ після зупинки серця реєструється фібриляція шлуночків. Також під час аускультатії вислуховується типовий для газової емболії "феномен млинового колеса". Пацієнтки ціанотичні з переповненими яремними венами.[6]

Найбільш чутливим і надійним методом виявлення газової емболії в клініці є доплерографія серця, яка може ефективно прогнозувати її виникнення під час гістероскопії.[5] Однак, доплерографія серця не часто використовується в гістероскопічній хірургії через її високу вартість. Наразі більшість спирається саме на уважність анестезіологів, які слідкують за рівнем вуглекислого газу в пацієнток.

Існує кілька основних втручань для лікування газової емболії. Коригувальні інтервенційні методи включають: підтримання кровообігу, використання об'ємних розширювачів і запобігання подальшому надходженню газу. Як тільки з'являються симптоми емболії, пацієнтку необхідно негайно покласти в лівобічне положення на спині (правий бік догори), щоб запобігти обструкції відтоку правого шлуночка через повітряну пробку. Введення до 100% кисню може зменшити розмір міхура за рахунок створення градієнта дифузії, що сприяє виведенню газу, а для ефективної евакуації газу може знадобитися встановлення центрального венозного катетера.

Внутрішньоочеревинна дисемінація ракових клітин ендометрія після гістероскопії

Внаслідок гістероскопії через підвищення внутрішньоматкового тиску під час розтягнення матки спостерігали поширення злоякісних клітин у порожнину очеревини через маткові труби, що може потенційно пришвидшувати раковий процес.

На цю тему проводилось дослідження, у ході якого простежили, що гістероскопія призвела до значно вищого рівня злоякісної цитології очеревини і значно вищого рівня прогресування стадії захворювання, виключно через наявність злоякісних клітин у порожнині очеревини порівняно з відсутністю гістероскопії.

При використанні ізотонічного розчину хлориду натрію в якості розтягуючого середовища, гістероскопія призводила до статистично значного підвищення частоти злоякісних клітин в очеревині.[8]

Дане дослідження дає підставу допускати ймовірний зв'язок проведеної гістероскопії у пацієнток з раком ендометрія з поширенням ракових клітин у порожнину очеревини.

Висновки

Гістероскопія є надзвичайно важливим методом як в діагностиці, так і в лікуванні різних гінекологічних захворювань. Ризик виникнення будь-яких небажаних явищ становить приблизно 0,2-0,4%, що свідчить про відносну безпечність виконання даної процедури. Попередньо розглянуті випадки, хоч і трапляються вкрай рідко, але вони підкреслюють необхідність клінічної пильності лікарів у діагностиці та своєчасному лікуванні гінекологічних і ускладнень.

Список використаних джерел:

1. OPERATIVE HYSTEROSCOPY INTRAVASCULAR ABSORPTION SYNDROME – A LIFE-

- THREATENING COMPLICATION [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.ejcrim.com/index.php/EJCRIM/article/view/4132>.
2. Acute Severe Hyponatremia following Hysteroscopic Procedure in a Young Patient: A Case Report and Review of the Literature [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8478601/>.
 3. Post-hysteroscopy Ruptured Tubo-Ovarian Abscess With Atypical Bacteremia: A Case Report [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/37868482/>.
 4. Tubo-ovarian abscess with sepsis in a nonagenarian woman: a case report and literature review [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://bmcwomenshealth.biomedcentral.com/articles/10.1186/s12905-019-0782-6>.
 5. Gas embolism during surgical hysteroscopy leading to cardiac arrest and refractory hypokalemia: A case report and review of literature [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://journals.lww.com/md-journal/fulltext/2023/09150/gas_embolism_during_surgical_hysteroscopy_leading.51.aspx.
 6. Gasembolie mit Kreislaufstillstand bei Hysteroskopien: Fallberichte von drei Patientinnen [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.thieme-connect.de/products/ejournals/abstract/10.1055/s-2007-1000610>.
 7. Гінекологія: підручник / Ліхачов В.К. – 2-ге видання, оновлене. - Вінниця: Нова Книга, 2021. – 680 с.
 8. Intraperitoneal dissemination of endometrial cancer cells after hysteroscopy: a systematic review and meta-analysis [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/20169669/>.

ЯК ГОСТРИЙ ТА ХРОНІЧНИЙ АЛКОГОЛІЗМ ВПЛИВАЄ НА ЗАХВОРЮВАННЯ НИРОК

Уваров Олександр Геннадійович

Студент 3 курсу, 3-21-032 групи 3 медичного факультету,
Кафедра гігієни та екології №1
Харківський національний медичний університет, Україна

Колядич Яна Олександрівна

Студентка 3 курсу, 3-21-032 групи 3 медичного факультету,
Кафедра гігієни та екології №1
Харківський національний медичний університет, Україна

Науковий керівник: Мокрякова Марина Іванівна

Кафедра гігієни та екології №1
Харківський національний медичний університет, Україна

Вступ. Як гостре, і хронічне вживання алкоголю може поставити під загрозу функцію нирок, особливо у поєднанні із встановленим захворюванням печінки. Дослідники спостерігали пов'язані з алкоголем зміни у структурі та функції нирок, а також погіршення їх здатності регулювати обсяг та склад рідини та електролітів в організмі. У пацієнтів із хронічним алкоголізмом можуть спостерігатися низькі концентрації ключових електролітів у крові, а також потенційно серйозні зміни кислотно-лужного балансу організму. Крім того, алкоголь може порушити механізми гормонального контролю, що регулюють ниркову функцію. Сприяючи захворюванню печінки, хронічне вживання алкоголю має подальший згубний вплив на нирки, включаючи порушення обробки натрію та рідини і навіть гостру ниркову недостатність.

Крім своєї ролі у регулюванні складу рідини в організмі, нирки виробляють гормони, які впливають на безліч фізіологічних процесів, включаючи регуляцію артеріального тиску, вироблення еритроцитів та метаболізм кальцію. Також нирки реагують на дію регуляторних гормонів, що виробляються в головному мозку, парашитовидних залозах на шиї та надниркових залозах, розташованих над нирками.

Актуальність. Через важливу та різноманітну роль нирок в організмі порушення їх функції може призвести до цілого ряду порушень: від легких змін балансу рідини до гострої ниркової недостатності та смерті. Алкоголь, один із численних факторів, які можуть поставити під загрозу функцію нирок, може впливати на функцію нирок безпосередньо, внаслідок гострого чи хронічного вживання, або опосередковано, як наслідок захворювання печінки.

Нирки відіграють вирішальну роль у фільтрації відходів і надлишку рідини з вашого тіла. Однак, коли ви вживаєте алкоголь у надлишку, ваші нирки стикаються з додатковим стресом. Додатковий стрес може продовжувати зростати з часом і спричинити погіршення роботи нирок. Діуретичний ефект алкоголю може призвести до зневоднення, створюючи додаткове навантаження на ці життєво важливі органи. З часом це може порушити функцію нирок і збільшити ризик проблем з нирками. Надмірне вживання алкоголю може призвести до запалення та окислювального стресу в нирках, пошкоджуючи їх делікатну систему фільтрації. Крім того, він може підвищити артеріальний тиск, що є ще одним фактором ризику захворювання нирок.

Одним із способів прямого впливу алкоголю на нирки є зміна форми та

структури цієї пари органів, як показали різні дослідження на тваринах. Наприклад, у ранньому дослідженні на собаках (Чайкофф та ін., 1948) дослідники спостерігали кілька разючих змін після хронічного вживання алкоголю. Базальна мембрана клубочка стала аномально потовщеною і характеризувалася проліферацією клітин. Подальші зміни включали збільшення та зміну клітин у ниркових каналцях. В іншому дослідженні Ван Тіль та його колеги (1977) порівняли структуру та функцію нирок у щурів, які отримували алкоголь, та контрольних щурів. У групі, яка вживала алкоголь, спостерігався набряк нирок та значне зниження функції нирок; крім того, при мікроскопічному дослідженні було виявлено, що у нирках щурів, які отримували алкоголь, були збільшені клітини з підвищеною кількістю білка, жиру та води порівняно з такими у контрольних тварин.

Мета. Вивчити обізнаність осіб молодого віку, щодо впливу алкоголю на нирки. Грунтуючись на проведенні та аналізу даних матеріалів дослідження.

Матеріали дослідження. Один з методів дослідження полягає у вивченні наукових публікацій з метою аналізу результатів попередніх досліджень у відповідній галузі. Крім цього, було проведено дослідження за допомогою Google-форми, де за умови добровільності та анонімності були опитані 104 учасників: 65 жінки та 39 чоловіки віком до 23 років. В роботі використані такі методи: аналітичний, порівняльно-оцінний, та соціологічне опитування через анкетування.

Результати та обговорення. Дослідження показують, що алкоголь може викликати низку патологічних змін у нирках, включаючи ниркову недостатність, гломерулонефрит, пієлонефрит і сечокам'яну хворобу. Алкоголь пошкоджує клітини нирок, знижує фільтраційну функцію і стимулює розвиток запального процесу. Серед респондентів 90% мали базові знання про симптоми та ускладнення захворювання нирок. Лише 10% не мають ніяких знань про цю тему. Близько 50% респондентів розуміють ризики для здоров'я, пов'язані з вживанням алкоголю, і готові вжити заходів для їх зменшення. Однак лише 15% респондентів були готові змінити спосіб життя, щоб зменшити ризик розвитку хвороби нирок. Однак близько 40% респондентів можуть мати загальні знання про те, як лікувати та підтримувати людей із пошкодженням нирок.

Висновок.

Результати опитування свідчать про рівень обізнаності та розуміння проблеми ураження нирок внаслідок алкоголізму серед опитаних. Люди знають про зв'язок між вживанням алкоголю та пошкодженням нирок і готові вжити заходів, щоб мінімізувати ці ризики. Наприклад, високий рівень знань про зв'язок між алкоголем і нирками може свідчити про ефективність освітніх та інформаційних програм з цього питання. Низький рівень розуміння симптомів і ускладнень ураження нирок може вказувати на необхідність покращення доступу для інформації на цю тему. Надмірне вживання алкоголю може мати глибокі негативні наслідки для нирок та їх функції щодо підтримки балансу рідини, електролітів та кислотно-лужного балансу в організмі, внаслідок чого алкоголіки стають уразливими для багатьох проблем зі здоров'ям, пов'язаних із нирками. Однак, незважаючи на клінічну значимість впливу алкоголю на нирки, останнім часом було проведено відносно мало досліджень для їх характеристики.

Список використаних джерел:

1. Alcohol's Impact on Kidney Function URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC6826793/>.
2. Drinking Alcohol Affects Your Kidneys URL: <https://www.kidney.org/news/kidneyCare/winter10/AlcoholAffects>.

СЕКЦІЯ XXIII. ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА, СПОРТ ТА ФІЗИЧНА ТЕРАПІЯ

PARK VOLLEY-BALL IS UNCONVENTIONAL TYPE OF SPORT FOR EMPLOYMENTS ON CRISP AIR

Ivakhnenko Viacheslav

teacher of physical education

*Krasnograd Pedagogical Professional College of Municipal Establishmeht «Kharkiv
Humanitarian-Pedagogical Academy» of Kharkiv Regional Council, Ukraine*

Volley-ball is a command sporting game, in the process of that two commands compete on the special ground divide a net. Volley-ball is an unpin, combination type of sport, where every player has clear specialization on a ground. Basis of playing volley-ball playing activity, that has character of the contention opposing, that is regulated by the special code of rules, presents [1].

Advantage of volley-ball consists in simplicity of arrangement of places of employments, and also rules of realization of game. It is an emotional game during that players get the large volumes of physical activity.

Park volley-ball – one of subspecieses of playing volley-ball, that differs from classic that in a command participates four man; weeds less than in size, than in classic volley-ball; net a bit below; matches are conducted directly under open-skies on the ground and grass grounds.

This type of sport did not yet get wide popularity in the world, but has such prospects. Maybe, in a few years can enter the official Olympic program. This type of sport is sent to popularization of volley-ball among simple people. For him it is possible to play parkas, on nature [2].

In November, 1998 in Tokyo it is announced congress of FIVB popularization and distribution of such type of sport, as park volley-ball. He began to be considered new discipline of volley-ball the whole world. Park volley-ball does a rate on players, without limitations in age and sexes, for that participation is more important, than victory. Considering that governed very simple and to the players less requirements are produced, park volley-ball is a push for the beginners of volley-ballers and wonderful pastime on fresh air.

Two commands participate in park volley-ball, for 4 players in each, on a ground that divides a net. There are certain versions for certain circumstances, to adapt a game to the playing terms and to descriptions of players. As the self name of game, park-volley-ball, assumes, is a game outdoors, but also she can be conducted in an apartment. For junior categories the special ball can be used – more easy and greater size. Although the rules of playing volley-ball are kept, in park volley-ball less requirements are produced and more simple rules are used. One of basic principles there is a «independent observance of rules», that is why from players in this game expect honesty and corresponding behavior. In park volley-ball play after the same system, as well as in classic volley-ball, where every drawing of ball ends with a point.

Matches are played four against four. Replacements take place for the step of meeting in accordance with a previous agreement. Four age categories are envisaged:

1. A – 9-12 are youths / the mixed / girls are a net a 215 cm – ground a 7×14 m;
2. B – 13-14 are youths / are mixed is a net a 230 cm, girls are a net a 224 cm – ground a 7×14 m;
3. C – 15-17 are youths / are mixed is a net a 230 cm, girls are a net a 224 cm – ground a 7×14 m;
4. D – men – 243 cm are a 8×16 m, mixed (min 2 women) is a net a 230 cm – ground a 8×16 m, women are a net a 224 cm – ground 8×16 m.

An ordinary volley-ball ball is used, although already it exists and professional. Judging is mainly executed by players or one of judges, by the appointed organizer. Drawing is begun with a serve behind a facial line (or nearer to the net, if it is concerted to the match). The commands a right is given to at most on three blows for the return of ball to the rival. A contact with a ball at blocking is not taken into account. One player has no authority two times in succession to touch ball [3].

Analysing the higher brought material over mark, park volley-ball is the variety of classic volley-ball and does not require large material charges. This type of sport becomes where point popular among people different age and sexes. And we consider that immersion in this theme is actual and timely.

References:

1. Круцевич Т. Ю. Загальні основи теорії і методики фізичного виховання. Київ: Олімпійська література. 2007. 424 с.
2. Худолій О. М. Загальні основи теорії і методики фізичного виховання. Харків: «ОВС». 2007. 406 с.
3. Шиян Б. М. Теорія і методика фізичного виховання школярів. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан. 2007. 272 с.

ФІЗИЧНІ ВПРАВИ - ОСНОВНИЙ ЗАСІБ ФІЗИЧНОЇ РЕКРЕАЦІЇ ЛЮДИНИ

Топчієва Ганна Олександрівна

ORCID ID: 0000-0003-3114-0658

старший викладач кафедри фізичного виховання
Національний університет харчових технологій, Україна

З початку незалежності нашої держави у сфері фізичного виховання та спорту склалася принципово нова ситуація. Критичний стан здоров'я людини, пов'язаний із несприятливими факторами, низьким рівнем рухової активності.

Основний засіб фізичної рекреації – це фізичні вправи. Фізична активність відіграє в житті людини величезну роль, проте, лише частина людей регулярно займається фізичними вправами. Завдяки фізичним вправам, людина не тільки покращує свій фізичний стан, але також покращує емоційний стан.

Людині властиве прагнення отримати позитивні емоції, які пов'язують із дозвіллям. Добре організований відпочинок після трудового дня, заняття фізичними вправами дозволяють відновити втрачені сили. Саме фізичні вправи є основним специфічним засобом фізичного виховання та фізичної рекреації (Л. П. Матвеев, 1991; Б. М. Шиян, 2001; Едвард Т. Хоули, 2004 та ін.). Отже давно доведено, що заняття фізичними вправами сприяють підвищенню опору організму до несприятливих факторів, покращують стан здоров'я, підвищують функціональні резерви, працездатність і фізичну підготовленість. Функціональні зміни, що відбуваються в організмі під час виконання фізичних вправ, стимулюють процеси відновлення й адаптації у період роботи та у процесі відпочинку. За допомогою фізичних вправ можна цілеспрямовано розвивати фізичні якості і певні риси характеру людини, задовольняти її потреби в руховій активності, вдосконалювати певні уміння і навички. У людей, які займаються фізичними вправами менше відпусток через хворобу, у них вища продуктивність праці [1, с. 28].

Фізичні вправи є довільними рухами, що застосовуються для фізичного вдосконалення людини, зміцнення здоров'я, організації активного дозвілля тощо. Довільні рухи характеризуються трьома основними ознаками: по-перше, вони завжди є функцією свідомості; по-друге, здобуваються людиною в процесі життєдіяльності (включно з процесом навчання); по-третє, засвоєння рухів підвищує ступінь підпорядкованості їх волі людини. Внаслідок того, що довільні рухи завжди виконуються свідомо, вони впливають на людину як на особистість. Отже, не будь-яка рухова дія може вважатися фізичною вправою. Фізична вправа - свідомо довільна рухова дія, що організована для вирішення педагогічних завдань фізичного виховання, фізичної рекреації та спортивного тренування.

Термін "фізична", на відміну від розумової, відображає характер діяльності, що реалізується переважно опорно-руховим апаратом і зовні проявляється в напруженні м'язів та переміщенні тіла людини або його ланок у просторі й часі. [2, с. 24].

Регулярна фізична активність – найефективніший і найдешевший спосіб уникнення багатьох захворювань, а також: 1) загального видужування та зміцнення організму людини; 2) нормалізації функціонального стану ЦНС і підпорядкованих їй вегетативних функцій; 3) зміцнення м'язів і опорно-рухового апарату; 4) зміцнення серцево-судинної системи і активізації кровообігу; 5) покращення діяльності травної системи і обміну речовин; 6) зміцнення дихальної системи; 7) поліпшення фізичного

розвитку і фізичної підготовленості студентів, 8) удосконалення їхніх рухових навичок; 9) виховання в студентів прагнення систематично займатися фізичними вправами; 10) формування навичок професійно-прикладної фізичної підготовки; 11) формування морально-вольової та естетичної підготовки студентів [1, с. 29].

Ефективність застосування фізичних вправ залежить від низки чинників:

1) від того, хто виконує конкретну фізичну вправу (вік, стать, стан здоров'я, рівень фізичної підготовленості, індивідуальні особливості, ступінь втомленості тощо); 2) від того, як виконується певна фізична вправа (вихідне положення, інтенсивність, загальна тривалість чи кількість повторень, тривалість і характер відпочинку тощо); 3) від мотивації та емоційного стану людини; 4) від того, в яких умовах виконується вправа: температура повітря чи води, атмосферний тиск і вологість повітря, сила та напрям вітру, течія води, гігієнічні умови тощо. Врахування всіх цих чинників зумовлює позитивний, а неврахування – негативний ефект застосування фізичних вправ [2, с. 26].

Позитивний вплив фізичних вправ на організм полягає не тільки у тому, що вони розвивають його, вдосконалюють всі функції, а і в тому, що підвищують стійкість організму до дії несприятливих факторів зовнішнього середовища [3, с. 240].

Під впливом систематичних занять фізичними вправами відбувається не специфічна адаптація організму до різних стресових факторів завдяки вдосконаленню нейроендокринного апарату, і, насамперед, за рахунок підвищення функції кори надниркових залоз і гіпофіза, а також ретикулярної формації.

Вчений Ганс Сельє встановив, що під впливом сильних зовнішніх подразників в організмі виникає напруження, назване стресом. При цьому спостерігається комплекс функціональних змін, які він назвав загальним адаптаційним синдромом. Перша стадія «тривога» і третя «виснаження» при правильному застосуванні фізичних вправ, тобто при дотриманні всіх принципів і гігієнічних норм тренування, не проявляються. Вже після кількох тренувань виникає друга стадія – підвищеної резистентності як до специфічних «м'язових навантажень», так і до неспецифічних або несприятливих впливів зовнішнього середовища.

Під впливом фізичних вправ в організмі протікають складні біохімічні та гематологічні зміни, які, насамперед, позначаються на захисних функціях крові. У спеціальній літературі є дані про те, що систематичні заняття фізичними вправами підвищують імунобіологічні властивості крові та шкіри. Окрім того, тренування підвищує стійкість організму до дії гіпоксичних факторів. Це пов'язано зі збільшенням кількості еритроцитів і рівня гемоглобіну в крові, а також міоглобіну в серцевому і скелетних м'язах, які забезпечують збільшення кисневої ємності крові. Спортсмени швидше пристосовуються до умов зниженого атмосферного тиску внаслідок підвищення резистентності нервових клітин до кисневого голодування [4, с. 13].

Систематична робота м'язового апарату покращує діяльність травної системи. Рухи справляють позитивний вплив на шлунковий тракт, активують дію травних залоз, усувають застійні явища в тазовій ділянці.

Не менш важливу роль відіграють фізичні вправи для розвитку органів дихання. Систематичні заняття фізичними вправами збільшують життєву ємність легень. Наприклад, у стаєрів і плавців вона може досягати 6–7 л. і більше.

Заняття фізичними вправами впливають і на психіку людини, і на її ендокринну систему. Під впливом вправ підвищується тонус нервової системи, посилюються нервові процеси, поліпшується рухливість, стимулюється робота залоз внутрішньої секреції. Впливаючи на ендокринну та автономну системи через центральну нервову

систему, м'язові рухи породжують позитивні емоції, які, натомість, підвищують працездатність організму.

При виконанні фізичних вправ слід враховувати температуру навколишнього середовища. Найбільш економна швидкість бігу буде за температури повітря близько 20°C, а з її підвищенням на кожні 10°C енерговитрати на один метр шляху, зростають на 10-15%. Аналогічна реакція організму й при виконанні загальнорозвиваючих і гімнастичних вправ та при проведенні занять з рухливих ігор.

Висновки. Отже, основу фізичної рекреації мають складати вправи та заходи, що оптимізують стан регуляторних механізмів організму людини. Основні вимоги до вправ, що використовуються, полягають в обмеженні та недопущенні значних фізичних навантажень та часу їх виконання індивідуально для кожного.

Основними регуляторами напруженості фізичної активності в ході рекреаційних занять можуть виступати частота серцевих скорочень та варіабельність серцевого ритму, що відображає стан регуляторних систем організму та ступінь стійкості до впливу несприятливих факторів зовнішнього середовища.

Таким чином фізичні вправами є ефективним засобом оздоровлення людини. В основі цього процесу не тільки тренувальний ефект, спрямований на переведення функціональних систем організму в активний режим. Оздоровчий ефект фізичних вправ пов'язаний і з тим, що виконуючи рухи, людина переживає нові позитивні відчуття.

Список використаних джерел:

1. Олексієнко Я. І., Гунько П. М. Теорія, види та технології оздоровчо-рекреаційної рухової діяльності : навч.-метод. посіб.-Черкаси : ЧНУ імені Б. Хмельницького, 2018. 260 с.
2. Приступа Є. Н., Жданова О. М., Линець М. М. та ін. Фізична рекреація: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. фіз. виховання і спорту – Л.: ЛДУФК, 2010. 447 с.
3. Кучеров І. С., Шабатура Н. Н., Давиденко І. М. Фізіологія людини. – К.: Вища школа, 1981. 408 с.
4. Олексієнко Я. І., Менших О. Е., Шахматов В. А., Байда О. Г. Фізична рекреація студентів вищих навчальних закладів: навч.-метод. посіб.- Черкаси : ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2017. 108 с.

СЕКЦІЯ XXIV. ІСТОРІЯ, АРХЕОЛОГІЯ ТА КУЛЬТУРОЛОГІЯ

ГАЛИЦЬКІ ДИПЛОМАТИ НА ПАРИЗЬКІЙ МИРНІЙ КОНФЕРЕНЦІЇ

Дикий Віталій Вікторович

аспірант Навчально-наукового інституту
міжнародних відносин ім. Б.Д. Гаврилишина
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль, Україна

Науковий керівник: Дацків Ігор Богданович

ORCID ID: 0000-0001-8359-3937

Д-р. іст. наук, професор, професор кафедри міжнародних відносин та дипломатії
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль, Україна

Одним із пріоритетних напрямів української історичної науки в сучасних умовах є опрацювання та узагальнення великого спектру питань, що становлять підвалини нинішнього національного відродження України, сприяють її трансформації у справді демократичну правову, незалежну державу.

Від перших днів існування Західноукраїнської Народної Республіки, її політичному проводу довелося зосередити першочергову увагу зовнішньополітичній діяльності, перед якою історія поставила завдання забезпечити незалежність молодій державі. Доречно було, передусім, домогтися визнання ЗУНР державами переможцями в Першій світовій війні – Антанти і США й за їх сприяння припинити агресію з боку Речі Посполитої Польської, що створювало сприятливі зовнішні умови для розвитку державотворчих процесів. Таким чином, Національна Рада під проводом Є. Петрушевича та уряд К. Левицького терміново приступили до формування зовнішньої політики ЗУНР, визначення її пріоритетів та створення дипломатичної служби, яку очолив на посаді державного секретаря закордонних справ В. Панейко. Саме він, як зазначав К. Левицький «на доручення державного секретаріату і Національної Ради у Львові іменем З.У.Н.Р. виїхав до Парижу на Мирову Конференцію, щоби добиватися державної незалежності З. У. Н. Р. у побідних держав, що скликали були цю мирову конференцію, зокрема у членів Найвищої Ради, з огляду на те, що Польща пішла війною проти західно – української держави» [1, с. 3-4].

Перший вихід дипломатії ЗУНР на міжнародну арену й активна участь української дипломатичної делегації в роботі Паризької мирної конференції, наряду з провідними країнами світу представлених президентами та прем'єрами, до того ж в надзвичайно складних зовнішньоекономічних умовах, знайшли відтворення в науково-історичних і мемуарних працях, перш за все колишніх громадсько-політичних діячів і дипломатів молодій республіки.

Паризька мирна конференція як головна міжнародна подія 1919 року «відкрилася 18 січня 1919 р. і тривала з перервами до 21 січня 1920 р. В її роботі прийняли участь 27 держав, які воювали у війні на боці Антанти і були залучені до вирішення проблем післявоєнного устрою європейського континенту. Домінуючий

вплив на діяльність керівних органів конференції безперечно мали президенти Франції – Ж. Клемансо та США – В. Вільсон, прем'єр-міністри Великобританії – Д. Ллойд Джордж та Італії – В. Орландо, які склали Найвищу раду, або так звану Раду чотирьох» [2, с. 369].

Відомий галицький дипломат М. Лозинський зауважував, що тодішнє світове суспільство, зокрема українське, сподівалися побачити конференцію «як збір рівноправних делегацій усіх тих дотеперішніх і нових держав, які заінтересовані в заключенні мира і впорядкуванню міжнародних відносин» [3, с.113]. Проте, на ділі Паризька мирна конференція уявляла «трибунал, зложений в першій мірі з делегацій так званих провідних країн Антанти, а саме Франції, Великобританії США, Японії й Італії; далі з делегацій цілого, ряду менших держав, «які або дійсно вели війну на стороні головних держав Антанти, або формально прилучилися до них, не маючи нагоди вести війни; в кінці з делегацій тих нових держав, які повстали наслідком побіди головних держав Антанти та які Антанта признала своїми союзниками (Чехословаччина і Польща)» [3, с.113].

Одним із ключових чинників було геополітичне становище ЗУНР, в результаті чого молода українська держава опинилася на перехресті інтересів могутньої Антанти, яка будувала надійний бар'єр від проникнення більшовизму в Європу. Головну роль у вирішенні українського питання відігравала позиція Франції, яка надавала могутню матеріальну та морально-політичну допомогу Польщі і Румунії і з якою рахувалися союзники, насамперед США та Великобританія [4, с.19].

Важливою причиною підвищення уваги зверхників Паризької мирної конференції до східногалицького питання було прагнення припинити широкомасштабну війну, в якій взяли участь 100-тисячні армії ЗУНР і Польщі, безперечно на вигідних для країн Антанти та Варшави умовах: «насамперед залишити за нею Львів і прикарпатський нафтовий басейн – об'єкт вкладень великого капіталу Великобританії та Франції» [5, с. 128].

Загалом позитивним наслідком діяльності галицьких дипломатів було винесення східногалицького питання на найвищий міжнародний форум, спростування створених поляками стереотипів щодо українців, визнання главами провідних держав світу права галичан на самовизначення. Українські дипломати виявили почуття національної гідності, патріотизму і самовідданості в обороні незалежності своєї держави.

Список використаних джерел:

1. Левицький К. (1938) Дипломатична діяльність З. У. Н. Р. (1918–1923) // Літопис Червоної Калини. Ч. XI. С. 3–4.
2. Павлюк О. (2001) Дипломатія ЗУНР-ЗОУНР. Нариси з історії дипломатії України. К.: Альтернативи. С. 358–377.
3. Лозинський М. (1970) Галичина в рр. 1918–1920. Нью-Йорк. 228 с.
4. Ададуров В. (1995) Політика Франції стосовно українсько-польського конфлікту за Східну Галичину в період з листопада 1918 по березень 1919 // Україна в минулому. Вип. VII. Київ; Львів. С. 18–32.
5. Дацків І. (2008) Дипломатія ЗУНР на Паризькій мирній конференції 1919 р. // Український історичний журнал. №5 (482). С. 121–137.

ПРОЄКТИ У СФЕРІ ТУРИЗМУ УКРАЇНИ

Комарніцька Олеся Василівна

здобувач PhD

Київський національний університет культури і мистецтв, Україна

Туризм є однією з провідних галузей економіки і культури України. Розробка і реалізація проєктів в індустрії туризму – перспективний напрям сьогодення. Грантові конкурси на проєкти у сфері культури в Україні, у тому числі і туризмі, проводить Український культурний фонд (УКФ), утворений 2017 року як бюджетна організація при Міністерстві культури та інформаційної політики. Серед основних завдань УКФ, згідно Закону України «Про Український культурний фонд» (стаття 3), є: «підтримка та розвиток проєктів у сферах культури та мистецтв, креативних індустрій, культурно-пізнавального (внутрішнього) туризму» [4]. На 2020 рік Фондом було розроблено нову партнерську конкурсну програму «Культура. Туризм. Регіони» (у партнерстві з програмою USAID «Конкурентоспроможна економіка України» (КЕУ) та SME.DO (Офіс розвитку малого та середнього підприємництва) [8, с. 12], яка стартувала 1 листопада 2019 року. Прикладом в рамках цієї програми може слугувати проєкт «Інноваційний культурний маршрут “Шлях Закарпатського живопису”» [9, с. 139]. Проте, через введення карантинних обмежень під час пандемії COVID-19, в ситуації масштабних втрат опинилися культурні та креативні індустрії, у тому числі і туризм. Завдяки фінансовій підтримці уряду (Кабінет Міністрів України у липні 2020 року виділив на допомогу культурно-мистецькій сфері 590 млн. грн. [9, с. 32]), УКФ розробив і реалізував програму «Культура в часи кризи: інституційна підтримка», яка покликана сприяти стабільному розвитку культурних та креативних індустрій в часи пандемії. У межах цієї програми 855 організацій отримали підтримку УКФ [9, с. 32]. Також до секторів цієї програми додався «Культурно-пізнавальний туризм» (рис. 1).

Рис. 1. Статистика реалізації програми «Культура в часи кризи: інституційна підтримка» (2020 р.) [9, с. 32]

Згідно статистичних даних річного звіту УКФ за 2020 рік (рис. 1), станом на 31 грудня 2020 року Фондом було підтримано проекти 76-ти інституцій сфери культурно-пізнавального туризму на суму 51,5 млн. грн. Подальшого розвитку конкурсна програма УКФ «Культура. Туризм. Регіони» набула і у 2021 році. В рамках програми було передбачено три ЛОТи: «Культурно-туристичний маршрут» (ЛОТ-1), «Локальний музей» (ЛОТ-2), «Локальний фестиваль» (ЛОТ-3). Загалом на цю програму Фонд отримав 509 заявок, з яких підтримав 68 проектів [10, с. 33]. Наприклад, за результатами конкурсного відбору ЛОТ-1 «Культурно-туристичний маршрут» було отримано гранти від УКФ і реалізовано такі проекти: «Інтерактивний маршрут замками князів Острозьких», Етнокультурний туристичний маршрут «Поліська Січ», Культурно-туристичний маршрут «Гуцульські сирні плаї», «Культурно-рекреаційно-туристична Черкащина: інклюзивно-соціальна 3D карта» та ін. [7]. Загалом, Фондом було підтримано 23 культурно-туристичних маршрутів/експозицій у 2020 році [9, с. 12] і 21 – у 2021 році [10, с. 21].

Крім Українського культурного фонду підтримує і частково фінансує проекти у туристичній сфері і Державне агентство розвитку туризму України (ДАРТ) (<https://www.tourism.gov.ua/>), яке реалізує державну політику у сфері туризму та курортів. Основними цілями ДАРТ у 2020–2024 роках є «покращення іміджу України в світі; збільшення кількості туристів з цільових ринків; розвиток туристичної інфраструктури; інновації в туризмі; розвиток внутрішнього туризму; якісний сервіс освіти; підвищення ефективності і управління туристичною сферою (зокрема через державно-приватне партнерство й саморегулювні організації); аналіз ринку та статистики; вдосконалення нормативно-правової бази в сфері туризму» [2, с. 11]. У 2022 році розроблено проект «Подорожі війни: правила безпеки». ДАРТ разом з представниками туристичних департаментів ОДА розробило і опублікувало правила безпеки під час мандрівок країною, надавши туроператорам та мандрівникам інформацію про дозволи і обмеження, які діють під час воєнного стану в центральних та західних регіонах України [6].

Більшість проектів у туристичній сфері реалізуються за підтримки міжнародних організацій. Варто відзначити в цьому плані Програму ЄС «Креативна Європа», підпрограма «Культура» якої серед інших секторів сфери культури включає також спеціальні конкурси, націлені на підтримку потреб культурного туризму [3]. Наприклад, проектом-переможцем 2022 року програми ЄС «Креативна Європа» став проект «Digital Transformation for Cultural Heritage Capacity Building in Lithuania, Poland and Ukraine» («Цифрова трансформація для розбудови потенціалу культурної спадщини в Литві, Польщі та Україні») (сума гранту – понад 147,5 тис. євро) [5, с. 17]. Українська організація-лідер проекту – Волинська фундація (<https://volynfoundation.org/>). Використовуючи нові цифрові технології, в рамках цього проекту заплановано створення: «діджитал моделі історичних будівель (пов'язаних із постаттю Вітовта Великого)»; розроблення веб-сайту для надання вільного доступу до оцифрованих об'єктів з їх описом; створення інтерактивної карти, «що об'єднає обрані історико-культурні об'єкти в транснаціональний туристичний маршрут “Пояс Вітовта”», а також мобільного додатку, що сприятимуть «залученню більшої кількості туристів до країн; розвиватимуть ідею «віддаленого» цифрового туризму», «транскордонному співробітництву та міжкультурному діалогу» [5, с. 17].

Війна в Україні серйозно вплинула на індустрію туризму. З початку повномасштабного вторгнення РФ туризм практично зупинився, відбулися зміни пріоритетів, проекти у цій сфері не розроблялися. Разом з тим, розвиток туризму під

час воєнного стану має велике значення для розвитку культури та економічного благополуччя України. У червні 2023 року команда Українського культурного фонду у партнерстві з Програмою ЄС «Креативна Європа» долучилися до Форуму «Туризм в Україні: вимоги сьогодення» [1, с. 5], на якому обговорювалися основні проблеми розвитку туризму в Україні і нові проекти в умовах сьогодення.

Список використаних джерел:

1. Звіт УКФ за II квартал 2023 року. Український культурний фонд. 2023, 15 верес. 23 с. URL: https://ucf.in.ua/storage/docs/15092023/_за%20II%20квартал%2015.09_bb8bf439b99ce719792b2feeb7f2e157389b9cb9.pdf.
2. Інформаційний каталог українських і міжнародних інституцій, організацій, програм, проєктів для розширення можливостей для представників сфери культури України. Київ: Український центр культурний досліджень, 2023. 40 с. URL: https://mcp.gov.ua/wp-content/uploads/2023/12/katalog_mozhlyvostej_kultura_2023.pdf.
3. Культура. Про програму. Креативна Європа. Україна. URL: <https://creativeeurope.in.ua/programs/categories/1>.
4. Про Український культурний фонд: Закон України, № 1976- VIII від 23.03.2017 р. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2017. № 19, ст. 238. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1976-19#Text> (дата звернення: 15.08.2023).
5. Програма ЄС «Креативна Європа» в Україні. 2023. 37 с. URL: <https://drive.google.com/file/d/1av365wz2cX69t9WFF1BI0A0xnvxAN5nR/view>.
6. Публічний звіт голови Державного агентства розвитку туризму України Мар'яни Олесків за 2022 рік. Київ ДАРТ, 2022. 15 с. URL: <https://drive.google.com/file/d/1AtcECZxYteZfkEsjXF0GbNHM9n1VCsxN/view>.
7. Реєстр Програми «Культура. Туризм. Регіони». Український культурний фонд. URL: https://ucf.in.ua/m_programs/5f8048d50aa0bb6e4665c9b3/register?type=realized_project.
8. Річний звіт Українського культурного фонду за 2019 рік. Український культурний фонд. 2020, 14 лют. 180 с. URL: <https://ucf.in.ua/storage/docs/14022020/Звіт%20УКФ%202019.pdf>.
9. Річний звіт Українського культурного фонду за 2020 рік. Український культурний фонд. 2021, 07 верес. 144 с. URL: https://ucf.in.ua/storage/docs/07092021/USF%20Print%20A5_c796812a8e272a6f7d8f1a8124ce6dbdfead0c60.pdf.
10. Річний звіт Українського культурного фонду за 2021 рік. Український культурний фонд. 2023, 24 квіт. 49 с. URL: https://ucf.in.ua/storage/docs/24042023/%202021%20РІК%20ЗАГАЛЬНИЙ_62fe11f28f557e7560e6cdf029d278ed78e2ac17.pdf.

УКРАЇНСЬКО-ФРАНЦУЗЬКІ ВЗАЄМИНИ В ДОБУ ДИРЕКТОРІЇ УНР

Баб'як Михайло Орестович

аспірант Навчально-наукового інституту
міжнародних відносин ім. Б.Д.Гаврилишина
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль, Україна

Науковий керівник: Дацків Ігор Богданович

ORCID ID: 0000-0001-8359-3937

Д-р. іст. наук, професор, професор кафедри міжнародних відносин та дипломатії
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль, Україна

В незалежній Україні ми маємо не лише можливість, але й відчуваємо потребу переосмислення нашої спадщини для входження у світове співтовариство, тому вкрай важливо здійснити спробу реконструкції подій дипломатичної історії України на початку ХХ ст., а саме її діяльності на міжнародній арені.

Щоб мати можливість для вироблення кваліфікованих рекомендацій сучасним дипломатам і політикам, історики зобов'язані уважно вивчити зміст і причини невдач зовнішньополітичної діяльності під час Української революції 1917-1921 рр., зважаючи на значну кількість аналогій із сьогоденним життям України. Це завдання навіть теоретично неможливо виконати без масштабного аналізу, поряд із українською літературою, також і наукового доробку істориків української діаспори, вчених далекого зарубіжжя. Тільки в такому разі можливо оцінити ступінь повноти, рівень, напрям і методи вивчення зовнішньої політики УНР за доби Директорії, усунути неадекватні реаліям історичного процесу судження та висновки.

Від самого початку до кінця свого існування українська держава доби Директорії перебувала у надзвичайно складній геополітичній ситуації. Вона вела безперервну війну з більшовицькою Росією та її маріонетковим радянським утворенням на території України, восени 1919-го – з денікінською Добровольчою армією, знаходилася у жорсткому протистоянні з Польщею і Румунією та зазнавала негативного ставлення з боку країн Антанти.

Розглядаючи відношення Антанти до України, насамперед слід відзначити, що після переможного закінчення світової війни провідну роль у формуванні зовнішньої політики альянтів зайняла Франція, яка зробила найбільш вагомий внесок у перемогу. Її позиція була вирішальною у ході Паризької мирної конференції, де вирішувалися долі народів і країн Європи, зокрема України. Незважаючи на започатковані ще Центральною Радою восени 1917 р. взаємини з Францією [1, с. 138]. Проте спроби дипломатії Гетьманату їх розвинути й скріпити на основі загальних інтересів щодо боротьби з більшовицькою Москвою та висловленого Павлом Скоропадським маніфесту про федерацію з білою росією, Париж не виявляв бажання розвивати відносини з новою владою – Директорії УНР.

Важливу роль у формуванні ставлення Франції до України відігравав її віце-консул в Одесі Еміліо Енно – єдиний на той час представник Антанти в Україні. Цей дипломат тривалий час перебував у Росії, до речі, мав дружину – росіянку, й був

непохитним прихильником ідеї відновлення єдиної Росії силами виключно Добровольчої армії генерала Антона Денікіна. Він не визнавав існування не лише незалежної України, але й інших державних утворень на території постімперської Росії, Звичайно, Енно мав великий вплив на позицію як Франції, так і інших країн Антанти щодо України, які розглядали національні проблеми новоутворених держав та українську проблему складовими перш за все „російської” у контексті майбутнього адміністративно-територіального устрою в Східній Європі [2, с. 309-310].

Уряд Франції та представники вищого командування, яке дислокувалося з часів війни в Яссах (Румунія) спільно з військовими місіями країн Антанти, пильно стежили за подіями на півдні росії, зокрема в чорноморському регіоні відтак в Україні, оскільки він мав надзвичайно важливе значення для надання військової допомоги антибільшовицьким силам на Дону і Кубані [2, с. 310].

Наприкінці грудня утворилася ситуація, яка позитивно відбилася на українсько-французьких відносинах. Коли в Одесу прибув командувач союзними військами на півдні росії генерал Філіпп Генрі д'Ансельм та начальник штабу французького експедиційного корпусу полковник Генрі Фрайденберг, вони потіснили віце-консула Енно і зайняли провідну роль як військовики у ставленні до перспективних союзників у боротьбі з більшовиками, відношення Антанти до Директорії УНР змінилося на краще. Переговорний процес із українцями вони скерували на утворення єдиного проти більшовицького фронту: Антанта-Добровольча армія Денікіна-Україна. У ті дні в Одесі перебували українська дипломатична делегація А. Марголіна, а також представники з Білорусії (О. Баханович), Дону (І. Черячукін) та Кубані (Л. Бич), які теж прибули з завданням порозумітися з представниками Антанти. Пізніше А. Марголін писав: «у перший день приїзду зустрівся з ними та провів переговори, в яких взяли участь прибувші з ним дипломати А. Галіп, К. Мацієвич. Оскільки усі мали аналогічні завдання, вирішили укласти спільну декларацію, яка б містила основні прагнення своїх урядів: тісну співпрацю з Антантою у боротьбі з більшовицьким режимом, визнання їх держав незалежними і невтручання Антанти у їх внутрішні справи» [3, с. 52].

Представники французького військового командування усвідомлювали перспективність військово-політичного союзу й знайшли порозуміння з делегаціями, але питання про визнання незалежності відносили на рішення Паризької мирної конференції. Було запропоновано Директорії створити 300-тисячну армію та укласти військовий союз з Денікіним. Українська делегація зобов'язалася брати участь в операціях проти більшовиків, але лише на території України.

В результаті переговорів у Одесі делегації УНР під проводом генерала О. Грекова, яку французи прийняли досить прихильно, було знайдено порозуміння з ряду важливих аспектів. А головне з проблеми спільної боротьби з більшовиками [4, с. 51].

Отже, аналізуючи загальноєвропейську політику Франції у той час, слід відзначити, що її головною метою було сприяти відновленню росії як головного союзника та створити сильну Польщу на протиположному Німеччині. Однак Директорія Української Народної Республіки, яка була противником обох цих держав, не вписувалася у зовнішньополітичну стратегію Парижу. А українсько-французькі відносини та перемовини на початку 1919 р. були зумовлені військовою ситуацією. Заходи військового командування не підтримали ні уряд Франції, ні Добровольча армія.

Список використаних джерел:

1. Косик В. (2004) Франція та Україна. Становлення української дипломатії (березень 1917 – лютий 1918). Львів: Видавничий центр ЛНУ імені І. Франка. 264 с.
2. Дацків І.Б. (2013) Українська дипломатія (1917-1923) у контексті світової історії. Тернопіль: КРОК. 621 с.
3. Дацків І. (2010) Становлення українсько-французьких дипломатичних відносин у добу Директорії УНР // Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць / Гол. ред. В. М. Вашкевич. К.: ВІР УАН, Вип. 34. С. 46–57.
4. Гончар Б.М., Городня Н.Д. (2000) Відносини між Францією та УНР (грудень 1918-квітень 1919 рр.) // Український історичний журнал. № 2. С. 47-57.

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

МАТЕРІАЛИ IV МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

**«ІННОВАЦІЙНІ ТЕНДЕНЦІЇ СЬОГОДЕННЯ
В СФЕРІ ПРИРОДНИЧИХ, ГУМАНІТАРНИХ
ТА ТОЧНИХ НАУК»**

12 квітня 2024 року ♦ Дніпро, Україна

Українською та англійською мовами

*Всі матеріали пройшли оглядове рецензування
Організаційний комітет не завжди поділяє позицію авторів
За точність викладеного матеріалу відповідальність несуть автори*

Підписано до друку 12.04.2024. Формат 70×100/16.
Папір офсетний. Гарнітура Cambria. Цифровий друк.
Умовно-друк. арк. 14,78. Замовлення № 24/004. Тираж: 50 примірників.
Віддруковано з готового оригінал-макету.

Контактна інформація організаційного комітету:

ГО «Міжнародний центр наукових досліджень»
21037, Україна, м. Вінниця, вул. Зодчих, 40, офіс 103
Телефони: +38 098 1948380; +38 098 1526044
E-mail: info@mcnd.org.ua

Видавець: ТОВ «УКРЛОГОС Груп».
21037, Україна, м. Вінниця, вул. Зодчих, 18, офіс 81. E-mail: info@ukrlogos.in.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи: ДК № 7860 від 22.06.2023.